תנ״ך · אחרונים · מלבי״ם · נביאים

מלבי"ם על יחזקאל

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלבי"ם על יחזקאל

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלבים-על-יחזקאל/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
פרק א 9
פרק ב 26
פרק ג 27
פרק ד 31
פרק ה 35
פרק ו 38
פרק ז 40
פרק ח 45
פרק ט 47
פרק י 49
פרק יא 53
פרק יב 56
פרק יג 61
פרק יד 66
פרק טו 69
פרק טז 70
פרק יז 83
פרק יח 87
פרק יט 92
פרק כ 94
פרק כא 102
פרק כב 112
פרק כג 117
פרק כד 125
פרק כה 129
פרק כו 132
פרק כז 136
פרק כח 141
פרק כט 145
פרק ל 149
פרק לא 153
פרק לב 157
פרק לג 163
פרק לד 170
פרק לה 174
פרק לו 176
פרק לז 182
פרק לח 188
פרק לט 192
פרק מ 197
פרק מא 213
פרק מב 224
פרק מג 234
פרק מד 244
פרק מה 249
פרק מו 256
פרק מז 259
פרק מח 267

הקדמה

כבר מלתי אמורה, כי היסודות אשר הנחתי בהקדמות פי' ספר ישעיה, אשר עליהם בניתי טירת כסף וחומה נשגבה במשיכתה לדברי כתבי הקדש הנאמרים בדרך השיר והמליצה, אינם מיוחדים לפירוש הספר ההוא לבדו, כי המה יסודות מוסדות וחקים נאמנים וכללים כוללים את כל דברי הנביאים והכתובים אשר מלאו כח את רוח ה' בעצמת השיר ותפארת המליצה, הן כולם שפה אחת להם, ורוח אחד מתנוסס בקרבם, רוח קדוש אמיץ ונשגב אדיר ונורא, שומר שלשה תנאים אלה, א) שלא נמצא בדברי שרי קדש האלה בדברי אלהים חיים כפל ענין במלות שונות, ב) שלא נמצא במו מלות או פעמים הונחו במקרה מבלי כונה מיוחדת, ג) שלא נמצא בם מאמר ריק מרעיון נשגב. הן המה שלשה עמודי ברזל עליהם ישען החפץ להבין תעלומות דברי קדש ולא ימוט, בם יחזיק ויתמך אז יקום ויתעודד, כי המה יתנו על ספרי אלהים את הנזר ואת העדות, ובא בם האות והמופת כי קול אלהים חיים מדבר מתוך האש בפי נביאיו וקדושיו, והילדים ילידי רוח קדשם נתן ה' חכמה ותבונה בהמה שכל טוב ודעת קדושים, עד כי כל רואיהם יכירום כי זרע ברוכי ה' המה בני אל חי חיים לעד ונאמנים, ככל אשר בררתי באורך בהקדמת ספר הנזכר, אשר היא ההקדמה הכוללת לכל דברי ספרי הקדש הבאים בדרך השיר והמליצה.

אולם מליצת החוזה האדיר הזה, קדוש הוא לאלהיו, אשר אנו עוסקים עתה בבאורו, נבדל מאד נפרד ממליצת ריעיו הנביאים הבדל רב ועצום מאד, הוא לא כמוהם בתועפות המליצה הנשאה יתנשא ועל כנף רננים יעוף לגבהי שחקים, כי אליו בארץ עיפתה נפתחו השמים, בעת שמי ה' במרום קדשו קדרות ואופל לבשו, בעת חשך כסה ארץ וערפל נחלת צבי, מתוך הסער והענן ראה מראות אלהים, ואת החשמל חזה מתוך האש, בנות מליצותיו לא יולידו בני הדרור, רוח שפתיו לבני הגיון לא יפיח רוח חיים, כח מדברותיו לילדי רעיון לא יברא פה ולשון וניב שפתים, עלמות השיר לא יפרטו על פי נבליו, ובנות הזמיר לא יצאו לקראתו במחול משחקים, כי על נהרות בבל - היו לימים אדירים מפלגי מי דמעת עשוקים - שם עם משוררי היכל ה' על ערבים בתוכה תלו כנורותיהם, שם נהפך לאבל כנורם ועוגבם לקול בוכים, שיריהם לקינה וידמו מנעימי זמירות. לכן לא בחיל ולא בכח, לא בשיר ולא במליצה, ידבר עמנו נביאנו החוזה, כי אם כאשר ידבר איש את רעהו, במראה ולא בחדות יטיף צוף דבש אמרי נועם מתוק לנפשות ומרפא ללבבות, דברים ישרים קלים ונכחים, מימיו לא שוטפים לא חדים לא עמוקים, אך מים חיים זרים קרים נוזלים ממבועי שפתי דעת, ישיבו נפש עיפה ונפש

דאבה ימלאו, (לכן לא קראו את הבאר הזה עשק, כי לא התעשקו עמו מבארי ומבקרי דור אחרון כאשר התעשקו עם ספר איוב וישעיה ויתר בארות מים קדושים היוצאים מן המקדש, ויש מהם באו מרתה וישליכו שם עציהם וימררו המים, ויש אשר סתמום וימלאום עפר, אבל מי באר נביאנו זה רגל אדם לא תדלחם, ורגל מבאר מבקר וחוקר לא תרפשם, על כן מימיו שקעו ונחו וכשמן הלכו, כי אם עמדו דיגים על בצאתיו וגובאיו אשר לא ירפאו, ואדיריהם שלחו צעיריהם למים, שבו כליהם ריקם בושו והכלמו, כי באו על גבים ולא מצאו מים).

אולם בכל זאת אחרי נשקול את דברי ספרנו בפלס ומאזני משפט אשר כוננתי לחקור במו עד תכלית הדברים ולבחון אם באנו עד תכונתם, אז נפשנו הצמאה למצוא דברי חפץ והשוקקה להבין בינה בכתב יושר דברי אמת, לא תמצא די רויה בדברי פירושי מי שקדמוני, כי הגם שלא רבו בספר הזה כפל המלות, או כפל המשפטים במלות שונות, כאשר באו בספר ישעיה וזולתו אשר התנוססו ברוח שיר והמליצה, הלא לעומת זה כן רבו וכן פרצו על פני כולו כפל הענינים והשנות המאמרים, וכל פרשה אשר תבחר ותקראנה בעיון מראשה ועד תכליתה, תמצא כי ענינה נשנו ושולשו, ודבריה רבו ונכפלו, והדברים ריקים מכל מושכל, הארכת לשון ועתר שפתים מבלי ענין, וידמה לנו כי לא מלא אותם חכמת לב ורעיונים נשגבים כיאות להמצא בדברים אלהיים, אשר כל הנוצר ברוח פיו מלא חכמה ודעת ותבונה רבה אין חקר.

ואם לא יפול לב אדם עליו לגלות חסרונות אלה בהגהותו בדברי שיר ומליצה, כי המה על מערומי התוכות מחלצות יופי הלשון ילבישו, ועל מומי החסרונות במכסה נועם ההגיון יכסו, כי כן נסתה המליצה לעור את עין הרואה בזיו הדרה, ועל הריקות והחסרון תליט מעטה עלטה וסתר פנים תשים, ובחלק שפתיה תדיח לב השומע בל יקוץ בארץ לשון ורבוי דברים, כי ידמה לו כאילו יתהלך בגן עדנים מלא פרחים שונים, ולא יבקש פרי למאכל ועלה לתרופה, לא כן ההוגה בספר הזה אשר לא יכהן פאר השיר ועדי המליצה הנשגבה לא שת עליו, אם נחשב כי גם תוכו ריק ומאומה אין בו, הלא אז ישוה ערכו בעינינו נגד ערך ספרים האחרים המחושקים כסף המליצה ומשובצים זהב השיר במלואותם, כערך כלי ליוצר ריק נגד כלי כסף או זהב. כי אם ישתעשע איש בכלי חפץ יקר נחמד לעין גם אם אין בתוכו מאומה, הלא כל נבל ימלא יין עת את כליו יריקו אז גם את נבליו ינפצו, כי מה חפץ בכלי אשר אין חפץ בו ולא באשר בתוכו. "לא נאוה גם לנבל שפת יתר" כה - יתפלא כל משכיל, "אף כי לדובר ברוח נדיבה ארך הלשון ודבר

שפתים? ואיך יפיח איש הרוח כנוח עליו הרוח רוח כביר ודברי רוח, וימלא קדים בטנו, ומלין לא יועיל במו"?

עפ"י הדברים האלה יבטח לבי, ובה' אעזר, כי לא יחשב לי זאת לעזות או לגודל לבב, בנטותי אהל פירושי הרחק מאד ממחנה המפרשים הקדושים רבותינו, וקראתי לו מקראי קדש, אהל מועד, לאמר "כל מבקש ה' כל חפץ להבין דברי קדשו יצא אל מחוץ למחנה, שם הסירו הנביאים את המסוה והמכסה כי קרן אור פניהם בדברם אתו, שם לא תהיה לו עוד חזות הכל כדברי הספר החתום סגור ואין פותח, לא ידברו אליו עוד מטיפי צדק ומישרים בלעגי שפה ובלשון אחרת אין בינה, כי פלס בלשונם ומאזני משפט, אין עודף בדבריהם ולא מגרעת, כי כל מלה מנויה וקצובה על פי מחשבת הדעת, בחכמת חכם הרזים וברוח קדשו". לא למרות כבוד הראשונים כזאת דברתי, לא למרות כבוד קדמונינו מימיהם אנו שותים, רק לנקר עיני כסילים חכמים המה בעיניהם, האומרים כי כמליצת הנביאים גם המה יעשו בלטיהם, האומרים כי גם המה כמוהם ישאו שיר ויתרוממו במליצותיהם, לנקר עיני בני מרי, האומרים, על משוררי אל גברו היונים בשיריהם, האמיר במליצותיו והכסילים בשירי אליליהם, התפחו רוח חיים בפסילים מזוקן בלו? אמרו נא פתאים! או מתי שכנה חכמה במו? מתי היתה סכלות לתבונה מעון? או איך מליצותיהם סכלים! אל מליצות חוזי אל תדמו? זכרוניכם משלי אפר! אך דבר שפתים, ציץ נובל יבש אין בו חיים ראו שתילי עץ חיים ימי קדם נטעו, בהר הקדש, כארזי אל שגאו, עודם רעננים עוד פרים ישאו, עוד ילכו יונקותם כתמר פורח, הוד זית למו וכלבנון ריח, אכלו מפרים ותחי נפשכם, כי האוכל מעץ החיים וחי לעולם.

הנה פירושי ערוכה בכל ושמורה, בנויה לתלפיות וסדורה, על אופן שלא ימצא בדבר אלהים דברי מותר ועניינים כפולים, ושלא ימצאו שם קליפות בלא תוך, גולמים מתים בלא נשמת חיים, אך כונה שכלית צפונה בכל מאמר לקח טוב ושכל ודעת, עד ידע כל בשר כי לא כאשר ידבר האדם ידבר אלהים חיים, בכ"מ שבא כפל ענין במלות שונות בפרק א' בררתי הדבר על פי הדרכים והנתיבות אשר גליתי בהקדמתי לפי' ישעיה, כי דרכים האלה סוללתי בכל כתבי הקדש לא נטיתי מהמה, ועל הקורא להשקיף השקפה שכלית בעין הבחינה בכל מאמר כפי אשר צויתיו בהקדמה הנזכר. גם יתעורר על הכפולים והיתורים והזרים הבאים בכל מאמר לפי פירוש המפרשים, בדרך השאלות אשר ערכתי לפניו בפי' נ"ר, ואז יקרא את פירושי באור הענין ובאור המלות, וידע את עבודתי אשר עבדתי בגן אלהים אשר בעדן כתבי הקדש. גם כל המקומות הקשות,

החתומות והעלומות, הסירותי ת"ל חותם צר הסגור עליהם, ופתרתי חדתם בדרכים חדשים אמתיים ומופלאים.

והנה הרוח האלהי אשר חל על נביאנו היה לו סגולה נפלאה מיוחדת, שהיה מתלבש תמיד במשלים וחדות, עד שהוא עצמו התעורר ע"ז (סי' כ"א) על שאומרים עליו הלא ממשל משלים הוא, ולא לבד שדברי נבואותיו באו במשל, כי גם הוא עצמו היה למשל לנס ולמופת, ולא תמצא עוד נביא אשר צוהו ה' לעשות מעשים רבים בפועל, ובתוכם מעשים זרים ובמשך זמן ארוך, כאשר נצטוה נביאנו זה ויהי לפלא, כמו שכיבתו ת"ל יום על שני צדיו, והעברת תער על שער ראשו וזקנו, ושלא להתאבל על מות אשתו, וכדומה, בענין שהוא עצמו היה משל הכנסיה בכללה, ומעשיו ומקרהו משל אל מעשיהם ומקריהם, גם על המשלים והחדות האלה שמתי לב לגלות צפוניהם ולבאר תמיד דהשתוות המשל אל הנמשל ואל המכוון בו.

החדה היותר מופלאת, היא המראה האיומה והחתומה אשר ראה ברוח אלהים על נהר כבר בתחלת נבואתו, ואחריה שנית בסדרים אחרים (סי' ח' ט' י') הנקרא בפי חז"ל בשם מעשה מרכבה, חוסמת היא את העוברים על פתח הספר הזה החתום, ונחתמת היא חותם תוך חותם סגורה ומסוגרת, מלבד אשר הוזהרנו מפי חז"ל על העלם דבר ועל כיסוי הסוד והצפנתו, עם מה שהדברים מכוסים בעצמם נסתרים ונעלמים. וכבר ידעת הפירוש שעשה על מראה זאת מורה צדק בס' המורה, ומלבד אשר שטמוהו בעלי חצים, כבר בטל הפירוש הזה בביטול היסודות אשר עליהם בנה את פירושו, כי יסודות חכמת התכונה והטבע והפילוסופיא הקדמונה אשר הם משענת פירושו ויסודותיו, כולם נהרסו ובטלו בפרוץ החקירה בדורות אחרונים, אשר בנו בנין תכונת השמים וארמון למודי הטבע על יסודות אחרות חזקות ונאמנות.

בחסד ה' ורחמיו נפתחו לנו חלונות ושערים, להביט במשכיות לב אל תוך החדרים, כמציץ מבין החרכים, קרנים ולפידים זהר וברקים מן האור הגנוז אור בהיר הוא בשחקים, והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע, באור ה' אור לצדיק זרוע, ואת המסך פרשתי על התעלומה העלומה, וסכותי את הפרוכת על הסתר ועל הבלימה, במופלא ממך אל תדרוש, ובעגלת הסוד אל תחרוש, במה שהרשית התבונן, אז תבנה ותכונן, להכיר את המתלבש בלבושהו, ואת הנסתר מתוך נגלהו, השמר לך מעלות בהר ונגוע בקצהו, אל תגש אל הערפל שם אלהים ומחנהו, אל העוטרים במערכת סביב כסא ממלכת, כי סביב הכרובים שוכן להט החרב המתהפכת, ענן וערפל סביב לו, ירא אלהיך והשתחוה לו, ובהיכלו כבוד אומר כולו.

מעת נפתחו לו השמים וירא את החיות ואת האופנים בחמשה לגלות המלך יהויכין, מאז החל רוח ה' לפעמו וידבר ה' עמו בכל שנה ושנה נבואה מיוחדת אשר כתבה על ספר עם זכרון היום והשנה, עד גלות ירושלים, אז נסתם חזון והאור נעלם, ותשבר הכד על המבוע, ודבר ה' לא הופיע, וזולת נבואה קטנה על מצרים, אין חזון נפרץ, עד בא שנת היובל בארץ, אז נקרא לרוח הקדש דרור, והדוד שלח ידו מן החור, ויביאהו במראות אלהים אל נחלתו, וישיבהו אל אחוזתו, אז ראה ארמון על משפטו ובית ה' בנוי לתלפיות, ויראהו כל משכיות, וימדוד את תבנית ואת תכנית, מוציאו ומובאיו, צורותיו וחקותיו, השערים והחדרים, התאות והצלעות, האילים והאולמים, הגזרה והבניה וקירותיה, אתיקיה ולשכותיה, ספיה ומזוזותיה, הכל בכתב מיד ה' עליו השכיל את כל מלאכות התבנית, אבל סתומים וחתומים הדברים הרשומים, והפירושים קשים, והבאורים זרים מפשטות הדברים, ובלתי משולבים בדברי הכתובים, רק פורחים ברוח על כנפי רוח, וההוגים יגעים, עמלים ולאים, והדברים צפונים ומופלאים, חדה היא ואין פותר, כי בינת נבונים תסתתר.

והנה בניתי בשמים במחשבי, לך ה' בשמים אבי, בית זבול לך כאשר ראה הנביא, הנהו עומד ברעיוני בנוי מחדש, נצב לפני מתנשא בהדרת קדש, ככתוב בספר המחזה, אשר כתב נביאך החוזה, ואת תכניתו מדדתי, כאשר מפי חוזך למדתי, בפתיל פשתים וקנה המדה, והנה פתרתי את החדה. ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו ה' אלהי! להיות עיניך פתוחות אל הבית הזה לילה ויומם, להעמיד את חרבותיו והריסותיו תקומם. והבית הזה יהיה עליון אז תתקדש ותתרומם, עד מתי נחלתך לחרפה ביד זרים, בנהו נא בראש ההרים, והבנין אשר ראינו ברוח ורעיון יראו עינינו, מקדשך ה' וציון קרית מועדנו, כי אתה ה' אלהינו, ונקוה לך כי אתה עשית, ויסדת ובנית, ברמים מקדשך, תראהו לנו בחסדך, ועינינו כלות, ונפשותינו מיחלות, ליסדו ולבנותו, ועין בעין לראותו, ויהי נועם ה' עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו, ותברך את מעשה ידינו, החיינו ונחיה לפניך, הקם לעבדך אמרתך אשר ליראתך, ואל תסיר ממני רוח קדשך, הבינני ואצרה תורתך, ואל תסתר ממני מצותיך.

חותם ר"ח שבט תרכ"ז, לונטשיץ. מאיר ליבוש מלבים

פרק א

פסוק א

ויהי בשלשים שנה, בשמונה עשרה ליאשיה מלך יהודה היה שנת היובל כמ"ש בסדר עולם, ואז מצאו ספר התורה בבית ה' שהיה נגלל בפסוק יולך ה' אותך ואת מלכך, ודבר זה עשה רושם גדול והגיע אז הנבואה ע"י חולדה הנביאה שעתיד הבית ליחרב, ובכ"ו ביובל הוגלה יהויכין, ובשלשים שנה ליובל ראה את המרכבה וספר שהיה אז **בתוך הגולה על נהר כבר**, ר"ל שלא היה מוכן לנבואה, אם מצד המקום שהיה בח"ל ואם מצד הזמן שהיה בגולה, רק **השמים נפתחו** מעצמם מבלי הכנתו וראה מראות אלהים:

פסוק ב

בחמשה לחדש, ומפרש מדוע היה המראה בחמשה לחדש, מפני שאז התחילה **השנה החמישית לגלות המלך יהויכין**, שהוגלה בה' תמוז ונכנס ביום ההוא לשנה החמישית ולכן, **היה היה**, בא אליו דבר ה' לנחם את הגולים שידעו שהשכינה עמהם גם בהיותם בארץ אויביהם, והיה הדבור **בארץ כשדים על נהר כבר**, שלדעת המפרשים הוא נהר פרת שנמשך מא"י לבבל, כמ"ש חז"ל מטרא במערבא סהדא רבה פרת, והגם שהיה בארץ כשדים היה מוכן לנבואה מצד הנהר ההוא כמ"ש בכוזרי שנגלה בח"ל במקום מים, ולכן היה עליו שם יד ה':

פסוק ד

וארא, כבר ידענו מסוד קדושים שהמרכבה שראה יחזקאל היה בעולם היצירה שהוא עולם המלאכים, והיה המראה ההוא למטה ממחזה המרכבה שראה ישעיה שהיתה בעולם הכסא, כי באשר ישעיה ראה את המלך בעוד שהיתה השכינה במקומה וישראל על אדמתם, אז היתה ההנהגה ע"י ה' בעצמו, וה' בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה, לכן ראה את המלך יושב על כסא רם ונשא, שגם הנהגת המערכת היתה מאתו בבלי אמצעי, וראה שרפים עומדים ממעל לו, שהשרפים עומדים ברום עולם בעולם הכסא שהוא למעלה מעולם החיות שראה יחזקאל, כמלך היושב בביתו ושרי מלכותו עומדים לפניו אבל יחזקאל ראהו בגולה בח"ל, שאז לא ינהיג לעשות דבר מלך שלטון בדרך הפלאיי הנסיי, רק ינהיג ע"פ סדר הטבע והמערכת שהם האופנים, שזה נעשה ע"י מניעי המערכת שהם המלאכים, לכן ראה חיות הקדש והאופנים מתנשאים לעומתם. והנה עולם החיות שהם המלאכים הוא ממוצע בין עולם הכסא אשר למעלה ממנו ובין עולם האופנים שהוא עולם הגלגלים אשר למטה מהם, והם מקבלים כח ושפע מכסא

מלכות ה' אשר למעלה וינהיגו בכח זה ויניעו האופנים למטה, לכן יספר תחלה ההשגה שהשיג בהחיות עצמם, ואח"ז יספר איך יניעו וימשיכו את האופנים אשר תחתיהם, ואח"כ יספר איך יקבלו עוז ותעצומות מן הכסא אשר למעלה מהם. וכבר באר בכוזרי (מאמר חמישי) שהנביאים ישיגו את השם בצורות מתחלפות מיוחסות אל הפעולה שיעשה בעת ההיא, בעת שהוא מהעדה מלכין ומהקם מלכין ראה דניאל (דניאל ז׳:ט׳) עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב, ובעת הנסיעה שנסע בגולה ראהו יחזקאל רוכב במרכבה, כמנהג המלכים בנסעם ממקום למקום שיכינו לו מרכבה לצאת לדרך, והמשיל כמנהג בני אדם שהמרכבה הגשמיית נמשכת מארבע חיות שיניעו את אופני המרכבה שהמלך יושב עליה. וכן ראה יחזקאל את המרכבה שבה נוסע מלך הכבוד בגולה וד' חיות נושאות את המרכבה אל אשר יהיה שם הרוח ללכת, וכבר אמרו חז"ל שישעיה נדמה כבן כרך שראה את המלך ויחזקאל נדמה כבן כפר שראה את המלך, שבן כרך יראהו בהיכלו יושב על כסא מלכותו ומשרתיו עושי רצונו עומדים סביבו, וכן ראהו ישעיה בעיר מלכותו יושב על כסאו ובן הכפר יראהו בעת יסע המלך דרך הכפר ממקום למקום, שיראהו נוסע במרכבה, וישים לבו על המרכבה ועל החיות והאופנים אשר יוליכו את המלך ויספר את אשר ראה. והנה ראה את המרכבה באה מן הצפון, שזה מורה שאין זה תחלת ביאתו מא"י, שא"י היא דרומית לבבל, רק כבר היה שם עם הגולה שישבו בצפון בתל אביב שהיה בצפון מנהר כבר, וראהו עתה נוסע מצפון לדרום לשוב מבבל אל א"י, אבל ראהו שנוסע על דעת להחריב את ציון ולשרוף את היכלו, כי ראה סביב המרכבה **רוח סערה וענן ואש מתלקחת** שכולם מורים על חורבן והשחתה ושרפה, רק שראה **שסביב האש יש נוגה**, שהנוגה הוא מקבל האור ומאיר ואינו שורף שהוא מדת החסד השופע בתוך החשך להאיר את הלילה, **ומתוך הנוגה** השיג **את החשמל** שהוא מחנה שכינה, שהיא **בתוך האש**, ר"ל שהשרפה הזאת לא יהיה ע"י המערכת רק ע"י ה' לבדו, ושעמו ג"כ הרחמים להאיר את החשך ולהציל את הדבקים בקדושה בנוגה סביב (וגם אליהו שראה את המרכבה חוץ למקומה בח"ל ראה ג"כ כמראה הזה, רוח גדולה וחזק שהוא הרוח סערה, ואחרי הרוח רעש (שהרעש בא מן הענן), ואחרי הרעש אש שהיא אש מתלקחת, ובכל אלה לא היתה עדיין מחנה שכינה כמ"ש לא ברוח ה' וגו' לא באש ה', ואחרי האש קול דממה דקה שהוא החשמל, חש מענין שתיקה ומל מענין דבור, שזה קול דממה, ר"ל מורכב מן קול ודממה, כמ"ש דממה וקול אשמע, שזה חש מל, והם הד' קליפות הסובבים את האגוז ששלשה מהם קשים ומרים, ואחד היא הרכה הדבוקה אל הפרי שמעורב מן טוב ורע שהיא קליפת נוגה, וזה

הדקה שראה אליהו. וכן אמר (ישעיה כ"ט ו') מעם ה' צבאות תפקד ברעם **וערש** וקול גדול, סופה **וסערה**, ולהב אש אוכלה, שהוא הרע שבג' יסודות רוח מים אש):

פסוק ה

ומתוכה דמות ארבע חיות, כבר הודיעונו הצופים במראות אלהים כי ארבע מחנות מלאכים סובבים את הכסא, וסימנך מרכבו ארגמן, וכבר בארנו כי ישעיה ראה את המלך בבית מלכותו ושרפים עומדים ממעל לו בעולם הכסא לעשות משלחתם שלא באמצעות האופנים שהוא הטבע והמערכת רק בדרך הפלאיי, אבל יחזקאל ראהו שלא במקומו, וצפה את המרכבה בעולם המלאכים, כי בזמן הגלות לא יעשה דברו על דרך הנס ופלא הנגלה, כי ינהיג ההנהגה לפי סדר הצבא והמערכת שהם האופנים והגלגלים, וכשירצה להנהיג המערכת לפי רצונו בנסים נסתרים יניעה ויוליכה ע"י החיות שהם משרתיו עושי רצונו העומדים למעלה מן האופנים ומוליכים אותם, כדמיון הנוסע במרכבה שינהיג אופני המרכבה באמצעות החיות מוליכי המרכבה, באופן שהחיות שראה יחזקאל הם למטה מן השרפים שראה ישעיה, וכחם למטה מכח השרפים שעושים דבר עליון בלא אמצעי, אבל הם מוליכי מרכבת המלך ולא יעשו רק באמצעות האופנים, וע"כ צייר אותם בדמות חיות שהם למטה במדרגה מהאדם אשר למעלה מהם, ובאשר הנהגה זו להנהיג באמצעות המערכת היא קבועה בעת הגלות שאז שרי האומות מושלים כפי חיוב המערכת, וכח ה' מתלבש בם להטות את ממשלתם והנהגתם כפי רצונו, ובעת ההיא החל ממשלת הארבע מלכיות אשר התעתדו למשול עד עת קץ שתשוב הכסא למקומה ותחזור הממלכה הראשונה ממלכת ה' שיהיה שמו שלם וכסאו שלם להנהיג באמצעות השרפים העומדים סביב הכסא והמלך ישב עליה בהיכלו ובית מלכותו, לכן התלבשה אז ההנהגה בארבע חיות מוליכי המרכבה שיתבאר ענינם אחר זה, שמהם יושפעו שרי האומות כ"א מחיה מיוחדת אשר משם יניקתם וישפיעו על האומה למטה כפי הוראת האופן המתיחס אליו, וכבר בארתי בנבואת זכריה (סימן ב') כי הארבע מלכיות יתיחסו לארבע רוחות השמים, שכל אחד ממשלתו מתגברת ברוח מיוחד, וכל רוח מרוחות העולם מושך כחו ושפעו מאחד מארבע רבעי הגלגל המתיחס אליו שמשם שרשו והצלחתו, והיינו מאופן אחד מארבעה האופנים, וכל אופן חיותו מקושר עם החיה מד' חיות המנהגת אותו, וכן ישפיע השר באמצעות האופן על האומה אשר תחתיו כל ימי זריחת כוכב הצלחתה עד יסוב וירץ הגלגל אל הבור וישקיע ויעלה האופן האחר במקומו **וזה מראיהן דמות אדם להנה** שהגם שקראם בשם חיות כי יש לכל אחד פני אריה ופני שור ופני נשר, בכ"ז אחר שיש לכל אחד גם פני אדם לא נוכל לקרותו

בשם מצד פניו רק מצד דמותו הכולל, שדמות החיה משונה מדמות האדם ותבניתו, כי הולכת היא על ארבע ופניה למטה ואין לה שכל, והם היו דמות ותבנית גופם כאדם, ניצב הקומה על שתי רגלים ושתי ידים למו, וכן היו מלאים חכמה ותבונה כאדם, ורק בהפנים נמצא פני חיה לא בבנין הגוף וע"כ אמר שדמות אדם להנה, והמליצה כי יש להם שכל טוב והילדים האלה ארבעתם נתן ה' חכמה ותבונה בהמה להשכיל את יוצרם ולשבחו ולתת כבוד לשמו:

פסוק ו

וארבעה פנים לאחת, שהגם שלכל אחד היו לו פנים אחרים בצד שהולך בו לפניו, לזה פני אריה ולזה פני אדם וכו', בכל זה היה להם בצדיהם ואחוריהם גם יתר השלשה פנים, עד שהיה לכל אחד ארבעה פנים, והמליצה שהגם שכל אחד יש לו כח מיוחד והנהגה מובדלת, זה לחסד וזה לשבט וזה לרחמים, בכל זה היה כלול בכל אחד גם יתר המדות, רק שהפנים שהיו מצד שלפניו הם היו העקר, ר"ל באחד התגבר מדת החסד והלך לפניו ויתר המדות נכללו בו, ובאחד התגבר כח הגבורה וכן כולם (כמו שנודע שבכל מדה כלולים גם יתר המדות, גבורה שבחסד רחמים שבחסד וכדומה,) וכן המלכיות שהשפעו מהם היו כולם כלולים בהראש שהתגבר בעת ההיא והלך לפניהם, שגם בעת שמלכה בבל היו נמצאים גם מלכות פרס ומלכות יון ומלכות רומי, רק שמלכות בבל הלכה בראש והיתה לראש פינה, וכן קבלו השפע משריהם העליונים באופן זה, ששר בבל עמד אז בראש ומשך כחו מגבוה על גבוה בראש כולם ויתר הפנים נכללו בו, וארבע כנפים לאחת להם, כבר בארתי בפי' ישעיה (סי' ו') שצייר את המלאכים בכנפים, אם מצד שהכנפים ישמשו אל העפיפה, ויצייר שיש להם שתי כנפים לעוף כרגע בכ"מ אשר ישולחו מאת יוצרם, ואם מצד שהכנף מורה על ההסתר וההעלם, ומצד זה יש להם עוד שתי כנפים לכסות את גויותיהם, ר"ל שעצמותם נעלם ומסתתר מעין ההשגה, וישעיה ראה לכל אחד ששה כנפים, בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו, כי הוא ראה את השרפים שעומדים ברום עולם הכסא, ויש בהם שני מיני העלמות וסתרים, א. ההשפעה אשר יקבלו מאת אשר עליהם ששם עולם האצילות המסתתר בסתר עליון, וע"ז רמז בשתים יכסה פניו, שאין להם השגה במהות זה האצילות ושואלים איה מקום כבודו, ב. יעלימו ויכסו את ההשפעה אשר יורידו לאשר תחתיהם, שע"ז רמז בשתים יכסה רגליו שהגם שישכילו המלאכים המקבלים מהות השפע כפי מה שהם מקבלים אותה, (שלכן החיות לא יכסו פניהם) בכ"ז נעלם מהם מהות הכסא כפי מה שהיא בעצמותה, כי העליונים השרפים יכסו רגליהם בל יראום המקבלים אשר תחתיהם, אולם יחזקאל

שראה את החיות אשר בעולם היצירה, הם לא יכסו פניהם כי יביטו וישיגו בההשפעה שתרד עליהם כפי מה שהם מקבלים אותה, הגם שעצמותה כמו שהיא בהמשפיע מכוסה ונעלם, וכן לא יכסו רגליהם כי לא יעלימו השפעתם מן האופנים שתחתיהם, כמו שישיגו הגויות החומריות השפעת הנפש המניעה ומחיה אותם, כי גם הם בעלי החומר והנעת הנבדלים היא להם לנפש חיה, רק יש להם שתי כנפים לכסות גויותיהם, כי מהותם כמו שהם בפני עצמם נעלם, כמו שנעלם מהות הנפש כמו שהיא בפני עצמה טרם רדתה בגויה, ואמרו חז"ל מיום שחרב בית המקדש נתמעטו כנפי החיות, כי מאז לא יקבלו וישפיעו בענין הנסיי הנעלם רק ע"י המערכת בענין גלוי ונודע אשר לא יכנף בכנפים וכסוים רבים:

פסוק ז

ורגליהם רגל ישרה הכנפים המעופפים יורו על עת שיגביהו עוף למעלה, שאז יתרוממו גם האופנים עמהם כמ"ש בפסוק י"ט, והרגלים יורו על עת שיעמדו או ילכו על הארץ, שהארץ שתחת החיות היא במקום האופנים, לפ"ז יורו הכנפים על העת שיתרוממו עם האופנים למעלה, והיינו בעת שלא ילכו האופנים כדרכן במסבת המערכת רק יתנשאו למעלה מן חיוב המערכת כפי רצון ה', והליכת הרגלים מורה בעת ינהיגו את האופנים כפי הטבע וכפי חיוב המערכת, ורגל ברוחניים מורה על המסובב מהם (כמ"ש במו"נ פרק כ"ח מראשון ופ"ד משלישי) לכן אמר שרגליהם רגל ישרה, ר"ל שבעת ינהיגו כפי חיוב המערכת ילך המסובב מהם בדרך ישרה, ר"ל לפי חיוב הסבות והמסובבים הקבועים בסדר המערכה מראש הבריאה, ויניעו כפי הסבות הקבועים שלפיהם ילכו מסובביהם, ואין בם פרקים ברגליהם כי הסבות והמסובבים דבוקים זה בזה בלא הפסק. **וכף רגליהם ככף רגל עגל**, והכף שבו עומד על הרצפה ונוגע בארץ, שהוא מה שהם נוגעים בעולם האופנים שלמטה מהם ומניעים אותם, התנועה הזאת היא התנועה הגלגליית שהיא עגולה ככף רגל עגל, ר"ל שהם ישפיעו התנועה הסבוביית הקבועה לכל האופנים ששרשה מן החיות אשר למעלה שהם מניעים את הגלגלים, **ונוצצים כעין נחושת קלל**, הניצוצות שיוצאים מן הרגלים דומים כנצוצות של נחושת קלל, בעולם העשיה שהוא עולם הגלגלים שם דרך הנחש נחש הנחושת שהיא נמצאת שם, כי הוא עולם החומרי והמורכב, רק הניצוצות שיבואו לעולם העשיה מרגלי החיות הם מנחושת הזך ומצוחצח שהוא הנקי והזך מן הנחושת, והיינו שהם יבטלו ברוחניותם כח העכור של הנחש והנחושת, והשפעתם זכה וברה לערך עכירת העולם הזה, ובכ"ז יש בה קצת מזוהמת הנחש שעץ הדעת טו"ר אשר אכלו בעטיו של נחש נמצא קצת גם

בעולם היצירה בהשפעה אשר תרד משם אל התחתונים כנודע, ולפי דברי חז"ל במדרש, שם קלל מורה על השרפה, שיען שהיה ענינם אז להחריב את הבהמ"ק ולשרפו, ראה הניצוצות שהושפעה אז מהם שהיו ניצוצי אש מכח הנחש ששלטה אז להטיל ארס ואש אוכלת בקדש:

פסוק ח

וידי אדם מתחת כנפיהם, באשר אמר שרגליהם הם כרגלי חיות שהכף עגול לא כרגלי אדם, אמר שידיהם אינם כחיות רק כידי אדם, וגם שנדמו לאדם שלו שתי ידים ושתי רגלים ולא כחיה אשר לה ארבע רגלים ואין לה ידים, והידים היו תחת כנפיהם, עד שלא יתגלו הידים רק בעת שיגביהו כנפיהם למעלה ובעת שהכנפים שוכבות על הגוף הידים מכוסות, והמליצה בזה, שבעת ילכו ברגליהם ולא יעופו, שזה מורה שינהיגו המערכת לפי סדרה הטבעי לפי הסבות הקבועות, אז הידים מכוסות ולא נראה למו ידי אדם רק רגלי חיה, כי אז פעולותיהם מוכרחות כפעולות החיות שאין להם בחירה לשנות פעולתם, אבל בעת יגביהו כנפיהם לעוף, דהיינו בעת ישנו את המערכת (כנ"ל פסוק הקודם), שאז ינהיגו כפי רצון ה' וצוויו הבחירית, אז פעולותיהם פעולת אדם הבוחר ובלתי מוכרח במעשיו, וזה יהיה בעת יעשו ישראל תשובה שאז תשונה המערכת ואז יתראו ידי אדם, ואמרו חז"ל ידי אדם מתחת כנפיהם לקבל בעלי תשובה, **על ארבעת רבעיהם**, שכמו שהכנפים המעופפים היו קבועים בכל ארבעה צדדי החיה אצל כל פנים שבצד ההוא לעוף בהם לכל צד, כן היו הידים קבועים בכל ארבעה צדדים, והמליצה שבכל צד שנשאו כנף להתנשא על סדרי המערכה בין לחסד בין לדין בין לרחמים היו פעולותיהם בבחירה ורצון, בלתי מוכרחים לפי המערכה רק לפי רצון ה' וחפצו לפעול במדה ההיא, ועז"א **ופניהם וכנפיהם לארבעתם** שהכנפים היו עם פניהם, שלכל פנים היו כנפים בפ"ע, (לבל נטעה שמה שאמר וארבע כנפים לאחת להם היינו לכל חיה, מפרש שכן היה לכל פנים), וממילא כמספר הכנפים היו הידים וזה כדעת הרד"ק שהיו שתי ידים לכל כנף, ודעת הרמב"ם שהיו רק שתי ידים לכל חיה כמו שלא היה לה רק שתי רגלים, ופי' וידי אדם תחת כנפיהם למטה ממקום שהכנפים קבועים אצל הפנים היו קבועים שתי ידים בגוף החיה, ושתי ידים אלה היו על ארבעת רבעיהם, היינו לכל ארבעה הפנים יחד היה להם רק שתי ידים, כי במקום דיבוק הידים ומשם למטה היו גוף אחד, ורק למעלה מהידים היו פרודות לארבעה ראשים, ולדעה זו מה שכתוב ופניהם וכנפיהם לארבעתם ר"ל שנגד זה למעלה מהידים היו ד' פנים עם כנפיהם לכל פנים ופנים:

פסוק ט

חברת אשה אל אחותה כנפיהם, ר"ל הכנפים היו מחוברים, שראשי קצה הכנפים המחוברות אל הגוף נגעו זה בזה, ר"ל באשר מספר הזוגות שהיו בהכנפים היה כדי להורות שאין בהם האחדות כמו שיש לבוראם, בשהם נבראים ומשכילים א"ע ואת עלתם, והגם שלא היה בהם האחדות יש בהם החבור כי הם שכליים מופשטים מחומר והשכלתם פתאומית מחוברת בלתי מופסקת ע"י זמן ההשכלה או המקום **לא יסבו בלכתן איש אל עבר פניו ילכו**, ע"י שהיה כנפים לכל פנים לא היו צריכים להסב פניהם גם בעת העפיפה כי היו מעופפים בשתי כנפים אשר בפנים ההוא שילכו לצד ההוא, והמליצה בזה יתבאר בפסוק י"ב:

פסוק י

ודמות פניהם פני אדם ופני אריה, לפניו היה לו פני אדם, ולימין הפנים ההוא היה פני אריה, ולשמאלו פני שור, ומאחוריו היה פני נשר, ולא אמר פני אדם לארבעתם כמ"ש בכ"א מהם, שכבר אמר (בפסוק ה') דמות אדם להנה שידענו שהיה פני אדם לכל אחד ואחד וכבר בארו חכמי חרשים כי מדת החסד משמש לימין, ומדת הפחד משמאל, ותפארת אדם באמצע ממוזג בין דין וחסד שהוא מדת הרחמים, ואשת חיל בירכתי הבית לאחורי המשכן כנשר על גוזליה תרחף מדת מלכות המקבלת ומשפעת למטה. ובהתפוצץ האור על מלאכיו בעולם היצירה יתראה הימין בצורת אריה, להורות שהחסד יתגבר כארי בכח גדול מאד. (ושם ע"ב שהוא שם החסד בשלש אותיותיו הם רי"ו כמספר אריה וגבורה) והאריה הטורף המושך כחו למטה מזה הצד יחלש ויכנע מפני האריה שבקדושה, והשמאל יתראה בצורת שור, (ושם הראשון משם של מ"ב שהוא חסד שבגבורה עולה כמספר שור) למען לא תצא מדת הדין ביד חזקה ובארס שורף, ובהפך רב תבואות בכח שור, ומוריד גבורות גשמים שיורדים בגבורה כמ"ש חז"ל, והמושך כחו למטה ע"י השר שלו לא יוכל להזיק מפני שאין ארס בשרשו במדת הפחד, ובאמצע אמת ליעקב המכריע בין הצדדים פניו פני אדם ומדתו רחמים, ומאחוריו פני נשר שטבעו להגביה עוף, כן מדה זו תגביה עוף לקבל וכנשר תעיר קינה להשפיע על גוזליה, והנה ארבעה שרי מלכויות קבלו כחם מפני המרכבה, בבל קבל כחו מפני אריה, שכן בבל ואשור שהיו מלכות משותפת נדמו לאריה, עלה אריה מסבכו, ודניאל חזה קדמיתא כאריה, וה' התלבש שם בצורה ההיא להציל את בניו כמ"ש אחרי ה' ילכו כאריה ישאג כמ"ש בפי' שם, ומדי ופרס היו כתפארת אדם והם הטיבו לישראל ונתנו רשות לבנות בהמ"ק, ושר יון קבל מפני שור מהשמאל, ואמרו כתבו לכם על קרן השור

וכו', והגם ששרשם ממדת הדין הקשה לא יכלו לשרוף את בהמ"ק כי אין ארס שורף בשרשם למעלה. ורומי היא החיה הרביעית אשר יאריכו ימים כנשר אשר יחדש נעוריו עשר פעמים שכן ראה דניאל קרנין עשר לה, ודגל רומי היה צורת נשר, וה' שם כנשר יעיר קנו. וראה יחזקאל שכל א' מהחיות י"ל ארבעה פנים, כי תמיד נמצאים ד' מלכיות כ"א ברוח א' מרוחות העולם רק שמלכות אחת גוברת על כולם והיא הולכת ראשונה וכולם הולכים אחריה, שתחלה גברה החיה שבימין וכן כולם, כנ"ל:

פסוק יא

ופניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה, הגם שלמטה היתה כל חיה גוף אחד דבוק בלי פירוד, למעלה במקום הפנים, ובכנפים הדבוקים מאחורי כל פנים, היו פרודות לארבעה ראשים, ולמטה ממקום הכנפים נתחברו והיו גוף אחד והמליצה שהגם שבכל חיה גברה מדה מיוחדת שזאת עקר הפנים שלה, למשל בצד ימין היה העקר פני אריה שהלך בראש, בכ"ז נכרו גם שאר השלשה ראשים כ"א בפ"ע, שהגם שפועל מצד החסד, והגבורה והרחמים שבחסד נמשכים אחריו, בכ"ז ניכר כ"א בכחו בפ"ע, ופני אריה פועלים החסד בכח החסד ופני שור פועלים חסד בכח הגבורה וכן כולם. וכן השרים שלמעלה והמלכיות למטה, גם בעת מלך מלך אחד בכפה נכרו גם יתר הראשים בפ"ע, למשל עת משלה בבל היו גם מדי ופרס מלכות בפ"ע ויון בפ"ע ורומי בפ"ע רק שבבל הלך בראש בהנהגה, **לאיש שתים חוברות איש**, עתה יספר למה היו הד' כנפים, שלכל איש מן החיות היו שתי כנפים לעפיפה, והם היו מחוברים זל"ז בצד שקבועים בגוף (כמ"ש למעלה חוברות אשה אל אחותה כנפיהם), ושתים שלא היו מחוברות בשרשם זל"ז היו **מכסות את גויותיהנה**, שהכנפים שהיו לכסות היו בלתי מחוברות רק כ"א היה שרשו בפ"ע וכסו את הגוף מראש ועד סוף מכל הצדדים והכונה שהגם ששתי הכנפים המעופפות מחוברות בשרש אחד כי תעופנה לתכלית אחד בפקודת יוצרם, בכ"ז השתים שנעשו לכסות ולהעלים את ענינם היו מורים שני ענינים מחולקים, א. ההעלם וההסתר שיש בענינם ועצמותם ששכל הקשור בחומר לא ישיג שכל מופשט מחומר, ב. ההעלם שישאל האור השופע עליהם מהעילה הראשונה אשר עליהם, שכ"ז טמיר וגניז:

פסוק יב

ואיש אל עבר פניו ילכו, ומפרש לבל נטעה שילכו כפי בחירתם, כי רק **אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו**, שהוא הרוח העליון השופע עליהם, שכמו שרוח החיה באופנים כן רוח היוצר בהחיות, וכפי שירצה הרוח העליון שילכו כן ילכו **לא יסבו בלכתם**, אחר שי"ל פנים לכל צד, וכבר אמר למעלה (פסוק ט') שלא יסבו בלכתם, אך שם דבר

מהכנפים שהכנפים לא יצטרכו להסב כדרך העוף שיצטרך להסב הכנפים אל הרוח שירצה ללכת, כי י"ל כנפים לכל עבר ופה ידבר מהפנים פה ישמיענו שלא יסבו בלכתם על הארץ, שזה בעת יניעו האופנים כפי סדר המערכת, שיניעו אותם כפי רוח יוצרם בכל צד שיצטרך, ולא יסבו אחור מהרצון העליון כי פניהם מועדים לכל צד וכולם עושים באימה וביראה רצון קונם, ושם למדנו כי גם בעת יעופו בכנפיהם ויגביהו את המערכה למעלה מן הסדר הטבעי (כמ"ש בפסוק ז' בהבדל בין ההילוך ברגל ובין העפיפה) ג"כ לא יסבו בלכתם, וכנפיהם נכונים אל מעשה הנס והפלא אשר יצום אלוה בלא עיכוב. ובנמשל משרי המלכיות (שלתכלית זה הראהו את המראה), ר"ל שכ"א מן המלכויות י"ל פנים מיוחדים ללכת ולהתהלך בארץ לכל רוח מרוחות העולם כפי הרצון האלהי. ולא יסבו בין בלכתם בעת שלום, בין בעופם בעת מלחמה, להרעיש ממלכות ולבטל סדרי הנהגתם לא יסבו בלכתם. וגם הם ענינם מכוסה כי לב מלכים ביד ה' ומאתו מצעדיהם כוננו אל התכלית הנעלם אשר ירצה בו הרוח העליון המרגיז ארץ ממקומה ויהפך כסא ממלכות:

פסוק יג

ודמות החיות, כבר פי' חז"ל שר"ל על פעולות החיות שהם מזומנים לעשות עתה, (כי הנבדלים מכל חומר לא יפול בהם דמות רק לפי פעולותיהם) ראה שהם **כגחלי אש בוערות**, כי פעולתם לשרוף את בית ה' ובית המלך, **וכמראה הלפידים**, כי כן יגיחו קרב ומלחמה ולפיד בוז לעשתות שאנן, ומבאר שלא היה זה מהותם שיהיו הם עצמם מחומת האש רק שהאש **היא מתהלכת בין החיות**, כמ"ש (לקמן י') קח אש מבינות לגלגל וכו', והאש מתיחס להם ע"ש פעולתם, וראה **שנוגה לאש**, שהנוגה הוא המאיר ואינו שורף, הראו לו שחסדי ה' לא תמו ושכלה חמתו על העצים והאבנים ולא יטוש את עמו ויושיעם לבסוף, **ומן האש הזה יוצא ברק**, לשרוף את המחריבים את עיר קדשו וכן פי' חז"ל (במדרש איוב) שמדבר מפעולות המלאכים פעמים שהוא עושה מלאכיו אש פעמים לפידים ופעמים ברקים וכו':

פסוק יד

והחיות רצוא ושוב, ראה שהם רצים, ר"ל שיעשו פעולתם בזולת זמן ובמרוצה, וראה שישובו תיכף מן השליחות **כמראה הבזק**, שהוא אש הכבשן הנראה רגע ונעלם תיכף כי באשר ראה שפעולתם עתה להחריב ולשרוף הראו לו כי פעולה זאת לא תתמיד, ואך כרגע תתראה האש ותשרוף ותשוב תיכף, כי חפץ חסד הוא, ואמרו חז"ל (ברכות דף ד' ע"ב) מיכאל באחת גבריאל בשתים, שמיכאל שהוא מלאך החסד יעוף עפיפה אחת ולא

ישוב, כי החסד ישאר לעולם, אבל גבריאל שהוא מלאך הדין ישוב תיכף ולא יתעכב שם ויעוף שתי עפיפות רצוא ושוב:

פסוק טו

וארא החיות והנה אופן אחד בארץ, אחר שראה את החיות מנהיגי המרכבה וספר כל ענייניהם, ראה ויספר ענין אופני המרכבה, שהם הגלגלים של המרכבה שהחיות מושכים אותם, וראה שלכל חיה מיוחד אופן אחד **לארבעת פני החיה**, ר"ל שהגם שכל חיה היא בעלת ד' פנים האופן הוא רק אחד לכל חיה, והיה לארבע החיות ארבע אופנים, והכוונה שראה ציור הגלגלים שהחיות מניעים אותם בציור מספר הארבעה וזה, אם בהשקף על הגלגל הכולל שחלקו אותו הקדמונים לארבעה רבעים כוללים כל חלקיו, וכן את גלגל המזלות חלקו לד' חלקים שלש מזלות לכל חלק, ולפיהם תתחלק השנה לד' תקופות, והירח לד' תמורות בחדש, והיום לד' שנוים, ובעולם ד' רוחות, ואם בהשקף הפרטי שהראו לו בארבעה חיות ד' שרי המלכיות אשר יעמודו, וכל אחד מניע כוכב אחד המושל ומשפיע באומה ההיא, כי לכל אומה כוכב מיוחד, ויש אופן אחד לכל חיה, והגם שהתוכנים האחרונים קיימו וקבלו כי אין גלגל במציאות בכ"ז יצויר האויר האית"ר שבו סובבים כוכבי הלכת את מעגלם כגלגל קבוע אשר במסלתו ילכון ולא ימושו לעולם:

פסוק טז

מראה האופנים, באופנים לא הזכיר לשון דמות כמו שהזכיר בחיות ובמה שלמעלה מהם, כי החיות אינם גשם ולא יראם במראה עיניו רק שכן נדמה לו בחזיונו, אבל האופנים הם גשמיים מושגים במראה העין לא בדמות כח המדמה לבדו, אמר שמראה שהגלילים וכן **מעשיהם** הם כעין תרשיש שהיא אבן טובה שמראיה כמרה תכלת, כי האויר הדק שבו סובבים הכוכבים יתראה לעין כמראה תכלת, ואמר בשיר ידיו גלילי זהב ממולאים בתרשיש, שהגלילים שהם הגלגלים ממולאים באויר האית"ר הנדמה כתרשיש, (ואמר וגויתו כתרשיש שהמלאך כשיתגלה להתראות לעין הנביא יתראה בלבוש מאויר הדק הנקרא תרשיש ע"ש מראהו, ואמרו תכלת דומה לים ר"ל לים תרשיש, וים דומה לרקיע וכו'), **ומראיהם ומעשיהם כאשר יהיה האופן בתוך האופן**, שאופן הנקבע תוך אופן יתגלגל לכל צד כן ההנעה הגלגליית תהיה לכל צד, כי בתנועה היומית ינועו כל הגלגלים ממזרח למערב, ובתנועה העצמיית הקבוע לכל כוכב ינוע כ"א בזמנו המיועד, ממערב למזרח, ותנועה הזאת לא יהיה על קו המשוה רק נוטים במעגלותם לצפון ולדרום כל כוכב בנטיה מיוחדת לו והולכים ששה חדשים מצפון

לדרום וששה חדשים מדרום לצפון, השמש הולך מגדי לסרטן ומסרטן לגדי בחזרה, ודרך הנלוזה הזאת הוא קרוב למ"ז מעלות, והירח ראש התלי שלו וזנבו רחוק מקו הקדרות יותר מחמש מעלות, וכן כל כוכב י"ל ראש תלי וזנב תלי מיוחד נמצא שכולם הולכים לכל צד כאילו אופן קבוע תוך אופן:

פסוק יז

על ארבעת רבעיהן בלכתם ילכו, שבכל יום מהלכים ממזרח למערב ופועלים על ארבעה רבעי היום, שבכל שש שעות מתעורר רוח מצד אחר, כמ"ש חז"ל ארבעה רוחות מנשבות בכל יום וכמ"ש רש"י ז"ל בברכות (דף ג' ע"ב), ובכל חצי שנה ילכו במעגליהם מדרום לצפון ומצפון לדרום ומקיפים בכל שנה את מעגל השנתיי ממערב למזרח, ופועלים השנוים בד' תקופות, והקור והחום בארבע רוחות העולם, וכן כל כוכב פועל לפי פעולתו על ארבעת רבעיו, **לא יסבו בלכתן**, כי תנועתם מקפת לכל צד וצד:

פסוק יח

וגביהן, יש להם לאופנים גב, שהם הכוכבים הקיימים שעומדים עליהם והם רבים לאין חקר ומרחקם אין להם שיעור, והם עומדים ע"ג הגלגלים והאופנים של כוכבי לכת, **וגובה להם**, הכוכבים ואופניהם גבוהים גבוהים לאין שיעור, וכ"ש גובה הכוכבים הקיימים והמתנוצצים בנתיב החלבי שכולם עומדים ברום עולם בגובה אין תכלית, **ויראה להם**, מצייר בזה, אם הכח המושך שבו ימשכו הכוכבים הקטנים אל הגדולים, וזה סבת הסיבוב העגולי לפי שטת התכונה החדשה, ומצייר כאלו כ"א ירא מחברו, שהקטן ירא מלהתרחק מן הגדול ונמשך אחריו או כפי דעת חז"ל שיראים מדבר ה' אשר הניח חק ולא יעבר שימשכו אל נקודה האמצעית אשר שם יוצרם להם למרכז תנועתם סביבה. **וגבותם מלאת עינים**, באר את הגב שהוא מלא כוכבים קיימים אין מספר ושמשיות רבות המאירות כעינים במרחק אין סוף מכל צד וצד, וגם אחר שכל כוכב ישפיע אל אשר למטה ועל ידו ישגיח ה' בעיניו המשוטטות בכל, הם עיני ה' הפקוחות על כלל המציאות בהנהגתו המתמדת:

פסוק יט

ובלכת החיות, אחר שבאר איכות האופנים, מספר קישור האופן עם החיה, איך החיות יניעו האופנים ויש בזה שלשה מינים, שני מהלכים טבעיים, והם א. ההילוך הטבעי שיקיפו בכל יום ממזרח למערב, והיא התנועה היותר מהירה שבו ילכו לפנים בכל יום ויום סביב מעגלם היומי, ב. ההילוך הטבעי שיקיפו כ"א בזמן מיוחד את מעגלו העצמי ממערב למזרח, שיש משלים הקיפו בחדש ויש בשנה ויש לשלשים שנה, ובהילוך זה

יש השבתות שיתראה כאילו עומד ושובת באמצע מהלכו, כמ"ש פעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה, ג. מה שיצויר בשני מיני המהלכים אלה הילוך השגחיי, אשר ישנה ה' סדר המערכה הטבעיי, בין ההילוך היומי ההכרחי, ובין ההילוך הזמני העצמי, ויוליכם כפי הרצון האלהי (כמו שמש בגבעון דום, נטל הקב"ה שני ככבים מכימה) או השבתת כח הכוכב והמחויב ממנו וכדומה, וכל אלה יהיה ע"י החיות שהם המניעים את המערכת בכל אחד משלשה אופנים הנז' ותחלה מדבר מן המהלך היומי שבו לא יצוייר עמידה והשבתה, ויש בו שני אופנים הנ"ל או שילכו לפי הסדר הטבעי, או לפי הרצון ההשגחיי, וכ"ז באמצעות החיות, ועז"א **ובלכת החיות**, שהוא המהלך הטבעי היומי, שהוא ע"י החיות שע"י לכתם **ילכו האופנים אצלם ובהנשא החיות מעל הארץ**, שזה מצייר עת יתנשאו מן סדר המערכה הטבעי אל הנהגה השגחיית, (שכבר התבאר בפסוק ז' שההילוך לפי הסדר הטבעי נקרא הליכה, וההילוך ההשגחיי נקרא עפיפה והתנשאות) אז ינשאו האופנים, ויעלו מן הסדר הטבעי אל הנהגה השגחיית:

פסוק כ

על אשר, בא לפרש הדברים שמ"ש שבלכת החיות ילכו האופנים, ר"ל **שעל אשר יהיה שם הרוח ללכת ילכו**, שאז ילכו אל הרוח הקבוע בטבע, כי **שמה הרוח ללכת**, כי שם כבר קבוע הרוח אשר הטביע בם יוצר בראשית מראש מקדם חק ולא יעבור, ונגד מ"ש ובהנשא החיות ינשאו האופנים, מפרש שהוא מפני **כי רוח החיה באופנים**, שרוח החיה היה בהם כנשמה לגוף, שלפעמים תרומם את הגוף מן חקיו הטבעיים אל הנהגה בחיריית כפי כח הממשלה אשר עלה עליו להניע את הגוף כפי רצונה הבוחר והמשכיל:

פסוק כא

בלכתם עתה ידבר מן התנועה השנית העצמיית שיסובבו הכוכבים ממערב למזרח על פני צפון ודרום, שבסבוב הזה יש לפעמים גם עמידה והשבתה כנ"ל, וא"כ יצוייר בזה שלשה אופנים, א. בעת שילכו לפי סדר הטבעיי, ועז"א **בלכתם ילכו**, ב. בעת ההשבתה והאיחור במהלכם, שזה נקרא עמידה, ועז"א **ובעמדם יעמדו**, ג. בעת שיתנשאו מן הסדר הטבעי לפי רצון ההשגחה, שזה יצוייר בהתנשאות, ועז"א **ובהנשאם מעל הארץ**, שאז ג"כ **ינשאו האופנים לעומתם**, כי גם במהלך זה הגם שהוא ההילוך העצמי לא ההכרחי, **רוח החיה באופנים**, הם מונהגים מן החיות כאשר יונהג הגוף מן הנפש:

פסוק כב

ודמות על ראשי החיה רקיע, עד עתה ראה בעולם המלאכים ובעולם האופנים ואת השפע והקשר שיש להמלאכים מניעי האופנים עם האופנים, עתה צפה במחזה איך יקבלו החיות את השפע מעולם שלמעלה מהם שהוא עולם הכסא, העומד על עולם החיות, ומצייר על ראשי החיות רקיע, שהרקיע היא המחיצה הנבדלת בין העליון והתחתון, כמו שבארץ שלנו יש רקיע עליה, שהוא מקום עליית האדים שעד שם שייך אל הארץ, ומן הרקיע ולמעלה יתחיל גבול השמים ואין כל חי יכול להתקיים שם, כמ"ש ויקרא אלהים לרקיע שמים, כן בכל עולם ועולם יש מסך מבדיל בין העליון והתחתון, שהוא הרקיע של אותו העולם ועומד כאמצעי בין שני העולמות, ודרך שם ירדו גשמי נדבות ושפע רצון ממעל, ולמעלה מן הרקיע הזה מתחיל השמים של עולם שתחתיו, וראה דמות הרקיע שעל ראשי החיות, ומצייר אותו **כעין הקרח הנורא**, שכמו שברקיע התחתון אשר על הארץ יתקבצו האדים הלחים האוויריים, (בין העולים מלמטה כפי הנחת הטבעיים, בין היורדים מלמעלה ממים העליונים כפי הנחת חז"ל), ושם יתעבו ויתגשמו להתהוות אד וענן, ולפעמים יקפאו ויתקשו ויהיו לקרח, כן יצייר שהשפע האלהית היורדת מעולם הכסא ששם הוא רוחני מאד, תתעבה ותקפיא ברקיע ומחיצה הזאת, ותהיה כקרח שהמים הנוזלים ישובו להיות דבר מוצק מקשיי, ודבר מגושם בערך הקודם, כן תתעבה השפע ותקרח לפי ערך העולם ההוא, עד שיוכלו החיות לקבלו, אולם הוא קרח נורא מאד, מרומם מן הקרח הגשמי הידוע לנו, כי היראה והפחד שיגיע להם מן טל אורות השופע מלמעלה תצויר כקרח, כי המורא תקפיא הדמים וחום הטבעי ותשליך קרחה כפתים, וכ"ז משל ומליצה להסביר אל האוזן התקפאות השפע ברדתה לערך דקותה בהיותה במקומה, שלכן אמר ודמות וכו' רקיע, שאינו רקיע בפועל רק כן נתפס בדמיונו, והרקיע הזה **נטוי על ראשיהם מלמעלה**, שראשי החיות יקבלו השפע דרך הרקיע ההוא וישפיעו אותה אל אשר למטה מהם:

פסוק כג

ותחת הרקיע כנפיהם ישרות, עתה באר איך יקבלו השפע דרך הרקיע מן העולם שלמעלה, שיקבלו השפע ע"י הכנפים, שהכנפים ירמזו על הגבהת עוף לעולם שלמעלה, וע"כ כנפיהם אינם שוכבים על הצד ככנפי עופות רק עומדות ישרות למעלה אל תחת הרקיע לקבל השפע משם דרך כנפיהם אשר היו עשויים לעופף בם, והנה הזוגות שהיו בהכנפים, היה כנף אחד מורה על קבלת השפע מלמעלה, ואחד מורה על השפעתו למטה שהכנפים היו הצינורות להגרת השפע, באר שהיו הכנפים **אשה אל אחותה**

מעורים זה בזה, המשפיע והמקבל פונים איש אל אחיו, כמו שהיו בשני הכרובים כשהיו ישראל עושים רצונו ש"מ פניהם איש אל אחיו כמ"ש חז"ל, **לאיש שתים מכסות להנה**, וכן מטעם זה היה לכל איש מהנה לכל איש מהחיות **שתים מכסות גויותיהם**, הכנפים שנעשו לכיסוי היו שתים, שהכיסוי שהורה על ההעלם היה ג"כ זוגיי מפני שהיה בענינם שני עניני השגה, איך יקבל השפע מעולם הכסא, ואיך יורידוהו למטה, שהיה בזה שני העלמות, לכסות השפע ברדתה מלמעלה, ומן החיות למטה, כסו כל זה בשני הכנפים, ולכן היה צריך שתי כנפים, שכל אחד העלים ענין אחר:

פסוק כד

ואשמע את קול כנפיהם, עתה יספר איך שמע קול הציווי שלהם שהם מצווים על האופנים, כי לא יניעו את האופנים בפגישת גשם בגשם, או ע"י כח מושך או כח דוחה כפי חקירת התוכנים, רק בקול ופקידה שכליית רוחנית, והשיג בזה ג' ענינים, א. בעת שיעופו בכנפיהם, שכבר בארתי (בפסוק ז') שהעופפות בכנפיהם מציין העת שלא ינהיגו ע"פ סדרי הטבע והמערכת רק בהנהגה פלאיית לפי רצון אלוה, וז"ש ששמע קול הכנפים המגביהים עוף למעלה מסדר המערכת והקול והציווי הזה דומה **כקול שדי**, כי אז תצא הציווי מאת ה' המשדד המערכת ע"י השגחתו המיוחדת (שע"ז נקרא בשם שדי,) **וכקול** שנתן על **מים רבים** בעת הבריאה שהיתה רוח אלהים מרחפת על פני המים שהיא הבריאה, שאז לא היה עדיין סדרי המערכה ב. **בלכתם**, בעת שילכו החיות ולא יעופו בכנפיהם, שזה בעת שינהיגו ע"פ סדר המערכת, ופי' (**ואשמע את הקול**) **בלכתם** (ולכן כתוב מלת בלכתם בזקף קטן), אז שמעתי **קול המולה כקול מחנה**, היה קול ההמולה והדבור כקול מחנה, ששם מחנה לא יבוא רק בעת שהם ערוכים בסדר המערכה לצבוא צבא איש על דגלו, ר"ל שאז יפעלו סדרי המערכת הערוכים כמחנה מסודרת, וההמולה והדבור הוא לפי קול המחנה, דהיינו לפי סדר המערכת, (הקול הוא קול פשוט והמולה הוא מלל ודבורים הרבה, כי בצד הא' לא ישמעו רק קול אחד קול ה' ההשגחיי, ובצד השני ישמעו קול ממללים רבים שהם חקי הטבע וסדריה), ג. **בעמדם**, שכבר בארתי (פסוק י"ט וכ"א) שבהילוך שילכו הכוכבים ממערב למזרח ימצאו השבתות ועכובים בדרכם, שנראה כאילו עומדים באמצע דרכם ונחים מתנועתם, והנה החוקרים יחסו זה לכח המושך אשר לכוכבים אחרים אשר יפגשו בדרכם, וישביתו מרוצתם, המסובבת מכח המושך של השמש, והנביא יאמר שגם זה בא ע"י החיות ורצון ה' שבעת ירפו הכנפים הישרות של החיות, המקבלות הכח מעולם הכסא אשר עליהם ורפה ידם בעת ההיא להניע את האופן, כי לא יניעו את האופן רק ע"י הכח שמקבלים ממעלה מן

הרקיע אשר על ראשם באמצעות הכנפים שהם פרושים ביושר אל הרקיע לקבל משם כח וגבורה, וז"ש **שבעמדם** הסבה לזה היא, מפני שאז **תרפינה כנפיהם** ולא קבלו כח מלמעלה, וע"כ עמדו ועמדו האופנים עמהם, כי בעמדם **יעמודו** (כנ"ל פסוק כ"א):

פסוק כה

ויהי קול, עתה ספר כי יש עוד ענין רביעי, בעת שינהיג ה' את עולמו בעצמו שלא באמצעות החיות, רק ה' בשמים הכין כסאו, והוא יתן קול דברו על השמים והאופנים, שאז אין כח להחיות לעשות מאומה, כי אז יפעול ע"י השרפים אשר בעולם הכסא כמו שראה ישעיה, או שלא ע"י אמצעי כלל כמו שהיה בעת יציאת מצרים ובדור המדבר, וז"ש **ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם** ובעת שיצא הקול (לא מן החיות) רק מלמעלה מהם מהכסא או מהאצילות העליון, אז **בעמדם תרפינה כנפיהם**, אז עמדו מלפעול וכנפיהם לא יקבלו השפע מלמעלה:

פסוק כו

וממעל לרקיע אשר על ראשם, אחר שהשיג את הרקיע שהוא הפרוכת והמסך המבדיל בין עולם הכסא ובין עולם החיות, וצפה בעולם הכסא אשר ממעל לרקיע, **וראה כמראה אבן ספיר דמות כסא** ר"ל דמות כסא כמראה אבן ספיר, לא כסא ממש רק דמיון של כסא, שכן נדמה בחזיונו, שראה דמות כסא המיוחד אל המלך לשבת עליו לשפוט מישרים ולהנהיג הנהגת מלכותו, כי משם תצא הנהגת מלכו של עולם ומשפטיו, והכסא נעשה מאבן ספיר, שהוא זך המראה עד שהוא כדמות אספקלריא ומראות הצובאות שיתראו בו התמונות הנצבות נוכחו כן עניני האלהות אשר בעולם הספירות אשר ממעל יתפלשו באור חוזר במראה המלוטשת וספיריית של הכסא, וכשהסתכל במראה ראה **שעל הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה**, כמו מי שמסתכל במראה ורואה בו את השמש, שאינו מסתכל בגוף השמש עצמו רק בשמש המתראה במראה, כן הביט במראה האבן ספיר וראה בו שמלמעלה מהכסא גבוה מעל גבוה יתראה דמות כמראה אדם, שהוא אצילות הספירות אשר בם התלבש הוד והדר ועטה אור כשלמה, שהם שורש להנהגה שיסד להתנהג עם עולמו שהנביאים בגודל כחם דמו הצורה ליוצרה כמ"ש חז"ל במדרש, ודמהו לצורת אדם, כמו שביארנו ענין זה באורך במק"א (וקצת ממנו רמזתי בקונטרס החרש והמסגר הנדפס בסוף ספר **שירי הנפש**), איך ערך ה' וסדר קשרי הנהגת המציאות והאדם הגדול מיוחס ונערך אל האדם הקטן אשר נפשו אצולה מראש פינה למעלה מעולם הכסא, ושורש נשמתו למעלה עם המלך במלאכתו ישבו וכמ"ש חז"ל, ועליו אמר נעשה אדם בצלמנו, וכ"ז דייק ואמר **דמות כמראה אדם**, שהוא רק דמיון, כי

נסבור את האזן לדמות הנהגתו המחשביית בחכמה בינה דעת ובהוצאת המדות כחסד דין ורחמים, הכל כתפארת אדם, וכ"ז לא ראה למעלה בעולם האצילות בעצמו רק ראה במראה, שעז"א כמראה אדם, עד שכח המדמה אשר דרך בו תעבור השפע הנבואיית, צייר ורשם במראה ציור האדם המקושר בנפש הנביא בכל כחותיו ומדותיו ואיך תנהיג נפשו את מרכבתה הקטנה, וצייר שכן הוא הנהגת ה' את מרכבתו הגדולה, שהעולם הגדול עם העולם הקטן נערכים זל"ז, וה' מזה הצד שהוא נפש העולמות ומנהיגן, שמזה הצד ראהו יחזקאל רוכב בערבות במרכבה, יש להנהגה זו ערך עם נפש האדם והנהגתה בגויה, ומצד שהוא נפש האדם הגדול שהוא העולם הנערך בכל פרקיו וסדוריו ומערכותיו כתפארת האדם ראה במראה דמיון ומשל של אדם כפי מה שתנהיג הנפש בכחותיה את גוייתה ומרכבתה ועולמה הקטן:

פסוק כז

וארא כעין חשמל חלילה לשמוע אל דעת מהרי"א שהחשמל מורה על הסבה הראשונה, שמלבד שהוא נגד דעת המקובלים שהחשמל הוא בעולם היצירה, ונגד דעת חז"ל שהם חיות אש ממללות או עתים חשות ועתים ממללות, הוא נגד הכתוב שאמר ומתוכה כעין החשמל רק החשמל הם החיות שהם מחנה שכינה ששם קול דממה דקה, חשמל כנ"ל והם המקבלים השפע מלמעלה ומשפיעים אותה להחיות אשר הם מניעי האופנים. והנה במראה זו ראה החשמל **כמראה אש בית לה סביב ממראה מתניו ולמעלה** מבואר שממראה מתניו ולמעלה לא ראה את החשמל עצמו רק את הבית אשר לה סביב שהוא נראה לו כמראה אש, משא"כ מ"ש ממראה מתניו ולמטה ראיתי כמראה אש ונוגה לו סביב משמע ששם ראה גוף החשמל, כי לא הזכיר מבית סביב, וכן משמע שהשיג תחלה ממראה מתניו ולמעלה ואח"כ השיג למטה, שזה הפך הסדר שסדר ההשגה היא מן הנגלה אל הנעלם ממנו, ומן הקל אל החמור, והמעלה בודאי נעלם ופנימי נגד המטה אך במראה אשר ראה בשנה הששית (לקמן סימן ח') אמר בהיפך **וארא והנה דמות כמראה אש, ממראה מתניו ולמטה אש, וממתניו ולמעלה כמראה זהר כעין החשמלה**, שם השיג כסדר ממטה מלמעלה, ממראה מתניו ולמעלה לא ראה בית סביב, ולא ראה שם אש, רק זהר כעין החשמלה ומבואר כי במראה זו לא השיג כל פנימיות החשמל רק ממראה מתניו ולמטה אבל ממראה מתניו ולמעלה לא השיג רק את הבית אשר לו סביב שהוא מתלבש בו לא את עצמותו, וע"כ סדר את המחזה מלמעלה למטה, כי את הלבוש קל יותר להשיג מלהשיג את הפנימית, אבל במראה השנית השיג כל פנימיות החשמל גם למעלה, וע"כ השיג מלמטה למעלה שמלמטה קל יותר להשיג. ולכן אמר

שם שממראה מתניו ולמעלה ראה כמראה זהר לא אש, כי ממתניו ולמעלה מציין השפע שמקבל מעולם הכסא שלמעלה ושם קבל כמראה זהר לא אש שורף כי אין שריפה למעלה, רק ממראה מתניו ולמטה שרומז על השפע שיורד לתחתונים ראה כמראה אש שורף, כי היה ענין ההשגה במדת הדין וראה השריפה שתצא מן החיות אל האופנים לשרוף בית ה', אבל פה שלא השיג פנימית השפע היורד מלמעלה רק הלבוש והבית שמתלבש בו, השיג שהבית אשר סביבו הוא ג"כ כמראה אש ומוכן לשרוף, וכן ממראה מתניו ולמטה, רק השיג שנוגה לו סביב, כי תכלית הדין היה להאיר ולרחם כנ"ל. (וידוע שבעולם היצירה שם עץ הדעת טו"ר, וע"כ השיג ממתניו ולמטה אש רק שנוגה לו סביב שהרע לתכלית טוב, וממראה מתניו ולמעלה זהר והכל טוב, כי רק רגליה יורדות מות, ובאשר טעו בזה המינים ואמרו מפלגא ולמטה דהורמין, הזהירו חז"ל על הדרישה בחשמל, ומעשה בתינוק שהיה מבין בחשמל וכו' ומסיק שאני ינוקא דלאו ארח ארעא, ומשם קצץ אחר בנטיעות וטעה במט"ט שמט"ט הוא בעולם היצירה, ושני הט"ט הם הטוב שבעץ הדעת ורמון הוא הקליפה והרע, ור"מ שלמד תורה מאחר רמון מצא תוכו אכל שהם הט"ט טוב, וקליפתו רמון זרק, כי בתורתו מצא כתנות אור, שהוא הפשיט עור הנחש, ותקן את רבו באש שהוציא מקברו, והמ"י):

פסוק כח

כמראה הקשת באר בסוף דבריו כי הנוגה אשר השיג שהוא האור החוזר מן האור העליון אור הנעלם המתפלש על המרכבה, נדמה בעיניו, **כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם**, כמו שהאור שהוא אחד בעצמותו יתראה מחולק בהתפלשו על הענן בשבעה גוונים כן האור המיוחד בשרשו יתראה מחולק בהבקעו על הנהגת התחתונים בשבעה גוונים הידועים אשר יתנוצץ באור הספירות בשבעה אורות מאירות וכמו שאור הקשת אין לו מציאות בהענן עצמו רק יתרשם עליו ע"י שיתפלש אור השמש ונאחז בעבים וחוזר לאחוריו ויתדמה כמראה הקשת, כן בהתפלש אור העליון על החיות שהם בעב הענן לערכו יתגלה האור להתראה כמו שראהו במחזה באור חוזר, וכמו שלא יתהוה מחזה הקשת אם יעבור האור בלא עיכוב, רק בפגשם בעב הענן, כן בפגוש האור האלהי, שהוא אור שכלי לא יתיחס לו גוון וכל תמונה, ותפלש על נפש הנביא הנתונה בעב וענן שהוא כח המדמה, שממנו יחזור באור חוזר להתרשם על כח השכלי, יתרשם האור ע"י כח הדמיוני במחזות אלה שראה דמותם במראה, כקשת המתרשם בענן ביום הגשם שהוא נוגה החוזר מן האור העצמי, שזה גדר שם נוגה שאינו אור עצמי רק אור חוזר, וז"ש **כן מראה הנוגה סביב, הוא מראה דמות כבוד ה'**, שאינו המראה כמו שהוא בעצם

רק מראה הדמות, שכן ידמהו המדמה בעת החזיון, בעת יתרשם האור עליו וישוב אל הכח השכלי, ולכן **וארא ואפול על פני** נתבטלו חושיו וכחותיו ונשאר כח הדמיוני מתבודד לחזות ולהשפיע על כח השכלי, שמצד זה ראו הנביאים מחזות ודמיונות כמ"ש המורה בכ"מ, ואז **ואשמע קול מדבר**, הגיעו דבור הנבואיי:

פרק ב

פסוק ב

ותבא בי רוח שאחר שנבטלו חושיו וכחותיו בנפלו על פניו כתיב ואשמע קול מדבר, ר"ל שלא שמע רק הקול ולא הבין הדברים לכן חזק אותו ברוח והעמידהו על רגליו, ואז **ואשמע את המתדבר אלי** והבין דבריו:

פסוק ג

שולח אני אותך אל כל בני ישראל ר"ל ישראל אין דרכם למרוד בה' אבל אם מרדו אינם קרובי תשובה וקשה להשיבם, והגוים דרכם למרוד בה' אבל הם קרובי תשובה ע"י הנביא ומעשה נינוה יוכיח, א"ל שהם י"ל שני חסרונות שהם בני ישראל ולא יקבלו דברי הנביא, ובמעשיהם הם **גויים המורדים**, ולא מעתה **רק אבותם פשעו**, **והם מרדו** שהמרד גדול מן הפשע וזה נמשך **עד עצם היום הזה**:

פסוק ד

והבנים י"ל עוד חסרון, שהם **קשי פנים** להכחיש דברי הנביא מה שיוכיחם מצד השכל **וחזקי לב** לבל ייראו אם יתרה בם בעונשי ה' ופורענות, בכ"ז **אני שולח אותך אליהם**, **ואמרת אליהם כה אמר ה'** שעקר תכלית השליחות הוא שתאמר להם שאתה נביא ה' למען ידעו שה' שולח אליהם נביא ומשגיח בענינם, לבל יאמרו כי הנם ככל העכו"ם בלתי מושגחים מה', ובזה תפיק התכלית, כי **והמה** בין **אם ישמעו** ובין **אם יחדלו** מלשמוע ע"י **שבית מרי המה** עכ"פ **ידעו כי נביא היה בתוכם**:

פסוק ו

ואתה בן אדם (ציוי ב') באשר הנבואות שישלח על ידו אל העם יהיו דברים קשים צוה **בל ירא מהם** שיעשו לו רע, ואף **מדבריהם** אף שידברו לעשות לך רע בכ"ז **לא תירא** כי הגם **כי סרבים וסלונים אותך** שיסרבו לשמוע ויקיצו לך כסילון מכאיב, ואף אם **אל עקרבים אתה יושב** שירצו לעקצך עקיצת עקרב, בכ"ז **מדבריהם אל תירא** שידברו להרוג אותך, ואף **מפניהם אל תחת** ולא תשפל בעיניך נגדם, **כי בית מרי המה** ולא יוכלו לך, וע"כ **ודברת את דברי אליהם** לא תדלג דבר מדברי מחמת יראה, בין **אם ישמעו** ובין

אם יחדלו מצד **כי מרי המה** לא תחשוב שמוטב שלא לומר דבר שאינו נשמע ושיהיו שוגגין ולא מזידין, כי בל"ז הם מרי ומזידין:

פסוק ח

ואתה בן אדם (ציוי ג') **שמע את אשר אני מדבר אליך**, שהוא עצמו ישמע לדבר ה' ולא ילמד ממעשי העם, **ולא ימרה כבית המרי פצה פיך ואכל** המליצה שישובו דברי ה' להיות אצלו קנין עצמי דבוק בנפשו כמו שישוב המזון להיות גוף עצם הניזון:

פסוק ט

וארא והנה יד שלוחה אלי ראה שהנבואה השלוחה אליו נצטיירה כדמות **מגלת ספר** שהוא ספר העשוי בגלילה:

פסוק י

ויפרש אותה לפני, מפני שהיתה נגללת פרש אותה, ר"ל, א. שהגיע הנבואה אליו באופן שישיג אותה וידעה, לא כמ"ש ותהי לכם חזות הכל כדברי הספר החתום אשר יתנו אותו אל יודע ספר וכו', ב. **ראה שהיא כתובה פנים ואחור** רצה לומר שיש בה נגלה ונסתר, ג. **שכתוב אליה קינים והגה והי** שה' הכין שפטים לממרים מצותיו ולא ישמעו אל דבריו:

פרק ג

פסוק א

אכול את המגלה הזאת כי מפני שראה כתוב עליה קנים והגה שהיא יראת העונש והמקבל דבר ה' מפני הכרח העונש אינו קנין דבוק בנפש ולא תתקיים אצלו, א"ל שיאכל את המגלה עד שתבא אל תוך מעיו ותכתב על לוח לבו, כמ"ש ותורתך בתוך מעי, ועל לוח לבם אכתבנה, וז"ש **אכל ולך דבר**:

פסוק ב

ואפתח את פי ויאכילני, כי אי אפשר להגיע אל מדרגה זאת מעצמו רק על ידי עזר ה':

פסוק ג

ויאמר בטנך תאכל לא כאוכל בפיו לבד רק שירדו חדרי בטן **ומעיך תמלא** שלא תתקיים התורה עם מחשבות אחרות מהבלי עולם רק בטנך תמלא את המגלה שלא ימצא בקרבך רק דבר ה' לבד **ותהי בפי כדבש למתוק** שמלבד הטוב שמצא בדברי ה' מצא בם גם הערב לחיך, כמ"ש ומתוקים מדבש ונופת צופים:

פסוק ד
ויאמר, **לך בא אל בית ישראל** (צוהו ציוי רביעית), **ודברת בדברי אליהם** כי בני הגולה הורגלו לדבר בלשון כשדים ולשון העמים, צוה אל הנביא שידבר דבריו בלה"ק כמו שקבל מה', ולא תאמר שתצטרך לדבר בלשון כשדים שאין אתה מבין אותה:

פסוק ה
כי לא אל עם עמקי שפה ר"ל כי הם מבינים לשון הקדש:

פסוק ו
לא אל, ואל תאמר כי תצטרך לדבר נבואתי בלשון כשדים כדי שיבינום גם הגויים, כי **לא אל עמים רבים עמקי שפה** אתה שלוח **אשר לא תשמע דבריהם** ותצטרך ללמוד לשון כשדים, ובכל זאת אני אומר לך גם **אם לא אליהם שלחתיך** והגם שאין נבואתך מיוחדת אליהם בכל זאת **המה ישמעו אליך** כשיודע להם נבואתך ישמעו ויקבלו, ורק **בית ישראל לא יאבו לשמע אליך** וזה לא מצד שאין מבינים לשונך לשון יהודית רק מצד כי אינם אובים לשמוע אלי ולכן יאמרו אמתלא שאין מבינים לשון הנביא, **כי כל בית ישראל חזקי מצח** להכחיש הראיות והמופתים ע"י עזות מצח, **וקשי לב** בל ייראו מן העונשים המיועדים להם מפי הנביא:

פסוק ח
הנה נתתי את פניך חזקים בל תירא מרעתם, **ואת מצחך חזק** בל תבוש מפניהם:

פסוק ט
כשמיר שהגם שהוא בעצמו חלוש בכ"ז הוא **חזק מצר** בדרך הסגולייי שיש בו לבקע צור החלמיש, כן **נתתי מצחך** שתנצחם בצד הסגולה האלהית שיש בך, **לא תירא אותם** מרעתם **ולא תחת** לא תשפל בעיני עצמך לפניהם מצד היותם רבים ונכבדים, **כי בית מרי המה** ויתבטלו נגדך:

פסוק י
ויאמר אלי (ציוי חמישית הודיעו למי נשתלח) **קח בלבבך** כי הנביא הזה השיג מחזות הרבה כמו מעשה המרכבה ובנין העתיד, אמר שיקח הדברים בלבבו כי לזה צריך הכנת הלב, **ובאזניך שמע** מה ששלחו בשליחות להוכיחם:

פסוק יא
ולך בא אל הגולה הודיעו שאינו שלוח אל בני יהודה היושבים בארץ ישראל כי לשם היה ירמיה מיועד לנבאות רק אל בני הגולה. ולא שילך לנבאות להעמים רק **אל בני עמך**, כי גם הנבואות שנבא אל הגוים לא נצטוה להודיע הנבואות להעמים כמו שנצטוה

ירמיהו (סי' כ"ו) רק שיודיעם אל בני ישראל, **ודברת אליהם** באורך, **ותאמר אליהם** שלא מלבך דברת רק **כה אמר ה'**:

פסוק יב

ותשאני רוח רוח ה' נשא אותו למעלה **ואשמע אחרי קול רעש גדול** כי אז נסתלקה המרכבה ללכת למקומה, צייר ששמע קול רעש שמורה שהליכת המרכבה עתה הוא להרעיש ממלכות **ברוך כבוד ה' ממקומו** ר"ל הגם שיסתלק הכבוד מבהמ"ק והברכה והשפע לא תרד מירושלים כי שם צוה ה' את הברכה עד עתה, בכ"ז הוא מקור הברכה במקומו אשר הוא שם:

פסוק יג

וקול כנפי החיות שמע כי החיות נשאו כנפיהם, שזה מורה על ההנהגה שלא כסדר המערכת (כנ"ל א' ז'), כי מה שיעד עתה להפך כסא ממלכות ולהרגיז גוים לא התחייב ע"פ המערכת רק היה ענין השגחיי מאת ה', ובאופן זה קבלו החיות הכח מלמעלה בכנפיהם, **והשיקו הכנפים אשה אל אחותה** שהוא הורדת השפע והכח למטה (כנ"ל א' כ"ג), **וקול רעש גדול** שזה הכח שקבלו והשפיעו אז לעשות רעם ורעש ומלחמה וקול גדול:

פסוק יד

ורוח נשאתני ותקחני כי תחלה נשאתו באויר במקומו ועתה נשאתו לרום והוליכה אותו ממקום זה, **ואלך מר בחמת רוחי** שרוח הנביא מצד עצמו היה מלא מרורות כי ראה הרעה העתידה לבא, רק שיד ה' וכח הנבואה היתה **חזקה עליו** לעוררהו בכח גדול אל השליחות:

פסוק טו

ואבא אל הגולה למקום הנקרא **תל אביב**, והגם **שאשב** במקום אשר **הם יושבים שם**, ר"ל בין העם, **והגם שאשב** שם **שבעת ימים**, בכ"ז ישבתי **משמים בתוכם** ולא דברתי דבר כי לא הגעתני דבר ה' בפרטות:

פסוק יז

צופה נתתיך, א"ל על שישב משמים ולא דבר דבר שבזה נפשות הוא חובל, כי הכין אות **שיהיה לבית ישראל כצופה** העומד בראש המגדל לראות אם יבא צר ואויב ולהזהיר את העם, אולם ואתה לא תזהירם מן חרב אדם, רק עת **תשמע ממני דבר** שהיא גזרת פורעניות **והזהרת אותם ממני** שישובו בתשובה:

פסוק יח

באמרי והנה בכל האופנים אין לך להעלים נבואתך, א. ברשע העושה במזיד בשאט נפש וידעת כי לא יקבל דבריך, בכ"ז צריך אתה להזהירו, והנה בצד זה **אני אומר לרשע מות תמות** שאני גוזר עליו עונש מות, ואז אם **לא הזהרתו** להודיעו שנגזר עליו מיתה, או עכ"פ אם **לא דברת להזהיר רשע מדרכו** שתוכיחו על דרכו מצד השכל בדרך תוכחה כדי לחיותו, אז **הוא רשע** ר"ל בל תדמה כי טוב שלא תזהירו אחר שידעת שלא יקבל דברך מוטב שיהיה שוגג ולא יהיה מזיד, לא כן, כי בהפך שהוא רשע בעונו ימות, א. שימות, ב. שימות רשע, ולא יזכה בזה שהיה שוגג, **ודמו מידך אבקש** כי אולי היה שב מרשעו:

פסוק יט

ואתה אמנם **אם הזהרתו ולא שב** בין **מרשעו** הקודם, ובין **מדרכו הרשעה** להבא, כי עוד הולך בדרך רשע, אז אל תחשוב שמת על ידך יען שנעשה מזיד, כי **הוא רשע בעונו ימות** ואתה אינך חייב בדבר, ובהפך **אתה את נפשך הצלת** במה שהזהרתו:

פסוק כ

ובשוב (ענין ב') מי שהוא צדיק ויצא מצדקו לעשות איזה עול בשוגג, וז"ש **ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול**, שהוא עול רק לפי ערך צדקו, שאצלו ה' מדקדק כחוט השערה ושגגות נעשות לו כזדונות, ואם היה רשע עושה עבירה כזאת לא היה נענש ע"ז וז"ש **ונתתי מכשול לפניו** הגם שהוא רק מכשול שנכשל בשוגג, בכ"ז אני נותנה לפניו, לפי ערכו, שלפי ערכו יוחשב לחטא באופן **שהוא ימות**, הוא מצד ערכו מתחייב מיתה, מה שאחר לא היה נענש על דבר כזה, בל תחשוב שעל דבר קטן כזה אינך מחויב להזהיר, א. מצד שהוא שוגג, ב. מצד שזכיותיו יגינו עליו ולא יענש, דע כי לא כן הוא, רק **אם לא הזהרתו** א. **בחטאתו ימות** שימות על חטאת השוגג, ב. שזכיותיו לא יגינו עליו כי **לא תזכרנה צדקותיו אשר עשה** להצילו על ידיהם מעונש, וממילא **דמו מידך אבקש**:

פסוק כא

ואתה כי הזהרתו מצד שהוא **צדיק**, **לבלתי חטא** אף חטא קטן שוגג מצד שהוא **צדיק** והשוגג יחשב לו לזדון, ועי"כ **והוא לא חטא** את החטא השוגג, אז תרויח בשתים א. כי **הוא חיה יחיה כי נזהר** כי בודאי ישמע לדבריך ותציל נפשו, ב. **ואתה את נפשך הצלת**, (וגם אמר ואתה כי הזהרת צדיק, ר"ל בל תחשוב שלא ישמע אליך וא"כ עי"ז יתהפך להיות רשע, כי גם שתזהיר אותו יהיה צדיק כי בודאי ישמע לדבריך):

פסוק כב
קום צא אל הבקעה, א. כדי שיתבודד ויהיה מוכן לנבואה, ב. שהעם לא היו ראוים שתחול רוח ה' על הנביא בהיותו ביניהם:

פסוק כג
כבוד ה' עומד הראה לו שנית איך השכינה הגם שמוכנת ללכת לירושלים להחריבה, עודו בין הגולה להשגיח עליהם:

פסוק כד
בא הסגר טרם תחל לנבאות תצטרך להסגר כל ימי המצור שצוהו בסי' שאח"ז כדי לשאת ע"י שכיבתו על צדו את עון יהודה וישראל:

פסוק כה
הנה נתנו עליך עבותים, כמ"ש לקמן (ד' ח') והנה נתתי עליך עבותים ולא תהפך מצדך אל צדך ואחר שהוא בחטאם, דומה כאילו הם נתנו עליך עבותים **ולא תצא בתוכם**, ואף אם הם יבואו אליך:

פסוק כו
ולשונך אדביק אל חכך, **ולא תהיה להם** אף **לאיש מוכיח** הגם שלא תדבר דברי נבואה רק דברי תוכחת השכל גם באופן זה לא תוכיח כי **בית מרי המה** ובודאי לא ישמעו תוכחות:

פסוק כז
ובדברי אותך שהוא אחר שתגמר המעשים שנצטוה לעשות בסי' ד' ובסי' ה', **אז אפתח את פיך**, אולם אז לא תוכיחם כאיש מוכיח תוכחת מוסר משכלו, רק תאמר אליהם מאמר קצר, **כה אמר ה' השומע** תוכחת מוסר יזכה **שישמע** כי חיה יחיה, **והחדל** משמוע מוסר, **יחדל** מן העולם זאת אמר ה':

פרק ד

פסוק א
קח לך לבנה הורה בזה כי ירושלים אין הוייתה ומציאותה רק ע"י השגחת ה' ורצונו, כי היא בעצמה זולתו היא לבנה היולאנית גולמיית בלי שום צורה, רק ע"י שתתן אותה לפניך שזה רמז על ששם ה' אותה לפניו וישים עיני השגחתו עליה, עי"כ וחקות עליה עיר נבנית על תילה עליה עיר מושב ולהיותה ירושלים קרית מלך רב:

פסוק ב
ונתת עליה מצור אח"כ תצייר שע"י חטאה נתן ה' עליה אויבים אשר יביאוה במצור להחריבה, בענין שה' הבונה אותה מתעסק להחריבה, וספר כל עניני המצור **ובנית עליה דיק** בל יצאו מן העיר, **ושפכת עליה סוללה** משם ילחמו על העיר, **ונתת עליה מחנות** הלוחמים, **ושים עליה כרים** להפיל החומה:

פסוק ג
ואתה אחר שתצייר ענין האויבים הצרים עליה בדבר ה', **תקח מחבת ברזל** וזה יהיה לאות שהושם קיר **ברזל בין הנביא** מלאך ה' **ובין העיר** רומז כי עונותיהם היו מבדילים כקיר ברזל בין ה' ושלוחי השגחתו ובין העיר, ובכ"ז **והכינתה את פניך עליה** לרמז שדרך הקיר הזה הכין ה' פניו אליה ע"י נביאיו ששלח אליהם יום יום השכם ושלוח, ומצד זה היא במצור כפול, א. מצור נפשי, ע"י הנביאים הצרים עליה יום יום להשיבם אל דרך הטוב, ב. המצור של האויבים, וז"ש שע"י הקיר ברזל **והיתה במצור** מן האויבים כי סרה ההשגחה מהם, וע"י שהכין פניו אל העיר, עי"כ **וצרת עליה** אתה, להשיבם למוטב באופן שאם ינצח הנביא את העיר לא ינצחום האויבים, ואם לא ינצח רק תשאר הקיר ברזל בינו ובינם אז האויבים ינצחוה, וזה **האות לבית ישראל**:

פסוק ד
ואתה שכב על צדך השמאלי ושמת את עון בית ישראל עליו לרמוז כי סבת עון בית ישראל כולו שהם עשרת השבטים היה הצד השמאלית, כי ימין ה' מורה על הנהגה הנסיית שבה ימין ה' עושה חיל, והשמאל מורה על ההנהגה הטבעיית, ובאשר נהג עם עשרת השבטים כפי המנהג הטבעי ולא הרבה להם אותותיו ונפלאותיו ולא שלח להם נביאיו תמיד להוכיחם, לכן חטאו בע"ז ובזה ילמד זכות על בית ישראל:

פסוק ה
ואני, ר"ל ועי"כ יוחשבו השנים שחטאו בהם לימים (כי היום והשנה יש להם התדמות שבכ"א השמש סובב את גלגלו, ביום סובב ממזרח למערב ובשנה ממערב למזרח), ז"ש **ואני נתתי לך את שני עונם למספר ימים**, כי מצד הזכות הזה שהיו נתונים בכל העתים האלה תחת הטבע והמערכה שלא יוכרו שנויהם רק בשנים בשיתחלפו הארבע תקופות, לכן לא יחשבו השנים רק לימים ולפי חשבון הרי"א במלכים היה מימות ירבעם שהתחילו עשרת השבטים לחטא עד חורבן הבית שלש מאות ותשעים שנה כמבואר מחשבון שנות מלכי יהודה לפי שטתו, ולכן צוהו לשכוב ש"ץ יום:

פסוק ו

וכלית ושכבת אח"כ יסבול עון יהודה ארבעים יום, וזה נגד ארבעים שנה שהיה מעת התחיל ירמיה לנבאות על החורבן בשלש עשרה שנה ליאשיה עד החורבן, שמאז החליט הגזרה שיוחרב הבית, וירמיה התרה בם יום יום כל משך זמן הזה, ומאז גלה ה' ימינו שהיא ההשגחה שהשגיח עליהם לשלוח להם נביאיו יום יום, והגם שאותם ארבעים שנה היה בכלל ש"ץ שנה הקודמים הנה בחטאים הקודמים היו משותפים כל ישראל וגם עשרת השבטים והגולים מא"י, אבל בחטא זה שלא שמעו אל ירמיה הנביא המנבא להם על החורבן היה רק בית יהודה לבדם, ועז"א **ושכבת על צדך הימני שנית** כי כבר שכב בעד השנים האלה, ועתה שכב שנית על צדך הימני, מה שחטאו מזה הצד שגלה להם ה' את ימינו, ובזה לא נחשבו השנים לימים מצד החוטאים כי אין להם לימוד זכות שלא הוכיחם ה' ע"י נביאו, רק עתה נחשבו הימים לשנים, ר"ל שהועיל זכות הנביא שכל יום ששכב וסבל יסורין יחשב לשנה, אחר שהנביאים עשו את שלהם והוכיחו, וז"ש **יום לשנה נתתיו לך**:

פסוק ז

ואל מצור ירושלים תכין פניך, הנה הלבנה הונחה לצד שמאלו כ"ז ששכב על צדו השמאלי והיו פניו אל הלבנה (כמ"ש (בפסוק ג') והכינותה את פניך עליה) רק לא היה זרועו חשופה ולא נבא עליה כי אל עשרת השבטים לא חשף ה' זרוע קדשו בנסים ולא שלח נביאיו אליהם שזה רמז יד השמאל, אולם בארבעים יום האחרונים ששכב על צד הימיני הונחה הלבנה לצד ימינו, **והכין פניו אל מצור ירושלים וזרועו חשופה ונבא עליה** לסימן שה' הכין פניו אליהם בעת ההיא ושלח נביאו וזרועו היתה חשופה ונבא עליה בכל עת ע"י נביאיו:

פסוק ח

והנה נתתי עליך עבותים וזמ"ש (ג' כ"ה) הנה נתנו עליך עבותים שלא תצא מביתך וכן **לא תהפך מצדך אל צדך**:

פסוק ט

ואתה קח לך חטין ושעורים צוה לו עוד שיעשה רמז אל המאכל שיאכלו בימי מצורם, א. ממה שיקח חטין ושעורים שהוא סימן הזמנת הלחם לימי המצור, ב. **ונתת אותם בכלי אחד** לסימן שיאכלום בתערובות מינים שונים מחסרון לחם נקי, ג. **מספר הימים** שיכין לחם על ש"ץ יום, כי מלך בבל סמך על ירושלים בי' ימים לחדש העשירי בשנה התשיעית לצדקיהו, וכבשה בחדש הרביעי מהשנה הי"א למלכותו בז' או בט' לחדש,

והאריכו ימי המצור י"ח חדש, ומבואר בירמיה כי באמצע ימי המצור יסתלק מלך בבל מירושלים מפני חיל פרעה (שם ל"ו), וכפי הנראה (שם פסוק י"ז וסי' ל"ב א') היה זה בשנה העשירית למלכות צדקיהו, וכפי זה י"ל ששובו אל המצור שנית היה בתחילת אייר שמאז עד י' תמוז לשנת החורבן היה ת"ל יום, ובעת סר נבוכדנצר מן העיר הכינו להם לחם לימי המצור והכינו לש"ץ יום שהוא שנה וחדש, כי לא מצאו יותר, וז"ש **מספר הימים אשר אתה שוכב שלש מאות ותשעים יום** ואחר ש"ץ יום החל הרעב בעיר וסבלו רעב ארבעים יום, שאז מתו ברעב ודבר וחרב בתוך העיר עד שנבקעה העיר (כמ"ש (ירמיה כ"א ד')) ובכ"מ, ולפ"ז בש"ץ ימים הראשונים אכלו במשקל, וז"ש **ומאכלך במשקל עשרים שקל ליום**, וכן שתו המים במשורה וזה יהיה רק בש"ץ הראשונים כי אח"כ תצמצם יותר כי לא יהיה להם עוד עשרים שקל ליום:

פסוק יב

ועגת שעורים צוה לו עוד שבכלות ימי המצור, א. יאכל עוגת שעורים שהוא מאכל בהמה, לרמוז על ימי גלותם שיהיה אחרי תום המצור, שיהיה מאכלם מאכל בהמה כמו שהם עזבו צורתם הישראלית ונזורו אחור להיות כבע"ח בלתי מדברים, ב. **שיאפה העוגה בגללי צאת האדם**, להורות שהגם שמאכלם מאכל בהמה, צואתם וטומאתם היא אנושית שהיא טמאה ומוסרחת, כי חטאו בצורתם שהיא הנפש המדברת אשר טמאוה:

פסוק יג

ויאמר ה' באר לו תחלה המשל האחרון של עוגת השעורים שהיא מורה על ימי גלותם בגוים, **שככה יאכלו את לחמם** מאכל בהמה, ושיהיה **טמא** בטומאת הגוים:

פסוק יד

ואומר, הנביא התרעם על שצוה לו לאכול דבר משוקץ שיהיה למשל על טומאתם, **הנה נפשי לא מטומאה** ר"ל לא בדברים המטמאים הנפש, ולא במאכלות המטמאים אותה, לא מאכלות האסורות לישראל כי **נבלה וטרפה לא אכלתי**, ולא המטמאים את הכהן (כי יחזקאל היה כהן) **כי בשר פגול לא בא אל פי**, וא"כ איך יצויר על ידי אכילתי טומאת הנפש:

פסוק טו

ויאמר אלי ראה נתתי לך ר"ל לך לפי קדושתך וטהרתך יספיקו **צפיעי הבקר תחת גללי האדם** שצפיעי הבקר שהוא משל על טומאת הגוף (שהבקר אין לו נפש) יספיק לצייר הנמשל של גללי האדם שמורה על טומאת הנפש, ויספיק להעיר המשל הנרצה **במה שתעשה את לחמך עליהם**:

פסוק טז
ויאמר אלי עתה באר המשל הראשון מה שיאכל ש"ץ ימים במשקל זה יורה כי **הנני שובר מטה לחם בירושלים** בעת המצור **ואכלו במשקל ובדאגה** כי ידעו שיופסק הלחם אח"כ:

פסוק יז
למען ור"ל ומה שאחר הש"ץ יום יחסר לחמך מן המשקל הזה, זה לאות **למען יחסר לחם ומים** ובארבעים יום קודם הבקעת העיר **ונשמו איש ואחיו** כי אז נעשה ביניהם מהומות ומלחמות כי מקצתם רצו להבקיע העיר, ואז **ונמקו** ע"י דבר וחרב ורעב כמ"ש הנני מסב את כלי המלחמה אשר בידכם וכו' (ירמיהו כ"א:ד'):

פרק ה

פסוק א
ואתה, עתה צוה לו שיעשה סימן אל מה שיתהוה בעיר בסוף ימי המצור, **קח לך חרב חדה**, ואת החרב הזה תער הגלבים תקחנה ר"ל שתעשה מן החרב תער, **והעברת**, השער דבוקים אל הגוף ורמז להעם שדבקם ה' אליו ועתה מעביר אותם מאתו, ושער הראש היו רגילים לגלח והיה נוול אל הנושאם וזה משל אל הרשעים, ושער הזקן היה לכבוד והוא משל אל הצדיקים (כמ"ש ישעיה ז') והנמשל שיספה צדיק עם רשע:

פסוק ב
שלשית באור תבעיר, הוא משל אל מה שבסוף ימי המצור יכלו שליש העם ברעב ודבר בתוך העיר, **ולקחת** הוא משל אל שהשלישית יכה האויב בחרב סביבות העיר, **והשלישית תזרה לרוח** הוא משל על אלה שברחו מן האויב ונתפזרו לכל רוח, **וחרב אריק אחריהם** כי רבים מהם תשיגם חרב בארצות אויביהם:

פסוק ג
ולקחת משם מעט במספר הוא משל אל מעט מדלת העם הנשארים שהשאיר נבוזראדן לכורמים וליוגבים תחת יד גדליה, וזה **וצרת אותם**:

פסוק ד
ומהם עוד תקח כי מהם נהרגו רבים ע"י ישמעאל בן נתניה, **ממנו תצא אש** כי עי"ז הלכו למצרים ושם לא נשאר מהם פליטה כמ"ש ירמיה (סי' מ"ב):

פסוק ה
כה אמר ה', מבאר הנמשל, **בתוך הגוים שמתיה** גוים רבים שדרו בארץ ישראל משבעה עממין ויתר גוים, **וסביבותיה** חוץ לא"י **ארצות** של מלכים אחרים:

פסוק ו
ותמר, תחת שהיה הכונה האלהית שהיא תהיה לאור עמים בין במשפטים בין אדם לחברו בין בחקים בדברי עבודה למקום, שעז"א בתוך הגוים שמתיה, היה בהפך, **כי המירה את המשפטים לרשעה יתר מן הגוים**, כי הגוים היה להם משפטים שכליים שיסדו להם חכמיהם, והגם שהנימוסים האנושיים אינם מספיקים, בכ"ז אינם סותרים תמיד אל היושר, רק שנלוזים מן המשפט האלהי, אבל הם שהיה להם משפטים אלהיים ומאסו בהם עשו תמיד הפך המשפט האלהי שהוא הקצה ההפך מן הטוב, וכן בחקים שבין אדם למקום **עשו הפך החקים האלהיים**, ותחת שהאומות לא הפכו דברי אלהים כי לא ידעו מהם, והגם שחקיהם לא טובים לא יסדו אותם בכונה שיהיה הפך הטוב ולא סרו במזיד ובשאט נפש, (והגוים שלא היה להם מלכות מיוחדת היה להם משפטים גרועים מן הארצות שהיה להם מלך במשפט יעמיד ארץ, וישראל היו גרועים עוד יותר מהם, והארצות הרחוקים מא"י היו להם חקים משונים יותר ושל ישראל גרועים מהם):

פסוק ז
יען ר"ל מפני שחטאת ישראל כפול, א. שלמדו מן הגוים שלא ללכת בחקי ה' ומשפטיו, וז"ש **יען המנכם** (למדו) **מן הגויים** במה **שבחקתי לא הלכתם** ב. **שכמשפטי הגוים** הטובים **לא עשיתם** וא"כ עשיתם דברים שלא עשה לא מאמין בדת ישראל ולא הנוהגים ע"פ דתות שכליות:

פסוק ח
לכן הנני עליך ועשיתי בתוכך משפטים מה שאעשה יהיה בדרך משפט, ב. שיהיו באתגליא **לעיני הגוים**:

פסוק ט
ג. **ועשיתי את אשר לא עשיתי** עונשים שלא נעשו כמוהם כמו שאתה עשית דברים שלא נעשו כמוהם. כ"ז אומר דרך כלל, עתה מפרש. **יען כל תועבותיך** יהיה עונשך בג' דברים:

פסוק י
א. **שלכן אבות יאכלו בנים בתוכך**, זה פירוש השלישית באור תבעיר בתוך העיר ב. **ועשיתי בך שפטים** הוא מה שישפוט נבוכדנצר את צדקיהו ויתר הבורחים ויהרגם

כמ"ש (ירמיהו נ"ב:ט') וידבר אתו משפטים, וזה פי' עמ"ש השלישית תכה בחרב סביבותיה, ג. **וזריתי את כל שאריתך** זה פי' מ"ש והשלישית אזרה לרוח:

פסוק יא

לכן עוד הוסיף בשלש עונשים אלה להגדיל אותם וזה במה שה' גזר גז"ד בשבועה וז"ש **חי אני נאום ה'**, וזה בעבור שטמאו המקדש, וז"ש **יען את מקדשי טמאת בכל שקוציך** שהעמידו גלולים בהיכל, **ובכל תועבותיך** יתר תועבות שחשב לקמן (ס' כ' פ' י"א), לכן **גם אני אגרע** חוץ ממה שיגרע בך הרעב והאויב גם אני אוסיף לגרע אותך **ולא תחוס עיני**:

פסוק יב

שלשתיך, מפרש איך יוסיף בכ"א מן הג' עונשים הנ"ל, בשליש הראשון שאמר בפ' י' שאבות יאכלו בנים ברעב יוסיף גם דבר וז"ש **בדבר ימותו וברעב יכלו** וזה יהיה **בתוך העיר** כנ"ל, **והשלישית**, שאמר (שם) ועשיתי בך שפטים **בחרב יפלו סביבותיך** יהרגום חיל כשדים סביבות העיר וזה מ"ש (פסוק ב') ולקחת את השלישית תכה בחרב סביבותיה, **והשלישית**, שאמר (פסוק י') וזריתי את כל שאריתך לכל רוח, **לכל רוח אזרה וחרב אריק אחריהם**, וכמ"ש בפסוק ב':

פסוק יג

וכלה, מפרש ע"י שהשליש הראשון שימותו בעיר **יכלה אפי** החיצון, וע"י שהשליש השני יפלו סביבות העיר **אניח חמתי** הפנימית, וע"י שהשליש השלישי יזרה לכל רוח **והנחמתי**, וכ"ז יהיה לתכלית **שידעו כי אני דברתי** שהעונש השגחיי, ושהיה העונש **בקנאתי בכלותי חמתי בם**, ע"י שיכלה חמתו הפנימית שאין זה ממדת רחמיו שמדתו הוא שלא יעיר כל חמתו, ידעו שזה בא מסבת הקנאה שקנא על כבוד המקדש כמ"ש יען את מקדשי טמאת:

פסוק יד

ואתנך, ומזה יתחיל לפרש מ"ש בפסוק ד' ומהם עוד תקח והשלכת אותם אל תוך האש וכו' ממנו תצא אש אל כל בית ישראל, **שאתנך לחרבה ולחרפה בגוים אשר סביבותיך** שהנשארים אחרי מות גדליה הלכו למצרים ונתפזרו ביתר ארצות, והיו לחרבה ר"ל שנהרגו בחרב נבוכדנצר במצרים והנשארים היו לחרפה:

פסוק טו

והיתה חרפה וגדופה, ר"ל החרפה והגדופה שלך מה שיחרפו ויגדפו אותך, זה יהיה **מוסר ומשמה לגוים אשר סביבותיך**, שיענשו על מה שמגדפים קדושת ישראל, ויש

הבדל בין **חרפה** ובין **גדופה**, שהמגדף הוא מחרף דבר שיש בו קדושה, ור"ל החרפה תהיה מוסר, והגדופה תהיה משמה לגוים, שע"י מה שיחרפו אותך על רוע מעשיך ראוי שיקחו מוסר איך ענש ה' אותך על רוע המעשים, אבל במה שיגדפו גם תורתך ואת אלהי ישראל עי"ז יהיו שממה ויענשו ע"ז כי היה להם לקחת מוסר ולדעת אשר **בעשותי בך שפטים באף ובחמה ובתוכחת חמה** שהיו שפטים רעים ע"י אף נגלה וחמה נסתרת וע"י תוכחות מגולות שידעו כולם כי שפכתי חמתי עליהם הלא מזה היה להם לדעת **שאני** ה' **דברתי** ושהוא עונש השגחיי, ולא היה להם לגדף את אלהי ישראל ותורתם:

פסוק טז

בשלחי מבאר איך היה להם להאומות להכיר שהעונש שבא על ישראל הוא השגחיי ושבא בתוכחות חמה, ר"ל שיש הוכחות רבות על חמת ה', ושאין הרעה טבעיית או מקרית, וזה יוכר משתי הכרות, א. שאם תבא על ישראל רעה שתבא גם על האומות יראו שבאה על ישראל בהפלגה יותר, וז"ש **בשלחי את חצי הרעב הרעים בהם אשר היו למשחית** באו"ה, אז יראו כי בעת **אשר אשלח אותם לשחתכם** ר"ל עת שאת הרעב ששלחתי על או"ה אשלח על ישראל אז **ורעב אוסיף עליכם** יבא בתוספת מאשר בא על האומות **ושברתי לכם כל מטה לחם** לגמרי, וזה ראיה שבא עליכם בהפלגה ע"י ההשגחה, (הוכחה ב') מצד שעל או"ה לא שלח רק רעה אחת רעב לבדו, אבל על ישראל ילוה אל הרעב עוד רעות אחרות, וז"ש **ושלחתי עליכם רעב וחיה רעה ודבר** וכו' ומזה ראוי לדעת כי **אני ה' דברתי** שאין הרעה מקרית רק בא ע"י דבור ה' וגזרתו:

פרק ו

פסוק ג

להרים ולגבעות הגבעות סביב ההרים וקטנות מהם, ובין ההרים ילכו **אפיקי מים** ובין הגבעות יש **גאיות**, **במותיכם** של היחידים:

פסוק ד

ונשמו מזבחותיכם של רבים ונשברו חמניכם צורת החמה שעבדו לה:

פסוק ה

ונתתי פגריכם אחר ההריגה ישארו מונחים לפני הגלולים, וגם העצמות יהיו מפוזרות שם כמו שהיו זובחים הבהמות לפני הגלולים ועצמות הקרבנות היו לפני המזבחות, עד הנה דבר מן ההרים הבלתי מיושבים, עתה יאמר גם **בכל מושבותיכם**, שגם במקומות שהיו מיושבים **יחרבו הערים** כדי **שישומו הבמות**, ותכלית החורבן יהיה **למען יחרבו**

ויאשמו מזבחותיכם, שע"י שיחרבו ידעו שהיו אשמים לה', **ונשברו ונשבתו** ר"ל ע"י שישברו עי"כ ישבתו **גלוליכם** ולא תעשו עוד גלולים, וע"י **שנגדעו חמניכם** עי"כ ונמחו מעשיכם ולא תוסיפו לעשותם עוד:

פסוק ז

ונפל וע"י שיפול חלל בתוככם עי"כ **וידעתם כי אני ה'**, תכירו כי יש אלהים שופטים בארץ:

פסוק ח

והותרתי ר"ל וא"כ יהיה לי יתרון וריוח ע"י העונשים שאעניש אתכם, שעי"ז **בהיות לכם פליטי חרב בגוים**:

פסוק ט

וזכרו פליטיכם אותי בגוים אשר נשבו, שהנשארים מכם אשר ישארו בגולה ישימו על לב וישכילו ויזכרו את ה', **אשר נשברתי** אחרי ששברתי את לבם ואת עיניהם (כי לבא ועינא תרי סרסורי דחטאה אינון העין רואה והלב חומד ובעת ישברו ולא יתורו אחרי לבבם ואחרי עיניהם אשר הם זונים אחריהם) אז **ונקטו בפניהם אל הרעות אשר עשו לכל תועבותיהם** ר"ל שאז יראו שע"י תועבותיהם באו עליהם הרעות, עד שהם בעצמם עשו להם את הרעות שבאו עליהם בתועבותיהם שעשו, ויתחרטו מאד ע"ז:

פסוק י

וידעו, וגם אז ידעו כי אני ה', לתת שכר ועונש, וא"כ אחר שיהיה לי היתרון הזה מן העונשים, שעל ידם יחזרו בתשובה וידעו את ה', וא"כ **לא אל חנם דברתי לעשות להם הרעה הזאת**, ר"ל א"כ אין הבאת העונשים פועל ריק ודבר של חנם לבלי תכלית, כי אשיג על ידי גזרתי זאת שדברתי עליהם הרעה התכלית הנרצה אצלי:

פסוק יא

כה אמר ה' עפ"ז אמר לי ה', **הכה בכפך**, שיעור הכתוב **הכה בכפך ורקע ברגלך אל תועבות רעות בית ישראל ואמר אח אשר בחרב ברעב יפלו**, שיכה בכף וירקע ברגל על הארץ מתוך כעסו על תועבות רעות של בית ישראל, אבל בצד האחר יאמר אח ושמחה על מה שיעניש ה' אותם ויפלו בחרב ורעב ודבר:

פסוק יב

הרחוק, מי שהוא במדבר רחוק מן האויב **ימות בדבר**, **והקרוב** אל העיר ששם יעמוד האויב **יפול בחרב** אויב, והנשאר בעיר שיהיה **נצור** במצור **יפול ברעב**, על כל זה תאמר אח ושמחה, כי עי"ז ירויחו שני דברים, א. שעי"ז **וכליתי חמתי בם**, ע"י שיקבלו ענשם

תכלה החמה שהיה לי עליהם ב. שעי"ז **וידעתם כי אני ה'**, תכירו את ה' המשגיח ומעניש, וזה א. תכירו ע"י **שיהיה חלליהם בתוך גלוליהם**, וכן יהיו **במקום** שחטאו **ונתנו ריח ניחוח לכל גלוליהם**, ובזה ידעו שבא להם העונש בעבור החטא, ב. תכירו זה ע"י במה **שאטה ידי עליהם ונתתי הארץ שממה** ותהיה **משמה** יותר **ממדבר דבלתה** שהיתה שממה מאד, וזה יהיה **במקומות מושבותיהם** בענין שמקום שהיה יותר מיושב יגדל חורבנו ביותר, ובזה ידעו **כי אני ה'**:

פרק ז

פסוק ב

לאדמת ישראל קץ, כפל הדבר ר"ל שני קצוות, ומצייר כאילו ישראל הם קצה האחד והאומות הם הקצה השני, ומבאר שהפורעניות שבא אז לעולם בא בשביל ישראל, אם מצד שהם היו הסבה שבעבור עונותיהם בא הרעה, אם מצד שהם היו התכלית שבא הרעה והתחילה באומות כדי שיוכו ישראל לבסוף עפ"ז אמר שהקץ בא לאדמת ישראל ר"ל בסבתם ובשבילם, שעל ידיהם **בא הקץ על ארבע כנפות הארץ**, ואחר שבא על ארבע כנפות הארץ יחזור לבסוף עליהם שזה הוא תכלית הרעה, וז"ש **עתה הקץ עליך**, ושלחתי אפי בך שאינו ענין טבעי רק השגחיי ע"י אף ה', **ושפטתיך** ר"ל שיענישם מצד שני השקפות, א. בהשקף על תכונת נפש החוטאים, אם השתרשו החטאים במדות נפשו ותכונותיו עד שנפשו ומחשבותיו מלאים ממזימת החטא ואינם מקריים מצד התאוה לפי שעה וז"ש **ושפטתיך כדרכיך**, ב. בהשקף על כמות החטאים עצמם ורבוים, וז"ש **ונתתי עליך את כל תועבותיך**:

פסוק ד

ולא תחוס המאמרים מקבילים, כי יש הבדל בין חמלה ובין חוסה, החס לא ישחית את הדבר מצד שישיג ממנו צורך ותועלת, כמו ועינכם אל תחוס על כליכם, והחומל לא ישחית מצד שהדבר עצמו טוב ויפה ואין ראוי להשחיתו, (כמו כי חמל העם על מיטב הצאן והבקר לזבוח אל לה' לקרבן), ומבאר **שלא יחמול** מפני שהדבר טוב ויפה, **כי דרכיך עליך אתן** שדרכי הנפש נשחתים ואין ראוים מצד עצמם כי משחתם בהם מום בם לא ירצו, וגם **לא אחוס** מפני תועלת שאשיג ממך **כי תועבותיך בתוכך תהיינה** שכולם רעים וא"א שיצמח ממך צורך ותועלת:

פסוק ה

כה אמר ה' **רעה אחת** הודיעם כי משונה הרעה הזאת מכל הרעות שבאו עד הנה, כי עד הנה לא נחתם גז"ד, ועתה שנחתם גז"ד יש ג' הבדלים, א. שעד עתה לא באה הרעה בפעם אחת כי תחלה נלקו בממון ואח"כ ביסורים, כי אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה אולי ישובו, ועתה **רעה אחת** שבא תיכף עונש הגוף, ב. עד עתה בא הרע לתכלית טוב ר"ל כדי שישובו בתשובה ושלא תבא הרעה, ועתה **רעה אחת רעה** ר"ל שהרעה היא רעה היינו לתכלית רע, ג. עד עתה לא באה הרעה תיכף רק הזהירם תחילה והמתין אולי ישובו, ועתה **הנה באה** תיכף:

פסוק ו

קץ בא מבאר כי אינה כיתר רעות שבאו לתקן את העם שישובו בתשובה ויתקיימו, רק היא קץ וכליון, **בא הקץ הקיץ** ידמה במליצתו יום המיועד להרעה כיום שלם מחובר מלילה ויום, וכבר עברה הלילה שבה ישן הקץ והכליון כי לילה עת שינה, ועתה **הקיץ הקץ** משנתו **אליך**, ר"ל שהגיע אשמורה האחרונה שהקיץ הישן ומתעורר לפעול פעולתו, **והנה באה** עד כי **באה הצפירה**, שגם כל הלילה חלפה ובא אור השחר, מוסיף **בא העת** שיצא לפעלו, **קרוב היום מהומה** שכבר נכון היום, **מהומה ולא הד הרים** ר"ל שבא בין היום והזמן ובין המהומה, והמהומה אינה הד הרים כדרך דבר הבא ממרחק שטרם יתקרב ישמע קולו מבין ההרים ע"י קול ההד, ויודעים תחילה שבא ויכינו א"ע להמלט על נפשם, אבל פה לא נשמע קול הד מן ההרים רק פתאום באה עד עיר מושב:

פסוק ח

עתה מקרוב ר"ל שבא הדבר פתאום בין בזמן, שעז"א **עתה**, בין במקום שעז"א **מקרוב**, ר"ל ממקום קרוב, פתאום **אשפך חמתי**, לא בהדרגה לאט לאט, והנמשל כי מה שיסבב ה' ע"י המערכת י"ל משך בזמן עד שיתחייב הדבר מן המערכת, ומה שבא ע"י אויבים י"ל משך במקום עד שיבא האויב מארץ רחוקה, אבל פה בא בהשגחה פתאום, ויש הבדל בין אף ובין חמה, שהחמה היא החמה הפנימית, והאף היא חיצוני, ואם בא האף בלא חמה לא ימהר לענוש רק ישים גבולים בזמן ובמקום אולי ישובו בתשובה, אבל אני **אשפך חמתי וכליתי אפי ושפטתיך** וכו', כנ"ל (פסוק ג') **כדרכיך** ר"ל שיהיה העונש מכוון נגד החטאים וכמדתם, ובזה תכיר כי העונש לא בא ע"י אמצעי רק **כי אני ה' מכה**:

פסוק י

הנה היום, עתה מציירו היום בעצמו, **כבר בא היום** שהוא אחר עלות השחר, וכבר **יצאה הצפירה** שהוא עמוד השחר יצא והתרחק כי כבר הוא באמצע היום, **צץ המטה** תמורת

עמוד השחר צץ המטה המכה, שהוא חיל כשדים, ובכ"ז **פרח הזדון** גם הזדון פורח ואינם שבים בתשובה:

פסוק יא

החמס עצמו **קם** להיות **למטה רשע** שעון החמס שעשו הוא עומד ליסרם ולענשם, עד שלא ישאר שארית **לא מהם ולא מהמונם** ובכ"ז **ולא נוה בהם** אין בהם איש ינהה לבבו לשוב בתשובה:

פסוק יב

בא העת אשר הקונה **אל ישמח** בעבור שהתעשר, **והמוכר** אין צריך **להתאבל** כמו שיבאר בפסוק שאח"ז מפני שילכו כולם בגולה ומדוע בא העת הזאת? משיב כי **חרון על כל המונה** מפני עונותיהם:

פסוק יג

כי מבאר מדוע המוכר אל יתאבל כי לא יפסיד במה שמכר כי בל"ז **המוכר לא ישוב אל הממכר**, כי תהיה הארץ שממה, אבל עוד ירויח במה שמכר כי עי"ז **עוד חייתם בחיים** שע"י שמכר שדהו ויצא מן הארץ נשאר בחיים, וגם מי שמכר והיה בארץ מדלת העם השאיר נבוזראדן לכורמים וליוגבים, אבל את בעלי השדות והעשירים הכה בחרב, **כי חזון** הנבואה שנבאו הנביאים **על כל המונה** החזון הזה **לא ישוב** אחור, ובוא יבא עליהם, ומהו החזון? **איש ואיש**, אשר **בעונו חייתו** שנפשו נקשרה בעונו, שחי חיי העון והפשע, **לא יתחזקו** לקראת האויב (גם יל"פ שאומר **הלא חזון** וחזות קשה נבאו **על כל המונה** ומדוע **לא ישוב** כל איש מדרכו הרעה, והלא כל **איש חייתו** תלוי בעונו שע"י עונו יאבד חייו, ומדוע לא יתחזקו לשוב בתשובה?):

פסוק יד

תקעו הלא כבר **תקעו בשופר והכינו הכל** לקראת האויב, ומדוע אין איש הולך למלחמה? למה יתחבאו בבתיהם? משיב, **כי חרוני אל כל המונה** ואנכי הסבותי את כלי המלחמה אשר בידם:

פסוק טו

החרב, שואל למה לא ילכו למלחמה, הלא הגם שהחרב בחוץ, הלא גם **בבית הדבר והרעב** ומה ירויחו בשבתם בית, והלא טובים חללי חרב מחללי רעב, והגם **שאשר בשדה בחרב ימות**, הלא גם **אשר בעיר רעב ודבר יאכלנו** וטוב יותר שימותו מות גבורים?:

פסוק טז
ופלטו, גם **פליטיהם אשר יפלטו** הן הם **היו על ההרים כיונים המצוים בגאיות** ובקעות שאין רגילים בהרים, ועי"כ **כולם הומות**, שואל מדוע היה זה? משיב **איש בעונו** שכ"ז היה ע"י עונותיהם:

פסוק יז
כל אינם יכולים להלחם כי **כל הידים תרפינה**, ולא לברוח כי **כל ברכים תלכנה מים**:

פסוק יח
וחגרו שקים לקונן על רוע מעשיהם, **וכסתה אותם פלצות** על ידי הפורעניות, **ואל כל פנים בושה** בעבור עונותיהם, **ובכל ראשיהם קרחה** לאבל על הפורעניות:

פסוק יט
כספם בחוצות ישליכו כי לא יוכלו לשאתו בגולה, וגם **זהבם** שלא ישליכו אותו **לנדה יהיה** שמי שימצא אצלו זהב יהרג, ומבאר כי **כספם וזהבם לא יוכל להצילם** מן האויב, וגם לא יסיר מהם הרעב כי **נפשם לא ישבעו** על ידו, ואף **מעיהם לא ימלאו** שהוא פחות מן השביעה, ומבאר הטעם **כי מכשול עונם היה** שע"י רוב הזהב והכסף נכשלו בעונות כמ"ש וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל:

פסוק כ
וצבי מבאר איך חטאו ע"י הזהב, שזה היה בשתי ענינים, א. **שצבי** עדיו של הזהב זאת **שמו** להם **לגאון** ותפארת, שכל גאונם היה ע"י צבי עדיו, ע"י חמדת הזהב ועדי עדיים, ב. כי **צלמי תועבותם ושקוציהם עשו בו** בהזהב שעשו ממנו ע"ז, **על כן נתתיו להם לנדה** מדה כנגד מדה:

פסוק כא
ונתתיו, שיבואו זרים על ארצם ויבוזו את הכסף, ויש הבדל בין **בז ושלל** שהנשאר אחר שנפלו הבעלים במלחמה נקרא שלל, ומה שהאויב בוזז ולוקח ביד חזקה נקרא בז, **הזרים** יבואו **ויבוזו** את כספם, **והשלל** הנשאר שלא יבוזו זרים **יקחו רשעי הארץ**, **וחללוהו** ובזה יחללו הגאון והעדי הזה (כמו וחללו יפעתך לקמן כ"ח):

פסוק כב
והסבתי, חשב כסדר, תחלה חשב מה שהיה בסוף ימי המצור, כמ"ש תקעו בתקוע, החרב בחוץ וכו', ואח"כ חשב מה שהיה עת נבקעה העיר וברח צדקיהו וחילו, ועז"א ופלטו פליטיהם וכו', ואח"כ כספם בחוצות ישליכו, כי האויבים בזזו הכל, וזה היה בחדש הרביעי, ואח"כ **והסבותי פני מהם** שנדדה השכינה מן ההיכל, **וחללו את צפוני**

שיחללו בית קה"ק **ובאו בה פריצים** לקחת כלי המקדש **וחללוהו** ויוציאום לחולין כמ"ש חז"ל בעבודה זרה שכיון שבאו בה פריצים יצאו מקדושתם:

פסוק כג

עשה הרתוק, אח"כ יעשו שלשלאות להוציא הנשארים אל הגולה, **כי מלאה הארץ משפט דמים** שהרצח היה מצוי בארץ, **והעיר** ירושלים שלא היה שם רצח מ"מ **מלאה חמס** עד שנתחייבו כליה בעבור רצח וחמס:

פסוק כד

והבאתי אחר שיגלו אביא **הרעים** והפחותים מכל **הגוים** והם **יירשו את בתיהם** ויתישבו בארץ, **והשבתי גאון עזים** שיושבתו מלכיהם ושריהם וכן תופסק הכהונה, ועז"א **ונחלו מקדשיהם** כי היו נוהגים כמנהג עע"ז שהכהנים היו מקדשים את העם שכל שנגע בהם היו קדוש כמ"ש (לקמן מ"ד) ולא יקדשו את העם בבגדיהם, ושם (מ"ו כ') לבלתי הוציא אל החצר החיצונה לקדש את העם, כמ"ש אל תגש בי כי קדשתיך (ישעיהו ס"ה:ה') המקדשים האלה עתה יתחלל קדושתם:

פסוק כה

קפדה בא, לעומת מ"ש עשה הרתוק שכולל ג"כ שלשלאות של קשר הסבות של הרעות, אמר כי בא הקפדה שהוא קשר השלשלת הזאת, שיהיו החוליות והפרקים קשורים אחד באחד, רעה ברעה חברתה, עד שאם **יבקשו שלום ואין**, כי **הוה על הוה תבא**, שלא יהיה שלשלת הרעות בדרך הטבע שיבואו הסבות והמסובבים זה אח"ז, רק הרע ההוה ומתחדש יבא על חברו, זה על זה לא זה אחר זה כמנהג העולם, וכן **השמועה תהיה אל שמועה**, עת ישמעו צרה מתרגשת ישמעו תיכף שמועה מצרה אחרת, ובקשו ואז יתחילו **לבקש חזון מנביא**, תחת שעד עתה לא שמעו לדברי הנביאים, **ותורה** שעורו (**ובקשו**) **תורה** (**אשר**) **תאבד מכהן**, (**ובקשו**) **עצה** (**אשר**) **תאבד מזקנים** ר"ל שאחר שלא ימצאו חזון יתחילו לבקש עצת התורה שהיא אחר החזון, ואח"כ יבקשו עכ"פ עצה מזקנים שייעצו אותם ע"פ שכלם כי הזקנים בחנו תולדות הימים, וגם התורה והעצה תאבד אז, וגם לא יוכלו לסמוך על הנהגת המנהיגים אותם, כי **המלך יתאבל** כי תופסק מלכותו, וגם **הנשיא** שמינה נבוכדנצר עליהם **ילבש שממה** לבוש הנשיאות שלו תהיה השממה כי כל הארץ שממה תהיה, ועי"כ **ידי עם הארץ תבהלנה** ולא ידעו מה לעשות, **מדרכם אעשה אותם** כל זה יהיה כפי מדת דרכם הרע, **ואשפטם במשפטיהם** כפי המשפט הראוי להם בדין ובמשפט מדה כנגד מדה עד שיכירו **וידעו כי אני ה'**:

פרק ח

פסוק א

ויהי בשנה הששית, הנה בשנה החמישית ברביעי בחמשה בחדש ראה המראה הראשונה, ואחר שבעה ימים צוה לו לשכב על צדו ת"ל יום, ומוכרח שאותה שנה מעוברת היתה, ואחר שכלו הת"ל יום ישב בביתו, כמ"ש (ג' כ"ו) ולשונך אדביק אל חכך וכו' ובדברי אותך אפתח את פיך וכו':

פסוק ב

ואראה, במראה הראשונה השיג תחלה מראה החיות ואח"כ את האופנים ואח"כ את הכסא ואח"כ את החשמל, ועתה השיג בהפך תחלה את החשמל, ואח"כ את הכסא (לקמן י' א') ואח"כ את האופנים (שם ט') ואח"כ את החיות (שם י"ד), וגם שעתה השיג פנימיות החשמל ותחלה לא השיג רק הבית אשר לה סביב כמש"ש פ' כ"ז והוא ע"פ מ"ש והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, שתחלה יעלו במעלות הסולם מלמטה למעלה מן המאוחר אל הקודם, ואח"ז ירדו בהשגתם מן הקודם אל המאוחר:

פסוק ג

וישלח ראה במראה הנבואה **שה' שלח תבנית יד ויביאהו במראה ירושלימה, אל פתח שער** וכו' **אשר שם מושב סמל הקנאה**, לא מצאנו שהעמידו צלם בהיכל אחרי מנשה, שהוא לבדו העמיד סמל בבית ה', וחטא הזה היה שמור עדיין ולא נמחל כי לא עשו עליו תשובה שלמה, כמו שכתבתי (ירמיהו ט"ו, מ"ב כ"ג), והנה המינים היו אומרים שיש פועל טוב ופועל רע ויחסו צד צפון למושב פועל הרע, והביאו את הקרבנות לרצות כעסו וחמתו של סמל הקנאה, וה' צוה לשחוט את הקרבנות על ירך המזבח צפונה לפני ה' בעל הרחמים, וזובח לאלהים יחרם, וכמו שכתב בספרא (ויקרא פ"ב) שנאמר בכל מקום קרבן לה' שלא ליתן פתחון פה למינים, וכמ"ש בס' התורה והמצוה (שם ס' י"ד), ומנשה העמיד שם סמל הקנאה, והיו נמשכים עוד אחרי דעותיו ומכונים במחשבתם אל סמל הקנאה, אשר בצפון לרצותו בקרבנות הנקרבים, וא"ל ה' שסמל הקנאה הזה הוא מקנא את ה', שעל ידו מקנא ה' הפועל טוב לעשות בם שפטים, ונראה החשמל מתוך האש להורות כי באש ה' נשפט:

פסוק ה

סמל הקנאה הזה בבאה שהיו מכוונים שיעמוד הסמל אצל הפתח, שלא יבא פנימה לקנא בם ולהאבידם כי היו הקרבנות אליו שיתרחק מאתם ולא יעשה רע:

פסוק ו
הרואה אתה ר"ל שהתועבות שהם עושים פה, **הם עושים כדי לרחקה מעל מקדשי** כדי שיתרחק פועל הרע ולתכלית זה עבודתם פה להרחיק הקנאה, ובזה הם מרחיקים את ה' באמת, **ועוד תשוב תראה תועבות גדולות** שהם עושים לתכליות אחרות להריק עליהם הטוב והשפע מן המערכת לפי דעתם:

פסוק ז
ויבא אותי אל פתח החצר הוא פתח הר הבית, **וראה חור בקיר**:

פסוק ח
ואחתור, נדמה לו שע"י חתירתו נעשה פתח:

פסוק ט
ויאמר אלי, מציין שדור הזה עשו במחשך מעשיהם ועבדו ע"ז בסתר, וה' גלה לו סתריהם כאילו חתר במחתרת ומצא הפתח לראות את מעשיהם, וע"ז המליץ לא במחתרת מצאתים (ירמיהו ב':ל"ד) כי נדמה להם שהנביא חותר לדעת מצפוניהם:

פסוק י
ואבוא נדמה לו שנכנס דרך הפתח ורואה שכ"א מהם היה לו חקוק על הקיר כל מיני ע"ז וכל מיני גלולים:

פסוק יא
ושבעים איש שהם הסנהדרין, **ויאזניה** שהיה ראש הסנהדרין **עומדים לפניהם** לפני הגלולים ומקטירים לפניהם:

פסוק יב
הראית מה שכ"א עושה בביתו בסתר, בחשבם **שה' עזב את הארץ** בידי המערכה ואינו רואה ומשגיח, ולכן יעבדו גלולים להפיק רצון משרי המערכה וצבאות מערכת השמים:

פסוק יד
פתח שער פירש"י בתאים הצפונים של העזרה, **והנה** וכו' **מבכות את התמוז**, פירש במורה שמצא בספרי הצאב"א שהיה איש מנביאי ע"ז שמו תמוז וקרא למלך אחד לעבוד לכוכבי לכת ולמזלות וצוה להרגו במיתה משונה, ובליל מותו התקבצו כל הצלמים מכל קצות הארץ אל היכל בבל לצלם הזהב שהוא צלם השמש וספדו על התמוז, והיה זה להם לחק לבכות בא' בתמוז על מות הנביא התמוז, וגם שהראה לו עבודת המלך שהיה ג"כ לשמש שחממו הצלם באש ותמוז לשון חימום בארמי ונותנים בניהם על הצלם והם בוכות לקול ילדיהן:

פסוק טו
ויבא אתי אל חצר בית ה' הפנימית, שהוא פתח ההיכל, **והנה אחריהם אל היכל ה'**, כי ה' צוה שיהיה פתח בהמ"ק במזרח וקדש הקדשים במערב להשתחוות לצד מערב לבטל דעות עובדי השמש המשתחוים למזרח, והם הפכו פניהם למזרח אל עבודת השמש ואחוריהם אל היכל ה', וזה התועבה היותר גדולה שעזבו את ה' לגמרי נזורו אחור ומלת **משתחויתם** מורכב מהשתחויה והשחתה שמשחיתים דרכם קדמה כי עבודת השמש היה בו גם עבודת הפעור והזנות להשחית:

פסוק יז
ויאמר הנקל לבית יהודה, ר"ל גם חטא זה נקל לערכם כי הוסיפו לחטא גם בין אדם לחבירו במה **שמלאו הארץ חמס וישובו להכעיסני** ביתר עברות, **והנם שלחים**, חוץ מזה הם הורגים זה בזה באף ובחמה, כמו שיתבאר (בס' כ"א) שרוב ההרוגים ביניהם היה מה שהרגו זה את זה בימי המצור שהיה ביניהם שנאה ומלחמה, **ואל אפם** וכעסם הם **שולחים את הזמורה**, היינו החרב הזומרת וכורתת כל ענפי היער, ובסי' הבא יפרש הדבר איך זמרו וכרתו איש את אחיו:

פסוק יח
וגם אני אעשה בחמה, כמו שהם עושים באף ובחמה כן אעשה אני:

פרק ט

פסוק א
קרבו פקדות העיר ראה שה' הפקיד מחבלים להשחית את העיר וקרא ואתם שיקרבו לשמור ולהכרית **בכלי משחיתם**:

פסוק ב
והנה ששה אנשים ראה ששה מחבלים שהפקדו על העיר **באים מדרך שער העליון** ששם בית המלך, **ואיש כלי מפצו בידו** להשחית, **ואיש אחד בתוכם לבוש בדים** שהוא מלאך המלמד זכות, **וקסת הסופר במתניו**, לכתוב זכיותיהם בספר זכרון, והמליצה בזה כי ששה פקודי העיר רואי פני המלך הם השחיתו את העם והרגו הרג רב (ע"פ פקודתם) בסוף ימי המצור, כאילו ששה מלאכי משחית נתלבשו באלה לבלע ולהשחית, והם באו מבית המלך כי היו מרואי פניו, וירמיה היה כהן לבוש בגדי הבד לשרת בקדש וקסת הסופר במתניו לכתוב נבואותיו על ספר, כמו שאמר לו ה' שיכתוב על ספר דברי נחמות אשר ראה (ירמיהו סי' ל') והוא התעסק להשקיט את העם וליעצם עצת שלום ואמת:

פסוק ג
וכבוד אלהי ישראל, ראה שהשכינה התחילה לנסוע מן הבית שזה סימן שהבית יוחרב, **ויקרא אל האיש לבוש הבדים** שהוא המלמד זכות:

פסוק ד
ויאמר אליו צוה **שהוא יעבר** תחלה **ויתוה תו** וסימן **על מצחות האנשים** הצדיקים שהם **נאנחים על התועבות הנעשות בעיר** כדי שמלאכי חבלה לא ישלטו בהם:

פסוק ה
(ה-ו) **ולאלה** הששה מחבלים **אמר באזני שיעברו בעיר אחריו ויכו את כולם וצוה שלא יגשו אל הצדיקים שעליהם התו והסימן, וצוה שיחלו להכות אצל הבית המקדש, וכן היה שהחלו להכות האנשים הזקנים שעמדו לפני הבהמ"ק**, והיו ממונים שם או עובדים עבודת המקדש, והנמשל ששרי העם שהם פקודות העיר בעונות הדור נתן להם רשות מאת ה' להרוג בעיר, רק שה' צוה לירמיה שיעבור בתוך העיר להחזירם בתשובה, ושיתוה סימן על מצחות האנשים שישמעו בקולו, כמ"ש היוצא ונפל על הכשדים והיתה לו נפשו לשלל וחי, ולהמשחיתים אמר שיהרגו בעיר, כמ"ש הנני מסב את כלי המלחמה אשר בידכם אשר אתם נחלמים בם עם הכשדים וכו' ואספתי אותם אל העיר ונלחמתי אני אתכם (ירמיה כ"א ה') ר"ל שילחמו איש באחיו ע"י ה' ששם חרב מלחמה ביניהם, ושם אמר שהיוצא ונפל אל הכשדים וחי, וז"ש **ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו**, ר"ל שהוא ינצל מידם, ואמר **וממקדשי תחלו** כי החל המרד וההריגה בבהמ"ק בעת שנתאספו העם שמה, ושם החלו להכות בזקנים שהיו לפני הבית:

פסוק ז
ויאמר, אח"כ צוה **שיטמאו הבהמ"ק עצמו ע"י שימלאו חצרות המקדש בחללי חרב, ואח"כ יצאו להרג בעיר, וכן עשו והכו בעיר**, והמליצה שאחר שהחל המרד סביב המקדש, יתפשט ההריגה ביניהם בחצרות המקדש, ומשם התפשטו בעיר והרגו איש את אחיו:

פסוק ח
ויהי כהכותם, וראיתי כי **לא ישאר רק אני לבדי** שלא היו צדיקים ביניהם, **ואמר, המשחית אתה** וכו' **בשפכך חמתך על ירושלם**, ר"ל אחר שאתה רוצה לשפוך חמתך על ירושלים העיר עצמה לשרפה באש, ובזה תשוכך חמתך ותכלהו על העצים והאבנים ודי בזה ולא תשחית את ישראל:

פסוק ט

ויאמר אלי השיב **שהעון שלהם גדול במאד מאד שכל הארץ מלאה דמים ורציחה והעיר** ששם השופטים לעשות משפט בארץ **מלאה הטיית דין** כי מכחישים ההשגחה **שאומרים שאין ה' משגיח בארץ** ולכן:

פסוק י

גם אני לא תחוס עיני כמו שהם אין חסים זה על זה כן **דרכם בראשם נתתי** מדה כנגד מדה:

פסוק יא

והנה ע"ז בא מלאך המלמד זכות לסייע אותי, **ואמר שעשה כמו שנצטוה**, ושמצא שם צדיקים ראוים להנצל, והמליצה שירמיה בא בתפלתו, והודיע כי הוכיח את העם ושיש גם צדיקים השומעים לקולו, כמו שמבואר בירמיה שנמצאו ג"כ שרים שהצילו אותו, ושהאמינו לדבריו:

פרק י

פסוק א

וארא אז ראה מראה הכסא הכבוד, כאילו ישב ה' על כסא רחמים להקל עונשם מעט ע"י לימוד זכות הנ"ל ולהשאיר להם פליטה, ובאשר לפי הנהגת האופנים שהוא עולם הגלגלים והמערכת והטבע היה ראוי שיפלו כולם בחרב, ואז לא היה שורף את העיר והמקדש רק היה הורג את כולם בקצפו עליהם, שינה ה' את בחירתו של נבוכדנצר שישרוף את העיר והמקדש וישאיר פליטה מן העם תחת יד גדליה, ושיגלה מקצתם, ולא יהרוג את כולם, וכלה חמתו על העצים והאבנים, ובאשר היה זה ענין השגחיי לא מערכיי נראה לו שיצתה פקודה זו מעולם הכסא, שהוא למעלה ממנהיגי האופנים **ויאמר אל האיש לבוש הבדים**, באשר שריפת העיר והמקדש היתה מצד הרחמים כנ"ל, צוה זאת אל המלמד זכות שהוא יעשה זאת, ובנמשל שצוה לירמיה שינבא על שריפת העיר והקדש כי זה לטובת ישראל והצלתם, **ויאמר בא אל בינות לגלגל**, הגלגל אינו האופן עצמו כמ"ש בבאה"מ רק הדבר המגלגל את האופן, שהוא רגלי החיות שכף רגליהם ככף רגל עגל, שהם מגלגלים את האופנים, ולכן אמר **אל תחת לכרוב**, במקום כף רגלי הכרוב, **ושימלא חפניו גחלי אש** משם, כי א"א למלאת אש מן האופנים והמערכת עצמו שלפי המערכת לא התחייב השריפה רק כליון האומה, רק שהכרובים הניעו את

המערכת חוץ מטבעם ושדדו את המערכת בפקודת רם יושב על כסא, לשרוף את העיר ולהציל שאריתם מישראל:

פסוק ג

והכרובים עומדים מימין לבית, כי אז למדו זכות על ישראל ועמדו מימין, **והענן מלא** עדיין **את החצר הפנימית** שעדין לא נסתלק הכבוד מן ההיכל:

פסוק ד

וירם, ועתה **נסתלק הכבוד מן הכרוב על המפתן**, ר"ל שהענין שיעשה עתה אינו בכח הכרוב רק בכח ה' והשגחתו לבדו, שהוא יעשה זאת לצוות על שריפת ההיכל, וכאילו הוא בעצמו יעשה זאת להחריב את ביתו, ולכלות בו את חמתו למען יוקל העונש מישראל, **וימלא הבית את הענן**, שהכבוד נסע אל הבית כנוסע מקה"ק לחוץ, **והנוגה נראה בחצר החיצונה** שלשם יצא הכבוד, כמוכן לעזוב את ביתו ונוסע מחדר הפנימי לחדר החיצון:

פסוק ה

וקול כנפי הכרובים כבר בארתי (א' כ"ד) שבעת ישדד המערכה אז יצייר שהכרובים יגביהו כנפיהם, ואמר שם ואשמע את קול כנפיהם כקול מים רבים כקול שדי כי אז ישדדו המערכה בגזרת עליון, ואחר שעתה הוצרך לשנות המערכה **נשמע קול כנפי הכרובים כקול שדי**, והקול הוא הפקודה שיצא על ידם לתחתונים:

פסוק ו

ויהי בצותו וכו' **ויבא ויעמד אצל האופן** באשר האיש היה המלמד זכות, לא רצה לקחת אש לשרוף, שאין זה שליחותו מצד שהוא מוכן לחסד, לכן עמד אצל האופן שמצד האופן והמערכה לא יחויב שריפת המקדש, עמד אצלו שיגן גם על המקדש מצד המערכה שאין השריפה מחויבת, ורצה שיעשה ה' חסד עם ישראל מצד ההשגחה, ויגין גם על המקדש מצד הטבע:

פסוק ז

וישלח הכרוב את ידו, צייר שאז שלח הכרוב ידו **והניח האש בחפניו**, שבא האש מצד גזרה של מעלה, והניחו בחפני האיש לבוש הבדים שהוא יקרר האש במליצת זכות, וכמ"ש חז"ל שנתקררה מדה"ד בידי האיש לבוש הבדים, ולא נחרב המקדש תיכף:

פסוק ח

וירא לכרבים, אמר שעתה נשאו כנפים, שר"ל שהיה עניני פעולתם בענין השגחיי למעלה מסדר הטבעי שזה יצוייר בעפיפה, ואז נתראו ידי אדם כמ"ש למעלה (א' ח'),

שר"ל שאז פעולותיהם בבחירה ורצון לא בהכרח הטבעי שזה ציור ידי אדם, שהם מוכנים לקבל תשובה ולהתהפך לעשות טוב לפי הכנת המקבל כנ"ל שם:

פסוק ט

וארא והנה ארבעה אופנים כבר כתבתי (ח' ב') כי במראה זו השיג מלמעלה למטה, שמה שהשיג במראה הראשונה בסוף השיג במראה זו בתחלה, והשיג תחלה את החשמל ואח"כ הכסא ואח"כ את האופנים, ואח"כ החיות, ובפעם הראשון קראם בשם חיות ובפעם הזה קראם בשם כרובים, כי בפעם הראשון ראה איך ינהיגו החיות את האופנים לפי סדר המערכה ושכן ההנהגה בימי הגלות, והיה עיקר הנהגת החיות את האופנים בסדרם הטבעיי שזה יצוייר בהליכה לא בעפיפה כמש"ש (שהגם שהראו לו גם את כנפיהם לא השתמשו אז בהכנפים) לכן נקראו בשם חיות מהלכות על רגליהם, ועתה שהראו לו הנהגה שהוא חוץ מחיוב המערכה שהוא שריפת המקדש והצלת ישראל, שזה נרמז בעפיפה שיעופו מעל הארץ והסדר הטבעי לכן קראם כרובים, שהכרוב עקר הם כנפיו המעופפים ובאשר השפעה זו יקבלו החיות מכסא הכבוד מלמעלה, לכן ראה את הכסא תחלה כי הוא העקר בהנהגה זאת, והראו לו שגם בהנהגה זו שישדד המערכה, האופנים קשורים עם הכרובים, ולזה הראו לו את האופנים שנית, ומ"ש **והנה ארבעה אופנים** כבר התבאר במרכבה הראשונה בפרטות על מה רומז, עיי"ש (פסוק ט"ו ט"ז י"ז):

פסוק יב

וכל בשרם שעורו **כל בשרם וגביהם ילכו אל אשר יפנה הראש**, ר"ל לפי שיפנו הכרובים המנהיגים אותם שהם יפנו לפי מה שיפנה הראש אשר עליהם בעולם הכסא עד שבין האופנים ובין הכרובים ועצם האופן וגביהן, וכן ידי החיות וכנפיהם (כי הנהגה זו מכונה בכנפים ידי אדם כנ"ל) הכל יפנה אל מקום פניית הראש הרוכב על הכסא, **והאופנים גם הם מלאות עיניים** עיני ה' המשוטטים בהשגחה פרטיית:

פסוק יג

לאופנים, באר כי **הגלגל** שהוא רגלי החיות המגלגלים את האופנים, **הוא קורא לאופנים**, בל תאמר שמגלגלו בפגישת גשם בגשם, כי שם אין גוף, רק מגלגלו ע"י קולו ופקידתו ויניעהו הנעה שכליית, שיקרא להם ויצווה אל אשר ילכו כפי פקודתו:

פסוק יד

וארבע פנים לאחד, באשר השיג עתה את החיות מצד שמקבלים מעולם הכסא וינהיגו הנהגה נסיית, ושם אין דין למעלה כי שם הרחמים גובר, לא ראה פני שור מהשמאל, רק

פני כרוב, כי גם השמאל שם מעורר רחמים, ואחר שהיה הפעולה הנשפעת מלמעלה פעולת הדין לשרוף במה"ק, שבזה הלך פני השמאל ראשונה, ובכ"ז הי' מדתו רחמים לכלות חמתו על העצים ואבנים, ראה פני שמאל ראשונה וראהו בצורת כרוב:

פסוק טו

וירמו הכרובים כי ענינם היה עתה לא ללכת רק להתרומם מעל הארץ ר"ל להנהיג בדרך השגחיי שזה מצויר בהתרוממות ובעפיפה, שלכן נקראו עתה בשם כרובים, **והיא החיה אשר ראיתי בנהר כבר** כי אז השיג אותם כחיות מהלכות, ר"ל מנהיגים ע"פ סדרי המערכה, ופה השיג אותם מעופפים למעלה מן המערכה, לכן נשתנה ענינם עתה מחיות לכרובים:

פסוק טז

ובלכת ובכ"ז בין **בעת ילכו** ר"ל שינהיגו ע"פ סדרי המערכה ובין **בעת יעופו** למעלה מסדר המערכה **לא יסבו האופנים מאצלם** כי אז יוכרחו האופנים ללכת כפי רוח החיות שעליהם המשדדים סדר המערכה, וכמו שנתבאר כ"ז במרכבה הראשונה בפרטות:

פסוק יח

(יח-יט) **ויצא**, עתה **נסעה השכינה שלישית ממפתן לכרוב**, לעוף מעל הארץ ולהתרחק עוד מן המקדש העתיד ליחרב, **ויעמד פתח שער בית ה'** הקדמוני, כאילו יוצא מן המקדש, ובאשר בצאתו מן המקדש ללכת עמהם בגולה אז תתעטף ההשגחה להנהיג נסים נסתרים כפי המערכה, ועתיד להתהפך מכרוב לחיה, שכן נקראים בעת ההליכה ר"ל בעת ינהיגו כפי הטבע, וז"ש **היא החיה אשר ראיתי** שעתה השיגם שנית בצורת חיות, **ואדע כי כרובים המה**, בזה ידע שגם בעת ישיגם בתואר חיות הם מושפעים מלמעלה והם ג"כ כרובים, וז"ש **אשר ראיתי תחת אלהי ישראל** ר"ל שגם אז הם תחת אלהי ישראל, שכן נקרא בעת ישגיח על ישראל בהשגחה פרטית, רק שבעת שהם חיות הנסים נסתרים והכרוב נסתר וצפון, ועתה יספר שנית צורתם כפי שהשיגם בלכתם לגולה:

פסוק כא

(כא-כב) **ארבעה פנים לאחד** וכו' ודמות פניהם וכו', שהוא הפנים שהשיג ראשונה במרכבה הראשונה:

פרק יא

פסוק א

ותבא אתי אל שער הקדמוני, כי תחלה עמד בההיכל ועתה הוציאו לחוץ אל שער המזרחי, **ושם ראה בפתח השער עשרים וחמשה איש** שראה אותם תחלה בין האולם ולמזבח שהם משתחוים לשמש, עתה ראה אותם בשער הר הבית המזרחי שהיו יוצאים מן ההיכל לשער המזרחי לקראת השמש להשתחוות לו בצאתו כמ"ש (מ"ב כ"ג י"א) **וארא בתוכם את יאזניה**, כי תחלה עמד הנביא לפנים מהם וראה אותם מאחוריהם ולא הכירם, ועתה עמד נגד פניהם והכיר בתוכם את יאזניהו ואת פלטיהו שהיו שרי העם:

פסוק ב

ויאמר אלי כי תחלה אמר לו ה' הנקל לבית יהודה וכו' כי מלאו את הארץ חמס, והודיע לו שהם שולחים הזמורה להכרית את העם, עתה פי' דבריו ששרי העם אלה **הם החושבים און ויועצים רע**:

פסוק ג

האומרים, כי הם היו יועצים בל ישלימו עם נבוכדנצר, והיו מבטיחים שהחומה תגן עליהם ולא יוכל האויב לכבשה, והיו ממשילים את החומה לסיר [כמו שכתוב (ירמיהו א':י"ג) סיר נפוח אני רואה, ולקמן (כ"ד) שפות הסיר שפות] שכמו שהסיר מגין על הבשר בל ישלוט בו האש כן תגן החומה בפני אש האויב בל ישלוט בבני העיר, וע"כ אמרו **לא בקרוב בנות בתים**, ר"ל שהזהירו את העם שלא יבנו בתים בקרוב אל החומה כי שם אוכלת אש האויב, ובארו הטעם כי **היא הסיר ואנחנו הבשר**, וכמו שאין לקרב את הבשר אל דופני הסיר בלא אמצעי שהוא המים המפסיקים בין הבשר והסיר כן אין לקרב הבתים אל החומה:

פסוק ה

כן אמרתם וכו' **ומעלות רוחכם** ר"ל אמרתם בפיכם וכן עולה ברוחכם, ר"ל כן תחשבו גם בלבבכם ותסמכו בכל לב על מבצר החומה כמ"ש (ישעיהו כ"ב:י') ותתצו הבתים לבצר החומה ולא הבטתם אל עושיה, שלא תאמינו בדבר ה' שגזר עליכם גזירה שיכבוש האויב אתכם, **ואני ידעתיה**, כי אין הדבר כמו שאתם חושבים שאיני משגיח ואיני יודע מה בלבכם:

פסוק ו
הרביתם ועי"כ **הרביתם בעיר הזאת** כי רבים שהיו רוצים להשלים את נבוכדנצר ונלחמו עמם והרגום (כנ"ל סי' ד' וסי' ט'), **ומלאתם חוצותיה חלל** החוץ הוא אחורי הבתים ושם אין רואים כמו בעיר ואותם מלאו חלל שהרגום בצנעה:

פסוק ז
לכן כה אמר ה' חלליכם המה הבשר, מה שהיא תהיה כסיר לא תהיה כפי דעתכם להגן עליכם שלא ישלוט בכם האויב, רק החללים הם הבשר שישאר בסיר, אבל לא אתם, לא תשארו שם כי **אתכם אוציא מתוכה**:

פסוק ח
חרב, וכן לא תהיה כסיר להגן בפני חרב אויב כי **חרב אביא עליכם**:

פסוק ט
והוצאתי, ולא תחשבו שמ"ש שאוציא אתכם מתוכה היינו שתברחו למקום שתרצו, כי באמת יצאו בלילה בין החומותים כדי לברוח, אבל **אחר שאוציא אתכם אתן אתכם ביד זרים**, כמ"ש וישיגו את צדקיה בערבות ירחו, ועשיתי בכם שפטים, כמש"ש וידבר אתו משפטים:

פסוק י
בחרב תפלו, כמ"ש ויכה אותם מלך בבל ברבלה, ועז"א **על גבול ישראל אשפוט אתכם** כי זה היה בגבול ישראל ששם הרג את בני צדקיה והשרים:

פסוק יא
היא לא תהיה לכם לסיר כי לא תגן עליכם כי תבקע החומה, אבל **אתם תהיו בתוכה לבשר** מצד **שאל גבול ישראל אשפוט אתכם** ושם תמותו, באופן שלא יוציאכם מגבול ישראל לבבל וכאילו נשארתם בתוכה:

פסוק יב
וידעתם, ואז **תדעו שאני ה'** הענשתי אתכם **על אשר בחקי לא הלכתם**, **וכמשפטי הגוים** הרעים **עשיתם**, שמ"ש למעלה וכמשפטי הגוים לא עשיתם היינו כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם כמש"פ חז"ל:

פסוק יג
ויהי כהנבאי ראה שפלטיהו מת, **ואפל על פני** כי תחלה חשב שמ"ש שיפלו בחרב נבא על העשרים וחמשה איש שראה משתחוים לשמש לא על כלל יהודה אבל אחר שראה שפלטיהו מת בירושלים קודם שכבש האויב את העיר, הבין שהנבואה הזאת אינה דוקא

על הכ"ה אנשים שראה עתה, שא"כ לא היה ראוי שימות פלטיה בא"י וא"כ הנבואה היא על כלל העם ולכן זעק, **כלה אתה עשה את שארית ישראל**, שגזרת מיתה על יושבי ירושלים שם לבדם אשר נשארו מכל ישראל:

פסוק יד

(יד-טו) **ויהי דבר ה' אחיך אחיך**, השיב לו ה', שלא מאנשי ירושלים תצא שארית ופליטה לישראל, כי הם יכלו ויהיו כתאנים השועירים, רק מבני הגולה שגלו לבבל עם יכניה מהם תצא שארית כמו שהראה ה' לירמיה (שם כ"ד) במשל שני דודאי תאנים, וז"ש **אחיך** הם **אחיך** ר"ל הגולה אשר בבבל שהם אחיך והם היטיבו דרכם והם **אשני גאולתך** שעליהם התנבאת שיגאלו וזה יתקיים בם, וכן **כל בית ישראל** וכו' שהם יתר השבטים שגלו תחלה ע"י סנחריב שגם מהם תצא שארית שהגם שלא יגאלו בגאולה שבבית שני ישובו לעת קץ, **אשר** ר"ל הגם שאמרו להם אנשי ירושלים **שהם רחקו מעל ה'** אחר שהם על אדמת נכר ושלא ישובו מן הגולה רק **לנו היא נתנה הארץ למורשה** אנחנו לבד נירש את הארץ, והם אבדה תקותם, ע"ז משיב להם שתי תשובות:

פסוק טז

לכן, נגד מ"ש **שרחקו** מעל ה' משיב שבכ"ז קרוב ה' להם, **שהגם שהרחקתים בגוים** והם רחוקים מן הארץ, **והגם שהפיצותים** מן הגוים **אל הארצות** בכ"ז אינם רחוקים ממני, כי **אהיה להם למקדש מעט** שאשרה שכינתי בתוכם גם שמה, והגם שלא תשרה שכינתי עליהם באיתגליא ובאותות ובמופתים כמו במקדש הגדול, תשרה בסתר והשגחה מוסתרת עד שאהיה למקדש מעט, ותחת המקדש יהיו הבתי כנסיות ובתי מדרשות כמ"ש חז"ל ואהי להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות:

פסוק יז

לכן, ונגד מ"ש לנו היא נתנה הארץ למורשה, שחושבים שהנדחים האלה אבדה תקותם, משיב **וקבצתי אתכם מן העמים**, שמן העמים הקרובים אקבץ אותם בגאולת בית שני שנקבצו גולי בבל ושבו לא"י, **ואספתי** שלעתיד יאסוף את עשרת השבטים שהם בארצות רחוקות ולא שבו בבית שני, **ונתתי לכם את אדמת ישראל** לא כמו שאמרו לנו נתנה הארץ למורשה:

פסוק יח

ובאו שמה והסירו את כל שקוציה, זה היה בגאולת בית שני שאז הסירו השקוצים שאנשי כנה"ג בטלו יצרא דע"ז, **ואת כל תועבותיה**, זה יהיה בגאולה העתידה שאז יבטל יצרא דעריות ויתר תועבות:

פסוק יט

ונתתי להם לב אחד ורוח חדשה עד עתה היו הסבות אל החטא הרוח והלב, שהרוח היא המעלה הציורים מעומק הנפש אל פני הלב, ורובי הציורים הם נוטים לרעה כמ"ש כי יצר לב האדם רע מנעוריו, שיעלה ציורי קנאה וגאוה ונקמה ותאוה ואז יתעורר הלב שהוא הכח המושל בנפש ותעמוד מלחמה בקרבו, כי ציורי השכל והבינה יטו אל הטוב וציורי היצר הרע יטוהו אל הרע, ויש לו שני לבבות, ר"ל שני מושלים ומנהיגים א' יפתהו לרע וא' לטוב, ואז יהיה לכם לב אחד שכח המושל בנפש לא יתעורר רק אל הטוב כפי עצת השכל והבינה, וגם אתן בקרבכם רוח חדשה שהרוח לא יעלה ציורים רעים כלל רק ציורי ענוה וקדושה ויראת חטא, **והסירותי את לב האבן מבשרם** שעד עתה היה לבבם כאבן שקשה לפתח עליו פתוחים ורושמים, וכן לא היה מוכן לקבל הרושמים האלהיים וציורי המוסר והחכמה, ואז אתן להם לב בשר רך לקבל עליו מכתב אלהים וציורי הקדושה והרוחניות, וע"י ההכנה הזאת **בחקתי ילכו** כי לא יעכב היצר בפניהם, ועל ידי כן **והיו לי לעם** ואני אשרה שכינתי עליהם:

פסוק כא

ואל לב, חוזר אל הדבור שדבר אליו בפסוק י"ב (שדבור הזה נפסק באמצע על ידי שפלטיהו מת והנביא זעק וה' השיב לו על צעקתו, וכשגמר התשובה חזר לדבריו הקודמים) שאמר אשר בחקי לא הלכתם, רק **אל לב שקוציהם ותועבותיהם לבם הלך** לבם הולך לדבק בע"ז שהם שקוצים ובעריות ויתר תועבות, ולכן **דרכם בראשם נתתי**, שלמתי להם כפי דרכם, והם אשמים בעצמם:

פסוק כב

וישאו הכרובים ראה שנסעה השכינה מן העיר וכבוד ה' התרחק מאתם:
מנחת שי ורוח נדמה לו שהרוח שהביא אותו לירושלים נשא אותו אל הגולה עם המראה, כי גם השכינה הלכה אתו, ושם עלה המראה מעליו:

פסוק כה

ואדבר אל הגולה, לנחמם שהשכינה עמם, ושעוד ישובו לארצם:

פרק יב

פסוק ב

בתוך בית המרי אתה יושב והראיה לזה **אשר עינים להם לראות ולא ראו** כי מי שלא הוכן בטבעו להכיר נסי ה' ונפלאותיו מתוך מעשיו ואין לו השרשים של האמונה אינו

נקרא ממרה, רק אויל וסכל, אבל הם עינים להם לראות וכשאינם רואים הם ממרים, (כמ"ש החרשים שמעו והעורים הביטו לראות (ישעיה מ"ג) עממ"ש):
אזנים ר"ל עכ"פ הגם שאין רואים בעיניהם הלא **יש להם אזנים לשמע** מפי הנביאים שהם יגידו למו, **ולא שמעו** וזה מצד **כי בית מרי המה** לא מצד הסכלות:

פסוק ג

ואתה בן אדם לכן צוה שיעשה הנביא מעשים שיראו בעינים את המעותד לבא עליהם וגם שישמעו באזניהם כי הנביא יפרש להם את הדבר שיראה, להם **עשה לך**, צוהו לעשות ג' דברים א. **שיעשה כלי גולה**, **ויגלה יומם**, ר"ל יום אחד, **לעיניהם**, דהיינו שיגלה ממקום למקום בתוך העיר, ב. **וגלית ממקומך אל מקום אחר לעיניהם** היינו שיגלה ממקום שהוא שם היינו מן העיר הזאת אל עיר אחרת, וזה יהיה סימן על שני הגליות שעברו כבר כמ"ש גלו בשמונה גלו בתשעה **אולי יראו כי בית מרי המה** כי מזה יזכרו בשני הגליות שעברו עליהם:

פסוק ד

והוצאת, ג. צוהו עוד שיגלה פעם שלישית בגלות קבוע **שיוציא את כליו ככלי גולה** שזה סימן על גלות השלישי שעתיד להיות שאז יוציאו כל כליהם ולא ישאר מאומה, כאדם שיוצא לגלות עם כל אשר לו על מנת שלא ישוב עוד **ואתה** צוה לו עוד שבגלות הזה הג' יעשה א"ע כאילו רוצה לברוח מן הגלות ההכרחי שיגלה ע"י האויב, **ויצא בערב** בהחבא לצד אחר שלא אל הצד שיצא יומם בג' פעמים הראשונים עד שידמה **כמוצאי גולה**, כהיוצא לגולה ברצון לגולה אחרת, שלא אל הגולה ההכרחי שרוצה האויב להוליכו, וזה היה משל על צדקיהו שרצה לברוח בלילה, עד שבעת שנבקעה העיר והיו העם מוכנים לצאת לגולה לבבל רצה הוא לצאת בלילה בהחבא לצד אחר ובזה צוה לו שיעשה ג"כ ג' סימנים, א. שיצא בערב בחשך ולא ביום, ב. שלא יצא דרך שער העיר רק דרך מחתרת, וז"ש **לעיניהם חתר לך בקיר** כמ"ש ויצאו דרך שער בין החומותים, ג. באיכות נשיאת כליו, ועל זה אמר **לעיניהם על כתף תשא** שישא כל כליו בפעם א' על כתפו כדרך הבורח, **ושיוציאם בעלטה**, שכ"ז סימנים על הבריחה, עוד צוהו ענין אחר **פניך תכסה ולא תראה את הארץ** שאחר שיעשה הסימנים האחרונים המורים על בריחת צדקיהו יכסה פניו להיות לאות שיכוסה פני צדקיהו הבורח ולא יראה מהלכו עד שישוב ליד האויב ולארץ בבל, **כי מופת נתתיך** שכ"ז מופת **לבית ישראל** מה שיקרה להם ולמלכם:

פסוק ז
ואעש כן כלי הוצאתי ספר העקר של הוצאת הכלים שמורה על גלות הג' כי שני הגליות הראשונים שעליהם רמז במ"ש שני פעמים וגלה יומם, וגלית ממקומך, כבר היו, **ובערב** שאחר שגלה יומם מן העיר שב כמתגנב בערב אל העיר וברח לצד האחר דרך מחתרת, וספר שעשה את המחתרת ביד בל ישמע קול מקבות וכלי ברזל:

פסוק ח
(ח-ט) **ויהי דבר ה' אלי בבקר** אחר שהראם זאת לעיניהם (נגד מ"ש אשר עינים להם לראות) הניח להם זמן כל הלילה שישימו זאת על לבם, וישאלו, כמ"ש **הלא אמרו אליך מה אתה עושה** ובבקר צוהו שיאמר להם הנמשל בפירוש, (נגד מ"ש אשר אזנים להם לשמוע):

פסוק י
הנשיא המשא הזה, פירש לו שהנושא שעליו מרמז המשא הזה הוא הנשיא צדקיהו, והמקום שבו יתהוה הדבר שעליו רמז במשא הוא **בירושלים** שהוא יצא לערב כמוצאי גולה ויכסה פניו, ויתר הנושאים שרמז עליהם במשא הוא **כל בית ישראל**, **אשר המה בתוכם** ר"ל בכ"מ שגרים שם בא"י:

פסוק יא
אמר אני מופתכם, **שכל המעשים שעשיתי כן יעשה להם**, שנגד מה שגלה הנביא ג' פעמים, הוא הסימן כי **בגולה בשבי ילכו**, ר"ל שני פעמים הראשונים מורה על הגולה היינו שני הגליות שעברו, והפעם השלישי שיצא עם כליו מורה שילכו בשבי בימי צדקיה, שהשבי קשה מן הגולה שהוא ע"מ שלא ישוב עוד מארץ שביו:

פסוק יב
והנשיא ומ"ש ואתה תצא בערב כמוצאי גולה זה מרמז על הנשיא שירצה לברוח, **ואל כתף ישא** כל אשר לו, ושיהיה **בעלטה** ואופל **ושיחתרו בקיר** בין החומותים, ונגד מ"ש פניך תכסה, כן **פניו יכסה למען אשר לא יראה לעין הוא את הארץ**, בזה כלל שני רמזים, א. כמו שהנביא כסה פניו ברצונו כן המלך כסה עד עתה פניו ברצונו ולא השגיח על עניני העם והנהגתם, וז"ש שלא יראה לעין הוא בעצמו את הארץ להשגיח עליה לעשות צדק ומשפט, ב. כמו שע"י שכסה פניו לא יכול לראות את הארץ כן יען שכסה המלך פניו עד עתה לא יראה עתה הדרך הנכון:

פסוק יג
ופרשתי את רשתי עליו ויפול ביד האויב אשר השיגוהו בערבות ירחו **והבאתי אותו בבלה ואותה לא יראה** כי ינקרו עיניו, וזה משל השני על כיסויו הפנים וחסרון הראיה:

פסוק יד
וכל אשר סביבתיו בין **עזרו** שהם חיילותיו, ובין **בכל אגפיו** היוצאים אתו **אזרה לכל רוח** כמש"ש וכל חילו נפוצו מעליו **וחרב אריק אחריהם** כי נהרגו אח"כ בארצות שונות:

פסוק טו
וידעו ר"ל ובזה ארויח שני דברים א. שהם עצמם **ידעו כי אני ה' בעת שאפיץ אותם בגוים**, ויכירו שיש אלהים שופטים בארץ:

פסוק טז
והותרתי, ב. שלכן **אותיר מהם אנשי מספר** גם מן הרשעים שגם בגלותם לא יכירו את ה' (כמו אלה שהלכו למצרים והקטירו שם למלכת השמים (ירמיהו מ"ד:י"ז)), **למען יספרו את כל תועבותיהם בגוים** ויראו גם הגוים ויכירו שהענשתי אותם בדין ובמשפט על תועבותם, **וידעו כי אני ה'** ועיני משוטטות בכל הארץ:

פסוק יח
לחמך צוהו שיאכל לחמו ברעש, שמתירא מן האויב וכדואג שיכלה לחמו:

פסוק יט
ואמרת שזה סימן **ליושבי ירושלם** שבעת המצור **יאכלו לחמם בדאגה** וזה יהיה סבה **למען תשם ארצם**, כי אם לא היו באים במצור ולא היו נלחמים עם נבוכדנצר רק היו משלימים אתו לא היה מחריב ארצם, וכ"ז יהיה **מחמס כל היושבים בה** שע"י החמס אתן בלבם שילחמו עם נבוכדנצאר ושיוחרב ארצם, ויהיה החורבן, א. לעונש על החמס העבר:

פסוק כ
והערים ב. ועוד יושג בזה תועלת שע"י **שהערים הנושבות תחרבנה** עי"כ **ידעו כי אני ה'**, וישימו לב להאמין בה' ובהשגחה ושכר ועונש:

פסוק כא
ויהי דבר ה' הנה באו אל הנביא שתי דברות הדבור הראשון לעומת שהיו אומרים שדבר הנביא לא תתקיים כלל, והיו ממשילים דבריו אל דברי החוזים בכוכבים שהיו בטלים ברבות הימים, והדבור השני לעומת מה שהיו אומרים על כל פנים לא יתקיימו במהרה רק לימים רבים:

פסוק כב

בן אדם מה המשל הזה, שהם לקחו משל ודמיון ממה שקרה להגדת הוברי שמים החוזים בכוכבים, שלפעמים לא יבוא דבריהם, כי העתידות שיגידו חוזי כוכבים שיחויבו מצד המערכת נקשרות עם הזמן, ועת יארך הזמן ישתנה המערכת ויחויבו ענינים אחרים הפך ממה שראו בזמן הקודם, וז"ש **יארכו הימים**, ב. העתידות שיגידו מצד המערכת נקשרות עם הסבות ומסובבי הטבע ועת ישתנה אחד מן הסבות ברבות הימים יאבד החזון ולא יבא, וז"ש **ואבד כל חזון**, וזאת לקחו למשל אל נבואת הנביאים אשר נבאו בשם ה', אמר להם **מה המשל הזה לכם** ר"ל הלא המשל הזה אינו נאות לכם בית ישראל שאתם אינכם תחת המזל, רק תחת ההשגחה, וכן מה המשל הזה **על אדמת ישראל** הלא ארץ ישראל אינה תחת המערכה רק ארץ אשר ה' דורש אותה:

פסוק כג

לכן אמר אליהם השבתי את המשל הזה, ר"ל א. שלא ימשלו המשל הזה אף לפי שטתם שהענין תלוי במערכת, ב. **ולא ימשלו אותו עוד בישראל**, כי יכירו שאף אם יצדק המשל הזה בעכו"ם שהם תחת המערכה אינו צודק בישראל שאינם תחת המערכה, ומפרש (נגד מ"ש השבתי את המשל) **כי אם דבר אליהם קרבו הימים** שהדבר קרוב בין בזמן ובין בסבות הטבע, שעז"א **ודבר כל חזון**, וא"כ אף אם יהיה תלוי במערכה בוא יבוא ולא יתבטל, ב. נגד מ"ש ולא ימשלו אותו עוד בישראל, אמר **כי לא יהיה עוד חזון שוא** לא חזון ע"י כוכבים שרואין דבר שוא **ולא מקסם חלק בתוך בני ישראל** ר"ל ולא קסם על ידי חכמי התולדה וכח המשער שידברו חלקות להחניף את העם:

פסוק כה

כי אני ה' אדבר כי ידעו שהנבואה היא רק מה' ע"י ההשגחה האישיית הבלתי נקשרת עם הזמן והטבע ומסובביה, ויש הבדל בין דבר החוזה בכוכבים ובין דבר הצופה ברוח אלהים, שהחוזה בכוכבים יגיד מה שמחויב לפי סדר המערכה להשתלשל ממצב הכוכבים שיהיה בזמן פלוני, שיעמוד כוכב פלוני נגד פלוני במצב איבה ויחויב ממנו כו"כ, ויוכל להיות שהחוזה לא ידע שאר התולדות הנקשרות עמו ושיהיה סבה אחרת ומצב אחר נעלם מעיניו שלפיהו ישתנה הענין, או שהחוזה לא כוון הזמן היטב, אבל הנביא בשם ה' כשיאמר שה' דבר להביא רע בזמן פלוני, אינו אומר שהרע מחויב לבא ומוכרח מצד התולדה, רק שאומר שאז יגזור ה' שיבא הרע, כי גזרת ה' היא המעשה המביא את הרע אל המציאות, וה' דבר אל הנביא שבעת פלוני ידבר ויגזור שתבא הרעה, וזה עצמו יהיה המעשה שיביא את הרע, וזה אין תלוי בשום סבה אפשריית השינוי, כי

רצון ה' לא ישתנה, וז"ש **כי אני ה' אדבר את אשר אדבר** אני אדבר אל הנביא ואודיע אותו את אשר אדבר בזמן פלוני ואת אשר אגזור אז, והדבור עצמו שאדבר אז יהיה המעשה, וז"ש **אשר אדבר דבר ויעשה**, שע"י הדבור יעשה, וממילא **לא תמשך עוד**, כי אין שום סבה שיעכב ביד ה', שהגם שלפעמים יעכב ה' את הגזרה ומאריך אף ולא ידבר דבר הגזרה אולי ישובו העם בתשובה, אבל **בימיכם בית המרי** שאין תקוה שתשובו בתשובה כי נתמלאה הסאה, **אדבר דבר ועשיתיו**, ר"ל והדבור עצמו יהיה המעשה:

פסוק כו

ויהי דבר ה', עתה בא אליו הדבור השני לעומת מה שהיו אומרים שהגם שדברי הנביא באו בשם ה' ודבר ה' לא תשוב ריקם, בכ"ז הלא גם ה' ידבר לפעמים מה שיהיה לימים רבים ולא יביא הרעה תיכף אולי ישובו, כמו שהיה ברוב היעודים הקשים שארך זמנם, וז"ש **הנה בית ישראל אמרים החזון אשר הוא חזה לימים רבים**, **החזון** הוא מה שרואה במחזה הנבואה, **והנבואה** היא מה שנשלח לנבא ולהודיע אל העם, והם אומרים שהחזון הוא לימים רבים, **וגם מה שהוא מנבא** בשליחות אל העם ג"כ הוא **לעתים רחוקות**:

פסוק כח

לכן אמר אליהם כה אמר ה' לא תמשך עוד כל דברי, ר"ל הגם שעד עתה פעמים שנמשך כלל הגזרה אולי ישובו בתשובה, ולפעמים נמשך מקצת הדבר, שלא הביא הרעה כולה תיכף רק מקצתה אולי ישובו, כ"ז היה עד עתה שלא נחתם גז"ד ומה שדבר את הרע לא היה כדי שיעשה רק כדי שלא יעשה, ר"ל כדי שישובו בתשובה ולא יעשה הרע, אבל עתה **לא תמשך עוד כל דברי** ר"ל אף מקצת מדברי, כי **אשר אדבר דבר** יהיה כדי **שיעשה** ולא אמתין פן ישובו בתשובה כי נחתם גז"ד:

פרק יג

פסוק ב

הנבא, צוהו לנבאות על נביאי השקר שבדו נבואות שקר מליבם ומחזיקים ידי מריעים בל ישובו מדרכם הרעה:

פסוק ג

הוי על הנביאים הנבלים ר"ל כי הנביא מתנאו, א. שישיג נבואה אמיתית, ב. שתכלית נבואתו תהיה לתקן את העם, ונגד הא' אמר שהם נביאים נבלים שלא דבר ה' בם, והנה הנביא האמת ישיג נבואתו או ברוח ה' שיחול עליו וידבר בו, לעומת זה אמר שהם

הולכים אחר רוחם, ר"ל רוח דמיונם, ולא רוח ה' דבר בם, או שיראה מחזות גדולות שמטעם זה נקראו רואים חוזים צופים, אבל הם **לבלתי ראו**, מאומה:

פסוק ד

כשועלים ונגד הענין השני צריך שיתקן פרצת העם, אמר **שנביאיך ישראל** דומים **כשועלים בחרבות**, שהשועל טוב לו הפרצה מן הגדר, א. שדרך הפרצה יכנס אל הכרם להשחיתו, ב. שדרך הפרצה יברח, שאם יבא אדם כנגדו ברפצה זו יברח בפרצה שכנגדה בערמתו, וכן היו נביאי השקר שדרך הפרצות אשר היו בעם נכנסו אליהם וקבלו דבריהם אשר החניפו להם שדרכם טובה, ג. שדרך הפרצות ברחו בעת נתפשו בדבריהם ושקרותם תלו הדבר בפרצות העם:

פסוק ה

לא עליתם בפרצות ר"ל כי נביאי האמת משתדלים, א. לגדור גדר שלא ימצא פרץ בין העם, ב. לעמוד בפרץ, שגם במקום שנשאר פרוץ שלא נגדר, אם בא האויב (היינו המקטרג על העם) עמדו בפרץ ללחום עם האויב, דהיינו ילמדו זכות ויתפללו וישיבו חמה ויגינו בזכותם על הדור (כמ"ש (לקמן כ"ב) ואבקש איש גודר גדר ועומד בפרץ לפני), כמשל הגבור העומד במקום שהחומה פרוצה ולוחם עם האויב, אבל אתם **לא עליתם בפרצות** להשיב מלחמה בעצמכם נגד האויב, כי להפך הייתם כשועלים בחרבות שבבוא באויב בורחים בעד הפרצה, ולא **גדרתם גדר על בית ישראל** לגדר פרצה ר"ל לתקן את הדור, כי הייתם כשועלים שטוב להם הפרצה ליכנס דרך שם, **לעמד במלחמה** שמצד שני אלה יעמדו במלחמה ביום שגזר ה' שיבא האויב, אם ע"י הגדר שיכליא האויב מלבא, אם ע"י גבורי כח לעמוד בפרץ:

פסוק ו

חזו שוא ר"ל א. החזון שיחזו הוא דבר שוא וריק שאין לו מציאות רק ברוח דמיונם, **והקסם** שבו יגידו העתידות הוא דבר **כזב** שלא יהיה הדבר כמו שאמרו, עד שאין ממש בדבריהם לא מצד הדבר עצמו שהוא שוא, ולא מצד התועלת שידעו על ידו את העתיד כי הוא כזב, ב. שחוץ מזה הם מיחסים השוא הזה לדבר ה', וז"ש **ואומרים נאום ה'**, ובאמת **ה' לא שלחם**, וא"כ אחר שאין לדבריהם מציאות לא מצד עצמם ולא מצד משלחם **איך ייחלו לקיים דבר**, איך יתקיימו דבריהם:

פסוק ז

הלוא א"א שיתקיים מצד עצמו כי **מחזה שוא חזיתם** ולא מצד המשלח כי **אמרים נאום ה' ואני לא דברתי** שלא לבד שלא שלחתים בשליחות כי לא דברתי כלל:

פסוק ח

לכן יאמר שמגיע להם עונש כפול, א. על מה שינבאו כזה בשם ה', שגם אם לא היו מחטיאים את העם בנבואתם הלא נביא השקר מיתתו בחנק, ב. על מה שבדבריהם מתעים את העם מדרכי ה', ותחלה יגיד ענשם על נבואת השקר, וז"ש **יען דברכם שוא וחזיתם כזב הנני אליכם** כי זה הנוגע לכבודי:

פסוק ט

והיתה ידי, חושב ג' עונשים א. **בסוד עמי לא יהיו** שלא יהיה להם חלק בסוד עם ה' שהיא תורתם וקדושתם שבעבורם נקראו עם ה', ב. **בכתב בית ישראל לא יכתבו** שלא יהיה להם חלק לעוה"ב שזה נמלץ בדברי הנביאים בכתיבה כמ"ש כל הכתוב לחיים בירושלים (ישעיהו ד':ג'), כל הכתוב לחיים (דניאל י"ב), ויכתב בספר זכרון לפניו והיו לי ליום אשר אני עושה סגולה (מלאכי ג':ט"ז), ג. שלא יהיה להם חלק בארץ וז"ש **ואל אדמת ישראל לא יבאו** (והוא נגד מ"ש ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל תורה וארץ ישראל ועוה"ב, שא"י בא לתקן חיי הגוף וחיים המדיניים, ועוה"ב על חיי הנפש, והתורה הנר המאיר לשני השלמיות האלה ומקשרם יחד):

פסוק י

יען, עתה יודיע העונש ע"מ שהתעו את העם, וז"ש **יען וביען** ר"ל עונש תוך עונש, עונש כפול על פרי המעשה חוץ מן המעשה עצמו, **יען שהתעו את עמי לאמר שלום**, שהבטיחו אותם על שלומם הפנימי שדרכם טובה ועל שלום החיצון שלא יבוא עליהם האויב, ובזה חזקו ידיהם בל ישובו, ובאמת אין שלום, **והוא בונה חיץ**, מצייר שהעם בונה מחיצה של קנים חלושה, ונביאי השקר טחים את המחיצה הזאת **בתפל**, טיח עב המכביד על הקיר ובלתי מתקיים, והנמשל י"ל פנימי וחיצון, א. שהקיר רומז ע"מ שחזקו ובצרו חומת ירושלים מפני האויב וחשבו שלא יכול לכבשה ובאמת הוא חיץ חלש, והם בדבריהם טחים את הקיר שיתראה חזק ובאמת הוא טיח תפל המכביד על הקיר ולא יתקיים כמו שיבאר, וגם ירמוז בהקיר אל קיר הברזל ששם ה' בינו לבין העיר (כמ"ש למעלה סי' ד'), ור"ל שהם שמו חיץ ומחיצה בינם לבין אלהיהם, כמ"ש כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם ובאשר שדרך המחיצה של קנים שיש בה נקבים יכול עדיין להביט אליהם דרך הנקבים כמציץ מן החרכים, הם טחים אותו תפל, ר"ל גורמים שתסור ההשגחה מהם לגמרי ע"י שמשחיתים דרך העם:

פסוק יא
אמר לאותם אשר טחים תפל אשר יפול ר"ל שהתפל הלא הוא מצד עצמו מוכן ליפול ובלתי מתקיים, מכ"ש אם **היה גשם שוטף** שכשיהיה גשם בודאי הגשם ידיח את התפל מן הקיר, ובפרט כי עם הגשם הטבעי **אתן אני** בהשגחתי דבר הבלתי טבעי, כי **אבני אלגביש תפלנה** שהם שוברים את הקיר בעצמו **ורוח סערות תבקע** את הקיר:

פסוק יב
והנה עי"כ נפל הקיר בעצמו **הלוא** אז **יאמר אליכם איה הטיח אשר טחתם** שאם תפול הקיר כ"ש שלא יתקיים התפל, ועתה יבאר דבריו:

פסוק יג
כה אמר ה' ובקעתי רוח סערות בחמתי, שיש הבדל בין חמה ובין אף, **שהחמה** היא הכעס הפנימי השמור בלב, **ואף** הוא התגלות הכעס ע"י עונש, וכשיהיה האף בלא חמה פנימית, אינו רע, אבל האף שיצא ע"י חמה פנימית הוא רע, ובכ"ז לפעמים אחר שיצא האף ויעניש תשוכך החמה כי אז תתקרר דעת הקוצף ע"י שהעניש וכלה חמתו, אבל אם אחר שיצא האף עוד החמה קיימת אין תקוה, וז"ש שע"י החמה הפנימית אבקע רוח סערות, ובצאת החמה לחוץ להיות **אף** חיצון אז יתגשם להיות **גשם שוטף**, ר"ל לא גשם רגיל רק שישטוף הכל ע"י האף, ובכ"ז לא תשוכך החמה בזה רק תתעורר שנית עד שהגשם יתגשם ויגלד להתהוות ממנו **אבני אלגביש ע"י החמה** וזה יהיה **לכלה**:

פסוק יד
והרסתי צייר ג' ענינים, א. **הירוס הקיר**, שהוא התפוררות שלא תהיה שלמה, והוא בקיעת העיר, ב. **והגעתיהו אל הארץ** שהיא הנפילה לגמרי, ג. **ונגלה יסודו** שלא ישאר שארית עד היסוד בה, ובל תחשוב שתפול הקיר לבדה ולא יוזקו האנשים, ע"כ אמר **ונפלה וכליתם בתוכה** שתפול הקיר על האנשים, ובזה **וידעתם כי אני ה'**:

פסוק טו
וכליתי מודיע כי אחרית החמה אכלה רק בקיר ובטחים תפל, שהוא בירושלים ובנביאי שקר שבה לא בכלל ישראל:

פסוק טז
נביאי ישראל ר"ל עונש זה יבא ע"י נביאי ישראל יען **שנבאים אל ירושלים והחוזים לה חזון שלום** וע"כ אינם שבים בתשובה **ואין שלום**:

פסוק יח
הוי למתפרות כסתות, שכמו שבקדושה מניחים תפילין על היד כנגד הלב לשעבד תאות ומחשבת הלב לה', ומניחים על הראש כנגד המוח לשעבד כח השכל והמחשבה אליו יתברך, כן היו הנשים הקוסמות **מתפרות כסתות על אצילי היד** במקום תפש"י, והיו קוסמות שהן מצודדות לשם נפשות החיים של העם וכח לבבם שיהיו שבוים תחת רשותם, ללכת אחרי זימה וכל תאוה רעה, **והיו עושות מספחות על ראש כל קומה** לצודד שם כחות המחשבה שיסורו העם אל מחשבות כוזבות להכחיש את ה' ותורתו, על הראשון **אמר הנפשות תצודדנה לעמי** וכי יהיה בכחכם לצודד נפשות עמי תחת רשותכן, ובזה **תחיינה נפשות** השייכות **לכנה** להיות לכם מזון ומחיה, ונגד השני שצודדו מחשבותיהם למינות ולכפירה אמר **ותחללנה אתי אל עמי** שתוציאו קדושת שמי לחולין שתגרמו לחלל שמי, וזאת תעשו **בעבור שעלי שעורים ופתותי לחם** שיתנו לכן, **להמית נפשות** במיתת הנפש ועי"כ להחיות נפשות שלכן, או שתנבאו על נפשות הצדיקים שימותו ועל הרשעים שיחיו על ידי **שתכזבו לעמי** בדברי כזב ואמונות כוזבות והם **שומעי כזב** ומקבלים דברי כזבכם:

פסוק כ
לכן כה אמר ה' נגד הכסתות, **הנני אל כסתותיכנה** וכו' **ושלחתי את הנפשות אשר אתם מצודדים את נפשים**, ר"ל שאתן מצודדים נפשות ביד נפשים ר"ל ברשות כחות הטומאה שהם נפשים לפורחות לשדים ומזיקין הפורחים באויר:

פסוק כא
וקרעתי, ונגד מספחות הראש **אקרע מספחתיכם**, **והצלתי את עמי** שלא תטעו אותם באמונות כוזבות, **וידעתן כי אני ה'** ותכירו אלהותי:

פסוק כב
יען חוץ מזה **יען שתכאו לב צדיק בשקר** שתפחידו אות בקסמיכם שתבא עליו רעה הגם **שאני לא הכאבתיו ואת ידי הרשע תחזקו** שתנבאו עליו טובות:

פסוק כג
לכן שוא לא תחזינה כי אכלה אתכם:

פרק יד

פסוק א
ויבא אלי אנשים מזקני ישראל יש הבדל בין זקני יהודה שישבו לפניו [למעלה ח] שהיו צדיקים וזקני ישראל היו רשעים:

פסוק ג
האנשים האלה העלו גלוליהם על לבם ר"ל שעבודת האלילים אינו אצלם במעשה לבד כי הם מצויירים אצלם בציור הלב שמאמינים ודבוקים בם בכל לבבם, **ומכשול עונם נתנו נכח פניהם**, שגם בחטאים שחוטאים בפועל לא לבד שחוטאים כי גם נתנו נכח פניהם את המכשול שמכשיל אותם בחטא והמסבב אותו, עד שמשתדלים שימצא תמיד הסבה שמביאה אותם אל החטא, וכיון שדבוקים כ"כ בחטאים בין במחשבה בין במעשה **האדרש אדרש להם**, הלא אחר שהם מומרים לעברות בפועל וכופרים מצד מחשבת ע"ז לא יש תקוה עוד שישובו:

פסוק ד
לכן דבר, **איש איש** וכו' **אני ה' נעניתי לו**, ר"ל הוא אינו בא אל הנביא לדרוש ולדעת האמת, רק רוצה לעשות מזה עסק וענין, כי **בא ברב גלוליו** אינו בא ע"ד לעזוב את גלוליו, בהפך ע"י רוב גלוליו בא אל הנביא להתוכח עמו ולהכחיש דבריו:

פסוק ה
למען תפש את בית ישראל בלבם, שעד עתה כבר **נזרו** בית ישראל **מעלי כולם בגלוליהם** במעשה הגלולים, והזקנים האלה רוצים לתפוש אותם גם בלבם שגם במחשבתם יתרחקו מעל ה', ועי"ז באים אל הנביא להתוכח אתו, וי"ל שבזקנים האלה היו בעצמם נביאי שקר ובאו לשמוע דבר הנביא ולהפוך אותם כפי רצונם כמ"ש (ירמיהו כ"ג:ל') מגנבי דברי איש מאת רעהו:

פסוק ו
לכן אמר אל בית ישראל אחר שהשיב אל הזקנים צוה לו נבואה ואזהרה אל בית ישראל **שובו** בעצמיכם **והשיבו** את אחרים **מעל גלוליכם** שהוא ע"ז **ומעל כל תועבותיכם** יתר התועבות שעושים במעשה:

פסוק ז

כי איש וכו' ובא אל הנביא לדרש לו בי, שהנביא **ידרוש בי** לדעת העתידות **לו** בשבילו, **אני ה' נענה לו בי**, ר"ל **לו** נדמה כי **הוא נענה בי**, שמתעסק בי, ועושה לו ענין לדעת על ידי עתידות, לא לשמוע אל דברי ולשוב מחטאיו כי עדן גלוליו על לבו:

פסוק ח

ונתתי פני באיש ההוא אפנה השגחתי להענישו **והשמתיהו לאות ולמשלים**, בדור הזה יהיה הוא עצמו **לאות** שיראו הנגעים שעליו ויהיה לאות לבני מרי, ואחרי מותו יהיה **למשל** שימשלו שיקרה לרשעים כמו שקרה לרשע זה, ואח"כ בדורות הבאים **והכרתיו מתוך עמי** ויאבד שמו וזכרו:

פסוק ט

והנביא כי יפותה, שיצרו או ריעיו יפתוהו **לדבר נבואות שקר ודבר דבר אני ה' פתיתי** והוא ידבר ויאמר שאני פתיתיו לילך בשליחות לנבאות, אז **ונטיתי את ידי עליו** להענישו:

פסוק י

ונשאו עונם, ובכ"ז גם המקבלים נבואתו ישאו עונם, ואין להם תירוץ שהתעה אותם, כי **עון הדורש** יהיה **דומה אל עון הנביא**, שלא היה להם לדרוש בנביאי שקר, וזאת אעשה **למען לא יתעו עוד בית ישראל** בעניני האמונה, **ולא יטמאו** בעברות ע"י נביאי השקר ולכן אעניש את נביאי השקר, וכיון בזה על אחאב בן קולי' שקלם מלך בבל באש והיו לאות ולמשלים:

פסוק יג

ארץ כי תחטא לי, הנה בתוכחה שבת"כ חשב ארבעה סדרים של מיני רעות, וכולם כלולים בארבעה שפטים הרעים שחשב פה, שבהם נכללו כל הרעות שבעולם, כי הרעות יהיו או שמיימים, והם דבר ורעב, או יבואו ע"י בעלי רצון שהם חיה רעה, או ע"י בני אדם שהם בעלי בחירה, והוא חרב, וכשתדקדק שם תראה שבסדר ראשון חשב תולדות דבר שהם מיני חולאים, ותולדות חרב ונגפתם לפני אויביכם, ובסדר שני חשב תולדות רעב ולא תתן ארצכם את יבולה, ובסדר ג' חשב חיה רעה, ואח"כ בסדר ד' חשב שנית חרב ואח"כ דבר ואחר כך רעב, הרי שרעב היא התוכחה הקשה שבכולם, ובזה התחיל פה, **ארץ כי תחטא למעל מעל** שהוא כשילכו קרי ארבעה פעמים, שאז יבואו עליהם כל סדרי המכות עד **שאטה ידי עליה ושברתי לה מטה לחם והשלחתי בה רעב** כמ"ש בסדר הד', בזה"ל בשברי לכם מטה לחם וכו', **והכרתי ממנה אדם ובהמה** כמש"ש בסדר

החמישי ואכלתם בשר בניכם שהיא הקללה היותר גדולה, (וכבר אמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר, אבל בפעם רביעית אין תקנה כמ"ש ועל ארבעה לא אשיבנה):

פסוק יד

והיו שלשת האנשים האלה בתוכה, כי נח דניאל ואיוב היו בדור שהיו בלתי זכאים והם היו צדיקים בדור ההוא, נח בדור המבול, ודניאל בדור החרבן, ואיוב בדור שבא השטן לקטרג כמ"ש משוט בארץ ומהתהלך בה, וכן פגע אותם ד' שפטים אלה, המבול היה רעה שמיימית, ואיוב נענש ע"י יסודות רוח ואש שהיו ג"כ רעה שמיימית, וע"י חרב שבא וכשדים, ודניאל ניצול מחרב ומחיה רעה **המה בצדקתם ינצלו נפשם**, פה אמר רבותא שהגם שבא התוכחה היותר קשה בכ"ז יועיל צדקתם להציל נפשם, ואין צריך לומר פה שלא יצילו בנים שזה פשיטא:

פסוק טו

לו חיה רעה אעביר ואף אם אביא חיה רעה שהיא קלה מרעב ובאה קודם לו, וה"א שבזה יועיל צדקתם להציל אחרים:

פסוק טז

שלשת ואף שיהיו **שלשת האנשים** ביחד, מ"מ **אם בנים ואם בנות יצילו**, ואמר רבותא אף שיהיו בנים ובנות רבים שקל יותר שיצלו מן החיה כי אריה אבי תרי לא נפיל, בכ"ז **רק המה ינצלו**, וכן אמר בחרב הגם שקל עוד יותר שבא תחלה בסדרי התוכחות בכ"ז לא יצילו את אחרים:

פסוק יט

(יט-כ) **או דבר אשלח אם בן או בת יצילו** (פה תפס רבותא אף בן אחד לא יצילו כי הדבר ידבק יותר כשהרבה אנשים ביחד), **המה בצדקתם יצילו נפשם** שאפילו להציל נפשם יהיה צריך להביט על רוב צדקתם כי כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין:

פסוק כא

ואף כי ארבעת שפטי הרעים כמו שהיו בירושלים ששלח כל ארבעה שפטים בפעם א' (ותפס הסדר חרב רעב חיה רעה דבר, שכסדר זה באו לירושלים, שע"י חרב האויב נעשה רעב בעיר, וחיה רעה אכלה ההרוגים בחוץ, ודבר בפנים) **והנה נותרה בה פלטה** והם **בנים ובנות המוצאים** לגולה, ומדוע נותרו אלה? אמר שזה היה בההשגחה מפני שני טעמים א. להצדיק דין שמים שלא יאמרו בני בבל מדוע שפך ה' חמתו עליהם כ"כ, ולכן **הנם יוצאים אליכם וראיתם את דרכם** ואז **ונחמתם על הרעה אשר הבאתי** כי תראו שהיה בדין ובמשפט, (טעם ב') שבני גלות יכניה היו מצטערים על שהגלה אתהם

קודם לכן, אבל עתה **ונחמו אתכם כי תראו את דרכם וידעתם כי לא על חנם עשיתי**, כי היה זה לתועלת גדול שהוציא אתכם קודם לכן, שאם היו נשארים בארץ היו גם הם משחיתים דרכם כי דורו של צדקיהו היו רשעים, כמ"ש חז"ל שהיה לטובה מה שהוציא גלות יהויכין והחרש והמסגר קודם לכן:

פרק טו

פסוק ב

מה יהיה עץ הגפן, דרך הנוטעים להרכיב ולהבריך זמורות עץ פרי בעץ פרי אחר שע"י ההרכבה הזאת ימשך אליו יניקה מהעץ שנברך לתוכה ויוציא פרי משונה ממוצעת בין שניהם למשל שיבריך זמורות גפן באילן תאנה ימשוך אל זמורות הגפן מתיקות התאנה, או כמ"ש (כלאים פ"א) אין תוחבין זמורה של גפן לתוך האבטיח שתהיה זורקת מימיה לתוכה, וכן ירכיבו אילן סרק חלוש באילן סרק חזק שעי"כ נעשה העץ עב יותר כפי העץ שהורכב לתוכה, אולם אם ירקיבו עץ הגפן באילן סרק לא ירויח מאומה שעי"כ יפסיד הפרי כי תנובת הגפן יובטל באילן הסרק, ולא ירויח בעצו כי עץ הגפן רך וחלוש וא"א שיתקשה ויתעבה ע"י האילן הסרק שהורכב בו, וז"ש **מה יהיה עץ הגפן מכל עץ**, ר"ל מה יתהוה ממנו אם יורכב בעץ אחר, ומפרש **הזמורה** של הגפן **אשר היה** והורכב **בעצי היער** מה יהיה ממנו, שאם ירכיבו עץ סרק חלש בעצי היער העבים יתהוה ממנו עץ עב וחזק, אבל מה יתהוה מעץ הגפן שחמרו חלוש מאד:

פסוק ג

היקח ממנו, וכי ירויח עי"כ שיתעבה ויתקשה עד **שיקח ממנו עץ לעשות למלאכה**, או עכ"פ **שיקח ממנו יתד לתלות עליו כל כלי**, רצה לומר כלי כל שהוא הלא לא ירויח בזה דבר רק יפסיד, שתחת שעד עתה היה עומד לעשות ענבים, מעתה לא יעשה פרי עוד:

פסוק ד

(ד-ה) **הנה לאש נתן**, אחר שאין בו תועלת לא לשאת פרי ולא שיעשה מלאכה מעצו אינו ראוי רק לאש, וגם זה לא להבעירו כדי להחם ולבשל ולאפות בחומו רק **לאכלה**, כי גם חומו חלוש ואין בו תועלת, מוסיף לאמר, אמנם אחר שנתן לאש **והאש אכלה את שני קצותיו וגם נחר תוכו**, **היצלח אז למלאכה** זה ודאי א"א, כי **הנה בהיותו תמים לא יעשה למלאכה** ואיך יעשה למלאכה אחר **שאש יאכלהו לכן כה אמר ה'**, עתה באר הנמשל, כי ישראל נמשלים לעץ הגפן, שהוא חלוש מצד חמרו והוא נכבד מצד צורתו שהוא מוכן לשאת פרי, שהוא משפט וצדקה, כמ"ש כרם היה לידידי וכו' ויקו לעשות

ענבים, כי כרם ה' צבאות בית ישראל ויקו למשפט לצדקה (ישעיהו ה':ז'), וכבר באר החוקר כי שלמי הצורה הם חלושי החומר, כי כח ישראל ותקפם היא מפאת הצורה האלהית אם הם שומרים תורה ומצות ודבקים באלהים חיים, לא מפאת חומרם שהם המעט מכל העמים אולם הם נתערבו בעצי היער, שהלכו לבקש עזר ממצרים ומאשור, שזה נמשל להרכבה כמ"ש ע"כ תטעי נטעי נעמנים וזמורת זר תזרענו (ישעיהו י"ז:י'-י"א) ואמר ואנכי נטעתיך שורק כולה זרע אמת ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה (ירמיהו ב':כ"א), ונדמו בזה כמו שמרכיבין זמורות הגפן בעצי היער שהפסיד צורתו ולא הרויח בחמרו כן לא השיגו עזר וחוזק מהעמים האלה רק סר מהם צורתם ונתנו לאש לאכלה שבא עליהם נבוכדנצר והגלה מהם בגלות יהויכין ויהויקים, אולם אשר נשארו בימי צדקיהו נדמו כזמורה שאכלה האש שני קצותיו ותוכו נחר, וז"ש. **ונתתי פני בהם** שמוכן עוד להענישם בהשגחתו, **כי מהאש יצאו** ר"ל הנשאר בימי צדקיהו כבר יצאו מהאש, ואין ראוים עוד למלאכה רק להחזירם שנית אל האש עד **שהאש תאכלם** כולם, ועי"ז ארויח שני דברים, א. **וידעתם כי אני ה' בשומי פני בהם**, שע"י העונש ההשגחיי תכירו את ה' המשגיח ומעניש:

פסוק ח

ב. **ונתתי את ארץ שממה** שזה מגיע להם ע"פ מעשיהם הרעים **יען מעלו מעל** ויחוייב להענישם כפי המשפט:

פרק טז

פסוק ב

הודע את ירושלים, ימשיל את ענין ה' עם ישראל כמי שמצא אסופי ילדה נעזבת מאבותיה אשר השליכוה בגועל נפשה למדבר שממה, ונדיב אחד עבר שם וחמל על הילדה ושם עיניו עליה לטובה עד שגדלה, ואז נשא אותה לאשה והטיב לה בכל מיני טובות, והיא שכחה את כל תגמולוהי עליה וזנתה תחתיו להכעיסו, כמ"ש ימצאהו בארץ מדבר וכו' יצרנהו כאישון עינו וכו' ירכיבהו על במתי ארץ וכו' וישמן ישורון ויבעט וכו':

פסוק ג

מכרתיך, מצייר ענינה במצרים כאילו הושלכה הילדה הזאת מארץ נכריה, שמקום **ומגורת אבותיה היה מארץ הכנעני**, וגם אביה ואמה לא היו מעם אחד, כי **אביה היה אמורי ואמה היתה מבנות חת**, שע"י שהיו מעמים שונים לא חסו על הילד הנולד להם, וצייר שאביה היה אמורי שהאמוריים היו רעים יותר מיתר עמים, ושאמה היתה חתית,

שבנות חת היו רעים יותר מנשי האמוריים במדותיהם, כמ"ש קצתי בחיי מפני בנות חת, והנמשל שאז לא הוברר עדיין לגוי מיוחד רק דבוקים בתועבת אביהם ואמם שמהם נולדו, שלמדו דרכי האמוריים עד שהאמורי היה אביהם ומוריהם, והיה בם תכונת הארץ שנולדו שם שהיא ארץ חת, כי חברון ששם גרו אברהם ויצחק היתה לבני חת, והמליצה תצייר את העם הכללי כאב לאנשים הפרטיים של האומה, כי האנשים ילמדו דרכי העם אשר יצאו מהם, ואת הארץ ששם יולד האיש תצייר כאם, כי ממנה יונק מזונו, ותכונת הולד ידמה לתכונת האדמה ופירותיה ואוירה, שמן שדיה חפר אוכל, שע"ז כפל **מכרתיך ומולדתיך** נגד האב והאם, שהם העם ששם נולדו ומקום מכורתם ששם גרו, ור"ל שעדיין לא הובדלו מטומאת הכנענים ומעשיהם:

פסוק ד

ומולדותיך, עתה צייר איך נולדה, שעז"א ומולדותיך, ומה נעשה עמה ביום לדתה, שעז"א **ביום הולדת אותך לא כרת שרך**, המנהג לעשות להנולד ארבעה תקונים א. שכורתים הטבור, שעד עתה ינק מזונותיו דרך הטבור והיה במדרגות הצומח שיונק מזונו דרך שרשו, וכשנולד כורתים הטבור וקושרים אותו כי מעתה יקח המזון דרך פיו, וכשלא נכרת טבורו הוא עדין במדרגתו הראשונה, והנמשל שהאומה כאשר תולד להיות גוי מיוחד צריך שתתפרד מן האומה שבאה משם והיתה דבוקה שם בשרשה, אבל את **לא כרת שרך**, כי עדן דבוקה בשורש מעשה הכנענים ב. אח"כ רוחצים אותו במים להסיר הדמים והגיעול, ובנמשל של האומה, שחכמי לב ירחצו מדותיהם הנשחתות ע"י מי החכמה והדעת שיקבעו ביניהם נמוסים טובים ומשפטים ישרים, **ואת במים לא רחצת** ג. אחר כך מולחים אותו לחזק הבשר, ד. וחותלים אותו לישר האיברים, כי במעי אמו היה הבשר ספוגיי, והאיברים כפופים ראשו בין ברכיו. ובנמשל האומה, שישתדלו לחזק האישים הפרטיים בגבורה ואומץ הלב, ולישר את הכלל לשום עליהם ראשים שופטים ושוטרים, עד שיהיה כגוף נצב הקומה אמיץ וחזק ואיבריו מיושרים, וכ"ז לא נעשה לך:

פסוק ה

לא חסה עליך עין, יש הבדל בין חוס ובין חמל, שהחס הוא מפני צרכו אל הדבר, והחומל רוצה בקיום הדבר מצד עצמו כי הוא טוב בעיניו, ר"ל שלא חסה עליה עין אביה מצד צרכו להקים לו זרע, ולא אחר מצד החמלה שלא תשחת עד כאן פירש איכות ההולדה שעז"א ומולדותיך, עתה יפרש מ"ש ביום הולדת אותך, כי תיכף **ביום הולדת הושלכת**

אל פני השדה בגעל נפשך, ובנמשל שהושלכה מארצה לשדה ארץ מצרים ושם עבדו בם בפרך בכל עבודה בשדה:

פסוק ו

ואעבר עליך, אז עבר הנדיב העליון וראה אותה **מתבוססת בדמיה** שעל ידי ההשלכה נפצעה בפצעים ויצאו ממנה דמי המכה חוץ מדמי הלידה, והיא מלוכלכת בשני מיני דמים, והאיש בעל החסד עבר בכל פעם והשגיח אליה מידי עברו **והיה אומר לה שתחיה בדם הפצעים** ולא תמות, והנמשל שה' השגיח עליהם בעת גלותם והגם שפרעה הרג ילדיהם והכה ופצוע בם, השגיח ה' עליהם שיחיו ולא יסופו:

פסוק ז

רבבה, ובמשל הזה שמצא אותה בשדה מדמה אותה שתהיה **רבבה כצמח השדה**, וכן היה **שרבתה** בריבוי **וגדלה** עד שהגיע עת הפרח שאז **יבואו הצמחים בעדיים**, פרחים יפים וציצים מקושטים אשר יקשטו זרעם בם, ומה היו העדיים, מפרש **שדים נכנו ושערך צמח** שזה זמן הפרח אצל האשה וצבי עדיה, רק **שהיתה ערום ועריה** ר"ל ערותה מגולה ובנמשל שה' השגיח שיפרו וירבו כמ"ש כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרץ, עד שהגיע עת התור וזמן הגאולה והיו שדים נכונו שהם משה ואהרן כמ"ש חז"ל שהם השדים המוכנים להניק דבש וחלב, רק שהם היו עדין ערומים שלא היה בידם תורה ומצות וזכיות שהם הבגדים המליציים בגדי הנפש:

פסוק ח

ואעבר עליך, אז עבר הדוד שנית, וראה **שהגיע עתה עת דדים**, שראה שהגיע עת הגאולה **ויפרש כנפיו עליה**, והמליצה כמו ופרשת כנפיך על אמתך היינו שיחד אותם לשמו כמ"ש בני בכורי ישראל, **ואכסה ערותך** ע"י מצות מילה שנתן להם, **ואשבע לך ואבוא בברית אתך**, כמ"ש ואזכור את בריתי, **ותהיי לי**, כמו שכתוב ולקחתי אתכם לי לעם:

פסוק ט

וארחצך במים, נגד מ"ש במים לא רחצת **רחצתי אותך ואשטף דמיך**, ונגד מ"ש והמלח לא המלחת, **ואסכך בשמן** לעדן הבשר, ונגד מ"ש והחתל לא חתלת אמר **ואלבישך רקמה**, ובנמשל שהעביר מהם דעות הכוזבות ע"י רחיצה במי ים סוף שאז ויאמינו בה', ואח"כ סך אותם בשמן משחת קדש, כמ"ש שם שם לו חק ומשפט, ואח"כ הלבישם רקמה במעמד המובחר שנתן להם תורה ומצות והחליפו שמלותם ויהיו לו ממלכת כהנים וגוי קדוש:

פסוק י
ואלבשך רקמה נגד ד' בגדי כהונה, **הלבוש** התחתון שהוא הכתונת היה **רקמה** ונגד המכנסים באיש והם הנעלים באשה **אנעלך תחש**, ונגד האבנט **אחבשך בשש**, ונגד המצנפת באיש **אכסך משי**, כיסוי העוטה הראש והגוף:

פסוק יא
ואעדך עדי על המלבושים, שהם התרי"ג מצות שנתן להם, על המצות התליות בפעולות הידים, אמר **נתתי צמידים על ידיך**, ועל מצות התלויות בקול ודבור, אמר **רביד** על **גרונך**:

פסוק יב
ואתן על המצות התלויות בעינים וחוש הריח, אמר **נזם על אפך**, שחוש הריח מציין הראיה הרוחניית כמ"ש והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט, ועל מצות התלויות בשמיעת האזן, אמר **ועגילים על אזניך**:

פסוק יג
ותעדי, ואחר כך **עדית** מעצמך **זהב וכסף** כאשה המושלת בבית (והנמשל על התקנות שעשו הזקנים והנביאים) עד כי **ותיפי במאד מאד ותצלחי למלוכה** בימי דוד ושלמה:

פסוק יד
ויצא לך שם בגוים כמ"ש ויצא שם דוד בכל הארצות, וכל העמים מביאים מנחה לשלמה, ובאמת היופי לא היה מצד עצמך רק ע"י **הדרי אשר שמתי עליך**, ר"ל שהיתה השגחיית על ידי הופעת כבוד ה' עליהם:

פסוק טו
ותבטחי, אולם את **בטחת ביפיך** כאילו היופי היא טבעיית לך מצד עצמך לא ממני, **ותזני על שמך**, ר"ל תחלה לא זנית עדיין בעצמך רק זנית על שמך כמ"ש רחב בשמה זנתה, **ותשפכי את תזנותיך על כל עובר** שכל העובר וראה אותך בוערת בו אש התשוקה לזנות, באופן שתזנותיך **לו יהי**, שהגם שלא זנית עמו נשארה תזנותיך לו, הינו שחשק בך והתאוה והחשק נהיה אצלו ונקבעה בלבו:

פסוק טז
ותקחי, אח"כ **לקחת מבגדיך** וקרעת אותם לטלאים וחתיכות, **ותעשי מן הטלאים במות**, ר"ל כרים וכסתות גבוהות לזנות עליהם בצנעה, **לא באות ולא יהיה**, ר"ל הגם שהבגדים האלה לא יבואו עוד ולא יהיה לך אחרים תחתיהם בכל זאת קרעת אותם לזנות עליהם:

פסוק יז

ותקחי כלי תפארתך, מן כלי הזהב והכסף עשתה צלמי זכר שעמהם זנתה, צייר שעוד לא זנתה עם איש, רק עם צלם הנעשה כתבנית איש, ושלא זנתה עדיין בגלוי רק בצנעה על הכרים שעשתה מן הבגדים (לא על גב ורמה ברחובות כמו שיאמר אח"ז) ועם אנשים לא זנתה עדיין רק ששפכה תזנותה עליהם להכניס בהם רוח תאוה, וכ"ז משל על הע"ז שעבדו מימי רחבעם עד ימי אחז שעדיין לא עבדו ע"ז בפרהסיא רק בצנעה, ולא עבדו לע"ז לשם אלהות רק היתה אצלם כעין טלמסאות להמשיך על ידם השפע מלמעלה שזה ימליץ שזנתה עם צלמי זכר שאינו זנות ממש רק נראה כזנות, וצייר שעשה הצלמים מן בגדי תפארתה, ר"ל עם עשותה אז מצות ה' ושומרת התורה שהם בגדי תפארתה עבדו העבודות האלה ג"כ בחשבם שה' ירצה בם ושיהיה כעין אמצעי בינם לבין ה', אבל בזה השחיתה בגדי תפארתה, כמ"ש לא באות ולא יהיה, והגם שהיא לא זנתה ממש כי היו רק צלמי זכר, בכל זאת כבר זנתה על שמה, כי יצא השם שהיא עובדת ע"ז ככל גויי הארצות, ושפכה תזנותה על כל עובר ללמוד ממעשיה:

פסוק יח

ותקחי את בגדי רקמתך, מצייר שאחר שעשתה מן כל בגדיה במות טלואות, לא נשארו לה רק בגדי רקמתה שאמר ואלבישך רקמה שהוא הכתונת כנ"ל, לקחה אח"כ גם הכתונת שהוא הבגד המכסה את בשרה וכסתה בו את הצלמים, וגם נתנה לפניהם את השמן והקטורת של ה':

פסוק יט

ולחמי, וגם **הלחם שנתתי לך** לאכלה וגם **הסלת ושמן ודבש אשר האכלתיך הוכרחתי לתת לפניהם לריח ניחח**, ומפרש איך נתן אותו ה' לפניהם, כי **ויהי** אחר שהלחם היה ולא נשבת, שעדיין נתתי לך הלחם ויהי ולא נבטל הרי כאילו אני נותנו לפני הע"ז שאתה מקריב אותו לפניהם, (ונגד מ"ש אצל הבגדים לא באות ולא יהיה שהבגדים לא יהיו אחרים תחתם אמר שהלחם היה גם אח"ז), וכ"ז ממליץ מה שעשו עד ימי אחז שלא נתפקרו עדיין לגמרי ובכל זה כבר עבדו ע"ז בימי רחבעם ובימי אביה שאשתו אם אסא עשתה מפלצת לאשרה שהוא צלם זכר לזנות עמו, שעז"א ותעשי צלמי זכר ותזני בם, ובימי עתליה שכתוב כי עתליה המרשעת בניה פרצו את בית האלהים וגם כל קדשי בית ה' עשו לבעלים, שעז"א ושמני וקטרתי נתת לפניהם וכן אמציה שהקטיר לאלהי שעיר ובכ"ז היה כ"ז בצנעה ועבודת בית ה' היה עדיין על מכונו:

פסוק כ

ותקחי, עתה יספר מה שעשו בימי אחז שעבד ע"ז בפרהסיא והעביר את בניו באש למולך, ועז"א **ותקחי את בניך**, ר"ל תחלה לא לקחת את בני רק **את בניך ואת בנותיך** ר"ל הבנים שהיו שלך באמת לא שלי, רק **אשר ילדת לי**, שאת יחסת אותם לי על שגדלו בביתי, **המעט מתזנותיך** ר"ל לקחת בניך המעט שילדת לי מתזנותיך שילדת לי בזנות, והם היו מעט ולא הספיקו, ולכן הוספת עוד **ותשחטי את בני** שהיו שלי שנולדו ממני, **ותתנים** לכומרים **בהעביר אותם להם** לע"ז, כי הדין הוא שאינו חייב עד שימסרנו לכומרים ויקח אותו מידם ויעביר בעצמו (עמ"ש בס' תו"ה קדושים סי' צ') ועז"א ותתנים לכומרים בהעביר, שאח"כ העברת אותם בעצמך שכן דרך עבודתה:

פסוק כב

ואת כל תועבתיך, ע"י כל תועבותיך באת לידי מדה זו **שלא זכרת** כלל מעמדך הקודם **בהיותך עירם ועריה**, שאם היית זוכר מעמדך במצרים ואת הנסים שעשיתי עמם היית ירא מעונשי השם, שיחזיר אותך לעבדות כמו שהיית במצרים, אבל ע"י זנותך שכחת את ה' לגמרי ותלית הכל במקרה, והראיה כי הלא **ויהי אחרי כל רעתך אוי אוי לך** שאחז נלקה במכות שונות ואם היה זוכר שיש אלהים שופט ומשגיח הי"ל לשוב בתשובה והוא הוסיף למעול כמ"ש (בדה"ב כ"ח) ובעת הצר לו ויוסף למעול בה' הוא המלך אחז, שכל שהוסיף ה' להכותו הוסיף במעלו, ואחר שראה שאוי אוי לו אז **ותבני לך גב**, הוסיף לעזוב את ה' לגמרי ולעבוד ע"ז בפרהסיא, והיית דומה כזונה הקדשה בעינים עלי דרך מופקרת לכל עד שתבנה לה גב מקום לשכב עליו, **ועשית** ג"כ **רמה** מקום שמיוחד למשכב היה מקום רם, שיראהו הכל וידעו שכאן מקום זנות וזה עשית תחלה **בכל רחוב** לזנות עם אנשי העיר, ואח"כ **את כל ראש דרך בנית רמתך** שיראוהו גם האורחים עוברי דרך לזנות גם עם הזרים העוברים ושבים, והיא מליצה על שבנו במות ומסכות על ההרים הרמים ועל הדרכים ועבדו אלילים שונים, **ותתעבי את יפיך**, היית כקדשה שמרוב הניאוף נתעב יפיה ובלו פניה ואז תכסה פניה **ותפשקי רגליך לכל עובר** ר"ל שכבר סר מעליך הדרך האלהים והיית כגוים הבזוים נכנעים לכל, וגם **ותרבי את תזנותיך** להתמיד בעבודת נכר:

פסוק כו

ותזני, אז הוספת לזנות **אל בני מצרים גדלי בשר** כינוי לאבר התשמיש, וגם **הרבית את תזנותיך להכעיסני** שהתחילו לעבוד ע"ז להכעיס את ה', וזה ספור מה שהלכו אז למצרים לעזרה וכ"ז היה בימי אחז כמ"ש (ישעיה סי' ל' וסי' ל"א):

פסוק כז

והנה נטיתי ידי עליך כי אז הכהו מכה אחר מכה כמ"ש בדה"ב (סימן כ"ח), ולבסוף פשטו פלשתים בערי השפלה והנגב ליהודה וישבו שם, וז"ש **ואגרע חקך**, שלקח מהם ערים בא"י, **ואתנך בנפש שנאתיך בנות פלשתים** שהם היו תמיד שונאים לישראל, והם **הנכלמות מדרכך זימה**, שהם לא הרעו מעשיהם כ"כ כמו ישראל:

פסוק כח

ותזני אל בני אשור שאז שלח אחז אל מלכי אשור לעזור לו, **ותזנים וגם לא שבעת**, כמ"ש ויבא עליו תגלת פלנסר מלך אשור ויצר לו ולא חזקו:

פסוק כט

ותרבי את תזנותך אל ארץ כנען כשדימה, זה נמשך עד ימי מנשה, שאז התמידו ג"כ בכל המעשים האלה ואז התחילו לזנות אל בני בבל, ור"ל זנותך אל ארץ כנען הרבית לארץ כשדים לעשות עמהם כתועבות הכנעני, **וגם בזאת לא שבעת** כי לכדו את מנשה בחוחים ויביאוהו בבלה:

פסוק ל

מה אמלה לבתך, ר"ל כי הזונה בפרהסיא ובהפקר לכל עד שתעשה לה גב ורמה בכל רחוב ועלי דרך לזנות עם כל אדם, הלא תעשה זאת בעבור אתנן שתקבל מהזונים, והמנאפת בצנעה תחת רשות בעלה ואינה מופקרת לכל רק תיחד לה איש אחד שתזנה עמו, היא תקח נדה ומתנה מאהובה, (כי זה ההבדל בין **אתנן** שתקח הזונה בעד שכיבה פעם אחת, ובין **נדה** שתקח המזומנת לזנות בקביעות עם איש אחד) עז"א ראו **איך לבך אמולה** וחלושה מאד, כי הלא **בעשותך את כל אלה** לזנות בפרהסיא, הלא זאת היא **מעשה אשה זונה שלטת**, זאת תעשה אשה המופקרת לזנות ואשר אין בעלה שולט עליה כלל, רק היא שלטת בעצמה ואין אדם מושל עליה, ומפרש כי הלא עשית מעשה הזונה **בבנותיך גבך בראש כל דרך**, שהלא זאת לא תעשה רק זונה שלטת שאין לה יראה מבעלה, ושכוונתה בשביל אתנן, שאז תפקיר עצמה לכל ותפרסם זנותה כדי שירבו הבאים אליה וירבו אתנניה, וא"כ **למה לא היית כזונה לקלס אתנן**? מוסיף עוד לאמר, הלא גם **האשה המנאפת** האשה שאינה זונה מופקרת לצאת מתחת רשות בעלה בפרהסיא, רק שהיא מנאפת לתאותה, באופן **שתחת אישה תקח את זרים** שהיא עדיין תחת רשות אישה, ותקח זרים למשכב דודים בצנעה הלא גם היא הגם שלא תבקש אתנן, הלא **לכל זנות יתנו נדה**, גם לזונה כזאת הלא יתנו לה נדן קבוע אחר שהיא מתיחדת לאיש אחד בקביעות, ואיך היית את בהפך כי **את נתת את נדניך לכל מאהביך**, וחוץ

ממה שנתת להם נדן קבוע בעבור שיאהבו אותך, **ותשחדי אותם לבוא אליך מסביב**, ובמה שחדת אותם! **בתזנותיך**, מה שקשטת עצמך ועשית תחבולות שיתאוו אליך, באופן שאת רדפת אחריהם לא הם אחריך:

פסוק לד

ויהי בך הפך מן הנשים ומצד זה היה בך דבר הפוך מיתר הנשים בשני דברים, א. **בתזנותיך ואחריך לא זונה**, שדרך העולם שיזנה האיש אחרי האשה ר"ל שירדוף אחריה ויפתה אותה, ואת היית בהפך שאת שפכת תזנותיך ותאותך עליהם והם לא זנו אחריך לבקש אותך למשכב, ב. **בתתך אתנן ואתנן לא נתנו לך** וחוץ ממה שהיה בך הפך מן הנשים **ותהי להפך**, את מצד עצמך (גם בזולת ההשקף על יתר הנשים) היית להפך, כי הוא דבר שהוא הפך הטבע, שהאיש ירדוף אחרי האשה לא בהפך:

פסוק לה

לכן זונה, כבר פי' הרי"ע שר"ל כי הזונה בשביל אתנן שעקר כוונתה היא הממון לא תקרא בשם זונה בעצם וראשונה רק בשם נבלה חומדת ממון, אחר שעקר מגמתה היא האתנן לא הזנות, אבל את שאת נותנת אתנן, א"כ עקר מגמתך הוא הזנות בעצמו את זונה באמת:

פסוק לו

יען השפך נחושתך היינו שנשפך הארס וחמת נחש שלך, או מענין נחושים וכשופים, **ותגלה ערותך** ע"י הזנות, ומפרש (נגד ותגלה ערותך) **בתזנותיך** וכו', כי היה לה שני מיני זנות, א. **על מאהביך**, שהם האוהבים הקבועים שזנתה עמהם בקביעות ב. **על כל גלולי תועבותיך** הם אלה שזנית עמהם בדרך הפקרות עם כל עובר בענין מגואל ומתועב, כמ"ש אל כל ראש דרך בנית רמתך ותפשקי את רגליך לכל עובר, (ונגד מ"ש יען השפך נחושתך מפרש) **בדמי בניך אשר נתת להם** ששפכת הארס וכח נחש ונחושים וכשופים כדמי בניך ששפכת בריבוי שכפי רוב הדמים ששפכת נשפך נחושתך בריבוי:

פסוק לז

לכן הנני מקבץ, א. את כל מאהביך היינו האוהבים הקבועים שלך שזנו עמך תמיד, **אשר ערבת עליהם** שהיית יושב ומצפה להם בכל ערב וערב (כענין ועין נואף שמרה נשף), ב. **ואת כל אשר אהבת** גם יתר האנשים שאהבת לפרקים, **על כל אשר שנאת** עם השונאים שלך, **וגליתי** ר"ל שאגלה להם מומים וניול שבך, עד שכולם יראו את ערותך ומומים שלך ותמאס בעיניהם:

פסוק לח

ושפטתיך משפטי נאפות ושפכתי דם נגד (מ"ש פסוק ל"ו) **בתזנותיך ובדמי בניך**, **ונתתיך דם חמה** על שפיכת הדם, **וקנאה** על הניאוף כי קנאה חמת גבר:

פסוק לט

ונתתי אתך בידם, ר"ל אני אשפוט אותך, היינו שאפסוק את הדין, ואז אתן אותך בידם שהם יעשו לך העונש כפי המשפט שחרצתי, **והרסו גבך** היא הגב והרמה שהכינות לזנות שם, והנמשל על חורבן הערים והבתים והמבצרים, **והפשיטו אותך בגדיך**, והנמשל על שישללו ויבוזו כל כלי חמדתך וכל אשר לך עד שתשאר עירום ועריה:

פסוק מ

והעלו עליך קהל, אח"כ ידונו אותך משפט מות וימיתו אותך בקהל עם, וחושב כי ימיתו אותה בכל ארבע מיתות שנמסרו לב"ד שהם סקילה שריפה הרג וחנק, **ורגמו אותך באבן** היא מיתת סקילה **ובתקוך בחרבותם** היא מיתת סייף:

פסוק מא

ושרפו בתיך באש היא שריפה, **ועשו בך שפטים לעיני נשים רבות** הוא המשפט הכולל לכל אשת איש שזנתה שהיא מיתת חנק, **והשבתיך מזונה** שלא ירצה איש עוד לזנות אתך, וגם לא יזנו אתך בעבור האתנן כי **אתנן לא תתני עוד**, והנמשל שמאז יבוטל עבודת אלילים שאחר החורבן בטל יצרא דע"ז:

פסוק מב

והנחתי חמתי בך, החמה שהיה לי על העבר תנוח ע"י העונש שתקבלו, **וסרה קנאתי ממך**, מה שהיה לי קנאה על ע"ז שעבדת תסור כי יבטל יצרא דע"ז, ועי"ז **ושקטתי ולא אכעס עוד** כי לא יחטאו עוד:

פסוק מג

יען באר שהעונשים האלה אשר היו בחמה שפוכה היו על שלא זכרו טובות ה' שעשה עמהם בימי נעורים אשר בעבור זה התחייבו לשמור מצותיו ותורותיו, **ותרגזי לי בכל אלה** התועבות שהזכיר למעלה, **וגם אני הא דרכך בראש נתתי** שהעונשים שוזכרו מגיע לה כפי דין תורה, כי הרגיזה בכל אלה שעשו עבירות שהיו חייבי עליהם ארבע מיתות ב"ד (שחשב בפסוק מ' ומ"א), כי מה שעבדו ע"ז ועבודת המולך מגיע ע"ז עונש סקילה, ועל זנות א"א מגיע עונש חנק, ועל רציחת הבנים מגיע עונש סייף, וכן אחר שנדונו כעיר הנדחת הדין הוא שממונה אבד ואנשיה בסייף, אולם מיתת שריפה לא ימצא בבת ישראל שזנתה, רק על הבא על אשה ועל בתה, שזה נקרא זימה, כמ"ש זימה היא באש

ישרפו אותו ואתהן (וכמ"ש הטעם לזה בחבורי התו"ה שם), עז"א **ולא עשית את הזמה על כל תועבתיך**, הלא גם את הזימה עשית, ומגיע לך גם עונש שריפה, ובאר הדבר איך עשתה את הזימה שהיא תועבת אשה ובתה, כי:

פסוק מד

הנה כל המשל עליך ימשל לאמר כאמה בתה, ר"ל מי שירצה לעשות משל מן עונש השריפה שבא לך בעבור זימה שהיא ערות אשה ובתה, ימצא הנמשל על כלל האומה שהאם והבת זנו כאחד וכאמה בתה שתיהן זנו וזימה היא ובאש ישרפו:

פסוק מה

בת אמך את, ר"ל שאת דומה לאמך, **געלת אישה ובניה** כמו אמך, וכן את דומה לאחותך, עד שמצד זה את **אחותה**, שגם היא עשתה כן, ומפרש **אמך חתית** כי נולדת בארץ חת שהיא האם המליציית:

פסוק מו

ואחותך הגדולה שמרון, **שהיא יושבת משמאל** ליהודה, כמ"ש יהודה יעמוד על גבולו מנגב ונחלת יוסף היה מצפון ליהודה, **ואחותך מימינך סדום**, שערי הככר היו בדרום א"י:

פסוק מז

ולא בדרכיהן הלכת, הדרכים הם דרכי הנפש שמהם צומחות הפעולות, ואומר הגם שלא הלכת בדרכיהן, כי בדרכי הנפש נבדלו בני יהודה מסדום ושבט אפרים, כי בני יהודה האמינו בה' והתמיד ביניהם המקדש ועבודת האל, ואפרים וסדום כחשו לאל ממעל ופקרו בעקרי האמונה, בכ"ז **כתועבותיהן עשית**, המעשים והתועבות שעשית היו דומים לתועבת סדום ושומרון, כי גם את עבדת ע"ז, הגם שכונתך היה שיהיו כעין טלמסאות וסגולות להוריד השפע ממעל, והאמנת בה' וביכלתו ובעבודת המקדש ג"כ שהוא דרך נבדל מדרך שומרון וסדום, הלא המעשים היו דומים, מוסיף לאמר **כמעט קט ותשחתי מהן בכל דרכיך**, שנוכל לומר מצד זה שגם בהדרכים היה דרכך משחת יותר מדרך סדום ושומרון, כי דרכך שהיה לשתף שם שמים ודבר אחר, ולעבוד את האל במקדשו ולשתף עמו פסל הסמל לריע לו ולעזר בהנהגה, דרך זה היא אמונה נפסדת ודרך גרוע יותר מדרך סדום ושומרון שהיו אומרים עזב ה' את הארץ לגמרי וכחשו בו לגמרי ולא העמידו לו צרה לשתף עמו אלילים אלמים ביחד (כמ"ש חז"ל על כי קצר המצע מהשתרע):

פסוק מח
חי אני נאום ה' אם עשתה סדם, ר"ל כי סדום לא היו ראוים לעונש על ע"ז, כי המה לא קבלו דת אלהי ולא היה בידם עקרי האמונה, וכמ"ש אשר חלק ה' לכל העמים, כי הם היו תחת מערכת השמים ואין ראוים לעונש על ע"ז ועל מצות שבין אדם למקום, רק:

פסוק מט
הנה זה היה עון סדם אחותך העון שעליהם היו ראוים לעונש היה על מצות שבין אדם לחברו, **מה שיד עני ואביון לא החזיקה** וזה היה עון סדום שהעון הוא מה שמעוה במזיד בעצת שכלו, כי לא עשו זה מפני הדוחק כי היה להם **גאון שבעת לחם**, ולא מפני שלא היה להם שלום שאז יאצרו אוצרות בר ולחם ליום קרב ומלחמה וימי מצור, כי **שלות השקט היה לה**, ובכ"ז **יד עני ואביון לא החזיקה** מפני שהיו להם נימוסים רעים ומשפטים בל יחיו בהם, שהיה הנימוס אצלם שלא להטיב עם דל וחסר לחם:

פסוק נ
ותגבהינה ומפני גבהות לבם **עשו תועבה לפני**, ועי"כ **ואסיר אתהן כאשר ראיתי**, בעת ראיתי מעשיהם כמ"ש ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו, שהוא ע"מ ששלח מלאכיו לראות, ואז עשו תועבה לפני מה שרצו לבא עליהם במש"ז שקרוי תועבה, אז הסירותי אותם והפכתי משורש ערים:

פסוק נא
ושמרון, הגם שהם קבלו דת ותורה אלהית כמו יהודה והיו ראוים לעונש על ע"ז, בכ"ז לא הגיעו מעשיהם למעשה יהודה מפני ג' טעמים, א. כי **כחצי חטאתיך לא חטאה**, כי הם לא חטאו רק בע"ז ובמצות שבין אדם למקום לא בגזל ועושק ורציחה ועברות שבין אדם לחברו, וכשתמנה חטאי ירושלים שחשב לקמן (סי' כ"ב) שמנה שם מצות שבין אדם לחברו ושבין אדם למקום, תראה שרוב החטאים הנמנים שם, כמו למען שפך דם, אב ואם הקלו בך וכו', לא היו בשומורון, ב. **ותרבי את תועבותיך מהנה** כי חטאי אחז ומנשה היו מרובים בכמות ובאיכות מחטאי מלכי יהודה, ג. **ותצדקי את אחותיך בכל תועבותיך** כי כבר יחשבו הם צדיקים נגדך, באשר בך היה המקדש והשכינה והסנהדרין ונסים מתמידים, מה שלא היה להם, שלא היו להם נביאים רבים מוכיחים אותם, ומקומות המקודשים ששם ילמדו ליראה את ה':

פסוק נב
גם את שאי כלמתך, יאמר כי ירושלים תכלם ותבוש עתה בשלש ענינים, וזה יתבאר ע"פ משל, שופט אחד משופטי ארץ הובאו לפניו שני אנשים מדלת העם שמצאו עונם

שהיה להם מאזני מרמה ואבן ואבן, ויחרץ משפטם ליסרם ולגרשם מן העיר בחרפה, אח"ז נודע כי השופט עצמו גנב וגזל ועשק עשק, וכבא המשפט לפני המלך צוה תחלה לעשות אל השופט את העונש שחרץ על שני האנשים אשר עונם היה קל מעונו אח"ז חשב המלך למחול על עון השופט, ויצו עליו שישפוט שנית משפט שני האנשים, ואחר שעתה היה השופט מוכרח לזכותם היה לו מזה בושה וכלימה רבה, שמוכרח לשנות את המשפט אשר חרץ, מפני שהוא פשע ואשם, אח"ז צוה המלך להחזיר את שני האנשים שיצאו עתה זכאי בדינם אל העיר, ועמהם יחזירו ג"כ את השופט, וזה היה לו לחרפה שלישית, שהם קדמו להצטדק להשיב שבותם, ואגבם הושב הוא ג"כ והם יותר צדיקים ממנו, בשלשה השקפות אלה גלה עתה כלימות יהודה וחרפתה, כי תחלה שפטה היא את שומרון וסדום לחוטאים וראוים לעונש, ואחר שנודע כי היא חטאה יותר מהם, עז"א **גם את שאי כלמתך אשר פללת לאחותך**, א"כ המשפט שפללת לאחותך תשאי את, **כי בחטאתיך אשר התעבת מהן תצדקנה ממך**, והרי לך בושה וכלימה רבה, זאת שנית אחר שיחשוב ה' להשיב שבותך יעביר לפניך משפט שומרון וסדום ותצטרך להצדיק אותן, ומזה יהיה לך בושה שנית וז"ש **וגם את בושי ושאי כלמתך בצדקתך אחיותך**, היינו מה שאת בעצמך תפלל עליהם עתה שהם צדיקים במשפט, וזאת שלישית שכאשר ארצה להשיב שבותך אשיב תחלה שביתהן, וז"ש:

פסוק נג

ושבתי את שביתהן את שבות סדום וכו', שהם יהיו העיקר בהשבה כי הם צדיקים ממך, ועל ידם **אשיב שבות שביתך בתוכהנה**, שאת תהיה טפל להם ונגרר אחריהן, וכדי בזיון וקצף, ועתה מפרש שלשה הכלימות שתשיג:

פסוק נד

א. **למען תשאי כלמתך** הכלימה שלך על מעשיך הרעים, ב. **ונכלמת מכל אשר עשית בנחמך אותן**, שבעת שתצטרך לנחם אותך ולהצדיק אותן במשפט בזה תכלם מכל אשר עשית, כי זה מסובב ע"י מעשיך הרעים ממעשיהם שעי"כ תצטרך לנחם אותם:

פסוק נה

ואחותיך סדום תשבנה לקדמתן, ג. יהיה לך כלימה ע"י שסדום ושומרון תשובנה ביחד עמך והם יהיו העקר בהשבה ואת טפל להם, ותשוב על ידיהן:

פסוק נו

(נו-נז) **ולוא היתה**, מפרש מ"ש (בפסוק נ"ב) שאי כלמתך אשר פללת לאחותך, מתי פללו ושפטו הם כלימה על סדום, עז"א **וכי ביום גאוניך בטרם תגלה רעתך לא היתה**

סדם אחותך לשמועה בפיך, וכי לא היית תמיד מבזה את סדום, ובכל אלה וקללה היית אומר מי שפרע מאנשי סדום יפרע מפלוני, עד שנשמע תמיד בפיך כלימת סדום, **כמו עת חרפת בנות ארם** וכו' כמו שאח"כ בעת נגלה רעתך יחרפו אותך בנות ארם ובנות פלשתים, שהיית דומה כסדום במעשיך ובענשך כמ"ש וראו את מכות הארץ וכו' כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה. ור"ל סדום היתה ביום גאוניך לשמועה בפיך כמו שאתה לשמועה בפי בנות ארם ופלשתים, אחר שנתגלה שעשית כמעשה סדום, ונגזר עליך עונש כמו על סדום:

פסוק נח

את זמתך, ר"ל ובזה נתכפר עונך כי **את זמתך ותועבותיך** כבר **נשאתים** וקבלת עונש עליהם בשלמות:

פסוק נט

כי כה אמר ה', יאמר כי הברית הראשון שכרת עמהם בהוציאו אותם מא"מ שהיה על תנאי שישמרו חקיו ועדותיו ינצורו, הנה בטלוהו הם ע"י שעברו על ברית ה', וכן יבטל ה' את הברית הזה ג"כ מצדו, כי מתנת א"י ובהמ"ק והמלכות הכל היה תלוי בברית הזה וע"י עונותיהם בטל הברית הקודם, וז"ש **ועשיתי אותך כאשר עשית אשר בזית אלה** ועי"כ גרמת **להפר ברית**:

פסוק ס

וזכרתי אבל בכ"ז **אזכור שכרתי אתך ברית בימי נעוריך** שהוא בעת שהוצאתי אותך מא"מ, וכן הברית שכרתי עם האבות, ומעשה ה' אי אפשר שיבוטל לגמרי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם, וכל מדה טובה שיצאה מפי הקב"ה אפי' על תנאי אינו חוזר בו, ולכן **והקימותי לך ברית עולם**, יקים להם ברית חדשה אשר לא יהיה תלוי בתנאי והוא יתקיים לעולם, וזה כמ"ש בירמיהו (סי' ל"א) וכרתי את ב"י ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותם אשר המה הפרו את בריתי כי זאת הברית וכו' ונתתי תורתי בקרבם וכו' כי כולם ידעו אותי וכו' ר"ל שע"י רוב הגליות והצרות שהיה להם, וע"י הנפלאות הגדולות שאעשה עמהם יתחקה תורת ה' על לוח לבם, בענין שלא ישלוט היצר בלבם ולא יהיה להם עוד שום ספק בהשגחת ה' ודבוקו עמהם תמיד עד שלא יהיה מציאות לחטא כלל:

פסוק סא

וזכרת את דרכיך ונכלמת, ר"ל שעם זה אעשה דבר אחד שעל ידו תזכרו תמיד מעשיכם הקודמים להכלם עליהם, וזה כפי המשל שהזכרתי תחלה, שאחר שהושב השופט על

כנו, רצה המלך שיהיו חטאתו תמיד נגד עיניו, וצוה ששני האנשים שהושבו עמו אל העיר יהיו תמיד אצלו והוא מחויב להחזיקם כבניו, ובם יזכור תמיד שחטא כמוהם, ושהושב על כנו על ידם ויכלם תמיד מחטאו, וכן אעשה סימן לך **בקחתך את אחותיך הגדולות** וכו' **ונתתי אתהן לך לבנות** ששומרון וסדום יהיו לך לבנות ועל ידם תזכור שחטאת כמוהן עתה מפרש דבריו, נגד מ"ש **והקימותי לך ברית עולם** אומר **ולא מבריתך** ר"ל שהברית הזה לא יהיה מבריתך, דהיינו מצדך כברית הקודם שנעשה הברית בין שניהם, הם כרתו ברית בל יסורו מן התורה ועפ"ז כרת עמהם ברית להקים אותם לו לעם, עתה יהיה הברית לא מצדך ומבריתך, רק **והקימותי אני את בריתי אתך** שיהיה הברית רק מצדי, ע"י מה שתדע כי אני ה', עי"ז יהיה ברית חדשה קיים לעד כמ"ש (ירמיה שם) כי כולם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם, ונגד מ"ש **ונתתי אתהן לך לבנות** מפרש שזה יהיה:

פסוק סג

למען תזכרי ובשת בכפרי לך, שתבושי ע"י הכפרה, כי עי"ז תראה שנתכפר לך על ידי סדום ושומרון, שהם קדמו בכפרה כי הי' חטאתהן קלים לערכך, ועי"ז תבושי ממעשיך הקודמים ולא תחטאי עוד:

פרק יז

פסוק ב

חוד חידה ופתרון החדה יהיה **משל אל בית ישראל**:

פסוק ג

הנשר הגדול, הוא מלך בבל שהוא דומה כנשר שמגביה עוף על כל העופות והוא מלך בעופות ולכן הגביה עוף למרום הרי הלבנון על ראש הארזים הרמים, וצייר אותו בד' תארים, א. **גדל הכנפים**, שהנוצות של האבר שבם יעוף הם גדולים וארוכים שעי"כ יעוף בקל, ב. **שהאבר** של הכנף שבו מחוברים הנוצות הוא ארוך, ג. שגופו ואיברו **מלא נוצה**, ד. **אשר לו הרקמה** נוצות יפות מצוירות בכל מיני גוונים והנמשל א. שיעוף בקל לאפסי ארץ. ב. שהאבר ארוך מורה על הכח והעצמה, [משא"כ בנשר השני שיזכיר אח"ז לא הזכיר ארך האבר כי פרעה לא היה בו כח ועצמה], ג. שהוא מלא הנוצה היינו שארצו מלא אנשים והמונים (משא"כ את הנשר השני צייר ברב נוצה, שי"ל רב עם ואינם ממלאים מלא ארצו), ד. שי"ל הוד והדר וכל משכיות החמדה שזה משל הרקמה

(שלא נאמר ג"כ בנשר השני), והנשר הזה שהוא נ"נ **בא אל הלבנון ויקח את ראש הארז** דהיינו שהגלה את יהויכין שהוא ראש האומה ואת השרים והגבורים:

פסוק ד

את ראש יניקותיו קטף, היונקות הם הבדים העולים בצדי הארז שיונקים ממנו, שזה משל על השרים וחורי יהודה והחרש והמסגר שהגלם מא"י, **ויביאהו אל ארץ כנען**, ר"ל ארץ כשדים שמתקבצים שם הכנענים והסוחרים, **ושמו בעיר רוכלים** היינו בבבל כאילו נמסר שם ליד הרוכלים הנושאים אותו מבית לבית, כי השתמשו בהם שם לצרכיהם איש ואיש בביתו:

פסוק ה

ויקח מזרע הארץ ר"ל שלקח את מה שראוי להרכיבו באילן אחר שזה נקרא זרע באילנות, **ויתנהו בשדה זרע** היינו שהרכיבו בזרע אחר, **קח על מים רבים** לקח מזרע הארץ שהיה תחלת גדולו על מים רבים, **צפצפה שמו**, ושם אותו והרכיבו בצפצפה שהוא מין ערבה הגדלה בהרים בלי מים, והנמשל שלקח את צדקיהו שהיה מזרע המלוכה והמליכו שיהיה תחתיו שבזה הרכיבו בשדה זרע שיהיה מולך תחת ידו כענף המורכב שהוא כפוף תחת האילן שיונק ממנו והגם שבבבל גדלו ערבים [כמ"ש על נחל הערבים ישאום, על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו] הרכיבו בצפצפה שהוא מין ערבה גרוע, ר"ל שתחת רוב השפע שהיה לו בא"י השכינו באופן שיהיה חרב ויבש וישכן חררים בלא טובה וברכה:

פסוק ו

ויצמח, הזרע המורכב בהצפצפה צמח **ויהי לגפן**, תחת שהיה ארז אדיר התהוה ממנו גפן והגפן לא תהיה גבוהה רק **סורחת שפלת קומה** שקומתה תסרח בארץ עד שתהיה שפלה מתפשטת ברוחב לא בגובה, כמ"ש ואת אילי הארץ לקח להיות ממלכה שפלה לבלתי התנשא, שלקח את הגבורים לבל יהיה עוד ארז אדיר רק יהיה כגפן שנושא פרי ואינו חזק, ר"ל שיתן לו מס הרבה ולא יהיה תקיף במלכותו רק יהיה כפוף ונכנע, **לפנות דליותיו אליו ושרשיו תחתיו יהיו** שהדליות שהם הענפים המתנשאים לרום יושפלו ויפנו אל הצפצפה וגם השרשים יהיו כפופים תחתיו, כמ"ש לשמור את בריתו לעמדה **ותהי לגפן ותעש בדים** אבל היא היתה לגפן בפ"ע בלתי מורכב, עד ששלחה בדים (שהוא הענף היוצא מן האילן סמוך לשרשו בשוה עם האילן והיא חזק ועב), **ותשלח פראות** ענפים עושים פרי ר"ל שצדקיהו התחזק במלכותו:

פסוק ז
ויהי נשר אחד, הוא פרעה מלך מצרים שהיה ג"כ גדל כנפים (ולא ארך האבר כנ"ל (בפסוק ג')) **והנה הגפן הזאת כפנה שרשיה עליו** שרשי הגפן התאוו לינק ולהתחבר אל הנשר השני, **ושלחה לו דליותיה כדי שישקה אותה מערגות מטעה**, שתחת שהנשר הראשון כפף את הדליות שיהיו סרוחים בארץ, ומנע ממנה המים להיות מתחברת עם הצפצפה, חשקה בנשר השני ששם תרים דליות ושם תשתה מים רבים, היינו שחשב שע"י פרעה ירים ראש, וישבע שובע שפע וברכה:

פסוק ח
אל שדה טוב היא שתולה, (השתילה באילנות היא מה שיעקור האילן ממקומו וישתלנו במק"א) רצה לשתול הגפן אל שדה טוב, אל מצרים, ששם ימצא **מים רבים**, היינו לצאת מרשות נבוכדנצר אל רשות פרעה כדי **לעשות ענף ולשאת פרי להיות לגפן אדרת**, ר"ל שיהיה מלכות בפ"ע, ושלא יהיה כפוף ומשועבד לנבוכדנצאר:

פסוק ט
אמר וכו' **תצלח** וכי תצלח? **הלוא את שרשיה ינתק** הנשר הראשון הלא ינתק את השרשים, **ופריה יקוסס ויבש וגם עליו הלחים**, **יבשו** ר"ל שיעקר הממלכה ויכרית כל אנשיה, **ולא בזרוע גדולה** שא"צ לו לזה כח גדול ויד חזקה למשאות אותה (ר"ל להעתיק אותה) משרשיה, כי פרעה לא יבא למו לעזרה ובקל יכבוש אותם ויחריב את ירושלים:

פסוק י
והנה שתולה התצלח מוסיף לאמר שהגם שלא יבא הנשר לעקרה, הלא אחר שהיא שתולה, שנעקרה ממקום זה ונשתלה במק"א וכי אפשר שתצלח כיון שאינה במקומה, **הלא כגעת בה רוח הקדים תיבש** כי הרוח יעקרנה, ומוסיף עוד שגם בלא רוח הקדים גם אם תעמוד **על ערוגת צמחה תיבש**, כי אין לה כח להתקיים, וכמו שיבואר הנמשל אח"ז:

פסוק יב
אמר אל בית המרי את הנמשל, **הנה בא מלך בבל ירושלים** הוא נמשל הנשר הגדול שבא אל הלבנון, **ויקח את מלכה** הוא מ"ש ויקח את צמרת הארז, **ואת שריה** הוא מ"ש את ראש יונקותיו קטף, **ויבא אותם אליו בבלה** הוא מ"ש בעיר רוכלים שמו:

פסוק יג
ויקח מזרע המלוכה הוא מ"ש ויקח מזרע הארץ, **ויכרת אתו ברית** הוא מ"ש ויתנהו בשדה זרע, **ואת אילי הארץ לקח** הוא מ"ש צפצפה שמו:

פסוק יד
להיות ממלכה שפלה הוא מ"ש ויהי לגפן סורחת, **לבלתי התנשא** הוא מ"ש שפלת קומה **לשמור את בריתו לעמדה** הוא מ"ש לפנות דליותיו אליו:

פסוק טו
וימרד בו הוא מ"ש ויהי לגפן ותעש בדים, **וישלח מלאכיו מצרים** זה באור המשל של הנשר השני **לתת לו סוסים ועם רב** הוא מ"ש להשקות אותה מערוגות מטעה, **היצלח**, ר"ל וכי יצלח? הלא לא יצלח משני טעמים, א. **הימלט העשה אלה**, הלא נבוכדנצר ילחם אתו ויכבשנו, הוא מ"ש הלא את שרשיה ינתק ב. **והפר ברית ונמלט** שאף אם לא ילחם עמו לא ימלט מצד שהפר ברית וה' יענישהו הוא מ"ש במשל על ערוגות צמחה תיבש:

פסוק טז
חי אני, ופי' מ"ש הימלט העושה אלה, כי נבוכדנצר יבא עליו למלחמה ובבבל ימות:

פסוק יז
ולא בחיל גדול, ר"ל **פרעה לא יעזרם בחיל גדול בעת שישפך נבוכדנצר סוללה להכרית נפשות** וזה פי' מ"ש במשל ולא בזרוע גדולה ובעם רב למשאות אותה משרשיה שכוונתו שנבוכדנצר לא יהיה צריך לזה זרוע גדולה, כי גם פרעה שהוא הנשר השני לא יבא בזרוע גדולה לעזרו:

פסוק יח
ובזה אלה, עתה מפרש והפר ברית ונמלט, שאחר **שבזה אלה והפר ברית** ויתר מזה **והנה נתן ידו** שגם כבר הניח ידו מן המלחמה, ר"ל אחר שנשקעה העיר, ובכ"ז **וכל אלה עשה** כי עמד במרדו ורצה לברוח מצרים, **ואיך ימלט** וז"פ מ"ש במשל והנה שתולה התצלח, איך יצלח בעת יעקר ממקומו לברוח למצרים:

פסוק כ
ופרשתי בעת שברח דרך המערה נזדמן צבי להכשדים **שפרשו עליו רשת** ועי"כ **נתפס** צדקיהו **במצודה**:

פסוק כא
ואת כל מברחיו החיל שיברחו אתו, **בכל אגפיו** כל נשיו והנלוים אתו יפלו בחרב כנ"ל למעלה:

פסוק כב
(כב-כג) **כה אמר ה'** נבא שאח"כ **יקח מצמרת הארז ויתן לו** שיהיה לו מציאות בפ"ע שהוא מה שאויל מרודך יוציא את יהויכין מבית הכלא, ואח"כ **מראש ינקותיו רך אקטף**

הוא זרובבל בן שלתיאל מזרעו, **ושתלתי** שיועתק מבבל לא"י ושמזרעו יצא צמח לבית דוד להקים ניר לדוד באחרית הימים:

פסוק כד

וידעו, כולם ידעו שהיה הכל בהשגחה, **שהשפיל** את צדקיהו שהי' **עץ גבוה ולח והגביה** את יכניה שהיה **עץ שפל ויבש**, כי נכתב עליו בדת בבל שלא יצלח מזרעו מושל על בית ישראל (כמ"ש בירמיה כ"ג), **אני ה' דברתי ועשיתי**, נגד מ"ש (בפסוק כ"א) אני ה' דברתי, אמר פה דברתי ועשיתי, כי הטובה כשידבר אותה לא יחזור ממנה, ועם הדבור נעשה המעשה ונגמר, לא כן הרעה שעם הדבור אינו נקשר המעשה כי יצפה שישוב בתשובה ושתבוטל הגזרה:

פרק יח

פסוק ב

מה לכם, כבר אמרו חז"ל מכות (דף כ"ד) ד' גזרות גזר משה על ישראל ובאו ד' נביאים ובטלום, משה אמר פוקד עון אבות על בנים בא יחזקאל ובטלה הנפש החוטאת היא תמות, ר"ל כי כבר הקשו מ"ש פוקד עון אבות על בנים, והכתיב בנים לא יומתו על אבות איש בחטאו יומתו, וחז"ל בברכות (דף ז') פירשו, שרק כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם אז פוקד עון אבות על בנים, אולם דבר הסתום במקומו מפורש במק"א, כי בעשרת הדברות באר שזה רק בחטא ע"ז, כמ"ש לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי ה' אלהיך אל קנא פוקד עון אבות על בנים לשונאי, וכבר באר במו"נ שלא תמצא חרון אף וחמה וקנאה ושנאה רק בעון ע"ז, ובחטא ע"ז יקנא יכלה השורש עם הענפים, לא ביתר עבירות, ונודע כי בימי יחזקאל נבטל יצרא דע"ז שאנשי כה"ג בטלוהו כמ"ש חז"ל, וממילא בטל אז מ"ש פוקד עון אבות על בנים, שבשאר עבירות לא יפקוד עון אבות רק על בנים שאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם, והנה עד ימי יחזקאל שהיה ביניהם יצרא דע"ז **היו מושלים המשל הזה שהאבות יאכל בסר**, שזה משל על עבודתם לצבא השמים שהוא כפרי שלא נגמרה ומקהה שיני האוכלה, **ושיני בנים תקהינה**, כמ"ש בגלל מנשה בן חזקיה, ועז"א **חי אני אם יהיה לכם עוד**, ר"ל שלא יהיה עוד עבודת אלילים שזה יהיה הסבה **למשול המשל הזה בישראל**:

פסוק ד

הן כל הנפשות, ר"ל הגם שמצד הגוף יש להבן קורבה, אל אביו ואביו הוא המולידו, וחולאי הגוף ורוע תכונותם יורישו האבות אל הבנים אבל בענין החולאים הנפשיים

התלוים בבחירה ושתענש הנפש של הבן בעבור נפש אביו אין שיך זה, כי **הנפשות לי הנה** אינם של האבות המולידים רק חלק אלוה ממעל, ואין שורת הדין נותן שנפש הבן תשא העון של נפש האב, כי **כנפש האב וכנפש הבן לי הנה** אין לנפש האב קנין על נפש הבן, ונפש האב דומה כנפש הבן, ואינה נחשבת כשורש אל נפש הבן שיהיה נפש הבן כענף לה וכנגזר ממנה, ולכן רק **נפש החוטאת היא תמות**:

פסוק ה

ואיש כי יהיה צדיק בטבעו, שהצדק הוא קנין בנפשו, וגם **ועשה משפט וצדקה** בפועל, משפט במצות שבין אדם לחברו, וצדקה במצות שבין אדם למקום:

פסוק ו

אל ההרים (ומפרש צדקה בין אדם למקום) שלא אכל תקרובת ע"ז וכו':

פסוק ז

ואיש לא יונה (מפרש משפט בין אדם לחברו):

פסוק ט

בחקתי יהלך במצות שבין אדם למקום, **ומשפטי שמר** בין אדם לחברו, א"כ **צדיק הוא** בפועל, נוסף על הקנין בנפשו שמוכן אל הצדק שאמר כי יהיה צדיק ר"ל שמוכן להיות צדיק, וזה כבר הוא צדיק בפועל, ומהראוי ע"פ הדין **שחיה יחיה**:

פסוק י

והוליד, ואם הצדיק זהה **הוליד בן פריץ, ועשה אח**, ר"ל והגם שי"ל אח שעשה **מאחת מאלה** המע"ט של אביו, בכ"ז הוא לא למד לא מאביו ולא מאחיו, כי **הוא את כל אלה** המע"ט שעשה אביו בקום ועשה (כמו משפט אמת יעשה לחמו לרעב יתן) **לא עשה**, ויותר מזה שעבר על עברות בפועל כי גם **אל ההרים אכל**:

פסוק יג

וחי, בתמיהה? בודאי **לא יחיה**, ולא יועילנו זכות אביו, אחר **שכל התועבות עשה**, ופי' שלא יחיה חיי הנפש בעוה"ב, וגם בעוה"ז יענש בדיני אדם **מות יומת דמיו בו**, אחר שעל ע"ז חייב סקילה ועל א"א חיב חנק, הדין שהמתחייב ב' מיתות נדון בחמורה:

פסוק יד

והנה הוליד בן, ובנו של הרשע הזה הגם **שראה את כל חטאת אביו** לא למד ממעשיו, בהפך **וירא את כל חטאת אביו** לא למד ממעשיו, בהפך **וירא** בראיית שכלו כי רע ומר דרך אביו ולקח מוסר **שלא יעשה כהן**:

פסוק יז
הוא לא ימות בעון אביו במיתת הגוף, וגם **חיה יחיה** חיים הנפשיים:

פסוק יח
אביו מפרש שהדין נותן שלא ישא עון אביו, שהלא **אביו כי עשק עשק וכו' הנה מת בעונו** וקבל ענשו, ומדוע יענש הבן שלא חטא:

פסוק יט
ואמרתם ואתם תשאלו **מדוע לא נשא הבן בעון האב**, ואיך יתכן זה והלא **הבן משפט וצדקה עשה** ומהראוי **שחיה יחיה** ומה שתתלו זה לענינים הטבעיים שחליי הגוף ותכונותיו ילך בירושה מאבות לבנים, זה בענין הגוף לא בענין הנפש:

פסוק כ
כי הנפש החטאת היא תמות ובזה אין שום קורבה להאבות עם הבנים לא לזכות ולא לחובה, ובציור זה שצייר שהיה האב צדיק ובנו רשע ובן בנו צדיק, מוכיח זה משתי פנים, א. שכמו שלא נענש האב על רשעת בנו כן לא יענש הבן על רשעת אביו, וז"ש **בן לא ישא בעון האב** כמו **שהאב לא ישא בעון הבן**, הוכחה ב' שכמו שצדקת האב הצדיק לא הועילה לבנו הרשע כן לא תזיק רשעת האב הרשע לבנו הצדיק וז"ש כמו **שצדקת הצדיק** רק **עליו תהיה** ולא תועיל לבנו כן גם רשעת הרשע רק **עליו תהיה**:

פסוק כא
והרשע, הוסיף עוד לאמר שלא לבד בשני גופים שלא ישא בן הצדיק עון אביו הרשע, כי אפי' בגוף אחד אם הרשע שינה מעשיו ושב בתשובה לא ישא בעון הקודם, **והרשע כי ישוב מכל חטאותיו** ר"ל שישוב על העבר, **ושמר את כל חקותי** לתקן מעשיו להבא, **חיה יחיה** חיי הנפש, **ולא ימות** מיתת הגוף, כי **כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו** אחר **שבצדקתו אשר עשה יחיה** ולא תאמרו שהלא יש בזה שינוי רצון ואחר שגזרתי עליו מיתה איך אשנה גזר דין ממות לחיים, ע"ז משיב **החפץ אחפץ מות רשע הלא** עקר חפצי מתחלה היה **שבשובו מדרכיו וחיה**, וא"כ עקר רצוני היה שישוב ושיחיה ולא נשתנה רצוני כלל:

פסוק כד
ובשוב צדיק מצדקתו היינו בתוהה על הראשונות כמש"פ חז"ל, ר"ל שישוב ויתחרט על צדקתו הקודם, **ועשה עול** מכאן ולהבא, הכי הדין נותן שהגם **שככל התועבות אשר עשה הרשע יעשה** ובכ"ז **וחי**? זה אינו מן הדין, כי אחר **שכל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה** שהלא הוא מתחרט עליהם, א"כ מגיע לו מיתה על שני דברים, א. **במעלו אשר**

מעל ר"ל מה שמועל בה' ועוזב דרך הצדק שהלך בו עד הנה ומתחרט עליו, ב. **בחטאתו אשר חטא** מכאן ולהבא, **בם**, ר"ל בשני הדברים האלה **ימות**, **ואמרתם לא יתכן דרך ה'**, ואתם תתפלספו ע"ז מצד החקירה ותאמרו שדרך ה' לא יעמוד על מצב אחד ויש בו שינוי, וזה כמו שחקרו החוקרים וישאלו איך ישתנה ה' מרוצה ללא רוצה, ומלא רוצה לרוצה, ואם רצה בהצדיק ושנא את הרשע איך ישתנה רצונו עליהם ע"י השתנות מעשיהם וה' לא ישתנה, ועוד ישאלו ע"ז, עבד שקלקל את מלאכתו איך יתקן זה ע"י חרטה, וכן בהיפך שכיר שעבד שנים הרבה באמונה ואח"כ חדל מלעבוד עוד הבעבור זה לא ישלמו לו שכר פעולתו אשר עשה ? ע"ז משיב להם הדרכי **לא יתכן**, ר"ל שדרך ה' עומד על תוכן אחד בלי שום שינוי, כי חפצו להטיב תמיד למי שמוכן לקבל הטובה, והרשע שקלקל את מעשיו הוא עצמו מונע א"ע מלקבל הטובה והשפע האלהית, כמי שלא זרע את אדמתו שלא יקבל תועלת המטר והשינוי אינו בהמטר המשפיע רק בהאדם המקבל טובתו שלא הכין א"ע לקבל, וכששב בתשובה וזרע לצדקה הנהו מוכן לקבל טובת ה' השופעת תמיד בלי שינוי ובלי הפסק, וכן הצדיק שהחל להרשיע הוא משחית את הזרע אשר זרע לצדקה ומונע א"ע מלקבל הטוב, והוא המריע לא ה' אשר מאתו לא תצא הרעה, וכמ"ש (בישעיה סי' נ"ה) כי לא מחשבותי מחשבותיהם וכו' כי כאשר ירד הגשם והשלג וכו' כמש"פ שם, וא"כ רק **דרכיכם לא יתכנו** שאתם משנים דרכיכם ממוכן לקבל השפע אל לא מוכן, ומלא מוכן למוכן, ואין השינוי תלוי בי:

פסוק כו

בשוב צדיק מצדקתו היינו שמתחרט על צדקתו הקודם, **ועשה עול** מכאן ולהבא, אז יענש בכפלים, א. בהשקף על דרכו הקודם שיגדל החטא לפי גדולת האיש העושה אותו, וגם שראוי לעונש על מעילתו בה' ועזבו דרך הטוב שכבר זכה בו, ב. בהשקף על מעשיו הרעים להבא וז"ש **ומת עליהם**, ר"ל בעבור שני הענינים ימות, בעבור צדקתו הקודם שעזבה, ובעבור העול להבא, ובכ"ז אין השינוי בא מצדי רק מצדו, כי **בעולו אשר עשה ימות** בעצמו, כי החטא ממית לא אני הממית אותו:

פסוק כז

ובשוב רשע וכו' ויעש משפט וצדקה ג"כ אין השינוי מצדי, כי **הוא** בעצמו **את נפשו יחיה**, כי הצדקה תחיה בעליה, וגם בזה יושקף גם על דרך הקודם, ויש הבדל בענין התשובה שאם ישוב רק מכאן ולהבא ואינו תוהא על הראשונות אז רק **את נפשו יחיה** מכאן ולהבא:

פסוק כח

ויראה אבל אם יראה בעין שכלו, **וישב מכל פשעיו אשר עשה** ויעשה תשובה על העבר, אז **מכל פשעיו אשר עשה חיו יחיה** שאז יתהפכו העונות לזכיות, וזה ג"כ מטעם שישקיף על הערך הצרופיי, שכפי מה שהרשיע קודם כן יגדלו זכיותיו אח"כ:

פסוק כט

ואמרו בית ישראל, וגם ע"ז יטענו **שלא יתכן דרך ה'** שאיך יעשה מעונות זכיות והרשע איך ישוב להיות צדיק, ואיך יגדל חטא הצדיק מחטא הרשע, זכות הרשע מזכות הצדיק, והתשובה גם ע"ז שאין זה שינוי בדרך ה' רק **בדרכיכם** שהוא **לא יתכן** על תוכן אחד, כי אתם משנים אותו בכל עת:

פסוק ל

לכן וע"י שאתם משנים דרכיכם **איש כדרכיו אשפט אתכם בית ישראל**, שלכן אשפוט אתכם כפי שני הדרכים, ואערוך דרכו עתה נגד הדרך שהלך בו מקודם, שלפ"ז יגדל זכות הבעל תשובה, כפי גודל העוז והתגברות על יצרו שכבר הורגל, בחטא, עד שע"י העונות הקודמים אשר משלו בנפשו יגדל כחו עתה אם הטה את לבבו אל הקדש, וכפום צערא אגרא, וכן יגדל בערך זה חטא הצדיק העוזב דרך הטוב שכבר הורגל בו והיה קנין בנפשו, וע"כ **שובו והשיבו מכל פשעיכם** ר"ל השתדלו לעשות תשובה מאהבה, עד שלא לבד שתשובו אתם בעצמכם להבא, רק שתשיבו את המעשים הרעים ופשעיכם הקודמים אל הטוב עד שיהיו מהעונות זכיות, **ולא יהיה לכם למכשול עון** ר"ל אל תשובו תשובה הקלה שהיא תשובה מיראה, שעדיין לא נתכפרו עונות הקודמים ונעשה מהם שגגות, כאילו נכשלתם בעון מצד הכשלון, שהוא השגגה, רק תשובו מאהבה עד שיוסר גם המכשול שהוא השוגג:

פסוק לא

השליכו, אולם אם לא באתם לידי מדה זו לעשות תשובה מאהבה, עכ"פ **השליכו מעליכם את כל פשעיכם** כמשליך מעליו משא כבד (ובזה תרויחו עכ"פ שלא יהיו עוד במדרגת פשעים שהם מרדים, כי בתשובה מיראה יעשה הזדונות שגגות) **ועשו לכם לב חדש**, ר"ל בחירה חדשה, כי הלב הוא הכח המושל, והרוח הוא המעלה ציוריו על הלב, ועד עתה הרוח העלה ציורים רעים לכל עון ולכל חטאת, וכן משל גם הלב בבחירתו לעשות רע ועתה השתדלו שלא יעלה הרוח רק ציורים טובים לתורה ועבודה ויראת ה', והלב ימשול ביראת אל כל היום, **ולמה תמותו בית ישראל**, עשו תשובה כדי שלא תמותו, כי עתה מדבר מתשובה מיראת העונש, וגם תשובה כזאת אקבל הגם שהיא

קטנה בערכה, משני טעמים א. **כי לא אחפץ במות המת**, ב. שע"י תשובה זאת תבואו אח"כ לידי תשובה מאהבה, **והשיבו** גם עונות הקודמים אל הזכות **וחיו** חיי הנצחיות:

פרק יט

פסוק א

ואתה שא קינה עד פסוק ט' ידבר מן בני יאשיהו, יהואחז ויהויכין ויהויקים, ומן פסוק ט' ידבר מן צדקיהו) והנה ישראל נמשלו בדברי הנביאים לאריה ולגפן, המשל לאריה הוא מצד הגבורה, ונמשלו בזה ביחוד שבט יהודה ומלכות ב"ד, ולגפן נמשלו מצד מה שנטעם ה' בארץ, כמ"ש כרם היה לידידי בקרן בן שמן ויקו לעשות ענבים שהם משפט וצדקה, ותחלה מדבר מצד המשל שנמשלו לאריה כמ"ש מה אמך לביאה, ואח"כ מדבר מצד המשל שנמשלו לגפן כמ"ש אמך כגפן בדמך:

פסוק ב

מה אמך לביא, ר"ל אמך שנמשלה ללביאה, ראה נא באיזה אופן נהיה אצלה המשל הזה, כי המשל לאריה ראוי להיות מצד הגבורה שיש לו, ומצד שיפיל אימה על זולתו, לא מצד הטרף, שזה יצדק על נבוכדנצר ויתר מחריבי ארצות, לא לישראל, והנה בשם לביא יקרא האריה בעת שי"ל גורי אריות, אמר **אמך** עת **נדמית ללביאה**, **רבצה בין אריות ורבתה את גוריה** הקטנים **בתוך כפירים**, ויש הבדל בין **גור וכפיר ואריה**, הגור הוא הארי היונק ואז אינו טורף עדיין, ובעת יגדל יקרא בשם כפיר שהוא האריה הצעיר לימים, ואז יטרוף במעונתו אבל לא יתרחק מסוכו אל הטרף וכשיגדל יותר אז יקרא אריה ואז יתרחק לטרף טרף באשר ימצא, וספר שהלביאה הזאת רבצה בין אריות וגוריה הקטנים רבתה בין כפירים, שהם גדולים מן הגורים, וזה משל על יאשיה שהיה מלך גבור כאריה ורבץ בין יתר המלכים, ובניו הקטנים נחשבו בין מלכים אדירים:

פסוק ג

ותעל אחד מגוריה הוא יהואחז שהמליכוהו עם הארץ תחת יאשיהו אביו, והוא **כפיר היה** שכבר הגיע בתקפו למלוכה **וילמד לטרף טרף** כפיר, אבל גם **אדם אכל** שלפי הטבע אין לאריה לאכול את האדם שנתן ה' מוראו על חיות הארץ, והוא עבר גבולו לאכול אדם, והנמשל שהשחית גם מישראל, כמ"ש ויעש הרע בעיני ה':

פסוק ד

וישמעו אליו גוים שבא עליו מלך מצרים, **ונתפש בשחתם** כמ"ש ויאסרוהו ברבלה בארץ חמת **ויביאהו בחחים אל ארץ מצרים**:

פסוק ה

ותרא כי נוחלה אבדה תקותה, יש הבדל בין תוחלת ובין תקוה, שהמיחל מיחל על דבר ברור ומובטח לו, והמקוה יקוה על דבר בלתי מובטח, ר"ל היא נוחלה ונדמה לה שי"ל תוחלת על דבר ברור ומובטח, ובסוף ראתה שאין לה אפי' תקוה על דבר בלתי ברור, **ותקח אחד מגוריה** הוא יהויקים שהמליכהו פרעה נכה בהסכמת העם, **כפיר שמתהו**, ר"ל הוא לא היה כפיר כי היה חלוש בטבעו, רק העם שמו אותו שיהיה כפיר, וכבר בארתי במלכים שבעת שהמליך פרעה את יהויקים המליך גם את יהויכין שהיה בן שמונה שנה ושניהם מלכו ביחד, ולכן חשב שניהם כאחד:

פסוק ו

ויתהלך אבל ע"י **שהתהלך בתוך אריות**, עי"ז **כפיר היה** נעשה כפיר הגם שהיה חלוש בעת מלכו (כי לכן המליכו תחלה את יהואחז) שע"י שבא בברית עם פרעה ואח"כ עם נבוכדנצר היה כפיר, וגם הוא **למד לטרף טרף ואדם אכל** כמ"ש וגם דם הנקי אשר שפך, אבל הוא הוסיף רשע על יהואחז, כי:

פסוק ז

וידע אלמנותיו, שהכפיר אין דרכו לצאת מסוכתו והוא ידע לצאת אל אולמי שעריו, שהם החדרים החיצונים של ביתו, ר"ל שטרף טרף חוץ מא"י, **ועריהם** של שכני א"י **החריב**, כי החל לעשות מלחמה בשכנים סביבו שנתן נבוכדנצר תחת רשותו, כמו שנראה בירמיה (סי' כ"ז) שבאו אליו מלאכי גוים אדום ועמון וצור ומואב, וכמש"פ שם:

פסוק ח

ויתנו עליו גוים סביב ממדינות, כמ"ש (במ"ב כ"ד) וישלח ה' בו את גדודי כשדים ואת גדודי ארם, **ויפרשו עליו רשתם בשחתם נתפש**, כי יהואחז נתפש בשחתם בלא רשת כי לא לחם עם מלך מצרים, אבל יהויקים מרד ולחם והוצרכו לפרוש עליו רשת ומצור ומצודות עד שנתפש:

פסוק ט

ויתנהו בסוגר בחחים, את יהואחז נתן רק בחחים, שבו מושכים החיה חוץ ממעונתה אבל את יהויקים נתן בסוגר שהיא שמירה יתירה, **ויביאהו אל מלך בבל**, ומ"ש עוד יביאהו במצדות כי שני פעמים כבשו מלך בבל, ובפעם ראשונה היה לו עבד ושלחו לנפשו, ובפעם השני יביאהו במצדות, או שמ"ש ויתנהו בסוגר הוא על יהויקים, ויביאהו במצדות הוא על יהויכין, ששניהם נחשבו במלכות אחת כנ"ל **למען לא ישמעו קולו עוד** כי לא חזרו עוד לארץ ישראל:

פסוק י
אמך כגפן בדמך, עתה ידבר מן המשל השני שנמשלו ישראל כגפן, ובא לספר בזה ממלכות צדקיהו שהיה צדיק ולא נמשל לארי טורף רק כגפן נטועה בארץ, והיא **על מים שתולה** ששם שתול בא על עקירת הגפן ממקומו למקום אחר, שרצה לצאת מרשות נבוכדנצר תחת רשות פרעה כדי שתהיה **פוריה וענפה ממים רבים**, כמ"ש (בסי' י"ז) אל שדה טוב אל מים רבים היא שתולה:

פסוק יא
ויהיו לה מטות עז וכח גדול, שהתחבר **אל שבטי משלים**, שהם מושלי עמים שסביבות ירושלים שבאו עמו בברית, **ותגבה קומתו על בין עבתים**, סמוך לאילנות העבותים שענפיהם קלועים זע"ז גבה עד שם, ועי"כ **נתראה בגבהו**, הפך מרצון נבוכדנצר שנטע אותו שיהיה גפן סורחת שפלת קומה כנ"ל (סי' י"ז):

פסוק יב
ותתש בחמה, עי"כ נעקרה ממקומה ומגדולתה, **ורוח הקדים הוביש פריה** הם חיילי נבוכדנצר שבאו ממזרח צפונית לא"י, **התפרקו** וע"י שהתפרקו ממקומם, **יבשו** מעצמם זה משל השבוים שנאבדו בדרך, **מטה עזה אש אכלתהו** שצדקיהו עורו עיניו:

פסוק יג
ועתה שתולה במדבר, שהשאיר נבוזראדן מדלת עם הארץ בארץ שממה כמדבר:

פסוק יד
ותצא אש, הוא אש של ישמעאל בן נתניה, שהיה **ממטה בדיה** היינו מזרע המלוכה, **ואכלה פריה** במדבר, שהרג את הנשארים, ועי"כ **לא היה לה מטה עז** כי אחרי הריגת גדליהו בטלה כל ממשלה ופקודה בארץ:

פרק כ

פסוק א
בשנה השביעית בחמשי בעשור לחדש, כתב הרי"א י"א שנה גלה יהויכין לפני חורבן הבית, ובתחלת השנה החמישית לגלותו ראה המראה הראשונה, ומשם והלאה עד החורבן ראה בכל שנה מראה אחת, והגם שבאו בה נבואות אחרות עכ"פ בתחלת השנה היה רואה נבואה אחת, ובשנה השביעית סבב ה' שבאו הזקנים והיו בעשירי בחדש החמישי שביום ההוא עתיד הבית ליחרב, והדרישה היה להתפלל על הבית שלא יחרב,

וה' ענהו שלא יקבל תפלתם ולא ידרש להם, ובסדר עולם אמרו שהיו חמו"ע, ולמ"ש בסי' י"ד היו זקנים רשעים כי הצדיקים נקראים זקני יהודה, וכן פירשתי לפי הפשט:

פסוק ג

הלדרש אתי אתם באים ר"ל הלא אין כונתם לדרוש את ה' לדעת דרכיו ולהכירו, וא"כ **חי אני אם אדרש לכם** להשיב על שאלתכם:

פסוק ד

התשפט, ר"ל כי ביאתם אל הנביא יהיה או לדרוש את ה' או שישפוט אותם הנביא בעצמו ע"פ חוקי התורה, לכן יאמר אם לא באתם לדרוש ה' רק שתשפוט אותם, **שתשפטם** מצד שאתה **בן אדם**, ר"ל לא ע"פ הנבואה רק ע"פ שכלך וידיעתך את תורת ה', **את תועבת אבותם הודיעם**, שכבר סרו מן התורה מימי אבותיהם:

פסוק ה

ביום בחרי, ר"ל שתחלת בחירת העם במצרים היה בו ב' ענינים, א. **ענין בחיריי מצד שהם ישראל**, מצד מעלות נפשותיהם שהם ראויים אל הענין האלהי ב. **מצד שהם זרע בית יעקב** וברית האבות, ומצד זה **ואשא ידי לזרע בית יעקב** נשא ידו בשבועה לקיים שבועת האבות ומפרש נגד מ"ש **ביום בחרי בישראל**, **ואודע להם בארץ מצרים** שעי"ז התגלה להם הענין האלהי, ונגד מ"ש **ואשא ידי לזרע בית יעקב**, אמר **ואשא ידי להם לאמר אני ה' אלהיכם** מכבר, שאני קשור עמכם בברית מימי קדם להיות לכם לאלהים:

פסוק ו

ביום ההוא נשאתי ידי להם, ר"ל ומאז הפלם שיהיו תחת השגחתו **ושיוציאם מארץ מצרים** באותות ובמופתים, ולהביאם **אל הארץ אשר תרתי להם**, כמי שי"ל נטע נעמן משובח שיתור לו קרן בן שמן מקום ששם יצליח הנטע להיות גפן שורק, וכן בחר בא"י מצד שהיא **ארץ זבת חלב ודבש** וימצאו שם כל צרכיהם הגשמיים שיהיו פנוים אל התורה והעבודה, ומצד שהיא **צבי לכל הארצות** בענין הנפשיי והרוחניי וחלות שם השכינה וההשגחה והנבואה:

פסוק ז

ואמר אליהם, אבל התנה עמהם שמעתה הם קדושים לאלהיהם ואינם ככל העכו"ם וצריכים להתקדש בין במעשים, שעז"א **איש שקוצי עיניו השליכו**, שהם עניני ע"ז שהיו להמשך אחר הזנות שמיוחס אל העינים, **ובגלולי מצרים אל תטמאו** שהם עניני ע"ז שהיו לעבודה ולהאמין בשוא והבל, (כמ"ש ולא תתורו אחרי לבבכם זו מינות, ואחרי עיניכם אשר אתם זונים זו זנות) וכ"ז יען אשר **אני ה' אלהיכם** והייתם קדושים כי קדוש אני:

פסוק ח
וימרו בי לעשות מה שציויתם שלא לעשות, **ולא אבו לשמע** שלא עשו מה שציויתים לעשות, **את שקוצי עיניהם לא השליכו** שהשקוצים מורים על מעשים רעים של זנות שעושים בפועל וצריך להשליכם, לא השליכו, **ואת גלולי מצרים** שמורים על המינות וצריך לעזוב דרך הזה, **לא עזבו**, **ואמר לשפך חמתי עליהם**, וע"י החמה הפנימית **אכלה אפי** החיצון **בם**, כי כשיהיה האף והעונש ע"י החמה הפנימית יעשה כליון חרוץ שזה ההבדל בין אף וחמה:

פסוק ט
ואעש למען שמי, הגם שהם היו ראויים לעשותם כלה, חסתי על כבוד שמי לבל יתחלל, ולכן **ואוציאם מארץ מצרים ואביאם אל המדבר** ששם אורה להם חוקי ה' ומצותיו ושם ראו השכינה והנסים המתמידים:

פסוק יא
ואתן להם וחשבתי מחשבות לתקן ענינים בין במה שנוגע בין אדם למקום **נתתי להם את החקים**, שרובם הם מצד הנפש וקשורה עם האלהים ולכן לא נודע טעמם, בין במה שנוגע בין אדם לחברו **את משפטי הודעתי אותם**, שהמשפטים י"ל טעם, ורובם הם תורת האדם מצד שהוא בעל חומר וחי חיי הקיבוץ, ושניהם **יעשה אותם האדם**, מצד שהוא אדם מורכב מגוף ונשמה, **וחי בהם** בשני מיני החיים, הגשמיים והרוחנים:

פסוק יב
וגם את שבתותי נתתי להם, שהשבת הוא עדות על החידוש ועל ההשגחה הפרטית הבדוקה בישראל לעשות להם מופתים בשידוד הטבע, **להיות להם לאות ביני וביניהם** על ההשגחה והרשאת האלהות עליהם מצדי, **ולדעת כי אני ה' מקדשם**, שהם מצדם צריכים להתקדש מענינים הבשריים אל הרוחניות והקדושה שידבק בם הענין האלהי:

פסוק יג
וימרו בי בית ישראל במדבר כולל כל מה שחטאו במדבר עד חטא המרגלים שחטאו נגד החקים והמשפטים שהם המצות כולם, ונגד מצות השבת שמעיד על עניני האמונה, ורצה לכלותם במדבר:

פסוק יד
ואעשה למען שמי עשה ג"כ כדי שלא יתחלל ש"ש כמ"ש פן יאמרו ברעה הוציאם, ואמרו הגוים מבלתי יכולת:

פסוק טו

וגם אני ואז בחטא המרגלים נשבע שלא יביאם אל הארץ, והיה הטעם כי, **יען במשפטי מאסו כי אחרי גלוליהם לבם הלך** כי ראה שהסבה מה שמאסו במשפטיו לא היה מפני התאוה והיצה"ר, רק מפני המינות שלבם הולך אחרי אמונותו זרות והגלולים ואין מאמינים בה', כמו שהיה במרגלים שלא האמינו ביכולת ה', והחטא שהוא מצד הכפירה גדול יתר מאד:

פסוק יז

ותחס עיני עליהם משחתם, בכ"ז הגם שנשבע שלא יביאם אל הארץ לא המיתם תיכף שאז היה נשחת הגוי כולו, וחסה עיני עליהם, שהחוסה הוא על דבר שי"ל בו צורך, שתחת שאמר תחלה שלא כלה אותם מפני כבוד שמו, אמר עתה, שאחר שראה שהסבה שחטאו היה מפני המינות וחסרון האמונה, ראה שאם יעכבם ארבעים שנה במדבר ויראו התמדת הנסים וההשגחה יכירו את ה', כמ"ש (דברים כ"ט:א') אתם ראיתם את כל אשר עשה ה' לעיניכם בארץ מצרים וכו' ולא נתן ה' לכם לב לדעת וכו' ואולך אתכם במדבר וכו' למען תדעו כי אני ה' אלהיכם וזה היה החסה שידע שבמשך הזמן ילמדו ויאמינו, כמ"ש חז"ל ע"ז אין אדם עומד ע"ד רבו עד ארבעים שנה:

פסוק יח

(יח-כ) **ואמר אל בניהם** הזהיר את הבנים שלא ילכו בחקי אבותיהם, שהם עדן לא הטהרו מגלולי מצרים ומנימוסיהם, וצוה שהם ישמרו חקי ה' ומשפטיו:

פסוק כא

וימרו בי הבנים, אבל גם הבנים מרו בה' במעשה של בית פעור ויצא ג"כ הקצף עליהם:

פסוק כב

והשיבתי את יד שאז כבר יצא הנגף והתחיל להכות בהם, וה' השיב ידו מבלע, וגם זה עשה מפני כבוד שלו, וכבר זכר פה ג"פ שעשה מפני כבוד שמו, (כמ"ש הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר), והם, א. במצרים שעדיין לא קבלו התורה, ב. במדבר בתחלת צאתם ממצרים שהגם שקבלו התורה עדין לא הטהרו מגלולי מצרים שהיה בם כשאור המחמיץ העסה, ג. דור הבנים אחר מ' שנה שעדיין לא נכנסו לא"י שהיא מוכנת אל הקדושה, ובכל הזמנים אלא עדן לא השלים מעשהו להביאם לארץ, והיה חילול השם אם לא היה משלים דברו ושבועתו אל האבות:

פסוק כג

גם אני נשאתי את ידי, ר"ל והגם שמפני חילול השם השבותי ידי מהם, בכ"ז ראיתי שלא הגיע עדיין שעת התיקון, ושהם בטבעם מוכנים לחטא, ועי"כ ראיתי שגאולת מצרים אינה גאולת עולם, ושעתידים לבא עוד בכמה גליות לכלא פשע ולהתם חטאת, ושיפלו כמה נפילות עד שיבא שעת התיקון, **ונשא ידו להפיץ אותם בגוים ושמשם יזרו בארצות** שונות ושם יוצרפו במצרף ובכור פעם אחר פעם:

פסוק כד

יען (מכאן עד למען אשימם (פסוק כ"ו) הוא מאמר מוסגר ושיעור הכתוב **להפיץ אותם בגוים למען אשימם**) ואמר שהעונש ראוי להם **יען משפטי לא עשו ועיניהם היו אחרי גלולי אבותם**:

פסוק כה

וגם שע"י שמאסו חקותי חשבו **שאני נתתי להם חקים לא טובים** כי יאמרו שנתתי חקים רעים ושהמשפטים שנתתי לא יוכלו לחיות בהם בחיי המדיניות:

פסוק כו

ואטמא, ולפי דעתם לא לבד שלא קדשתי אותם במצותי כי גם **טמאתי אותם במתנותם**, במה שציויתי **להעביר כל פטר רחם לה'**, כי כפי שהורגלו לעבוד את השמש, היו מיחדים הבכור שהוא קדוש לעבודת המולך שהיה להשמש, זה היה אצלם קדושה ועבודה ומה שציויתי להקדיש לי כל בכור ושלא להקריבו לע"ז זה היה אצלם טומאה, כאילו ע"ז יצאו מקדושתם עד שמצותי שנתתי להטיב להם ולהחיותם ולקדשם היו נחשבים בעיניהם שהם לרעתם ולהמיתם ולטמאותם כי אמרו לטוב רע ולרע טוב, **למען אשמם**, ע"כ בא מאמר המוסגר, עתה חוזר למ"ש **להפיץ אותם בגוים ולזרותם בארצות למען אשמם**, ר"ל שהגליות (שהם ראויים להם ע"פ מעשיהם) יהיו לשני תכליות, א. למען אשים אותם שממה בעבור עונותיהם, ב. **למען אשר ידעו אשר אני ה'**, שע"י הגליות יכירו אלהותי וישובו אלי באחרית הימים:

פסוק כז

לכן דבר, ר"ל אחר שחטאו ג"פ עד בואם לארץ, דבר עוד להזכיר אותם מה שעשו אחרי שבאו אל הארץ, שאז סרחו פעם רביעית ועל ארבעה לא אשיבנה, **עוד זאת גדפו אבותיכם אותי** הגידוף הוא המחרף שם ה' בפרהסיא והמנאץ בשאט נפש ובזדון והכחשה, כמ"ש והנפש אשר תעשה ביד רמה את ה' הוא מגדף:

פסוק כח

ואביאם, אחר שהבאתי אותם **אל הארץ ויראו כל גבעה** ר"ל שם ראו מה שעושים הכנענים להקטיר בבמות לע"ז, והנה בכל התורה לא נמצא שם במה לגבוה, שכ"מ שנזכר שם במה בתורה הוא על ע"ז, כי התורה אמרה מזבח אדמה תעשה לי, והזהירה מהקריב בכ"מ, והזהירה שלא ליטע אשרה כל עץ אצל המזבח כמנהג עע"ז והם כשבאו אל הארץ התחילו להקריב בבמות, והיו עושים הבמות על **כל גבעה גבוה**, וכן אצל **כל עץ עבות** כמנהג עע"ז, והיו עובדים בשתוף לה' ולשם ע"ז, וז"ש **ויזבחו שם את זבחיהם** לה', **ויתנו שם גם כעס קרבנם** לע"ז להכעיס את ה', **וישימו שם ריח ניחוחיהם** לה' לריח ניחוח, **ויסיכו שם את נסכיהם** לע"ז, שהיה דרכם לנסך כמ"ש ישתו יין נסיכם:

פסוק כט

ואמר אליהם מה הבמה אשר אתם הבאים שם ר"ל בעת שהתחלת להקריב בבמה מחיתי בידכם, ואמרתי מה הוא זה הבמה שאתם באים שם, הלא זה ראוי לעע"ז לא לכם, ובכ"ז **ויקרא שמה במה**, קראתם שם זה, ונשרש דבר זה בידכם **עד היום הזה**, שכן תמצא ששם במה לא נמצא לה' לא בס' התורה ולא בס' יהושע שופטים, עד ימי שמואל שחרב משכן שילה והתחילו להקריב בבמות, ומאז נשאר זה בידם גם אחר שנבנה הבית עד ימי חזקיה שהסיר הבמות:

פסוק ל

לכן אמר, **הבדרך** ר"ל איך אדרש לכם אחר **שבדרך אבותיכם אתם נטמאים** לע"ז ולזנות:

פסוק לא

ובשאת מתנתיכם, וגם בעת תרימו מתנותיכם הלא **אתם נטמאים עד היום הזה בהעביר בניכם באש**, וכיון עמ"ש הרמב"ם במו"נ ח"ג שעדיין נשאר רושם מן המולך גם בימיו, במה שנהגו הנשים להעביר את הנולד ע"ג אש וגלחים, והיא סעיף מעבודת המולך, וכן היו נוהגים בימי הנביא, וא"כ **איך אדרש לכם בית ישראל**:

פסוק לב

והעלה, אמנם בכ"ז **מה שעולה מחשבותיכם** אחר שנתרחקתי מכם ואיני רוצה להדרש לכם א"כ יצאתם מתחת השגחתי **ותהיו כגוים וכמשפחות הארצות**, שכל חלק באדמה נתון תחת ממשלת כוכב מיוחד, וכל משפחה הדרה בארץ ההיא י"ל עבודה מיוחדת לפי השר המושל שם, וכן כל גוי וגוי י"ל משטר מיוחד תחת מערכת הכוכבים והמזלות, כמ"ש אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים, ועפ"ז תרצו **לשרת עץ ואבן** שיהיו כעין טלמסאות וכונים למלאכת השמים להוריד רוחניות ושפע הכוכב או המזל המושל

בארץ זה **היו לא תהיה** כי בכ"ז אתם נתונים לחלקי ואינכם תחת כוכב מזל ושר מושל במערכה:

פסוק לג

חי אני נאם ה' אם לא ביד חזקה, שהגם שסרה ההשגחה הגלויה לעשות נסים גלוים ולישא עליכם אור פני ה' בטובה וברכה, בכ"ז לענין זה שיהיה מלכותי עליכם עוד נטויה ידי החזקה להכריח אתכם בתוקף עונשים וצרות להיות תחת מלכותי ועבדותי **והוצאתי** עד לבסוף שיבואו חבלי יולדה לך בצרות גדולות בעת קץ, **ואוציא אתכם ביד חזקה מן העמים** הסמוכים וגם **אקבץ אתכם מן הארצות** הרחוקים **שנפזרתם** שם בפיזור גדול, וזה היה ג"כ ביד חזקה וכו':

פסוק לה

(לה-לו) **והבאתי** מפרש איך יהיה זה, שתחלה **אביא אתכם אל מדבר העמים**, ימליץ ארצות העמים כמדבר שאינו מוצא שם צרכיו, והאדם שם חסר כל, כן יהיה ארץ העמים לכם כמדבר, שם תהיו רחוקים מן יישוב נבדלים מבני אדם יושבי הערים כצאן התועות במדבר וחסרים כל מזון ומחיה לא יניחו לכם לקנות בתים ושדות וגנות, כאילו תשכנו חררים במדבר, ושם אהיה **נשפט אתכם פנים אל פנים**, שם תכירו שהם עונשי ההשגחה כאילו ידבר משפטיו עמכם פנים אל פנים, כמו שראיתם והכרתם השגחת ה' ועונשיו **במדבר ארץ מצרים**, ויל"פ שר"ל שמכל ארץ וארץ שיצאו מן הגולה ילכו במדבר הארץ ההוא כי יצוייר שידמה יציאתם בעת קץ כיציאת מצרים ושם היה מדבר אחד כי היותם בגלות בארץ אחת, ואז יהיו מדבריות הרבה מדבר כל עם ועם, ושם תראו גילוי השכינה ודבור ה' פנים אל פנים ווכוחי עמכם על חטאתכם, כמו שהיה בעת יציאת מצרים שראיתם את מעשה ה' כי נורא הוא:

פסוק לז

והעברתי מצייר כרועה המעביר צאנו תחת השבט, למנותם למעשר, כן העשירית יהיה קדש והם ישארו באמונתם ואותם **יביא במסורת הברית** החדשה שהזכיר למעלה (סי' ט"ז), שיהיה ברית עולם, שלא ישובו לחטוא והוא לא יסיר שכינתו מהם:

פסוק לח

וברותי, ואז יברר **המרדים** ואפילו **הפושעים** שקלים ממורדים, **שיוציא אותם מארץ מגוריהם ולא יבואו אל אדמת ישראל** רק במדבר יתמו ושם ימותו, ותפס הכל כדוגמת גאולת מצרים שמלך עליהם ביד חזקה ובקושי השעבוד, והוציאם אל המדבר, וכרת בריתו עמהם והדור הרע תמו נכרתו שם במדבר ולא נכנסו לארץ:

פסוק לט

ואתם בית ישראל שב לדבר אל הדור הזה, שהיו עובדים ע"ז ובאים לדרוש אל הנביא, עובדים גלולים ומפרישים מתנות לגבוה, מפרישים את הבכור לה' ומעבירים אותו למולך, כמ"ש ובשאת מתנותיכם בהעביר את בניכם באש, אמר להם, **אחר שאינכם שמעים אלי איש את גלוליו לכו עבדו**, טוב יותר שתעבדו רק את הגלולים ולא תעבדו את השם כלל, ולא יהיה כ"כ חילול השם כמו עתה שאתם **מחללים שם קדשי במתנותיכם ובגלוליכם** שאתם נותנים מתנות לגבוה ועובדים גם גלולים להעבירם למולך, וזה חילול השם יותר, שהגוים חושבים שהם עובדי ה', וכשמענישם יאמרו עם ה' אלה ומארצו יצאו:

פסוק מ

כי בהר קדשי ר"ל המתנות שאתם נותנים לי אינם רצוים לפני אחר שאתם עע"ז, אבל יבא עת שיהיו רצוים לפני, והוא בעת ההגאולה שיהיה **בהר קדשי בהר מרום ישראל**, כמ"ש נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים, **שמה יעבדני כל בית ישראל כלה בארץ**, ר"ל אז יהיה ג' הבדלים לטובה, עתה אין עובדים כולה, ר"ל כל העבודה, כי משתפים עבודתי עם עבודת נכר, **ושם יעבדוני כלה**, ר"ל כל העבודה יהיה לשמי, ב. עתה רק מקצתם עובדים אותי, **ושם יעבדוני כל בית ישראל** ג. עתה עובדים בח"ל שהמקום אינו מוכן לקדושה **ושם יעבדוני בארץ** ולכן **שם ארצם**, ר"ל שארצה בם בעצמם, ועי"ז **שם אדרוש את תרומתיכם**, **ואת ראשית משאותיכם** היינו בכור וחלה ובכורים, **בכל קדשיכם** ויתר הקדשים, [בפרט שהתרומות ומעשרות בחו"ל רק מדבריהם, וחז"ל אמרו שרמז זה במ"ש וגם אני נתתי לכם חקים לא טובים]:

פסוק מא

בריח ניחח ארצה אתכם, והריח ניחוח שהוא לרצון לא יהיה מן הקרבנות רק אתכם בעצמכם ארצה בריח ניחוח שיהיה נחת רוח לפני **בהוציאי אתכם מן העמים ונקדשתי בכם לעיני הגוים**, שיראו מעשיכם הטובים ויראו כחי ויכלתי והשגחתי:

פסוק מב

וידעתם אמר בענין זה ג"פ וידעתם כי אני ה', ר"ל שאז יכירו את ה' מצד שלשה ענינים, א. בעת שיוציא אותם מן הגליות ביד חזקה ויברר מהם הפושעים והערב רב, וז"ש בפסוק ל"ח וידעתם כי אני ה', ב. אמר פה שידעו ויכירו את ה' במה שיביא אותם לא"י ויקוים שנית שבועתו אשר נשבע אל האבות:

פסוק מג

(מג-מד) ג. **וזכרתם** שאז יזכרו את כל המעשים הרעים שעשו לשעבר, ויתחרטו ויבושו מרעתם, כי אז שיתן להם לב חדש לעבוד את ה' יכירו את אשר הרעו, ובזה ידעו שה' עשה אתם למען שמו הגדול וברב חסדיו לא עשה אתם כלה כפי דרכיהם הרעים, ובזה יכירו ג"כ וידעו את ה', והם שלש הכרות, א. ע"י עונשיו, ב. ע"י יכלתו, ג. ע"י טובו וחסדיו:

פרק כא

פסוק א

ויהי דבר ה' אלי, בסימן הזה נבא ג' נבואות, א. על ההרג הרב שיהיה על אדמת ישראל, (והוא מן פסוק ג' על פסוק י"א), ב. נבואה קצרה על חורבן בהמ"ק (פסוק י"א י"ב), ג. נבואה על מצור ירושלים מה שיהיה בעת המצור, ואיך ישים נ"נ פניו לבא על ירושלים ויקסם קסמים על דרכו אם ילך לירושלים או לרבת בני עמון, (מן פסוק י"ג עד פסוק למ"ד):

פסוק ב

שים פניך דרך תימנה, שימת פנים הוא מה שמכין א"ע לאיזה צד ינבא והוא על הנבואה שנבא על מצור ירושלים מפסוק י"ג והלאה, שבו ספר איך קסם נבוכדנצר קסמים אם ללכת לצד שמאל לרבת בני עמון, או לצד ימין לירושלים, ובא הגורל דרך תימנה, היינו שילך לצד ימין, כמ"ש בימינו היה הקסם ירושלים:

והטף אל דרום, ההטפה היא נבואה קטנה וקצרה, והוא מה שינבא בקיצור על חורבן בהמ"ק, כמ"ש האנח בשברון מתנים וכו' וקראו דרום שצד דרום נקרא כן על שהוא ברום הכדור נגד צפון שהוא בעמק, לדעת הקדמונים שהשמש שולט יותר בדרום, וכן המקדש עומד ברום הכדור במרום הרים ובדרום א"י:

והנבא אל יער השדה נגב, היא הנבואה על ההרג שיהיה בכלל א"י, כמ"ש ואמרת ליער הנגב ומפרש ואמרת לאדמת ישראל ודמהו ליער שמלא עצים שונים כן היה מלא אנשים, וקראו נגב שצד דרום נקרא כן על שהוא נגוב ויבש יותר מרוב החום, וחלק ארץ יהודה היה בנגב א"י:

פסוק ג

ואמרת ליער הנגב עתה סדר ג' נבואותיו אלה ממטה למעלה, תחלה ספר הנבואה על יער הנגב שהיא ארץ ישראל בכלל, **הנני מצית בך אש**, ההצתה הוא מה שמבעיר את

היער כולו בפעם אחת באש גדולה, **ואכלה בך כל עץ לח וכל עץ יבש**, תחלה תאכל את הלחים ואח"כ את היבשים, כי אם תאכל היבשים תחלה יעכבו העצים הלחים בעד האש והשלהבת בל תתפשט, כי הלחים חוצצים, אבל אם נאכלו הלחים תחלה אין מעכב בפני האש, ועי"כ **לא תכבה להבת שלהבת**, עי"כ **ונצרבו בה כל פנים מנגב צפונה**, ר"ל שהאש שהתחילה לבער בהיער בצד דרומו תשוב ותתפשט בחזרה לצד צפון, עד שמן הלהבת היוצאת מנגב יצרבו כל פנים צפונה:

פסוק ד

וראו כל בשר שעי"ז יכירו **כי אני ה' בערתיה** בההשגחה, כי האש הבוערת בדרך הטבע אוכלת יבשים תחלה, ואז תכבה האש כשתגיע למקום העצים הלחים, אבל במה שבערתי הלחים תחלה הבערתיה על אופן **שלא תכבה**:

פסוק ה

ואמר, אחר שבא אליו הנבואה דרך משל וחדה, אמר מה אועיל בנבואה כזאת, הלא המה אומרים לי שדרכי למשל משלים ודברים שאין להם באור ואין משימים לב לדברי, וכבר באר הרמב"ם (במו"נ ובהלכות דעות) שמתנאי הנבואה השלימה שלא ימצא בה משלים וחדות, ורבוי המשלים מורה על תגבורת כח הדמיון, ועל שהנבואה נאמרה לעתים רחוקות, שאז יראה דרך חלונות ומסכים כצופה דבר מרחוק:

פסוק ו

ויהי דבר ה' אלי, פירש לו את המשל:

פסוק ז

שים פניך אל ירושלים, הוא באור מ"ש שים פניך דרך תימנה, **והטף אל מקדשים**, הוא באור מ"ש והטף אל דרום, (ואמר מקדשים בל"ר כי היה שם אולם והיכל ובית קה"ק כ"א מקודש מחברו וכולם נחרבו), **והנבא אל אדמת ישראל** זה באור מ"ש והנבא על יער השדה נגב:

פסוק ח

ואמרת לאדמת ישראל, זה פירוש המשל שהתחיל בו, **הנני אליך** להעניש אותך בעונש השגחיי, **והוצאתי חרבי מתערה**, הוא פי' מ"ש הנני מצית בך אש, שהחרב תאכל אנשים כאש תבער יער, **והכרתי ממך צדיק ורשע**, הוא הפי' מ"ש ואכלה בך כל עץ לח וכל עץ יבש, שתאכל הלחים תחלה, ופי' שיכרתו הצדיקים תחלה, כדי שלא יראו בצרת הדור וכדי שלא יגינו על הדור בצדקתם ויעכבו בפני אש הפורעניות, כי כ"ז שתהיה הרעה

פרטית יעניש את החוטאים לבד והצדיקים ינצלו ואז אין שם כליון חרוץ, אבל אחר שגזר ה' כלה ונחרצה יכרית הצדיקים תחלה ואז אין חוצץ בפני האש, וז"ש:

פסוק ט

יען אשר הכרתי ממך צדיק תחלה ואח"כ **רשע**, ונשארו רק העצים היבשים לכן לא תכבה להבת שלהבת, **לכן תצא חרבי מתערה מנגב** תצא **לצפון**, שמן א"י תצא בחזרה אל האומות השוכנים צפונה, שאחר שכבש את ירושלים חזר לכבוש כל האומות שכניה מסביב, ושטף גם את ישראל שנמלטו שמה:

פסוק י

וידעו כל בשר ויכירו, **כי אני ה' הוצאתי חרבי** בהשגחה, **ושלא תשוב** החרב **עוד**, כי אין מי מעכב בפני, וזה פי' מ"ש כי אני ה' בערתיה לא תכבה:

פסוק יא

ואתה בן אדם, אחר שנבא על א"י, צוהו על הנבואה על חורבן בהמ"ק שאמר עליו והטף אל מקדשים, צוהו **שיאנח אנחה גדולה**, עד **שישברו מתניו** מרוב האנחה, ושיהיה **במרירות גדול**, ושיהיה **לעיניהם**, באופן שישימו לב לשאול על סבת האנחה:

פסוק יב

ואמרת אל שמועה כי באה, כי שמועת חורבן בהמ"ק בא פתאם (כמ"ש לקמן ס' ל"ג כ"א), והם בטחו תמיד שהמקדש לא יחרב ועי"ז היו מקוים שהגולים ישובו לא"י, וכשבא השמועה שחרב המקדש **נמס כל לב ורפו כל ידים**, כי מאז התיאשו לעשות דבר שישובו לארצם אחר שבית ה' חרב, וגם **כהתה כל רוח** שהם הכחות הנפשיות שהיו באומה רוח חכמה ונבואה, שבעת שקע האור הגדול שממנו הופיע שפע הקדושה והנבואה כהו האורות הקטנות המתנוצצות ממנו, **וכל ברכים תלכנה מים** מרוב החרדה על העתיד, **הנה באה ונהיתה**, בעת שבאה השמועה לבבל כבר נהיה הדבר וכבר חרב המקדש, כמו שיבואר לקמן שם וא"א עוד לעשות השתדלות להציל ולהשיב את הגזרה:

פסוק יג

ויהי דבר ה', עתה יתחיל הנבואה השלישית שציין במ"ש שים פניך על ירושלים, שצייר אופן ביאת חרב נבוכדנצר, ואופן איך ישים פניו דרך תימנה לירושלים לא דרך שמאל אל רבת בני עמון, כמ"ש שים לך שנים דרכים, ויקדים לזה דבור מיוחד לצייר ענין המצור של ירושלים:

פסוק יד

(יד-טו) **חרב חרב**, צייר במליצתו את החרב שבא על ירושלים, שחציה חדה ושנונה לטבוח טבח, וחציה השני מורטה, היינו שנמרט וניטל חדודה, וז"ש **חרב חרב**, שר"ל החרב הוא משני החלקים, חציה **הוחדה** וחציה **מורטה** והוסר החידוד שלה, ומפרש **למען טבוח טבח הוחדה**, הצד שהוחדה היא כדי שתהיה שנונה לטבוח, והצד **שמורטה ההוא למען היות לה ברק**, כי החרב ההורגת אין לה ברק, כי הדם תלכלך אותה ואינה מצוחצחת, ולכן מורטה שהיא הליטוש שלוטשים למען שישאר הברק שלה, שהרואה חרב מברקת יחרד מפניה יותר, **או נשיש**, אבל אם תרצה לשוש ולשמוח ע"ז, באשר החרב מורט והוסר החידוד שבו ולא יוכל להרוג ולטבוח, משיב ע"ז שאין לשוש ע"ז, כי **שבט בני מאסת כל עץ ויתן אותה למרטה לתפש בכף**, שמה שהחרב מורטה והוסר החידוד מצד האחד, אינו כדי שלא לטבוח בה, רק מסבה אחרת, שהחרב הזאת שהיא הוכנה להיות **שבט לבני** לרדות אותו בה וליסרו, היא **מאסת כל עץ**, ואי אפשר לעשות לה קתא ובית יד מעץ כדי לאחזה בה, כי אינה מקבלת קתא של עץ, ואם תהיה כולה מחודדת לא יוכל לאחוז אותה ביד, **ולכן נתן אתה למרטה** ולהסיר החידוד בצד האחד, כדי שיוכל **לתפשה בכף** ולאחזה בצד הזה שנמרטה והוסר החידוד, וא"כ אין לשמוח על מה שנמרטה בצד האחד, אחר שצדה האחר היא חדה, ומוכנת לטבוח, א"כ **היא הוחדה חרב** ר"ל הצד ששם הוחדה הצד הזה היא חרב מוכנת לטבוח, **והיא מורטה** ר"ל והצד ששם היא מורטה והוסר החדידות, הוא כדי **לתת אותה ביד הורג**, כדי שבצד הזה יוכל ההורג לאחזה ביד, אחר שא"א לאחזה ע"י קתא של עץ כי היא מואסת כל עץ, והדבור הזה הוא משל נמרץ על מה שנעשה בירושלים בעת המצור, שידוע שנ"נ צר על ירושלים ימים רבים, ואם לא היה ביניהם ריב ומדון ומלחמת איש באחיו לא היה יכול לכבשה, רק שהם עצמם לחמו איש באחיו והיה ביניהם מלחמה בין המלך והעם ובין הכתות זל"ז, כמ"ש (ירמיהו כ"א:ד') הנני מסב את כלי המלחמה אשר בידכם אשר אתם נלחמים בם את מלך בבל ואספתי אותם אל תוך העיר הזאת, וכמ"ש לא האמינו כל מלכי ארץ וכו' כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים, מחטאת נביאיה עונות כהניה השופכים בקרבה דם צדיקים, באר כי מה שהרגו זא"ז עי"ז כבש אותם נ"נ, וידוע שכן היה גם בחורבן בית שני שהיה ע"י הרומיים, שראה טיטוס שא"א לו לכבש את ירושלים ובעת שהחל ללחום אתם בעד החומה נתאחדו כל הכתות ויצאו כאיש אחד נגד האויב וישחיתו בעם הרומיים, לכן נסתלק מן החומה כפעם בפעם וסר מעליהם, ואז התחילו הכתות והפריצים בפנים ללחום זא"ז ולהרוג זב"ז, ועי"ז כבש אותם, עד שעקר ההחרב

שאכלה בהם היה חרב של עצמם, שהם עצמם השחיתו זה את זה, וכן עשה נבוכדנצר, שאחר שראה שא"א שינצח אותם כל עוד ילחמו אתו כאיש אחד, נסתלק מעל המצור באמצע, ועי"כ נתחלקו העם והשחיתו זא"ז ונעשה ביניהם הרג רב, ועפ"ז צייר שחרב נבוכדנצר הוחדה בצד אחד לטבוח טבח, ובצד אחד היא מרוטה והוסר החידוד ועמד רק להפחידם ולא לטבוח טבח, כי עשה א"ע כמתרשל מן המלחמה וכדורש להשלים אתם, ואמר להם הנביא לבל ישישו וישמחו ע"ז, כי כל זה הוא עושה בערמה באשר החרב של נבוכדנצר המוכן ליסר את ישראל היא מואסת כל עץ ר"ל שנבוכדנצר אינו יכול לאחוז בהחרב כי אין לה קתא ובית יד שבו אוחזים החרב, והמליצה שהכרים ודיק וכלי המצור שבו כובשים את העיר והוא הבית יד שעל ידם יאחז הכובש את החרב לטבוח טבח, אינם מספיקים לכבוש בם את ירושלים, (ולכן קראה שבט בני, שהחרב הזאת היא בעיניהם רק כשבט לא כחרב כי חזקים הם לערכו, ולכן כמו שהשבט, הבית יד שאוחזים אותה היא ממין השבט, כן צריך לעשות אל החרב הזה בית יד ממין החרב של ברזל) ולכן נתן את החרב למרטה ולהסיר החדידות בצד אחד כדי שיוכל לתפשה בכף, היינו שלכן עושה את עצמו כמתרשל מהמצור וכמבקש שלום, שעל ידי כן ילחמו בני העיר זה בזה והמלך ושריו ישחיתו בעם, ועל ידי כן יוכל לכבוש את העיר ויהיה לחרבו הטובחת בית יד שיוכל לאחזה, כי על ידי כן כבש את ירושלים והיה יכול לאחוז חרבו ולטבוח טבח, ואם כן הגם שיאריכו ימי המצור ונבוכדנצר יתרשל ויתראה כדורש שלום, בכ"ז ידעו כי היא הוחדה חרב, שזה מגמתו לטבוח בחרבו החודדת, ומה שהיא מורטה ונראה שמתרשל ומבקש שלום הוא רק כדי לתת אותה ביד הורג, שעי"כ כבש את העיר והיה ההורג יכול לאוחזה ביד, נמצא שצד המורט היה הבית יד של החרב, שע"י שהאריך ימי המצור ונדמה להם שחרבו מורטה ואינה מסוכנת, עי"כ לחמו זה בזה, ועי"כ נכבשה העיר ואחז החרב בידו, ועז"א חרב חרב כי היו שם שני מיני חרבות:

פסוק יז

זעק והילל בן אדם, צוה לו שיזעק על צד החרב מחודד לטבוח טבח, ושיליל על צד הנמרט שבו אחז את החרב והיא היתה הסבה לכבוש אותם, דהיינו חרב של ישראל עצמם שהרגו זב"ז שהיא הסבה לכל הרעה, ועז"א **כי היא היתה בעמי** שעקר החרב היתה בעמי, שהיה ביניהם מגן וחרב ומלחמה והכתות הרגו זה את זה וכן **היא** (**היתה**) **בכל נשיאי ישראל** שהיא החרב שהיתה בין המלך ושריו ובין השם, כי **מגורי אל חרב היו את עמי** הנשיאים ושרי העם היו הפחד והמגור של החרב, שהם הרבו להרוג בעם והי' ביניהם פחד של חרב הפנימי שהשחיתה בהם יותר ממה שהשחית האויב החיצוני

ע"י המצור, **לכן ספוק אל ירך**, ר"ל שעקר החרב שתספוק ותכה כף עליה, היא החרב הנתונה על הירך ששם תולה החרב (כמ"ש חגור חרבך על ירך גבור), דהיינו חרב של ישראל עצמם שתולה על יריכם היא היא שהשחיתה בם ועליה תספק כפים לקונן ולילל, לא על חרב האויב:

פסוק יח

כי בחן, ר"ל למה אני מצוה שתספוק על ירך כי זה יהיה הבחינה כשתבחון ותנסה לספוק על ירך תמצא שם את החרב המשחתת, ותבחון שעל ירכם נמצא המשחית לא חרב של נבוכדנצר שהיא מבחוץ, **ומה אם גם שבט מאסת לא יהיה**, ר"ל וא"כ מה ירויחו גם אם לא יהיה שבט של נבוכדנצר שהיא שבט המואסת כל עץ, הלא לא השבט אכלה אותם רק החרב שתלו על ירכם, שהם משחיתים א"ע, אם בפועל ע"י ש"ד, אם ע"י עונותיהם שמחריבים את העיר:

פסוק יט

ואתה בן אדה הנבא והך כף אל כף, לסימן הצער, **ותכפל רחב שלישתה**, ר"ל שחרב של נבוכדנצרר היא אינה מוכנת לאכול רק את שליש העם, אבל שני חלקים מהעם שהם כפל של השליש יושחתו ע"י החרב הפנימי שישחיתו א"ע בתוך העיר, וזה מבואר במ"ש למעלה (סי' ה') שצוה לו ה' לגלח שער ראשו וזקנו ולחלקו על ג' חלקים, ובאר לו הנמשל ששליש העם ימותו בעיר בדבר ורעב בימי המצור, ושלישית יפלו בחרב ע"י נבוכדנצר, ושלישית יזרו לכל רוח וחרב יריק אחריהם, נמצא שע"י נבוכדנצר לא נפלו רק שליש, ושני שלישים נפלו ע"י עצמם, אם ברעב ודבר וחרב בתוך העיר בימי המצור, אם אח"כ שנהרג גדליהו בן אחיקם והם הלכו למצרים נגד אזהרת ה' ושם ספו תמו מן בלהות, ועז"א **שחרב שלישתה** היינו חרב נבוכדנצר שתהרוג שליש, תכפל ששני שלישים מוכנים עוד לפול, ומפרש ע"י מי יפלו השני חלקים, אמר **חרב חללים היא**, ע"י החרב של החללים עצמם, שחרב של ישראל המוכנים להיות חללים, חרב של החללים היא תשחית כפל השליש, וכן **חרב של חלל הגדול** היינו חרב של המלך שעתיד להיות חלל מה שהשחית החלל הזה את העם בחרבו, **החודרת לכם** שהחרב הזה היא נמצאת בחדריכם בפנים, החרב הנמצא בחדריכם היא תשחית שני שלישים:

פסוק כ

למען למוג לב וכו', ר"ל **מה שנתתי אבחת חרב** של נבוכדנצר ופחדו עליהם, היה רק כדי למוג את לבבם, וכדי **שירבו המכשולים גם על כל שעריהם** כי חרבו נתפשטה בכל שערי המדינה והערים שסביב ירושלים רק לתכלית זה נתתי אבחת חרב של

נבוכדנצר, אבל לא שיעשה עקר הטבח על ידי חרבו של נבוכדנצר, **כי אח עשויה לברק מעוטה לטבח** אח הוא לשון שמחה כי החרב שעשויה לברק ולהפחיד, דהיינו חרב של נבוכדנצר, היא מעוטה לטבח, היא לא תטבח רק המעט, שהוא השליש, ויש לשמוח על עשייתה לברק כי טביחתה יהיה מעט נגד שני שלישים שתאכל חרב חללים שהיא חרב ישראל עצמם:

פסוק כא

התאחדי עתה יתחיל לצייר ביאת החרב על ירושלים שכאשר יצא מלך בבל עמד על אם הדרך והיה מסופק אם ילך לימין על ירושלים, או ילך לשמאל אל רבת בני עמון, וכמ"ש (בפסוק כ"ו), וידבר אל החרב שתבחר את דרכה אנה תלך, או **התאחדי הימיני**, שתאחד כל מחנותיך ללכת לצד ימין אל ירושלים, או **השימי השמילי** או תשימי דרכך לשמאל לרבת בני עמון, **אנה פניך מועדות**, ר"ל הלא את עומדת בספק ואינך יודעת אן תשימי פניך ללכת:

פסוק כב

וגם אני אכה אל כפי, ה' יאמר שהוא יגזור אז שתלך ירושלים ואז יכה כף על כף על גזר הדין, **והנחתי חמתי** לכלות החמה שי"ל על ישראל, **כי אני ה' דברתי** וגזרתי שיבחור דרכו ללכת ירושלים, כמ"ש (ירמיה י' כ"ג) ידעתי ה' כי לא לאדם דרכו וכו' עמש"ש):

פסוק כג

ויהי דבר ה' אלי אחר שראה איך החרב מסופקת לאן תלך, בא אליו הדבור לציין לי איך הפיל נבוכדנצר גורל אנה ילך וע"פ גזרת ה' נפל הגורל על ירושלים, **שים לך שנים דרכים**, צוה לו שיצייר שנים דרכים מחולקים המוכנים **שיבא בם חרב של מלך בבל**, ושיצייר ששני הדרכים יוצאים מארץ אחד שהוא ארץ כשדים, **ויד ברא**, שבסוף כל דרך יצייר מקום פנוי, **בראש דרך עיר ברא**, שבראש כל דרך משני הדרכים יפנה עיר אחת ויכרות אותה להיות מקום פנוי אל מחנה נ"נ, לסימן שבכ"מ שיבא באחת משני הדרכים יכרית ויברא את העיר ויעשה שם יד ומקום למחנהו:

פסוק כה

דרך תשים, מפרש שדרך אחד תשים **שתבא החרב אל רבת בני עמון**, ודרך אחד תשים **שיבא את יהודה בירושלים**, **בצורה**, ר"ל **דרך תשים בצורה** שבצורה שתצייר תצייר בצורה אחת הדרך לרבת בני עמון, ותצייר בסוף הדרך את עיר רבת בני עמון, ובסוף דרך השני תצייר צורת עיר ירושלים, ותציירם כעיר ברא, היינו כעיר שפנו אותה והכריתוה:

פסוק כו

כי עמד, ר"ל וצורות אלה ירמזון על מה **שעמד מלך בבל על אם הדרך** שמשם יתחלקו שני הדרכים, שם עמד **לקסם קסם** לאן ילך, והיה הקסם בג' דברים, א. ע"י **שקלקל בחצים** לראות לאיזה צד יפלו, ב. **שאל בתרפים**, ג. **ראה בכבד** של בהמות הנשחטים והיה זה מין קסם אצלם:

פסוק כז

בימינו היה הקסם ובכל פעם בא הקסם בצד ימיו שילך **על ירושלים**, שהוא לימין, ובא הקסם על שבעה דברים, א. **ירושלים** שילך לירושלים לא לרבת בני עמון, ב. **לשום כרים** שבם לוחמים להפיל החומה, ג. **לפתוח פה ברצח** שלא לפתוח בדברי שלום ונחת רק שיפתח ברציחה, ד. **להרים קול בתרועה** שהיה אצלם סימן נצחון, ה. **לשים כרים על שערים** שאחר כך ישים הכרים בצד ששם השערים לשבור את השער, ו. **לשפך סוללה** שמשם יורו חצים אל העיר, ז. **לבנות דיק** שבונים חומה סביב חומת העיר לבל יכולו העם לצאת מן המצור:

פסוק כח

והיה להם הקסם שוא בעיניהם, ולאנשי ירושלים היה כ"ז בעיניהם כקסם שוא שאין בו ממש, **שבועי שבועות להם** ר"ל הגם שבא הקסם על ז' דברים שהזכיר פסוק הקודם ועל כל דבר השליך הגורל שבע פעמים (כי מספר השביעית היה נוהג אצלם במעשים כמו אלה כנודע) והגם שבא הקסם מכוון שבע פעמים שבעה בכ"ז היה בעיניהם כקסם שוא, **והוא מזכיר עון להתפש**, ר"ל ובאמת מה שבא הקסם במספר שבעה בזה הזכיר עונם שבטלו שבת ושמטה וחללו את מספר השביעית, שמצד זה נתחייבו גלות שבעים שנה, כמ"ש בתוכחה אז תרצה הארץ את שבתותיה וז"ש שהקסם הזכיר עון השביעית שבו יתפשו גם יל"פ עפמ"ש בסי' שאחר זה, והנה הכיתי כפי על בצעך ועל דמך, מבואר שהכאת הכף שהוא גמר הגזירה היה בעבור עון הבצע והגזל ובעבור ש"ד, וא"כ מ"ש למעלה וגם אני אכה כפי על כפי והניחותי חמתי שהוא גמר הגזרה שיפול הקסם על ירושלים היה בעבור גזל וש"ד, וכשתמנה תראה שמן העונות שחשב בסימן שאחר זה בתועבות ירושלים יש שבעה שהם מסוג גזל וש"ד, א. נשיאי ישראל וכו' למען שפך דם (פסוק ו'), ב. עושק גר (פסוק ז'), ג. אונאת יתום ואלמנה (שם), ד. אנשי רכיל היו בך למען שפך דם (פ"ט), ה. שוחד לקחו בך למען שפך דם (פסוק יב), ו. נשך ותרבית (שם), ז. ותבצעי רעיך בעושק (שם), ובכל קללות התו"כ חשב שבע שבע על חטאתכם,

ובארתי בפי' שם איך באו הסדרים ז' פעמים ז', כנגד ז' עונות ועז"א **שבועי שבועות להם והוא מזכיר עון להתפש**:

פסוק כט

לכן כה אמר ה', **יען הזכרכם עונכם**, ר"ל שאתם אינכם כמודה ועוזב, בין מן העונות שהם בסבת הכפירה וההכחשה, שרובם הם נסתרים בלב ואתם מזכירים אותם, וכן **פשעיהם** שהם המרדים הם **נגלות** שאתם מורדים בפרהסיא, וכן **החטאים** שהם בסבת התאוה הם **נראות** לכל **בכל עלילותיכם**, שהם הפעולות היוצאות ע"י תכונות הנפש המוסריות, שהמדות והתכונות שלכם שהם שורש לעלילות אלה כולם רעים חטאים, ולכן **יען הזכרכם**, כמו שאתם מזכירים עונכם כן אתם נזכרים לרוע במעשה הקסם שבא על מספר השבעה כנ"ל, ולכן **בכף תתפשו** ובא הקסם בכף נבוכדנצר על ירושלים:

פסוק ל

ואתה חלל רשע, עתה ינבא על צדקיהו וקראו חלל ע"ש סופו (כמ"ש חרב חלל הגדול), **אשר בא יומו בעת עון קץ**, שהעון האחרון שבו נתמלא הסאה הוא קץ למלכותו, ועל ידו בא יומו לקבל ענשו:

פסוק לא

כה אמר ה', הנה בעת שהיו מלכי ישראל צדיקים היו מרימים כבוד המקדש וכבוד הכ"ג העומד לשרת בבית ה', והיו מוסרים את הכהונה ביד איש צדיק הראוי לכך וכבודו היה גדול כמו המלך, אבל בעת שהיו רשעים היו משפילים כבוד הכהונה וכבוד המקדש ועבודת ה' בו, ובאמת כבוד המלכות היה תלוי בכבוד הכהונה, שאם הרימו כבוד הכהונה וכבוד בית ה', היה ה' משגיח גם על כבוד המלכות שירים ונשא ויגבה מאד, ובעת בזו כבוד הכהונה בוזי ה' יקלו והיה ה' משפיל כבוד העטרה שלבש המלך, והנה המצנפת היה נתון בראש הכ"ג ומורה על כתר הכהונה הגדולה, והעטרה היתה נתונה בראש המלך, ובזמן שהיה המצנפת בחשיבות בראש הכ"ג היתה העטרה בחשיבות בראש המלך, (כמ"ש חז"ל בגיטין דף ז'), אומר אליו, **הסיר המצנפת והרים העטרה**? אתה חושב בדעתך להסיר את המצנפת מן הכהן גדול ולהשפיל כבוד הכהונה והמקדש, ולהרים העטרה של המלך, להגדיל כבוד המלוכה ולהשפיל כבוד הכהונה ? **זאת לא זאת**? ר"ל אתה רוצה שיהיה זאת ולא יהיה זאת, ר"ל שתתקיים העטרה ולא יתקיים המצנפת ? (ואיך אפשר זה שיהיה זה בלא זה, והלא כבוד המלוכה נמשך מכבוד הכהונה), **השפלה הגבה**, אתה רוצה להגביה את העטרה שהיא שפלה במדרגתה ולהשפיל את המצנפת שהיא גבוהה באמת באשר הוא כבוד ה':

פסוק לב

עוה עוה עוה אשימנה, לכן אשים את העטרה עוה שלש פעמים שג' פעמים העוה נבוכדנצר את העטרה מיהויקים ויהויכין וצדקיהו, עד **שגם זאת לא היה** עד שגם העטרה לא יהיה עוד כי תפסוק המלכות ולא תהיה עוד, **עד בא אשר לו המשפט** עד שבאחרית הימים יבא האיש המיועד שלו המשפט לישא את העטרה והוא המלך המשיח, **ונתתיו**, לו אתן את העטרה בחזרה, שהוא ילבשנה במשפט באשר הוא יהיה ראוי לה:

פסוק לג

ואתה בן אדם הנבא אל בני עמון, ינבא על בני עמון ששמחו על שנסתלק נבוכדנצר מללחום אתם ונפל הקסם על ירושלים, וחרפו את ישראל, כמ"ש שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון, ומלבד זה שלח בעליס מלך בני עמון את ישמעאל בן נתניה להרוג את גדליה בן אחיקם כדי שלא תהיה שארית בא"י, אבל זה עצמו גרם לו שבא נבוכדנצר אח"כ ונקם מהם והחריב את בני עמון, **ואמרת חרב חרב פתוחה**, ר"ל אל תחשבו שלא תבא חרב נבוכדנצר עליכם, כי החרב כבר יצאה מתערה והיא פתוחה ולא תשוב עוד אל תערה, **לטבח מרוטה**, והגם שהיא עתה מרוטה שהוסר החידוד שלה, כי לע"ע לא יבא עליכם, בכ"ז מרט אותה שתהיה מוכנת אח"כ לטבח, שבעת יכבוש ירושלים תשוב צור חרבו עליכם, והיא **מרוטה להכיל למען ברק** הוא כשני טעמים שאמר למעלה שמרט החרב א. **להכיל** כדי שצד הממורט יהיה בית יד שבו יכיל ויחזיק החרב, כמ"ש ויתן אותה למרטה לתפוש בכף, ב. **למען ברק** שע"י שמרטה יש לה ברק ומפחדת את הרואים כמ"ש למען היות לה ברק מרוטה, ור"ל שע"י שנסתלק עתה מבני עמון יהיה לו כח אח"כ לאחוז החרב אחר שינצח את ירושלים, א. שאם היה לוחם בתחלה עם בני עמון וישראל ביחד לא היה לו כח ללחום עם שני אומות, ב. שעי"כ נפל פחדו על כל שכני א"י וכבשם בנקל יותר:

פסוק לד

בחזות, אמנם ממה ששלחת את חרבך להרוג את גדליה, וזה בא ע"י שקוסמך חזו לך שוא, **לתת אותך אל צוארי חללי רשעים**, הם אמרו לך שחרבך מוכנת להרוג יתר הפליטה, שנשאר מישראל, שהם כבר חללים וראוים למות ברשעם, כי כבר **בא יומם בעת עון קץ**, שנתמלא סאתם ואינך צריך רק לתת חרבך על צוארם בלא מלחמה כלל, כי כן הרגו בערמה בלא מלחמה:

פסוק לה
השב אני אומר לך שהוא מחזה שוא ואני מצוה שתשיב חרבך אל תערה, וישמעאל ואנשיו ישבו בחזרה לרבת בני עמון, **ושם אשפט אתך** על הרצח הזה כי בעבור זה יבא נבוכדנצר אל ארצך שהוא **במקום אשר נבראת**, שם יהרוג את בני עמון ששם נברא החרב, וגם את ישמעאל ואנשיו ששם ארץ מכורתו שגר שם:

פסוק לו
ושפכתי, שם אשפך עליך זעם העונש על החוטאים, **ואפיח עליך באש עברתי** להאביד את כלל העם, **ונתתיך** מצייר שימסור את החרב ביד אנשים בוערים, שעת יפיח עליה אש העברה ישחיתו את החרב, שהם אומנים להשחית ולקלקל, עד כי **לאש תהיה לאכלה**, **ודמך** ששפכת **יהיה בתוך הארץ** ששם בארצך ינקום ממך, וישפוך דמך ולא יגלוך לגולה באופן שישאר זכר ממך רק יהרוג ויאבד אותך, עד **שלא תזכרי עוד**:

פרק כב

פסוק א
ויהי דבר ה' אלי, אחר שנבא כי נ"נ עמד בראש שני הדרכים וה' גמר הדין שיפול הגורל על ירושלים לא על רבת בני עמון, הלא יפלא וכי בני עמון צדיקים נגד ישראל, לכן הודיע לו ה' חטאי ירושלים שעל ידם יצא הקצף עליהם, וגם בא לו בסוף הנבואה שאין ביניהם צדיקים שיגינו עליהם כי היו כולם לסיג:

פסוק ב
התשפט, אם תרצה לשפוט אותם מדוע נתחייבו כליה (ולכן קראה **עיר הדמים**, אם על דמים ששפכו בתוכה ברצח, אם על דמי חללים שהרג האויב) אם תרצה לשפוט ולדעת סבת עונשה, **והודעתה את כל תועבותיה** להראות שבא המשפט כפי הדין:

פסוק ג
עיר שפכת דם שעקר הגז"ד בא ע"י הדם ששפכו בתוכה שעי"כ בא עתה וזמן כליונה, וחוץ מזה עשתה גלולים ויתר תועבות לטמאה כמו שיפרש:

פסוק ד
בדמך אשר שפכת אשמת, שעקר האשם והעונש היה בעבור שפיכת דמים, **ובגלוליך אשר עשית טמאת**, כי על האשם יכופר לו אחר שיקבל ענשו, אבל גם אח"כ עודך טמאה מיתר הגלולים, לכן ע"י ש"ד **תקריבי ימיך** יבא זמן כליונך במהרה, וע"י הגלולים **תבא עד שנותיך**, אחר שיבא יום מפלתך וגלותך יתחילו לך שנים שונות שאין לך יום שאין

קללתו מרובה מחברו, שגם בגוים לא תמצא מנוח, ומפרש **על כן נתתיך חרפה בגוים** שמן ירושלים באו אל הגוים הקרובים ושם היו לחרפה ומן הגוים נפזרו **בארצות** רחוקות ושם היו **לקלסה**, ומפרש **הקרבות** וגם **הרחקות ממך יתקלסו בך**, ומפרש הרחוקות יתקלסו מפני שאת **טמאת השם**, שיצא שמך למרחוק שאת טמאה, והקרובות יתקלסו בך מפני שאת **רבת המהומה** שהם יראו בעיניהם המהומות אשר בתוכך:

פסוק ו

הנה, העם יתקנו מעשיהם ע"י שישמעו לגדוליהם, והם או הנשיאים שהוקמו עליהם מצד מעלתם ובחירתם אותם, או האבות שישמעו לקולם מצד הטבע, והם לא יקבלו לימוד מנשיאיהם שהם עצמם שופכים דם בזרוע חזקה שלא במשפט, ולא מן ההורים, כי **אב ואם הקלו בך** וכמו שהוסר היראה והכבוד מן הגדולים כן בהפך עשקו את החלשים גר יתום ואלמנה:

פסוק ח

קדשי, יש קדש בעולם, בשנה, בנפש, והקדש בנפש הם ההורים והנשיאים וכבר אמר שבזו קדושים אלה, והקדש בעולם הם קדשי הקדש והמקדש, ועז"א **קדשי בזית**, והקדש בשנה הם שבתות וי"ט עז"א ואת שבתתי חללת:

פסוק ט

אנשי, הש"ד היה בם מצד ג' ענינים, א. ע"י הנשיאים כמ"ש בפסוק ו', ב. מצד אנשי רכיל, ג. ע"י שוחד כמ"ש בפסוק י"ב (שהם ג"ד שמוציאין את האדם מן העולם, הקנאה אנשי רכיל, התאוה ע"י שוחד, והכבוד ע"י הנשיאים), וחוץ מן ש"ד נמצא ע"ז וג"ע, נגד ע"ז אמר **אל ההרים אכלו** זבחי מתים, ונגד ג"ע אמר **זמה עשו בתוכך**:

פסוק י

ערות וחושב מיני העריות שרובם עברו המלכים כמ"ש על אמון ועל יהויקים שבבא על אמו וז"ש **ערות אב גלה בך** בלשון יחיד:

פסוק יב

שחד אחר שחשב העריות חזר לש"ד שעל ידו נגמר הדין, וכן **נשך ותרבית**, ולא לבד שגזלת את החלשים גם **את רעיך תבצעי בעשק**:

פסוק יג

והנה אמנם מה **שהכיתי כפי** כמ"ש (למעלה כ"א) וגם אני אכה כפי אל כפי, שהוא מה שגמר הדין שילך נבוכדנצר להחריב את ירושלים זה לא היה בעבור ע"ז וג"ע, רק **על**

בצעך בעבור העושק שהיה בינהם כמ"ש בדור המבול שלא נחתם גז"ד אלא על הגזל כמש"ש הטעם:

פסוק יד

היעמד לבך, ר"ל שאם היה הגז"ד בעבור עבירות שבין אדם למקום היה עדיין תקנה בתשובה, אבל אחר שנגזר הדין בעבור עבירות שבין אדם לחברו שע"ז אין מועיל תשובה עד שישיב העושק, וא"כ איך **יעמד לבך לימים אשר אני עשה אותך** משפט, **אני ה' דברתי ועשיתי** בעת שדברתי הגז"ד כבר נעשה מעשה וא"א להשיב דבר שכבר נעשה:

פסוק טו

והפיצותי לכן **אפיץ אותך בגוים**, ומשם **תזרה בארצות** רחוקות וע"י רובי הגליות, **והתמתי טמאתך ממך** ששם תקבל ענשך ושם תשוב בתשובה:

פסוק טז

ונחלת בך אח"כ תנחול בעצמך, שנחלתך מאבותיך היה שהיית עם קדוש וה' הוא נחלתך, שזה הנחלה תלוי בך בעצמך, תשוב אל הנחלה הזאת, ומפרש מהו הנחלה **וידעת כי אני ה'**, שתשוב לדעת את ה' שהוא נחלתך מימי קדם:

פסוק יח

היו לי בית ישראל לסיג, כבר בארתי בפי' ישעיה (מ"ח) במש"ש הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור עיני, שר"ל שהמצרף להסיר הסיגים בכור שיש בו כסף הוא ישליך כל הסיגים ולא ישאיר רק הכסף, אבל המצרף סיגים בכור עוני, ר"ל בכור שאין בו כסף רק כולו סיגים הוא לא ישליך רק הסיגים הגרועים לגמרי, והמתכיות החשובים בערכם הגם שהם ג"כ אינם כסף יניח, וכן אם יצרף ה' את הדור שיש בו צדיקים ורשעים יכלה את הרשעים ויניח את הצדיקים, אבל אם כולם אינם צדיקים אז יברר מי שהם צדיקים לערך אנשי דורם הרשעים שהם נחשבו ככסף לעומת הגרועים בהחלט, וז"ש אחר **שהיו לי בית ישראל לסיג** שהם כולם סיגים, רק שיש בסיגים האלה כמה מינים השונים, והם **נחושת ובדיל וברזל ועופרת** וע"י שנתתים **בתוך כור** לצרפם, עי"כ **הסיגים כסף היו**, נחשבו הסיגים ככסף, שהסיגים הבלתי גרועים כ"כ טובים ככסף לעומת הגרועים מהם, וכיון בזה על הצירוף והבירור הראשון שצרפם בעת גלות יכניה שהוציא מהם החרש והמסגר והטובים שבהם והגלם בבלה, והם היו כסף נגד הסיגים שנשארו בירושלים, וז"ש **יען היות כלכם לסגים הנני קבץ אתכם**, לכן קבץ אותם לשלחם בגולה שעי"כ ברר הטובים שבהם, והיה להם שארית ופליטה בגלותם, כמ"ש (ירמיה כ"ד) הראני ה' שני דודאי תאנים וכו', שבאר שם שגלות יכניה היה כתאנים הטובות ששלחם לבבל

לטובה ולפליטה, והפרישם מן התאנים הרעות שנשארו שם והיו לקללה, וז"ש **קבצת כסף ונחשת** שאחשוב כאילו יש שם גם כסף, שאז ישגיח הצורף עליו **לפחת עליו אש להנתיך** שנופח בכונה להנתיך ולהפריש את הסיגים מן הכסף **כן אקבץ** הגם שיהיה **באפי ובחמתי** שהיא האש שיכלה הסיגים, בכ"ז יהיה בהשגחה, **והנחתי והתכתי אתכם**, שיהיה ההתכה והפרשת הכסף לבד, ע"י ה' והשגחתו:

פסוק כא

וכנסתי אתכם, אבל אחר שהפריש את הכסף והוציא את בני גלות יכניה מירושלים, אז אכניס אתכם, שהכניסה היא מה שמכניס דבר שישאר בפנים ולא יצא ממקום כניסתו (וזה הבדלו מן קיבוץ) ר"ל שיתר העם נשארו כנוסים בהכור שהיא ירושלים ולא ימצאו בבלה, **ונפחתי עליכם באש עברתי** שגדר העברה היא החרון הכללי המתפשט על כלל העם (ואינו מבחין בין צדיק לרשע), שלא יהי' באף ובחמה על החוטאים לבד רק בעברה להשחית את כולם, **ונתכתם בתוכה**, לא יחס עוד הנתיכה אל ה' רק שיותכו מעצמם מצד שיהיו בתוכה, שזה משל אל האבדון שהיו בעת גלות צדקיהו:

פסוק כב

כהתוך כסף, ובכ"ז תתכו בתוכה לגמרי ככסף הנתך בתוך כור שניתך בקלות יותר מן הברזל, וגם יאמר שבכ"ז גם זה היה לצרפם שיחזרו למוטב ויזדקקו ככסף, כי ע"י הצירוף הזה **וידעתם כי אני ה'** תכירו שאני המעניש והמשגיח: כג) **ויהי דבר ה'** עתה פירש לו מי הארבעה מיני סיגים שחשב למעלה, שהם נחושת ובדיל וברזל ועופרת:

פסוק כד

אמר לה שמה שאמרתי שהיו לי בית ישראל לסיג, היינו **שאת ארץ לא מטוהרה היא** ויצייר הכליון שנעשה בארץ כציור הכליון שנעשה בארץ בעת המבול, כי גם הם השחיתו דרכם כמו דור המבול, רק שבעת המבול ירד הגשם וטהר את הארץ, שאז נמחה כל הטומאה והגיעול שנמצא ע"פ הארץ כרוחץ דבר מטונף במים שיטהר מטומאתו וצואתו, ואחר המבול היתה הארץ מטוהרה שהמים מטהרים כל טומאה, אבל את לא נטהרת אחר החורבן, כי **לא גשמה ביום זעם**, שביום שזעם ה' עליך לא ירד הגשם לטהר את הארץ כי היה החורבן ע"י אש לא ע"י מים:

פסוק כה

קשר עתה חושב ד' מיני הסיגים, הנחושת הם **קשר נביאי השקר** שהיו עוסקים בנחוש וקסם, והם היו דומים **כארי שואג לטרוף טרף** שהארי בעת ישאג י"ל טרף כמ"ש הישאג אריה בעיר וטרף אין לו, וכן הם בעת שאגו וינבאו טרפו טרף, אבל הארי טורף בשר

וגויה והם **נפש אכלו** שאכלו את הנפש הרוחניית כי החטיאום בנפשותם, וגם **חסן ויקר יקחו** כמ"ש הנושכים בשניהם וקראו שלום, **ואלמנותיה הרבו בתוכה** שעל ידי נבואתם נהרגו האנשים בידי אויב ונשארו נשיהם אלמנות:

פסוק כו

כהניה, הם היו הבדיל, כי אותם הבדיל ה' מעדת ישראל ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים, והם היו מוטל עליהם, א. ללמד את התורה כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, והם **חמסו תורתי**, ב. לשמור את המקדש וקדשיו **והם חללו קדשי כי בין קדש לחול לא הבדילו**, ולא נזהרו בטומאה וטהרה, וגם **משבתותי העלימו עיניהם** ולא הזהירו על חילול שבת ששקול כנגד כה"ת:

פסוק כז

שריה בקרבה הם היו הברזל שהיא המתכת היותר חזק וההורג נפשות, כן היו **כזאבים**, שיש הבדל בין האריה והזאב, האריה אינו טורף את האדם רק בעת רעבונו אבל הזאב **טורף לשפך דם** גם כשאינו רעב, והיו שופכים דם או כדי **לאבד נפשות או למען בצע בצע** ולגזול ממון הנרצח:

פסוק כח

ונביאיה, חוזר אל הנביאים לאמר שלא לבד שלא הוכיחו את הכהנים והשרים עוד עזרו להם במה שנבאו בשקר בשם ה', ומ"ש **טחו תפל** התבאר למעלה סימן י"ג:

פסוק כט

עם הארץ, הם היו העופרת הגרוע מכולם, והם **עשקו וגם גזלו**, **וגם עני ואביון הונו**, וכ"ז היה **בלא משפט** יען שלא היה משפט בארץ ואיש הישר בעיניו יעשה:

פסוק ל

ואבקש הוא הנמשל שלא מצא כסף בין הסיגים, **שבקש איש שיגדר גדר** היינו לתקן הפרצות ואת הדור, או עכ"פ **שיעמד בפרץ** שזכותו תגין על הדור, ולא יתן המשחית לבא ולנגף ולא מצא, ולכן **ואשפך עליהם זעמי** שהוא העונש, וזה יהיה בשני פנים, א. **באש עברתי כליתים** שהעברה היא שמעניש בכלל ואינו מבחין בין טוב לרע, ב. **דרכם בראשם נתתי** שהוא העונש ההשגחיי לפי דרכו ומעשהו:

פרק כג

פסוק ב

שתים נשים, המשיל מלכות אפרים ויהודה לשתי נשים, שהשם יצייר ענינו עם ישראל כאיש לאשתו, כי כן בא עמהם בברית דודים ועת יסורו מתחתיו לעבוד עבודת נכר יצייר אותה כאשה הזונה תחת בעלה, ואמר **ששתים נשים** אלה שהם אפרים ויהודה הגם שעתה הם מחולקים **היו בנות אם אחת**, שבראשיתם היו תמיד אומה אחת:

פסוק ג

ותזנינה ועוד במצרים התחילו לזנות מאחרי ה', והיה להם אז ע"ז ג' תירוצים, א. מצד שהיו **במצרים** מקום הזימה ר"ל ששם סרו מאחרי ה' מפני שמצרים היתה מלאה תועבות, ב. **שמסבת נעוריהן זנו** שהיה הזנות ע"י רתיחת התאוה וקוצר השכל שבימי הנעורים, ר"ל שאז עדיין לא קבלו את התורה והאמונה כראוי, ג. **שם מעכו שדיהן** שהם ענינים שהיו עושים במצרים לעורר תאות המשגל, היינו שהמצרים התעו אותם במעשהם ובמנהגיהם אל עבודת נכר:

פסוק ד

ושמותן, ואז כבבר נתחלקו בשמות, כי היו נמצאים שבטים שהיו אדוקים בתורת האבות, כמו שבט לוי שלא עבדו ע"ז במצרים ולא בטלו ברית מילה וכן היתה יהודה לקדשו והם היו המיעוט, כי יתר השבטים נקראו **אהלה** שהיה להם אהל בפ"ע נפרד מה', והיא היתה **הגדולה**, ר"ל שהם היו הרוב, **ואהליבה** שהם שבט לוי ויהודה שהי' אהלי בה, והיו צדיקים וה' שוכן בם שהם היו לה', ובכ"ז היתה **אחותה**, ר"ל לא נפרדו אז והיו גוי אחד **ותהיינה לי**, ה' ארש את שתיהן לו לעם במ"ת:

ותלדנה בנים ובנתו שפרו ורבו בא"י ואז נתחלקו לשתי ממלכות, ור"ל הגם שבמצרים נתחלקו בשמות בכ"ז היו אח"כ שתיהן לי עוסקים בעבודתי, ונקראו שתיהן בשם אחד, עד אח"כ שילדו בנים ובנות, אז נתחלקו בימי ירבעם, עד שבימי אחאב התחילו לעבוד את הבעל, ואז נתחלקו שנית, אם בשם, אם במקום מגורתן, כי אז **ושמותם שמרון אהלה** ששומרון הקבעה לעיר מלכות אפרים ונקראה ביחוד בשם אהלה, כי אז נפרדו מה' לגמרי **וירושלים** היתה לעיר מלכות יהודה ונקראה **אהליבה** ששם נשאר מקדש ה':

פסוק ה
ותזן, מאז זנתה **אהלה** לע"ז ולהתערב בגויי הארצות, עד שלבסוף **ותעגב על מאהביה אל בני אשור שהיו קרובים** ר"ל שבאו לארצה, וזה היה בימי מנחם שנתן לפול מלך אשור אלף ככר לחזק הממלכה בידו:

פסוק ו
לבשי, ר"ל שעגבה לבני אשור, אם מצד יופי מלבושיהן שהם **לבשי תכלת**, אם מצד מעלתם שהיו **פחות וסגנים** ואם מצד יפים **בחורי חמד כלם** ואם מצד גבורתם **פרשים רכבי סוסים**:

פסוק ז
ותתן, ואח"כ **נתנה תזנותיה עליהם** בימי הושע בן אלה שאז היה לו עבד, ובכל גלוליהם נטמאה לעשות כתועבותיהם:

פסוק ח
ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה, ר"ל שאח"כ מצא מלך אשור קשר בהושע ששלח מלאכים אל סוא מלך מצרים, **כי אותה שכבו בנעוריה** והיה להם ברית עם מצרים מכבר:

פסוק ט
לכן נתתיה זה היה סבה מאת ה' שלכן חשבם מלך אשור כמורדים אחר שכבר **עגבה עליהם** והיו תחת רשות אשור ע"כ נקם מהם על שרצו למרד בו ולקבל עול מלכות מצרים:

פסוק י
המה גלו ערותה, לכן מלך אשור כבש את הארץ **ולקחו בניה ובנותיה**, היינו שהגלה אותם לחלח וחבור, **ואותה בחרב הרגו** שהרג רובם בחרב ובטל את המלכות, **ותהי שם לנשים**, שהגוים שהושיב שם יראו עי"כ את ה' ועונשיו ולקחו מוסר משומרון:

פסוק יא
ותרא אחותה אהליבה, הגם שירושלים ראתה סופה של אהלה, בכ"ז לא לקחה מוסר, כמ"ש (ירמיהו ג':ח') ולא יראה בגודה אחותה יהודה ותלך ותזן גם היא, **ותשחת עגבתה ממנה** וזה היה בימי אחז שנתן שוחד למלך אשור, ובימי מנשה שבאו עליו שרי הצבא אשר למלך אשור, ועז"א **ותשחת עגבתה**, ומפרש **אל בני אשור עגבה**, הגם שראו מה שעשו לאחותה:

פסוק יג
וארא ואני ראיתי שהסבה לכ"ז הוא מפני **כי נטמאה**, שהגם שלא עשו בפרהסיא כמו עשרת השבטים כמ"ש (ירמיהו ג':ט') והיה מקול זנותה ותחנף את הארץ, בכ"ז ה' ראה כי **דרך אחד לשתיהן** שסרו מאחרי ה' כמו עשרת השבטים:

פסוק יד
ותוסף, אח"כ בטלה מלכות אשור, ונבוכדנצר בשנה הראשונה למלכו כבש את נינוה ונעשה ראש למלכות אשור והושיב את כסא אשור בבבל, והיא לא הכירה עדיין את הכשדים, רק שראתה צורתם על הקיר והיה להם סימן שהיא צורתם, א. מצד החקיקה, ועז"א **מחקה על הקיר**, ב. מצד המלאכה, שהיו **צלמי כשדים**, שהיו עשויים כפי המלאכה שנהגו בכשדים, ג. מצד שהיו **חקקים בששר** שהיא צבע שהכשדים לבדם היו מושחים בו, וכן הכירו בם מצד צורת האנשים שהיו **חגורי אזור במתניהם**, שבני בבל היו חוגרים בחוזק כמ"ש (שבת דף י') הני חברין בבלאי וכו' כיון דשרי המייניה לא מטרחינן ליה, **וסרוחי טבולים בראשיהם** כובעים ארוכים, והיו **מראה שלישים** וגבורים וזה היה **דמות בני בבל אשר כשדים ארץ מולדתם** כי הנכרים שהיו בבבל לא היו הולכים במלבושים כאלה רק בני בבל שנולדו בארץ כשדים:

פסוק טז
ותעגבה, חשקה לראות אותם, **ותשלח מלאכים** היינו מה שהשתדלו לכרות עמהם ברית:

פסוק יז
ויבאו אליה, הם באו תחלה רק **למשכב דדים**, ר"ל שבאו ככורתי ברית אהבה ואח"כ **ויטמאו אותה בתזנותם**, שכבשום למס עובד **ותטמא בם**, ר"ל והם למדו תועבות הכשדים ואחר כך **ותקע נפשה מהם** שהתחילו למרוד בם בימי יהויקים וצדקיהו:

פסוק יח
ותגל, אמנם הגם שנקעה נפשה מהם בכ"ז התמידה בזנות דהיינו בע"ז עד **שגלתה את תזנותיה** ועבדה ע"ז בפרהסיא, **ותגל את ערותה**, שעברה שאר עבירות בפרהסיא בלא בושה, כמ"ש ותפשקי את רגליך לכל עובר, **ואז ותקע נפשי מעליה**, גזרתי עליה גלות כמו על עשרת השבטים:

פסוק יט
ותרבה את תזנותיה, ואז התחילה לשאול עזר ממצרים בימי צדקיהו ולעשות ג"כ כמעשה ארץ מצרים:

פסוק כ
ותעגבה, עד שהיתה ביחד **עם פלגשיהם**, ועגבה עמהם ביחד, כי היתה להם כפלגש המיוחדת לזנות ולשפחות, וזה מצד **שבשר חמורים בשרם** וצריכים פלגשים הרבה, ר"ל שהיתה נכנעת למצרים עם יתר האומות שהיו משועבדות למצרים, שקראם (לקמן ל') סומכי מצרים שהם כוש ופוט ולוד:

פסוק כא
ותפקדי, וחוץ מזה החזקת במעשים מקולקלים של מצרים ומחשבות עמוקות של מינות שהיה לך בנעוריך קודם יצ"מ:

פסוק כב
לכן אהליבה, הנני מעיר את מאהביך עליך, ר"ל בעת שאעיר את כשדים ללכת עליך למלחמה לא ילכו כשונאים להחריב את הארץ רק כאוהבים המבקשים אהבה, והולכים רק בעבור **אשר נקעה נפשך מהם**, שעי"כ ילכו להשיב אותך אל אהבתם, כי בתחלה הלך נבוכדנצר להכריח את צדקיהו שישלים אתו ולא יחזיק במרדו ואם היה משלים אתו לא היה מחריב את העיר והמקדש כמבואר בירמיה (סי' כ"א וסי' ל"ח), ובאופן זה **והבאתים עליך מסביב**:

פסוק כג
בני בבל פקוד ושוע וקוע, הם העמים שסרו למשמעת בבל, **וכל בני אשור אותם** פי' **הנני מעיר את מאהביך וכל בני אשור** (הנני מעיר) אותם, ר"ל שגם הם יזכרו אהבתך הקדומה ויבואו להשיב את האהבה אל איתנה כבתחלה, ועז"א בחורי חמד וכו' שהם היו האוהבים שלה:

פסוק כד
ובאו עליך הצן וכו' במיני מרכבות וכלי מלחמה, **ונתתי לפניהם משפט**, אבל בבואם אז אערוך לפניהם המשפט שיש לי עליך על שזנית תחת בעלך, כמ"ש (ירמיהו א':ט"ו) ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלים וכו' ודברתי משפטי אותם על כל רעתם, שמצייר שחיל בבל יהיו השופטים וה' יהיה הבע"ד אשר יסדר טענותיו לפניהם, ומצד זה יעשו בה שני מיני משפטים, א. מצד הבע"ד שהוא ה', שמצד זה יעשו הפסק דין והעונש כפי משפטי ה' ודינו, ב. מצד השופטים שהם בפ"ע יענשו אותה כפי נמוסיהם ודיניהם, על הראשון אמר **ונתתי לפניהם משפט**, ועל השני אמר **ושפטוך במשפטיהם**, ועתה מפרש שני מיני העונשים, נגד מ"ש ונתתי לפניהם משפט שהוא המשפט שיתן ה' לפי דתיו וחקיו אומר **ונתתי קנאתי בך** שאעמוד נגדך כאיש המקנא לאשתו על אשר

זנתה תחתיו, ונגד מ"ש ושפטוך במשפטיהם אמר **ועשו אותך בחמה** שיעשו המשפט דרך חמה וכעס, ומפרש נגד מ"ש ונתתי קנאתי בך **אפך ואזניך יסירו**, יתנהגו עמך כמו שיעשו לאשה שזנתה תחת בעלה שיסירו את חטמה ואזניה כדי שתמאס בעיני הזונים, ועל שהעיזה פניה, ועל שהטתה אזניה לדברי עגבים, **ואחריתך בחרב תפול** פי' רי"א שהמנהג לעשות חרפה להזונה שיכריתו שולי בגדיה בחרב, והיא הבושה היותר גדולה שישארו עגבותיה חשופי שת לקלון מתמיד, ונגד מ"ש ועשו אותך בחמה שהם בפ"ע יעשו משפט אחר לפי חמתם, אמר **המה** ר"ל המשפט שיעשו המה בפ"ע חוץ ממשפטי, יהיה מה **שבניך ובנותיך יקחו** בשבי, **ואחריתך תאכל באש** הוא מה ששרפו בית ה' ובית המלך, ור"ל שכפי משפטי ה' היה די להסיר תפארתה ולקצץ את הרשעים בחרב, והם יוסיפו הגלות ושריפת בהמ"ק:

פסוק כו

והפשיטוך, גם יפשיטו **בגדיך** החמודות **ויקחו כלי תפארתך** שהם כלי המקדש וכל דבר שהיה יקר להם מצד שהם עם ה':

פסוק כז

והשבתי, ועי"כ **אשבית את זמתך** שהם המחשבות העמוקות בזנות, דהיינו המינות והדיבוק בעכו"ם, כי מאז נבטלה עבודת כו"ם, **ואת זנותך מארץ מצרים** שמאז לא בטחו עוד במצרים, **ולא תשאי עיניך אליהם** אל הזמה וע"ז, **ומצרים לא תזכרי עוד**, כי נפלו גם מצרים, ובני יהודה שבא לשם נהרגו עמהם:

פסוק כח

כי כה אמר ה' הנני נתנך ביד אשר שנאת, ר"ל הגם שתחלה אמר הנני מעיר את מאהביך שבעת יתעוררו לצאת על ירושלים יהיה מצד האהבה שירצו שישראל ישובו להיות בברית אתם ולא יהיה ראוי שיעשו לה כל אלה, אבל בעת שאתן אותך בידם עת יכבשו העיר, אז תהיה ביד אשר שנאת, יהיה מצד השנאה, שאז יבער בלבם השנאה שנולדה ע"י **שנקעה נפשך מהם** ויתנהגו כאויבים וצוררים, ולכן **ועשו אותך בשנאה**, לא מצד האהבה הקודמת רק מצד השנאה של עתה, ועי"כ **ולקחו כל יגיעך ועזבוך ערם ועריה** שהחריבו הכל ולא השאירו כלום **ונגלה** אז לא יכסו עליך כלל רק יגלה ערות זמתך:

פסוק ל

עשה אלה לך הטעם שיעשה לך העונש הגדול הזה, הוא מפני ג"ד, א. **בזנותיך אחרי גוים** שירדת מצרים לעזרה ועל ה' לא בטחת ב. **על אשר נטמאת בגלוליהם** שעבדו עכו"ם כמוהם ועשו כתועבותיהם:

פסוק לא

ג. **בדרך אחותך הלכת** אחר שהלכת בדרך אחותך הגם שכבר ראית עונשה ולא לקחת מוסר, לכן **ונתתי כוסה בידך**, ראוי שתשתה כוס של מים המאררים ששתתה היא:

פסוק לב

כה אמר ה' כוס אחותך תשתי ר"ל שתגלי כמוה, **העמקה והרחבה** להחזיק משקה הרבה ועדיין יש בו הרבה מן המים המרים עד שיש די להשקות גם אותך, **תהיה לצחק**, ר"ל כמו ששומרון שתתה את הכוס שלש פעמים, כי שלש גלויות גלו ע"י סנחריב כן שתתה ירושלים את הכוס ג"פ שגלו ג"פ ע"י נבוכדנצר כמ"ש בישעיה כל ראש לחלי וכו' עי"ש בפעם א' **תהיה לצחק**, ובפעם השני **ללעג** שהלעג הוא יותר מן הצחוק שהצחוק הוא גם שלא בפניו והלעג רובו בפניו, ובפעם הג' מרבה להכיל יהיה הלעג רב כ"כ עד שלא תכילנו עוד כי אז תחרב לגמרי:

פסוק לג

שכרון ויגון תמלאי בפעם הא' תתמלא שכרון. ולא שכרון יין המשמח, רק של משקה המשכרה ומאבדת השכל וממלאה עוד יגון, ובפעם השני תשתה **כוס שמה ושממה** שתשם כל הארץ, ובפעם ג' תשתה **כוס אחותך שמרון** שהיתה עיר המלוכה:

פסוק לד

ושתית בפעם הא' תשתה הכוס, ובפעם הב' **ומצית** מה שיהיה בשולי הכוס, ובפעם הג' **את חרשיה תגרמי**, לא יהא משקה בשולי הכוס רק מה שנבלע בחרשים שהוא הכלי שמחזיק את המשקה ותשבר את החרשים לחתיכות קטנות למצוץ המשקה הנבלע בחרשים, והוא נמשל שכבר כלו כל העם, רק ירושלים שהיא הכלי שיש בה עוד משקה תשבר את העיר לחתיכות ועי"ז תמצץ עוד משקה המרה ר"ל שתשרף העיר ותרחב **ושדיך תנתקי** עם החרשים הנשברים תנתקי שדים מרוב הצער והיא מליצה נפלאה, שירושלים היתה כאם לבניה שהם ערי ארץ יהודה, משפעת חלב ומזון גשמי ורוחני לכולם, ואז תנתק האם שדיה ולא תוסיף להניק את בניה, ר"ל שיבוטל המשרה והכהונה והעבודה והנבואה שכולם יצאו מירושלים אל בנותיה:

פסוק לה

לכן כה אמר ה' יען שכחת אותי, סיים דבריו שעקר הסבה שבא לך כ"ז היה ע"י ששכחו את ה' לגמרי, כאשה זונה שעזבה את בעלה לגמרי ושכחה אותו, לכן **גם את שאי זמתך** כמו שנשאתי אני חרפה בעבורך כן תשאי גם את את העונש:

פסוק לו
ויאמר הוסיף לאמר לו שאם הוא **בעצמו ישפט המשפט הזה** יראה כי משפטי ה' צדקו יחדיו בין באהלה בין באהליבה, רק שיגד בבירור כל תועבותיהן:

פסוק לז
כי נאפו הוא ג"ע, **ודם בידיהן** ש"ד **ואת גלוליהן נאפו** הוא עבודת גלולים, **וגם את בניהן אשר ילדו לי** הבנים שהקדישו לשמים ולתלמוד תורה אותם העבירו לבעל להשרף באש:

פסוק לח
עוד זאת עשו לי, שביום ההוא שהקריבו בניהם למולך הלכו אל המקדש להקריב בו קרבן כדי לחלל המקדש והיו מכוונים שיהיה ביום השבת כדי לחלל השבת ג"כ, באופן שנגע החילול במה שהוא מקודש בעולם שהוא המקדש, והמקודש בשנה שהוא השבת, והמקודש בנפש שהוא הבן המיוחד לה' לת"ת, שהוא מה שפגמו בעולם שנה נפש:

פסוק לט
ובשחטם ר"ל הנה זה העון האחרון אשר **ביום ששחטו בניהם באו אל מקדשי ביום ההוא**, זה מראה ודומה **כאילו עשו** מעשה הזאת של שחיטת הילדים בתוך ביתי, אחר שמן מקום השחיטה באו אל המקדש ששם ה', אני מחשיב **שעשו כה בתוך ביתי**, ששחטו את הבנים במקדש ה' לעכו"ם וזה עוון היותר גדול שאפשר והנה מדמה אותה בזה כאשה המנאפת תחת אישה בביתו ובפניו ואינה נשמרת עוד ממנו שזה המעורר הקנאה היותר גדולה:

פסוק מ
ואף כי מוסיף להראות ההפקרות הזאת שעשתה בפני הבעל, שנדמתה כזונה **השולחת** שלוחים בפרהסיא **לאנשים הבאים ממרחק**, **ע"י מלאך שנשלח אליהם** שיבואו והיא שולחת שלוחים לקבל פניהם, והם באו לסבת **אשר רחצת כחלת ועדית עדי** למצא חן בעיניהם:

פסוק מא
וישבת ואת **ישבת על מטה כבודה** לקבל שם הבאים אל המטה, ולפני המטה שולחן ערוך בכל מיני מאכל, ועליה שמן וקטורת לתת ריח, והם שמן והקטורת שנתן לה הבעל:

פסוק מב
וקול המון שלו בה, ר"ל ובמטה הזאת נמצא קול המון של אנשים שהם בשלוה ואין פוחדים מאומה, שלא כזונים שבאים בשתיקה ואינם שלוים כי פוחדים מבעלה, כי הם

משמיעים קול המון במטה והם שלוים בלתי מתיראים, **ואל אנשים מרב אדם מובאים** ר"ל אל אנשים שהם מובאים מרוב אדם אנשים, שאנשים רבים הלכו להביאם, ומי הם האנשים **סבאים ממדבר** הם אנשים שכורים שסבאו יין הרבה ובאים ממדבר, ר"ל אנשים שכורים ופראים מדבריים (שאדם רב הביאו אותם אליך בפרהסיא גדולה) אל אנשים האלה, **ויתנו צמידים אל ידיהן** נתנו המביאים אותם צמידים על ידיהם, **ועטרת תפארת על ראשיהן** שידמה שהם שרים גדולים ונכבדים, ר"ל שהבאת אליך אנשים נבזים ושפלים, ושמת בראשם עטרות ועל ידיהם צמידים לכבדם ולנאף עמם, וכ"ז עשית בפרהסיא גדולה מאד:

פסוק מג

ואמר ואני הבעל כשראיתי כ"ז אמרתי, **לבלה נאפים עתה יזנו תזנותיה והיא**, אמרתי **נאופים** האלה, אשר **עתה יזנו** הזונים יהיו **לבלה**, הנאוף הזה יבלה את הזונים ויהיו לבלה וקרבון **תזנותיה והיא** ר"ל בין תזנותיה בין היא שגם היא הזונה עצמה תהיה לבלה, (היא החולי והצרעת המתדבקת בזונים המבלה כל גופם ואיבריהם), קללתי אותם, שהבלה המתדבקת בנאופים יבא עליהם, על תזנותיה ועליה כל מה שיזנו עתה תדבק בם צרעת המבלה:

פסוק מד

ויבא אליה ונתקיים הקללה כי **הבלה בא אליה** ונדבק בה **כבוא אל אשה זונה** כמו שהוא בא תמיד אל אשה זונה ונדבק בה לבלות אותה, **כן באו אל אהלה ואל אהליבה אשות הזמה** החולי הזאת המבלה המנאפת קורא **אשות הזמה**, היא האש ותבערת החום הבוער ע"י הזמה ורוב הניאוף, אשות וחמימות הזמה והצרעת והבלה והרקב הנולד מזה, באו אל אהלה ואהליבה, וחולי זה ידוע גם היום שהוא כאש בוער וצרעת ממארת ורקבון דבוק במנאפים לבלות ולהבעיר גוויתם ועצמותם:

פסוק מה

ואנשים צדיקים, והנה הזונה הזאת שנדבק בה הצרעת הזאת, תדון כשופכת דם, כי כל מי שמזנה עמה ומתקרב אילה תדבק בו החולי הזאת והיא הורגת נפשות ע"י זנותה, עד שלכן אנשים צדיקים יחלטו משפט הזונות האלה לשני עונשים משום **נאפות** ומשום **שפכות דם**, וישתדלו לבער אותם מן העולם, ועז"א כי מנאפות הנה מצד הניאוף, ודם בידיהן כי רוצחות את כל הדבק אליהם בארס נחש חולי **הבלה**, וחולי **אשות הזמה**:

פסוק מו
כי כה אמר ה' העלה עליהם קהל שיתקבצו לבער רעתה מן העולם, **ונתן אתהן לזעוה** מצד צרתם, **ולבז** משום הניאוף:

פסוק מז
ורגמו, וידונו אותם בד' מיתות ב"ד וחושב סקילה הרג שריפה, וחנק א"צ לחשוב שהיא המיתה האמורה בתורה סתם, והיא הקלה שבכולם, והוא משפט הידוע של כל א"א שזנתה, וא"צ להודיע:

פסוק מח
והשבתי ויהי זה לתועלת שעי"כ **אשבית זמה** בכלל, **כי כל הנשים תוסרנה** ויקחו מוסר **ולא תעשינה כזמתכנה**:

פסוק מט
ונתנו, שעד עתה היה עונש זמתכן על הכלל שנעשה זה ביניהם אבל אחר שיעשו משפט עמכם, ישאר העון והעונש רק עליכן בין מן הזמה בין מן הע"ז שעבדו:

פרק כד

פסוק ב
את שם היום פי מהרי"א שר"ל שם היום מימי השבוע למשל יום הראשון בשבוע, ומ"ש את עצם היום רצה לומר בכמה בחדש, והטעם מה שצוה לכתוב שעל ידי כך נודע להם אמיתת נבואתו שכיון היום בצמצום שסמך על ירושלים, עוד כתב כי מאז עד ט' לחדש הרביעי שהבקעה העיר ההיו תתקי"ד יום, כמספר השנים שהיו חפשים מיום צאתם מארץ מצרים שהיו בשנת ב' אלפים תמ"ח עד שנחרב הבית בשנת ג' אלפים שנ"ח לחשבון של סדר עולם, וארבעה ימים הנותרים היו לשנות המקוטעים, והיה מכוון יום לשנה, גם י"ל דרך רמז וביחוד מ"ש כאן ירושלים חסר יו"ד שא"ל שיכתוב לסימן שם היום ועצם היום, ששם היום הוא מלת **עשור** ועצם היום הוא מספר עשרה, שעשור עולה בחשבונו תקע"ו ועם מספר עשרה שהוא עצם היום הוא תקפ"ו כמספר ירושלים שנכתב פה חסר י' להיות לזכרון שסמך מלך בבל על ירושלים, וכפי מספר הכשדים שאצלם הלילה שייך אל היום שעבר חשבו אז יום י"א בטבת ובלשון כשדים נקרא שם החדש טבת כמ"ש חז"ל דשמות החדשים עלו עמהם מבבל, ושם **י"א בטבת** שהוא שם היום ועצם היום לבני בבל עולה כמספר נבוכדנצר, וזה יהיה זכר גדול שבו ביום סמך מלך בבל, בעצם היום הזה ר"ל בכח היום והרמז שבו:

פסוק ג

ומשל אל בית המרי משל המשל הזה מתיחס להם כי הם חדשו המשל הזה כמ"ש (למעלה י"א) האומרים לא בקרוב בנות בתים היא הסיר ואנחנו הבשר, היינו שהיו אומרים שחומת ירושלים הבצורה תגן עליהם כמו שתגן הסיר על הבשר בל תחרך ותשרף מן האש, שהגם שהאש סביב סביב אין הבשר נשרף מפני שהסיר מגין עליו, ובסיר שופכים מים והם מגינים על הבשר בל יחרך ויהיו בסיר עד גמר בשולו, וע"כ אמרו שלא יבנו בתים בקרוב אל החומה היינו שלא יהיה הבשר בקרוב אל הסיר בלא אמצעי כי אז ישרף מקודם זמן בשולו, ובטחו בהסיר שהוא החומה והמים שהוא כלי מלחמתם שלא תשרוף אותם אש המצור, ויהיו בירושלים עד גמר בשולם שהוא יום מותם, לכן נשא משל כפי דרכם, ואמר **שפות הסיר** היינו שישפות אותו אל הכירה היטב, שהוא הדבוק שמדביקו אל הכירה שלא תבא האש תחתיו רק בצדדים בל יחרך ברוב האש, והיינו שיעריכו את החומה בכל חזקה, **וגם יצוק בו מים** להגן על הבשר שהוא כלי הנשק שיגן בעדם מאש האויב:

פסוק ד

אסף נתחיה ושיאסוף הנתחים שיהיו בתוך הסיר והמים שלא יצאו חלקים מהם למעלה מן הסיר וישרפו מן האש, היינו שכולם יהיו תוך החומה ולא יצאו משם, ובאר כי יאסוף **כל נתח טוב** שהם השרים והחכמים, **וימלא גם מבחר עצמים** שהם אנשי החיל:

פסוק ה

מבחר הצאן שיקח הבשר מן הצאן המובחרים שיהיה בשר שמן, בלתי מקבל החירוך כבשר כחוש, **וגם** משיב ואומר כל זה לא יועיל שהגם שלקחו מבחר עצמים אל תוך הסיר, הלא גם **דור עצמים תחתיה**, הלא לקחו הרבה מן העצמים ועשו מהם מדורה והיסק תחת הסיר, עד שהעצמים שתחת הסיר **רתח רתחיה** היינו שהם הרתיחו את הסיר יותר מן הראוי עד **שבשלו עצמיה אשר בתוכה** שהעצמים שתחת הסיר שנעשה מהם מדורה בשלו את העצמים שבתוך הסיר, שזה סימן שהמוקד הוא יותר מדאי כי העצמות אין מתבשלות וכשנתבשלו העצמות הקשות, כבר נתקלקל הבשר ע"י רוב הבישול:

פסוק ו

לכן כה אמר ה', **סיר אשר חלאתה בה**, שמלאה חלאה ורק **חלאתה לא יצאה ממנה**, רק החלאה לבדה תשאר, אבל הנתחים הטובים לא ישארו **הוציאה לנתחיה לנתחיה** נתח אחר נתח, שהטובים יהרגו רבים מהם ורבים יצאו ונפלו אל הכשדים, **לא נפל עליה גורל** פי' המפ' שאינו דומה כסיר שנתבשל שמוציאים כל הבשר ומחלקים הנתחים ע"פ

גורל לאיש חלקו, רק הוציאו ע"פ המקרה אחד אחד, ויל"פ שאמר בתמיה וכי לא נפל הגורל של נ"נ עליו ולא על רבת בני עמון שהוא הגורל שהגריל לאן ילך שהיו תוצאותיו מאת ה' להחריבה:

פסוק ז

כי דמה מפרש מ"ש גם דור העצמים תחתיה שהוא **הדם שהיה בתוכה** ששפכו דם בפרהסיא, **ושמחו על צחיח סלע** שיהיה לנגד עיניהם תמיד, ר"ל שלא עשו תשובה על מעשיהם לכסות על פשעיהם:

פסוק ח

ולכן כדי **להעלות חמה נתתי** גם אני **את דמה על צחיח סלע** וזה היו העצמים שהיו תחת הסיר שהגדילו המדורה:

פסוק ט

לכן כה אמר ה' שעי"ז **גם אני אגדיל המדורה** שחוץ מן האש שבחוץ אגדיל אני המדורה תחת הסיר שהוא החרב והרעב והדבר שאכלו בתוך ירושלים, כמ"ש (בירמיהו כ"א:ד') הנני מסב כלי המלחמה אשר בידכם וכו' ואספתי אותם אל תוך העיר הזאת:

פסוק י

הרבה העצים אני אשתדל להרבות העצים **ולהדליק האש** בפנים עד **שיתום הבשר** כי יתבשל עד שיאבד צורת בשר **ויהיה כמרקחה** ודבר דק הנרקח בחום האש עד שגם **העצמות יחרו** ע"י שיכלו המים ישרף הכל וגם העצמות יחרו מן האש שישלוט בתוך הסיר:

פסוק יא

והעמידה עד שאחר שתהיה **רקה** מבשר וממים (ר"ל שימותו כל בעלי המלחמה) אז **תעמוד הסיר על הגחלים שתחתיה** שהם מן דור העצמים שתחתיה **למען תחם וחרה נחשתה** שהוא משל על הבקעת החומה, ואז **ונתכה בתוכה טמאתה** ר"ל שאז יקבלו עונש על עונותיהם ויטהרו מפשעיהם וגם **תתם חלאתה** ר"ל שהרשעים ימותו:

פסוק יב

תאנים חלאת באוני ובאבל חלאת לסיר להתיך החלאה והטומאה, כי **לא תצא ממנה** חלאתה, מפני **שרבת חלאתה** מאד, עד שגם **באש** נמצא **חלאתה** ואין האש שולט בו, ר"ל הרשעים רבים ולא כלו לגמרי:

פסוק יג

וכן בטמאתך זמה בהטומאה שלך נמצא זמה, שהיא עצות עמוקות והשתקעות המחשבה בזנות שזה לא יוסר גם ע"י האש (וכבר בארנו למעלה (סי' ט"ז מ"ג) שתקנת הזמה הוא באש, כמ"ש בחמותו זמה הוא באש ישרפו אותו ואתהן) וא"כ **יען טהרתיך ולא טהרת**, ידעתי כי **לא תטהרי** עוד **עד הניחי חמתי בך** להענישך עוד בשבי וגלות ופזור:

פסוק יד

אני ה' דברתי, א. שאני הוא שגזרתי את הגזרה, ב. **שבאה**, ג. **ועשיתי** שכבר נעשה מעשה, ונגד מ"ש אני דברתי אמר **לא אפרע** שלא יבטל את הגזרה, ונגד מ"ש שבאה אמר **ולא אחוס** שהחסה תהיה מפני שיש לו צורך בדבר, כמו ועינכם אל תחוס על כליכם, כי אין בכם שום צורך, ונגד ועשיתי אמר **ולא אנחם** לא יהיה לי חרטה על המעשה, **כי כדרכיך וכעלילותיך שפטוך**, שהיה העונש כפי החטא:

פסוק טו

ויהי אחר שהודיע לו ממצור ירושלים הודיע לו מחורבן בהמ"ק (ובאו פה ג"כ ג' נבואות, מכוונות נגד ג' נבואות שאמר בסי' כ"א), שים פניך דרך תימנה שהיה על ירושלים שהיא הנבואה של שפות הסיר, שע"ז אמר שם לא נפל עליה גורל, ונגד הנבא אל אדמת ישראל היה הנבואה של סי' כ"ג, ונגד הטף אל מקדשים באה הנבואה הזאת, ותחלה התחיל שם לדבר במשל והנביא אמר כי יאמרו ממשל משלים הוא ונבא בלא משל, ושוב חזר לאמר המשלים על כאו"א:

פסוק טז

הנני לקח הודיעו שאשתו תמות במגפה, וצוהו **שלא יספד**, ואף **לא יבכה**, ואף **שלא יבואו דמעותיו כלל**:

פסוק יז

האנק דם האנקה תהיה בדממה שלא ישמע אדם, **מתים אבל** ר"ל אבל של מתים, **לא תעשה** וצוהו שילך עם מגבעת הראש ולא יעטוף כדרך האבלים, וכן שיניח התפילין הנקראים פאר, וכן שלא יחלוץ מנעלים, **ולא יעטה על שפם** ולא יאכל סעודת הבראה בענין שלא ינהג שום אבילות:

פסוק יח
ואדבר יחזקאל אמר זה אל העם בבקר ובערב מתה אשתו, ובבקר בעת הקבורה והתחלת האבילות עשה כציוי ה', ומה שדבר תחלה היה כדי לאמת נבואתו שידעו שידע מיתת אשתו תחלה, וגם היה למשל שכן היה עם הפליט כמו שית':

פסוק יט
ויאמרו מה אלה לנו כי אתה עשה בודאי אינך עושה כזאת רק להראות איזה אותו ונבואה לנו ומה יורו אלה הדברים לנו:

פסוק כא
הנני מחלל את מקדשי שזה הנמשל של מיתת אשת יחזקאל, וכי כן התדבקה השכינה במקדש באהבה כאהבת איש לאשתו:

פסוק כב
ועשיתם כאשר עשיתי וכו' שלא תספידו אם מיראת הכשדים, אם מצד שמי יספיד ומי ינחם אחר שכולם אבלים, שזה משל המגפה:

פסוק כה
(כה-כו) **ואתה בן אדם** באר לו הנמשל מה שאמר זה אל העם בבקר לפני מות אשתו, כי כן יהיה גם בבשורת המקדש, שבעת בא הפליט יד ה' היתה אליו בערב לפני בא הפליט והוא הודיע י"ב שעות קודם, כמ"ש ויפתח את פי כמ"ש לקמן (סי' ל"ג), וז"ש **ביום ההוא אשר יבוא הפליט אליך להשמיע** הבשורה **באזניך**:

פסוק כז
ביום ההוא יפתח פיך את הפליט ר"ל אז יפתח פיך י"ב שעות קודם, ותגד ויהיה למופת ומאז **תדבר ולא תאלם עוד** וכן הגדת מיתת האשה שמרמזת על חורבן המקדש י"ב שעות קודם:

פרק כה

פסוק ג
יען אמרך האח בני עמון שמחו א. על חורבן המקדש, ב. על שממות הארץ, ג. על גלות ישראל:

פסוק ד
לכן הנני נתנך לבני קדם למורשה, א. ונגד שמחתך על המקדש **ישבו טירותיהם בך** שהם מקומות המיוחדים להם לעבודת אליל, ב. ונגד שמחתך על אדמת ישראל **יתנו**

בך משכניהם שיתישבו באדמתך, ג. ונגד שמחתך על גלות ישראל **המה יאכלו פריך כי** אתה תלך בגולה:

פסוק ה
ונתתי אחר שבני קדר עסקם הוא גמלים וצאן, תהיה עיר המלוכה לנוה גמלים, וכלל המדינה מרבץ צאן:

פסוק ו
כי כה אמר ה' עתה יעד להם עונש אחר נגד השמחה שהיה להם גם אחר החורבן עד שהראו השמחה בפועל ע"י ריקוד, כי שמחו אל אדמת ישראל, כי בני עמון התישבו אחר החורבן על אדמת ישראל, כמ"ש (ירמיה י"ט) מדוע ירש מלכם את גד ועמו בעריו ישב, (ובעמוס א':י"ג) על בקעם הרות הגלעד למען הרחיב את גבולם, וז"ש **יען מחאך יד** וכו':

פסוק ז
לכן הנני נטיתי את ידי עליך שגם אחר החורבן בגויים לא תמצא מנוח, **ונתתיך** יש הבדל בין גוים ועמים שגוים הם הפחותים שאין להם מלך ועמים הם החשובים שיש להם מלך, אמר **בגוים** הפחותים ששם תשב ביניהם **תהיה להם לבג** היינו למזון, ופת בג המלך שיאכלו ואתך בכל פה, **והעמים** החשובים **משם הכרתיך** שלא תוכל לשבת ביניהם כלל, ואם תרצה להתישב **בארצות** בפני עצמך שם **האבדתיך**, תאבד מן הישוב, באופן אשר **אשמידך** לגמרי, ובזה **וידעת כי אני ה'**:

פסוק ח
כה אמר ה', הנה מואב לא לקח מנחלת ישראל רק שמח על מפלתם והשתתף עם שעיר, במה אשמר **הנה ככל הגוים בית יהודה** נתונים תחת הטבע וסרה השגחת ה' מהם, וחז"ל אמרו שהוציאו הכרובים והיו אומרים שישראל עובדים לצורות ככל הגוים, וכן אמר בירמיה (מ"ח כ"ו) ואם לא השחוק היה לך ישראל אם בגנבים נמצא:

פסוק ט
לכן הנני פתח את כתף מואב שיכנס האויב בצד ארצו, ולא יכנס בצד המדבר רק בצד ששם הערים, ויתחיל החורבן **מעריו מקצהו**, וכמו שחשב בירמיה שם כל ערי מואב שכבשם האויב, אבל תכלית חורבן מואב, שיפתח פתח:

פסוק י
לבני קדם על בני עמון, שדרך הפתח שנפתחו ערי מואב נכנסו בני קדם להתישב בערי עמון, ומה **שנתתיה למורשה** זה יהיה **למען שלא תזכר בני עמון בגוים** כיון שכבר נעשה

ארצו ירושה, והיה זה מדה כנגד מדה, שכבר אמר כי לא אתן לך מארצו ירושה כי לבני לוט נתתיה ירושה, וירושה הוא דבר שאין לו הפסק, רק ע"י שלקחו ירושת ישראל, נענשו שנלקחה ירושתם ונתנה לבני קדם, וידוע שכל עם ועם גבל ה' נחלתם, ואחר שלבני עמון גבל ירושתם ונלקחה מאתם ונתנה לאחר, בהכרח יפסקו מהיות גוי ולא יזכרו בגוים:

פסוק יא

ובמואב אמנם מואב שלא לקחו מנחלת ישראל רק שמחו על מפלתם לא אקח את ארצם לעולם רק אעשה שפטים כמ"ש בירמיה שם עד הנה משפט מואב, ר"ל שמשפט מואב היה לו גבול לזמן ידוע ועד מקום ידוע, לא כן משפט בני עמון שהגם שכתוב שם ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון צ"ל שנחרבו ב' פעמים, ופעם הב' שלקחו בני קדם את ארצם לא שבו עוד, ובזה יובן הפלוגתא בברכות (דף כ"ח) בו ביום בא יהודה גר עמוני לפניהם בבהמ"ד א"ל ר"ג אסור אתה לבא בקהל, ואמר שהגם שסנחריב בלבל כל הארצות הא כתיב ואח"כ אשיב שבות בני עמון, ור"י שהלכה כמותו א"ל מותר אתה לבא בקהל, עיי"ש:

פסוק יב

יען עשות אדום הנה אדום הרעו לישראל בחורבן ראשון בדרך נקמה כמ"ש יען היות לך איבת עולם ותגר את ב"י ע"י חרב, וז"ש **יען עשות אדום בנקם נקם**, ואח"כ בבית שני שבאו לברית מילה ונתגיירו ע"י מלכי החשמונאים ואחר שבאו הרומים להחריב ירושלים **ויאשמו אשום** ועברו ברית **ונקמו בהם**, וזה כולל גם מה שנקמו בהם בעת הגלות בשדמות ואבדון:

פסוק יג

לכן ונטית ידי על אדום, זה היה ע"י נבוכדנצר וע"י החשמונאים **שהכרית משם אדם ובהמה**, בפעם הראשון **ונתתיה חרבה מתימן**, כמ"ש וחתו גבוריך תימן, ובפעם השניה **ודדנה בחרב יפלו** שאז היו דדן תחת ידם ונפלו עמהם בחרב, כי בפעם הראשון נפרדו דדן מהם כמ"ש העמיקו לשבת יושבי דדן (ירמיהו מ"ט:ח') כמש"פ שם:

פסוק יד

ונתתי ואח"כ **אתן נקמתי באדום** שינקום בם נקמת כבוד שמו המחולל והיא הנקמה המיועדת בדברי נביאים לע"ל ונקמה זו תהיה **ביד עמי ישראל** ע"י משיח בן יוסף, **ועשו באדום כאפי וכחמתי** השמורה עליהם לאחרית הימים, **וידעו את נקמתי** ואז יכירו שהיא נקמתי:

פסוק טו
כה אמר ה' יען עשות פלשתים גם פלשתים עשו מאיבה ומשנאה ותחלה עשו **בנקמה** בימי יהויקים ששלח ה' בו גדודי פלשתים כמ"ש (מ"ב כ"ד), ואח"כ בעת החורבן נקמו באיבה, כמ"ש על שלשה פשעי עזה וכו' על הגלותם גלות שלמה להסגיר לאדום וביואל (ד' ד') שמכרו בני יהודה לבני היונים, וז"ש **שנקמו למשחית ע"י איבת עולם**:

פסוק טז
לכן הנני נוטה ידי פעם אחר פעם כמ"ש בירמיה (סי' מ"ז):

פסוק יז
ועשיתי בם נקמות גדולות מדה כנגד מדה, **וידעו כי אני ה' בתתי** אדום כבר הכירו את ה' לכן אמר בפסוק י"ד וידעו את נקמתי, שיכירו שה' נוקם מהם על שהרעו לישראל, ופלשתים לא הכירו את ה' כלל וידעו כי אני ה':

פרק כו

פסוק א
באחד לחדש לא באר באיזה חדש וכפי הנראה היה בחדש אלול או תשרי אחר חורבן הבית ששמחו על החורבן:

פסוק ב
יען אשר אמרה צר, צור היתה תמיד בברית עם ירושלים בימי דוד ושלמה, ולא שמחו על מפלתם משנאה רק מפני שחשבו שעי"כ יגיע להם תועלת, וז"ש שאמרו **האח נשברה דלתות העמים**, שירושלים היתה עיר מרכולת וכל העמים הביאו שם סחורתם, וקראה דלתות העמים שכולם נכנסו אל הדלת הזה, ועי"כ **נסבה אלי** ויהיה כל המסחר בצור, וגם י"ל שקראה דלתות העמים מפני שהיתה חוצצת בפני העמים שישבו בדרום ומזרח וצפון שהיה דרכם לצור דרך א"י וסביבה, כדלת סגורה שאין יכולים ליכנס עד שיפתח הדלת, ועתה שנפתח הדלת ע"י חורבנה **נסבה אלי**, זאת שנית **אמלאה החרבה** שמלאו בתיהם מחורבן ירושלים כמ"ש וגם מה אתם לי צור וצדון וכל גלילות פלשת אשר כספי וזהבי לקחתם ומחמדי הטובים הבאתם להיכליכם ובני יהודה מכרתם וכו' ששללו ובזזו ואספו כסף ועבדים ונתמלאו מן החורבן והשלל:

פסוק ג
לכן כה אמר ה' הנה נבוכדנצר החריב את צור בשנת כ"ז למלכותו, ואחר שקבץ כל השלל ועסק להרוס את העיר עלה הים והציף אותה, כמ"ש (לקמן כ"ט י"ח) ושכר לא היה לו ולחילו, מצייר תחלה את החורבן בקיצור **שיעלו עליהם גוים רבים**:

פסוק ד
ושישחיתו החומות ויהרסו המגדלים, כ"ז יעשו האויבים, ואח"כ יעשה ה' בעצמו **אני אסח עפרה ותהיה צחיח סלע**, כי ינתק העפר העוצר בעד הים וישטוף אותה בהעלותו ולא ישאר אק סלע הבלתי ראוי לישוב, ולא תהיה מעתה:

פסוק ה
רק משטח חרמי, כי כן גזר ה', **והיתה לבז לגוים** כי בטרם יבא השטף יבוזו הגוים איש לו:

פסוק ו
ובנותיה, כי קודם המצור יהרוג כל אשר בשדה:

פסוק ז
כי כה אמר ה' עתה פי' דבריו מ"ש שיעלו גוים רבים הוא **נבוכדנצר מלך בבל**, שהוא הסער הגדול אשר יהיה בים, ויען שהוא **מלך מלכים** יבואו אתו גוים רבים, ויבא **בסוס ברכב ופרשים** שהם חילו, **וקהל ועם רב** מן יתר הגוים והולכי רגלים הנאספים ללכת עמו:

פסוק ח
בנותיך, תחלה **יהרג** הערים השייכים לצור אשר הם **בשדה** חוץ מן הים, **ונתן**, אח"כ יצור על צור, והסדר תחלה **נותן דיק**, שבונה חומה סביב לבל יצא איש מן העיר, אח"כ **שופך סוללה** שופך עפר בגובה לעלות שמה ולהשליך אבני קלע לתוך העיר, **והקים עליך צנה**, לקבל החצים שיזרקו מן העיר על חיילותיו:

פסוק ט
ומחי קבלו, ר"ל המגן שיקום לקבל החצים, כשימחה ויריק מה שקבל המגן היינו החצים שנפלו לתוכו יתן החצים האלה בחומותיך ובהם עצמם ישחית החומה שלך אמר על צד המליצה שלא יצטרך אל חומותיך כלי תותח ואבני קלע גדולים רק יהיה די במחי קבלו, וזה המעט ישחית החומה, וכן **מגדלותיך יתץ בחרבותיו** לבד, אמר על צד המליצה שבחרבות לבד יתוץ מגדלות ולא יצטרך כרים ואילי ברזל:

פסוק י
משפעת סוסיו יכסך אבקם האבק של הסוסים לבד יהיה די לכסות אותך, מרוב רבוי הסוסים, וגם **מקול פרש וגלגל** לבד **תרעשנה חומותיך** תיכף **בבואו בשעריך** עד שיהיו דומים **כמבואי עיר מבוקעה**, ממליץ כי מן הפחד והאימה של גודל המחנה יפלו החומות והמגדלות מן הקול לבד ותתבקע העיר:

פסוק יא
בפרסות ומצייר כאילו **בפרסות הסוסים ירמס את החוצות** עד שהרצפה של החוצות תתבטל, וכ"ז דרך מליצה על קלות בכיבוש, ואז בכבשו את העיר **יהרג את העם** אשר בתוכה **בחרב ואת המצבות העזים** שהיו לשם ולתפארת **יוריד לארץ**:

פסוק יב
ושללו כבר התבאר אצלי ששלל הוא הנשאר מעצמו אחרי המלחמה במקום א' ומצייר **שהחיל** והאוצרות **יהיו שלל**, והבז הוא מה שאנשי המלחמה בוזזים איש לו מאת היחידים, ואמר כי **רכולתך** שהוא הסחורות הקטנות של הרוכלים יהיו לבז, ואחר השלל יתעסקו **להרוס חומתיך ולשום הכל בתוך מים**, כ"ז יעשו האויבים הכובשים:

פסוק יג
והשבתי זה דבור ה', אח"כ אתעסק אני לעשות לך דבר שבזה **אשבית המון שיריך**, וזה ע"ד שאמר בצור קחי כנור סובי עיר זונה נשכחה שצייר שאחר שנחרבה ע"י מלך אשור בימי חזקיה, נבנית שנית, וכאילו לקחה כנור ושוררה שירים הרבה להזכיר את הזונים אחריה דהיינו הסוחרים אתה לשוב אליה לסחורה, אבל עתה אשבית המון שיריך מן העולם **וקול כנוריך לא ישמע** עוד לעתיד, וזה כי:

פסוק יד
ונתתיך לצחיח סלע ע"י שאעלה עליך את הים ויסח עפרה ולא ישאר רק צחיח סלע, ולא תהיה ראוי לישוב רק **למשטח חרמים** ועי"כ **לא תבנה עוד לעולם**, והנה המהרי"א שאל הלא נבנית שנית עד שהחריב אותה אלכסנדר מוקדון, ועי"כ פי' נבואה זו הבאה על חורבן שנעשה ע"י אלכסנדר ואין זה קושיא כי אח"כ נבנית במקום אחר שלא על מקומה הראשון כנודע, וכמ"ש עמ"ש בעיר הנדחת לא תבנה עוד לכמות שהיתה אינה נבנית אבל נבנית לגנות ולפרדסים, והנבואה מורה שהכל נבא על החורבן שהיה ע"י נ"נ כמו שית':

פסוק טו

כה אמר ה' הלא מקול מפלתך זה נמשך עמ"ש (בפסוק י"ח) עתה יחרדו האיין יום מפלתך, ור"ל הלא גם בתחלה שהיה רק **קול מפלתך** ר"ל שעדיין לא נפלת נפילה החלטית, בכ"ז **רעשו האיים** וכ"ש שיחרדו **ביום מפלתך** שתפול נפילה החלטית ע"י שיציף הים אותך, ומפרש הלא רק **מקול מפלתך** שיצא קול שנפלת, וזה היה **באנק חלל בהרג הרג בתוכך** (שבעת המלחמה היה אנקת חלל, ואחר כבישת העיר הרג הרג, כי חלל הוא ע"י מלחמה לרוב, וההרג יעשו עת נמסר הנכבש בידם), הלא גם על זה כבר **ירעשו האיים**, ויהיה הרעש כ"כ עד כי:

פסוק טז

וירדו שנשיאי הים ירדו מכסאותיהם ויסירו בגדי מלכות, ונגד **והסירו את מעיליהם** אומר **חרדות ילבשו**, הלבוש יהיה לבוש חרדות, ר"ל לבוש שק ואפר שמראה כי חרדים הם, ונגד **וירדו מעל כסאותם** אומר **על הארץ ישבו**, **וחרדו** וזה יהיה משתי פנים, א. מצד **שיחרדו בכל רגע** פן יבא האויב עליהם, ב. **ושממו עליך** שיתאבלו על צרתך:

פסוק יז

ונשאו עליך קינה ואמרו איך אבדת, והלא מצד הטבע היה קשה לכבשך א. מצד שאת **נושבת מימים** והים לך מעוז ומחסה, ב. **העיר ההללה אשר היתה חזקה בים** שהיו לך מבצרים רבים ומגדלות, ג. שהיתה חזקה **היא וישביה** שיושביה היו גבורים וחזקים, ד. **אשר נתנו חתיתם לכל יושביה** שהימים שישבה בהם נתנו חתיתם ואימתם לכל יושביה, שהיו חזקים כולם ע"י הימים שהקיפו אותה סביב וכל גבורי הימים היו בעוזרה כאילו השתתפו הימים לתת ליושביה את חחתם ומוראם שייראו כולם ויחתו מהם, כמו והוא מוראכם שפירש הוא הנותן לך מורא שייראו מכם ומהרי"א פירש כינוי יושביה השני מוסב על הים שנפל פחדם על כל יושבי הים שמצאנו ים בלשון נקבה בים הנחושת שעשה שלמה:

פסוק יח

עתה זה סוף המאמר, אם לקול מפלת רעשו כ"כ מכ"ש כי **עתה יחרדו האיים יום מפלתך** עתה שאינו קול רק מפלה חלוטה, **ונבהלו האיים בצאת** עת תצא מן הים שלא תמצא עוד שם כי יכסוך הים וכאילו יצאת מכללות האיים שלא תהיה אי רק ים:

פסוק יט

כי כה אמר ה' בתתי אתך, א. שחורבן שלך יהיה באופן שתדמה **כאילו לא היה בך ישוב לעולם** כי ימחה כל הישוב ע"י **שאעלה עליך את תהום**:

פסוק כ

ב. **והורדתיך**, שכל העם וההמון שבה **ירדו את יורדי בור אל עם עולם**, אל דור המבול שנמחו ג"כ כולם במים, **ושם תשב כחרבות מעולם למען לא תשבי**, שאעשה כדי שלא יעשו שם ישוב שנית ע"י שהחרבות ישארו בתחתיות ארץ על שא"א לכונן שם ולהקים אי אחר מפני החרבות, ואז **ונתתי צבי בארץ החיים** תשוב א"י להיות לארץ צבי ותתמלא מחורבנך, ואתה:

פסוק כא

בלהות אתנך כאילו תלך אל בלהות שהם השדים שתחת הים, וגם **אם תבקשי** וירצו לכונן עיר מושב על מקומך **ולא תמצאי עוד לעולם** כי הישוב שעשו אח"כ וקראוהו בשם צור לא היה על מקום צור הראשון שנמחה זכרה לגמרי כי כן אמר ה':

פרק כז

פסוק ג

הישבת על מבואות ים וכל אניות המסחר באים לשם ומניחים שם סחורותיהם ועי"כ **היא רכלת העמים אל איים רבים** הרוכל הוא הלוקח הסחורה מן הסוחר הגדול ומחזיר אותה ממקום למקום למכרה לאחדים ואת מקבלת את הסחורה מן הסוחרים הגדולים ומוכרת אותה אל האיים שבים כרוכל, **צור את אמרת אני כלילת יופי** ר"ל את מתפארת שהיופי שלך היא מצד עצמך וזה שקר, כי:

פסוק ד

בלב ימים גבוליך היופי שלך תלוי מצד הגבולים שלך שהם בלב ימים, כי האי שים סביב לה, האיים אשר בכל הים סביב הם מסמנים גבוליה, ר"ל היופי שלך בא ע"י השכנים אשר סביבך כל איי הים על ידם נעשרת, ומצד **שבוניך כללו יפיך** שהם השתדלו לכלול יפיך, ולא היה מצד עצמך כי הבונים והדברים שמהם נבנית הוא מקובץ מעמים רבים וממקומות שונים:

פסוק ה

ברושים מדמה את כלל האי לספינה אשר בים, ומבאר שכל הספינה וכליה כוננה מדברים שהובאו מארצות שונות, **הברושים** אשר מהם **בנו לך את כל לוחות האניה** היו משניר, לא מצור **והארז** אשר **לקחו לעשות תורן עליך** לקחוהו **מלבנון**:

פסוק ו
אלונים שמהם **עשו משוטיך** היו מבשן, **קרשך** שבו מכוונים הספינה (דער רודער) אשר **עשאוהו משן**, היה **בת אשורים** נולד באשור והובא **מאיי כתים**:

פסוק ז
השש ברקמה אשר ממנו **עשי מפרשי הספינה והנס שלה** היה **ממצרים**, **והמכסה** שלה שהיה מתכלית וארגמן היה **מאיי אלישה**, עד שכל יופי האניה לא היה מצור רק ממקומות שונות, ר"ל העושר והכבוד והתפארת של צור אינה מעצמה רק ע"י מסחר של עמים רבים ואיים רחוקים:

פסוק ח
יושבי צידון אחר שבאר שהספינה עצמה וכליה נעשתה ונקבצה מעמים רבים ואינם של צור, יבאר כי גם מנהיגי הספינה ועושי מלאכתם הם ג"כ מעמים אחרים, ור"ל כמו שהעושר והמסחר בא אליה מבחוץ כן חכמיה ומנהיגה במדיניות והאומנים והחרשים שנמצאו בתוכה הם ג"כ מעמים אחרים, **שיושבי צידון היו השטים** את האניה, ומה שנמצאו בך גם **חכמיך צור המה חבליך** הם מנהיגי האניה והמושלים עליה ר"ל מהם יצא מלך ושרים:

פסוק ט
זקני גבול וחכמיה, שהם היו בקיאים בבנין (כמ"ש (מ"א ו') ויפסלו בוני שלמה והגבלים) היו **מחזיקי בדקך** לתקן את הספינה ר"ל שמהם היו חכמים מתקנים תקנות ונמוסים במדינה, **כל אניות הים ומלחיהם היו בך לערב מערבך** הערבון שהוא המשכון שנותנים בעד הסחורות שלוקחים בהקפה והיו אניות הים שהם היו ערבים בעדך (באשר כל מסחרם היה על ידך) באופן שגם הבטחון לתת לך סחורות בהקפה לא היה בכחך רק בכח אחרים:

פסוק י
פרס ולוד ופוט היו בחילך גם אנשי החיל שלך לא היו מבני צור רק מעמים אחרים והם תלו בך תלי תלים מגן וכובע ובזה נתנו הדרך החיצוני שהדר המדינה כשי"ל חיל ועם נושע למלחמה:

פסוק יא
בני ארוד הם היו אנשי החיל שלך השומרים על חומותיך, שכבר אמר שבני ארוד היו מחזיקי בדקה וכן היו שומרים אותה מאויב חיצוני, **וגמדים במגדלותיך היו** בעת שעלו על המגדלים הגבוהים שלך היו נראים למטה כאנשים ננסין שגומד ארכם וזה הי' מרוב

גובה המגדלות והם הניחו **שלטיהם תלי תלים על חומותיך** ובזה גמרו **וכללו יפיך**, ולא כמו שאמרת אני כלילת יופי כי יפיך מקובץ מעמים שונים:

פסוק יב

תרשיש עתה נבאר איך המסחר והעושר שלה, הוא מקובץ מעמים שונים מכל בני תבל, והנה יחשוב במסחר צור ארבעה דברים שהם מסחר ומרכולת ועזבון וערבון, והוא שהסוחרים הגדולים הביאו מסחרם אל צור וזה נקרא מסחר, ושם עזבו את הסחורה באוצרות ביד בני צור, וזה נקרא עזבון, והרוכלים שהם הסוחרים הקטנים קנו שמה את הסחורה הנמצאת בעזבון והובילו אותה למדינות שונות וזה נקרא רוכל ומרכולת, ובעת שלקחו הסחורה למרכולת נתנו סחורה אחרת שהביאו הם שיהיו לערבון בעד המעות, וזה נקרא מערב וערבון, אמר **שתרשיש היה הסוחר** הגדול **שלך** מרוב כל הון, וסחורה שהביאו **כסף ברזל בדיל ועופרת** שהיו נמצאים לרוב בתרשיש היא שפאניה הקדומה כמ"ש (מלכים א'), והם **נתנו עזבוניך** ר"ל שהניחו סחורתם אצלך:

פסוק יג

ויון תובל ומשך המה רכליך הם לקחו סחורת תרשיש למכרם לאחדים שזה נקרא רוכל, והערבות שנתנו שיהיו בטוחים בעד המרכולת שלקחו היה בנפש אדם וכלי נחשת, בזה ערבו מערבך, שהניחו עבדים וכלי נחושת לבטחון על הסחורה שלקחו:

פסוק יד

מבית תוגרמה נתנו עזבוניך סוסים ופרשים ר"ל שהניחום אצלך בעזבון:

פסוק טו

ובני דדן רכליך הם היו הרוכלים שלקחו הסוסים והפרשים למכור אותם לאחדים אל האיים סביב וכן היו רוכליך איים רבים, סחורת ידך שלקחו ממך הסחורה שעשית בידך, ר"ל סחורת צור שעשו אנשיה ובעלי מלאכות אשר בצור, והם משיבים **אשכרך קרנות שן והבנים** שבשכר וריוח המגיע לך מביאים קרנות שן:

פסוק טז

ארם סחרתך הם הסוחרים שלך וע"י **רוב מעשיך** מביאים **נופך וארגמן** וכו' **נתנו בעזבוניך** מניחים סחורתם אצלך בעזבון:

פסוק יז

ויהודה וארץ ישראל הם הרוכלים של הסחורה הזאת ולוקחים העזבון למכור לאחדים בעיירות, **והערבון** בעד הסחורה **נתנו חטי מנית** וכו' דברים המצויים בא"י:

פסוק יח
דמשק, היא עיר המלוכה מארם וחוץ ממה שמביאים מארם נופך ארגמן וכו' (כנ"ל פ' ט"ז) הם הסוחרים שלך, **שע"י רוב מעשיך מביאים צמר צחר** לעשות ממנו שם בגדים, וע"י **רוב כל הון מביאים יין חלבון לשתיה** לא אמר בעזבוניך נתנו כי בני צור בעצמם היו לוקחים דברים יקרים האלה לעצמם:

פסוק יט
(יט-כ) **ודן ויון מאוזל בעזבוניך נתנו**, דן ויון הביא סחורה שעזבו שם למכור והוא היה מאוזל דברים טוים, וגם הביאו סחורה **לערבון** בעד המרכולת שלקחו והיה **ברזל עשות וקדה**, וכבר אמר למעלה (פ' י"ג) שיון היו רוכליה עם תובל ומשך ונתנו ערבון נפש אדם וכלי נחושת, ודן נתן גם **ברזל עשות** וכו' **ודדן** לקחו גם את **רוכלתך** סחורה של צור שהיו **בגדי חפש לרכבה** שזה עשו מן המאוזל והטווי שהביאו בני דן (שהם בני דדן), ולקחו הבגדי חופש שנעשה מן המאוזל למרכולת:

פסוק כא
ערב וכל נשיאי קדר המה סחרי ידך הם עושים מסחור לך בעצמך, כי **בכרים ואילים** וכו' **בם סוחריך**, וזה תקנה לצרכיך בכסף מלא לאכילה:
רכלי שבא ורעמה (בני רעמה שבא ודדן), **המה רכליך**, הסחורה שהיו תחלה קונים בשבא הם לוקחים אצלך, כי **בראש כל בושם ובכל אבן יקרה וזהב** שכ"ז מרכולת שבא כמ"ש (מ"א י') שכ"ז הביאה מלכת שבא לשלמה, **נתנו בעזבוניך** הם מונחים אצלך בעזבון והרוכלים לוקחים אצלך הסחורה שהיו לוקחים תחלה בשבא ושבאה משם, וכן:

פסוק כג
חרן וכנה ועדן שהיו ג"כ **רכלי שבא**, **אשור כלמד רכלתך** כאשר למד אשור והרגיל ליקח רוכלתך, מאז לא לקחו סחורות אלה בשבא ששם מקומם רק הביאום משבא לצור, ומצור לקחום הרוכלים והובילום לאשור להראות שהיא מרכולת צור, באשר למדו לקנות רק מרכולת צור:

פסוק כד
המה רכליך, והם לקחו סחורות ממך למכור לאחדים, ומה הן הסחורות **במכללים בגלומי תכלת ורקמה ובגנזי ברמים**, והסחורות האלה הושמו **בחבלים חבשים וארוזים**, בתיבות של ארז וחבשו עליהם חבלים, שכן היו עושים **במרכלתך**:

פסוק כה
ואניות תרשיש כל האניות היו **בשרותיך** והיו משרתים לך, והיו **מערבך** היו ערבים בעדך כי היו כולם שלך, ועי"כ **ותמלאי** בסחורות, ועי"כ **ותכבדי מאד בלב ימים**:

פסוק כו
במים רבים הביאוך השטים אותך וצידון וארוד שהם היו השטים אותך (כנ"ל פסוק ח') הם הביאוך במים רבים, ר"ל כי צידון היו לה נגיעה במפלת צור כמ"ש (בישעיהו כ"ג:ד') דומו יושבי אי סוחר צידון, בושי צידון ופירשתי שם שצידון היו מתקנאים בגדולת צור, ועזרו למפלתה, וע"י כן **רוח הקדים שברך בלב ימים**, כי בעת הסער כשהספינה קרובה לחוף יש תקוה לא כן בלב ימים:

פסוק כז
ועי"כ **הונך** של עצמך, ועזבוניך הסחורה שעזבו אצלך, **מערבך** היא הסחורה שנתנו למשכון, וזה כולל כל הרכוש ונגד האנשים חושב **מלחיך** מנהיגי הספינה, **וחובליך** רב החובל ר"ל העם והשרים, **מחזיקי בדקך** הם המנהיגים, **וערבי מערבך** הם העשירים **וכל אנשי מלחמתך אשר בך**, וכן **ובכל קהלך** ר"ל כל בני אדם אשר בך **יפלו בלב ימים**, שכולל האנשים והרכוש כולה:

פסוק כח
לקול, ע"י **זעקת החבלים** (שהם השרים) **ירעשו מגרשות** הסביבות לעיר, ור"ל כל האניות שהם נגד האניה האדירה הזאת כמגרש סביב, ור"ל כל האיים אשר בים:

פסוק כט
וירדו מאניותיהם כל תפשי משוט הם המנהיגים של המשוטים הקטנים, **ומלחים** הם המנהיגים של הספינות הבינוניות, **כל חבלי הים** הם מנהיגי הספינות הגדולות שי"ל רב החובל:

פסוק ל
והשמיעו, **ישמיעו קול בזעקה מרה**, וגם **יעלו עפר וישבו באפר** כמ"ש וירדו מעל כסאותם כל נשיאי הים:

פסוק לא
והקריחו קרחה כמו שעושים על מת קרחה וחגורת שק ובכי ומספד:

פסוק לב
ונשאו וכו' **מי כצור כדמה** ר"ל מי היה דומה לצור בשלותה ומי דומה לה בעת שנדמית בתוך הים בחורבנה (ומפרש מי כצור):

פסוק לג
בצאת עזבוניך הסחורה שהיתה של אחרים שעזבו הסוחרים אצלך ומשם יצאו לכל קצוי ארץ, **בצאתה מימים השבעת עמים רבים**, שקנו כל הסחורות שניתנה לך לערבון בעד סחורה שלך, שזה עושר של צור עצמה וסחורה שלה **העשרת מלכי ארץ** שע"י עושר של צור נתעשרו כל המלכים, (עתה מפרש מי כדומה):

פסוק לד
עת נשברת ר"ל כמו שגדולתך היה ע"י הים כן עת נשברת, היה ג"כ **מימים** מסבת מי הים, **ונפל שם מערבך וכל קהלך** כי נאבדו האנשים והרכוש במעמקי מים:

פסוק לה
כל, (תחלה השבעת עמים רבים) ועתה **כל יושבי האיים שממו עליך** וכמ"ש למעלה עתה יחרדו האיין יום מפלתך, (תחלה העשרת מלכי ארץ) ועתה **מלכיהם שערו שער** פנימי, **ורעמו פנים** בחיצונותם באשר התיראו שלא יבא השבר גם על יתר האיים:

פסוק לו
וגם סחרים בעמים שהם ביבשה, **שרקו עליך** על כי נאבד המסחר שלהם, **בלהות היית** כשדים שהיו מציאותם רק בדמיון, **ואינך עד עולם** כאילו היית שד ובלהה ונשאת כנף וחלפת מן העולם עד עולמי עד:

פרק כח

פסוק ב
אמר לנגיד צר כבר העיר הרי"א שנגיד צור אינו מלך צור שיזכיר אח"ז ודעתו שהנגיד הוא פקיד על עניני המדינה ומלך הוא ענין אחר, ודעתי בזה תשמע אח"ז, **יען גבה לבך** גבהות הלב הוא מה שאדם חושב א"ע במעלה יתר שאת ממה שהוא באמת והוא תועבה אצל ה' כמ"ש תועבת ה' כל גבה לב, ולכן אמר שהעונש המיועד עליו יהיה בעבור שגבה לבו עד שייחס לעצמו אלהות מצד גבהות הלב, ומצד מקום שבתו נפרד מבני אדם, כי **ישב בלב ימים כאלהים** היושב נפרד מן הברואים, **ואתה אדם ולא אל**, ר"ל כי היו בני אדם שהיה בם אלהות מצד נפשם, כמו משה איש האלהים, ודניאל די רוח אלהין בי', אבל אתה רק אדם ולא אל שלא נמצא בך שום אלהות, רק **ותתן לבך כלב אלהים**, אתה נותן אותך לזה ואין בך שום שפע אלהות:

פסוק ג
הנה ר"ל וכי תתדמה אל דניאל שקראו נבוכדנצר בשם אלהות בעבור חכמתו כמ"ש לדניאל סגיד ומנחה ונחוחין אמר לנסכה ליה, והוא לא קבל עליו, ואתה **הכי חכם אתה יותר מדניאל עד שכל סתום לא עממוך** פי' לא יהיו עמך שלא נמצא אתך דבר סתום, בתמיהה:

פסוק ד
בחכמתך, **וכי בחכמתך עשית לך חיל**? גם העושר שלך שבו אתה מתגאה כי עשית אותו כעושה דבר מלאכתיי בחכמה המעשיית עד **שתעש זהב וכסף באוצורתיך**, שידעת מלאכת האכימיאה או סגולת ודברים נעלמים עד שהמתכיות הפחותים המונחים באוצרותיך יתהפכו לזהב ולכסף, או שיולד שם זהב וכסף ע"פ חכמה נעלמה וטלמסאות, הלא לא באופן זה אספת עושר, רק **ברב חכמתך ברכלתך** הלא ע"י חכמתך שהוא רק במרכולת לקנות ולמכור בזה **הרבית חילך**, וזה אינה חכמה כלל רק מרמה וזיוף ואונאה, שע"י המסחר יסב ממון של אחרים אליו, וכל רוכל יודע זאת, ואיך **גבה לבבך בחילך**, והלא אין זה הוכחה כלל שיש בך הופעה אלהית:

פסוק ו
לכן כה אמר ה' יען תתך כמ"ש תועבת ה' כל גבה לב, יד ליד לא ינקה:

פסוק ז
זרים לא יחוסו על כבודך, **עריצי גוים** ולא תוכל לעמוד כנגדן **והריקו חרבותם על יפי חכמתך** שהוא העושר שלך, וגם **יחללו יפעתך** ההופעה האלהית שאתה מיחס לך יוציאו לחולין:

פסוק ח
לשחת יורדוך שיהרגוך, וזה ראיה שאינך נצחי, **ומתה ממותי חלל** בבזיון שזה ראיה שאין בך שום כבוד והופעה אלהית:

פסוק ט
האמר, הלא מצד שהם הורגך לא תוכל לאמר אלהים אני, ומצד שהם מחלליך ויוציאוך לחולין ע"י הבזיון יהיה ראיה **שאתה אדם ולא אל** שלא נמצא בך אף רוח אלהות כי אתה רק אדם בלא שום כח אלהות מעורב בו:

פסוק י
מותי ערלים תמות לא ימיתוך כמו שממיתים מלך ואיש אלהי רק כמו שממיתים ערלים בבזיון:

פסוק יב

שא קינה על מלך צור חז"ל במדרש אמרו שחירם אוהבו של שלמה היה חי עד העת ההיא ונהרג מיד נבוכדנצר, ויש במדרש שחירם נכנס חי לג"ע, וכ"ז הוציאו מפסוקים שבכאן, וכפי הפשט חירם שבימי שלמה זכר לכבוד גדול מצד שנכנס בברית עם דוד ושלמה ועזר בבנין המקדש, והאמינו כי זכה לישב בג"ע התחתון ככל חסידי או"ה, ושי"ל שם עשר חפות ואחר שמת לא קבלו העם מלך אחר רק מסרו הנהגת המדינה ביד נגיד, ודמות דיוקנו של חירם ציירו שיושב על כסאו ועשרה חופות עליו מאבנים טובות כאשר יושב בג"ע, גם ציירו דגלו בדמות כרוב העשוי מעצי שמן הסוכך על הארון, באשר נעשו שני כרובים מעצי שמן אמרו שאחד מרמז על שלמה ואחד על חירם שהשתתף בבנינו, וכ"ז יחסו או לדמותו או שהושיבו איש חכם ויפה תואר תחתיו, ולא עסק בהנהגת המדינה כאילו הוא חירם היושב בג"ע וקראו אותו מלך צור כי הוא חירם בעצמו לפי דמיונם, ואחר שנבא על נגיד צור שהוא העוסק בהנהגת המדינה נבא על מלך צור שהיה אלהי וקדוש אצלם, **כה אמר ה' אתה חותם תכנית**, ר"ל הגם שאינך חירם עצמו רק חותם שלו שצורתו ומהותו נחקק בך, אתה חותם תכנית שנחתם בך צורתו בכיון נכון, לא חסר כל, בין בחכמה אתה **מלא חכמה**, בין ביופי אתה **כליל יופי**, (או פי' מכלול ועטרת של היופי) (וזה יצדק בין אם בא על העומד תחתיו או על צורתו):

פסוק יג

בעדן, א. הציור אך יושב **בעדן** של **גן אלהים** ומתעדן שם, ושם **יסוככהו סוכות של אבן יקרה** (והם תשעה אבנים שבשלשה טורי החשן (חוץ מאבני טור השלישי שהם לשם שבו ואחלמה שחסרו מפני שהיה מצד הדין והרע וכנגדן בי"ב מזלות עקרב סרטן קשת) ובא תחתיהם זהב שמורה דין) **מלאכת** יצייר שבג"ע יתענג גם בנועם השיר והניגון, שבכלי השיר יש החלולים וסתומים שהם מיני התוף, ויש שיש בהן נקבים המוציאים הקול, ומצייר שהגוף שלו שיש בו שני מיני כלים האלה ישמיע שם קול כל מיני הנגונים **מיני התופים ומיני זמר המנוקבים** והם **כוננו מיום הבראך** להיות נכון לזה:

פסוק יד

את כרוב צייר ג"כ דגל שלו בצורת **כרוב ממשח**, היינו כרוב מעצי שמן, **הסוכך** על הארון, **בהר קדש של אלהים היית**, שהיית שוכן בהר קדש המיוחד לאלהים היינו בבהמ"ק שבהר ציון, זה **היית** בחייך, ואח"כ **בתוך אבני אש התהלכת** היינו תחת החופות שבג"ע של אבנים טובות הנ"ל ששם הם מאש, לא מחומר ארצי כאבנים שלנו:

פסוק טו
תמים אתה הנה תחלה היית תמים וראוי לכל הכבוד הזה **עד שנמצא בך עולתה** שאינך ראוי עוד לזה, ומפרש מהו העולה **ברב רכלתך** שעי"כ מרמאים ומונים, **מלאו תוכך חמס** ובזה **ותחטא** ועי"כ הפסדת בין החלק שיש לך למטה בבהמ"ק שעז"א **ואחללך מהר אלהים**, וממילא הספדת גם החלק שבג"ע, ועז"א **ואבדך אתה כרוב הסוכך מתוך אבני אש** כי זכית לאבני אש הג"ע ע"י שאתה כרוב הסוכך, וכשאבדת זה אבדת זה:

פסוק יז
גבה אח"כ הוספת לחטא ע"י שגבה לבך ע"י יפיך, עד שבזה **שחת חכמתך על יפעתך** ר"ל ששחת בין החכמה שלך בין ההופעה האלהית שהיתה עליך (כמו על עולת התמיד) וע"ז יש לך עונש אחר בעוה"ז **שהשלכתיך עלי ארץ ונתתיך לפני מלכים לראות בך** בבזיון:

פסוק יח
מרב אח"כ הוספת לחטא כי **מרוב עוניך בעול של המרכולת שלך חללת מקדשיך** כי שמחת על חורבן בהמ"ק, ובזה אבדת כל זכות שהיה לך בבנינו, וע"כ **ואוציא אש מתוכך היא אכלתך** מדה כנגד מדה כמו ששמחת על שריפת המקדש, **והיית לאפר על הארץ עד שכל יודעיך בעמים שממו עליך**, **בלהות היית** דומה כאילו היית שד ורשף שזה פי' שם בלהה בכ"מ, והיית כבלהה שפתאם מתעלם ולא נמצא:

פסוק כא
שים פניך אל צידון שאחר צור נחרב צידון (כמ"ש בישעיה כ"ג):

פסוק כב
הנני ר"ל תחלה **הנני עליך** להענישך באופן **שאכבד על ידך**, ואח"כ אוסיף **לעשות בה שפטים** היינו עונש שיכירו הכל שהוא בדרך משפט על רעה שעשו ואז **ידעו כי אני ה'** ויכירו שה' משכיר ומעניש, **ונקדשתי בה** שאז שמו מתקדש, שהוא מעלה יותר מן הכבוד, שיכובד גם ע"י מה שיאמרו שהוא אלהא דאלהיא, ומפרש **ושלחתי**, נגד מ"ש **הנני עליך**, הוא מה **שאשלח בחוצותיה דבר ודם** שיהיה מלחמה בין איש לאחיו וישפכו דם אחים, ונגד מ"ש **וידעו כי אני ה' בעשותי בה שפטים** היינו **ונפלל חלל בתוכה בחרב עליה מסביב** שאח"כ יביא עליה חרב אויב מסביב ובזה יעשה פלילות ומשפטים על החלל שנפל בתוכה שזה יהיה עונש משפטיי על הרציחות שנעשו ביניהם, ואז וידעו כי אני ה':

פסוק כד
ולא יהיה חוץ מזה יהיה תכלית מפלתם כי **שלא יהיה עוד לבית ישראל סלון ממאיר מכל סביבותם** כי גם צידון היה שכן רע לישראל והיו מצירים להם, **ובזה ידעו כי אני ה'** הרב ריב ישראל:

פסוק כה
כה אמר ה' ר"ל בל תשאל הלא עתה ישראל בגולה מפוזרים בין העמים ואינם שכנים לצידון, משיב שזה יהיה בעת שאקבץ אותם וישבו על אדמתם בעת שנתן להם כורש רשות לשוב לא"י:

פסוק כו
וישבו עליה לבטח כי בתחלת חזירתם היה להם שונאים ומעיקים כמבואר בעזרא ונחמיה, ואח"כ **ובנו בתים וישבו לבטח** שתתרבה ישיבת א"י, וזה יהיה **בעשות שפטים בכל השאטים** ואז **ידעו כי אני ה' אלהיהם** המשגיח עליהם בהשגחה פרטית מיוחדת אליהם:

פרק כט

פסוק א
בשנה העשירית, מפלת צור נבא בשנה י"א שהוא אחר נבואה זאת, והטעם שהקדימה, מפני שעל פרעה נבא גם בשנה י"א ובשנה י"ב ובשנה עשרים ושבע לכן הקדים נבואת צור, וסמך נבואות מצרים זל"ז, וגם שמצרים נחרבה פעמים הרבה וחורבן האחרון היה אחר צור (כמ"ש (פ' י"ח) נבוכדנצר העביד את חילו וכו' הנני נותן לו את ארץ מצרים) לכן סדר נבואה זאת אחר נבואת צור:

פסוק ב
שים פניך על פרעה מפני שפרעה עשה א"ע אלהי ומשל ממשל רב והיה מפלתו מפלת האומה בכלל, לכן צוהו ליחד השקפת חזיונו עליו, ועל ידו על כל מצרים:

פסוק ג
התנים הגדול, המצרים היו מאמינים שהיאור נילוס הוא קדוש ושהתנינים הגדולים שבו יש בהם אלהות, ושיש תנים אחד הגדול מכולם שהוא מושל על כולם והוא ברא את עצמו ואת היאור, והמשיל אליו את פרעה בכחו, שהוא י"ל בארץ הכח עצמו שיש להתנים ביאור, וע"כ קראו בשם **התנים הגדול**, **שהוא רובץ בתוך יאוריו** שהיאורים

כולם ומה שבם שייך אליו, והוא מתפאר **שהיאור הוא שלו** כי הוא בראו, וכן **שעשה א"ע** עם היאור שבו תלוי אושר ארץ מצרים:

פסוק ד

ונתתי הנה מצרים נחרבה כמה פעמים ופרעה היה מושל תחלה עד נהר פרת, והכהו נבוכדנצר במלוך יהויכין (כמ"ש במ"ב כ"ד) וכן בשנה הרביעית ליהוקים, הכהו בכרכמיש (כמ"ש בירמיהו מ"ו:ב'), ואח"כ יצא שלישית בעת שצרו על ירושלים ושב לארצו (ירמיהו ל"ז:ז'), וכל זה היה חוץ לארצו, וע"ז אמר במשל **שיתן חחים בלחייו** כמו שמושכים הדק הגדול בחחים שלא ברצונו כי אז יצא ממצרים בהכרח ע"פ גזרת ה' להעניש, והמשיל **שידביק בקשקשותיו כל דגת יאוריו**, היינו שריו וגבוריו, **יעלהו מתוך יאוריו**, ר"ל שיצאו חוץ לארצו שבארץ היה בטוח משא"כ כוץ לארצו נדמה כדג בעלותו מן היבשה שהוא חלוש ורפה כח, וכן (**אעלה**) **דגת יאוריך** (**אשר**) **בקשקשתיך תדבק**:

פסוק ה

ונטשתיך המדברה, שם יפוזר חילו, **ושם יפול על פני השדה**, כי לא ילחם בעיר ובמבצר, **לא תאסף** במשל הדגים תחלה מקבצים אותם ואח"כ אוספים אותם הביתה, אמר **לא תאסף** הביתה, ויותר מזה כי גם **לא תקבץ** כי יאכלוהו חיה ועוף:

פסוק ו

וידעו ובזה ארויח **שכל יושבי מצרים יכירו כי אני ה'** כי ידעו שהיה לו עונש מה' המשגיא לגוים ויאבדם אחר כ"ז בא עליו מלחמה בארצו שבא נבוכדנצר לגבול מצרים והכהו בארצו, והיה זה כמה פעמים, באר פה המלחמה הראשונה, ובאר סבתה שהיה בעונש **יען היותם משענת קנה לבית ישראל** שישראל סמכו עליהם שיעזרום והם לא עזרום רק גרמו להם החורבן והנפילה שע"י בטחונם הסירו לבם מה' ולא שמעו לקול ירמיה בשם ה':

פסוק ז

בתפשם, דמה אותם לקנה רצוץ שבעת **יתפשנו אדם בכפו** להפחיד בו את חברו כאילו בו יכנו, **יתרוצץ ויבקיע כתפיו**, ובעת **ישען עליו** ישבר לגמרי, **והמתנים יעמודו**, כי בעת ילך האדם על רגליו כח הכובד הוא בין רגליו, ע"י מתניו שמעמידים את הגוף, ואם ישען על מטה, כח הכובד והפלס הוא באמצע בין הגוף והמשענת ולא יעמוד על מתניו כי כח הכובד הוא בין גופו להמשענת ובעת ישבר המטה יפול אם לא יעמוד על מתניו, וכן בנמשל בתחלה שרצו להפחיד את אויביהם ע"י פרעה כמו בעת צר מלך בבל על

ירושלים ושמעו כי חיל פרעה יצא ממצרים ונסתלק ועי"ז נבקע להם הכתף, כי הוצרכו לתת ממונם שוחד למלך מצרים כמ"ש (ישעיהו ל':ו') ישאו על כתף עירים חיליהם וכו' לא לאזר וכו' כי לבושת וכו', ואח"כ נשענו עליו והוצרכו לעמוד על מתניהם ולהלחם בעצמם, ורגליהם כבר נועפו ונכשלו:

פסוק ח

לכן, עי"כ בא עליהם נבוכדנצר אל ארצם, וזה היה אחר החורבן, ועז"א **הנני מביא עליך חרב**, ועי"כ **תהיה ארץ מצרים לשממה וחרבה**, **וידעו כי אני ה'** בזה יכירו אלהותי ביותר במה שהבאתי המחריב אל ארצם, עתה באר חורבן שלישי כללי שיהיה למצרים שזה היה בשנת כ"ז למלכות נבוכדנצר, שמונה שנה אחר החורבן שכבר נשא עונו מה שלא עזר לבני ישראל רק היה מסבה אחרת **יען אמר יאור לי ואני עשיתי** שעדיין היה מיחס כל כחו אל היאור ואל עצמו שאמר שיש בו כח אלהות, כי גם אחר המכה הנזכר שהחריב קצת מארצו עדיין לא נבטלה מלכות מצרים מכל וכל:

פסוק י

לכן הנני אליך, בא עליו חורבן החלטי כללי בשנת כ"ז לנבוכדנצר, ואמר בזה **לחרבות חורב שממה**, שהוא חורבן גדול מאד, יותר ממ"ש למעלה שממה וחרבה, וכן יהיה כולל כל הארץ **ממגדל סונה עד גבול כוש**:

פסוק יא

לא וכן יהיה חורבן אמתי עד **שלא תעבר בה רגל אדם ורגל בהמה**, כי תהיה כמדבר ציה, עד שגם מרעה לעדרים לא יהיה שם, וכן ימשך זמן רב כי לא **תשב ארבעים שנה**:

פסוק יב

ונתתי, וחוץ מזה יהיה חורבן גם בסביבות מצרים עד **שתהיה שממה בתוך ארצות נשמות** שגם הארצות סביבותיה תהיינה נשמות, ולפעמים תהיה הארץ נשמה והערים אינם חרבות כמו שגם במדבריות ימצא באמצע מקום מושב כאיים בתוך הים, לז"א שגם **הערים יהיו חרבות** וגם יהיו **בתוך ערים מחרבות** של השכנים, באופן שא"א שתבנה ותתיישב מן השכנים סביבה, ומוסיף שבכ"ז תגדל חורבן מצרים יותר מחורבן שכניה עד **שבתוך ארצות נשמות תהיה היא שממה** בערכן, כי תגדל שוממותה עד שיאמרו שבערכה הם אינם נשמות, ובתוכם תהיה היא הארץ הנשמה, וזה ימשך **ארבעים שנה**, וחוץ מזה הפלטים ושרידים משם לא יתישבו במקום אחד במדינה אחרת רק **יפוצו בין הגוים**:

פסוק יג
מקץ ארבעים שנה, כי מצרים נחרבה בשנת כ"ז לנבוכדנצר והוא מלך חמשה וארבעים שנה נשארו י"ח למלכותו, ואחריו מלך אויל מרודך כ"ב שנה, הם ארבעים שנה, כי בשנת א' לבלשצר נאמרה נבואת פרס לדניאל ומאז התחילו הגולים לשוב בימי מלך פרס, והתחילו להתקבץ:

פסוק יד
ושבתי ואז יקרא להם דרור לשוב לארצם ברשיון מלך פרס, **וישובו לארץ פתרוס** ששם גרו תחלה בהיותם לגוים בהתחלה, אבל שם **יהיו ממלכה שפלה**:

פסוק טו
מן הממלכות, בל תחשוב שתהיה שפלה בערך הקדום לבד, שלא תגדל כבודה כראשונה ובכ"ז תגדל כממלכות אחרות שיהיו ג"כ שפלים בזמן ההוא, אומר **מן הממלכות תהיה שפלה** שכולם ירימו ראש נגדה, ולא תאמר שהגם שתהיה תחת ממלכות אחרות בכ"ז תתנשא על הקיבוצים שאין להם מלך, אומר **ולא תתנשא עוד על הגוים** (שגדר שם גוי הוא העם הפחות שא"ל מלכות) וזה יהיה ע"י **שאמעט אותם כדי שלא יוכלו רדות בגוים**, ר"ל זה יהיה לשתי תכליות, א. כדי שלא ירדו בגוים למשול בם בפרך כי כבר הסיר ה' עול הגוים:

פסוק טז
ב. **כדי שלא יהיה לבית ישראל למבטח**, שלא יבטחו עוד על מצרים שהמבטח הזה **מזכיר עון**, ע"י שהם פונים אחריהם ולומדים מעשיהם ומסירים לבם מה', והתכלית הג' **וידעו כי אני ה'** שעי"כ יכור אלהותו שעושה עם מלכי הארץ כרצונו:

פסוק יז
ויהי בעשרים ושבע, כבר כתב בסדר עולם שבשנת כ"ז למלכות נבוכדנצר כבש את ארץ מצרים, ופי' בעשרים ושבע למלכות נבוכדנצר, וכתב מהרי"א שלכן לא תפס בכאן החשבון לגלות יהויכין כמו שחשב בכ"מ לפי שזכר למעלה שימשך חורבנה ארבעים שנה ולא ידענו מאין התחילו אותם ארבעים שנה, לכן הודיע הכתוב שבכ"ז למלכות נבוכדנצר היה חרב מצרים, ומשם יצא לנו שבמות אויל מרודך נשלם החשבון כנ"ל:

פסוק יח
בן אדם מצייר כי נבוכדנצר הוא שלוחו של ה' ושבט אפו להחריב הארץ וראוי שישלם לו שכר, וכל שהעבודה יותר גדולה ראוי לשכר יותר, והנה **אל צר העביד את חילו עבודה גדולה, עד שכל ראש מקרח** מרוב נשיאת המשאות אבי המצור ואבני קלע על

הראש והכתף ונמרטו שערות הראש, והעור שעל הכתף, ובכל זאת **שכר לא היה לו ולחילו**, כי שכר החיל הוא השלל והבזה שיבוזו בכבוש העיר, ושכר המלך הוא, או הארץ הנכבשת שימלוך עליה או אם יחריב הארץ שכרו הוא הכבוד שיהיה לו להפיל חתתו על מלכי ארץ, ושיניהם לא קבלו שכר כי אחרי שעמל בה ימים רבים נחרבה מעצמה ע"י הים שהציף אותה ושטף את השלל, וימח את כל היקום:

פסוק יט

לכן יתן לו את ארץ מצרים, **ונשא המונה** לעבדים ולשפחות, **ושלל שללה**, וזה יהיה שכר החיל כי את כל הרכוש יתן מתנה להחיל:

פסוק כ

פעלתו, ופעולתו שהיתה כוונתו בעבור הפעולה לא בעבור השכר ר"ל שהפעולה עצמה יקרה בעיניו לעשות לו שם תפארת, ע"ז **נתתי לו את ארץ מצרים**, שהגם שלא יהיה לו שכר כי תחרב לגמרי ולא תהיה ממלכה עוד, בכ"ז הפעולה תגדל שהחריב ממלכה גדולה כזו, ולמה לא אתן לו ארץ מצרים לשכר, היינו שלא יחריבה רק תשאר מממלכה תחתיו והיו שכרו, מפני **אשר עשו לי** שמרד בה' כמ"ש למעלה אשר אמר לי יאורי, ואשר היה משענת קנה לבית ישראל:

פסוק כא

ביום ההוא המפ' נלחצו בזה מאד רש"י ז"ל פי' ביום ההוא אחר מ' שנה ובאמת בעת ההיא לא נאמרו מן המ' שנה, שזה נבא בשנה העשירית. ועוד מז"ש ולך אתן פתחון פה והלא יחזקאל מת בימי נבוכדצר. ולדעתי אחרי שכבש מצרים שהיה גמר מלחמותיו עבד את הצלם בבקעת דורא ואז היה הנס מן חנניה מישאל ועזריה שנתקדש השם ואז הרים קרן ישראל שראו כי שם ה' נקרא על קדושיהם, וחז"ל קבלו שבעת שהיה המעשה של חמו"ע החיה יחזקאל המתים בבבקעת דורא ובאו העצמות וטפחו על פניו של נבוכדנצר ואמרו לו חבריהם של אלו מחיה מתים בבקעת דורא שהיה סימן אל הגאולה העתידה ותחה"מ. וזה **הפתחון פה שנתן לו בתוכם** על שהכירו את ה', כמ"ש **וידעו כי אני ה'**:

פרק ל

פסוק א

ויהי דבר ה' (כפי הנראה נבואה זו והיא השלמת הנבואה שהיתה בשנה העשירית שאז נבא לו כל חורבנות של מצרים והסמיך וכתב הנבואה של שנת הכ"ז להודיע סוף מפלתם, וחזר וסדר יתר הנבואה שדבר בעשירית דהא אח"כ סדר הנבואות שבשנת י"א

וי"ב) חזר וסדר איכות מפלתם בפרטות יותר ובסגנון אחר, כי נבואה הנשנית והנשלשת מחוייבת לבא בהכרח:

פסוק ב

הילילו הה ליום, היינו הגם שכבר עברו חורבנות על מצרים העיקר היום האחרון שבו תחרב לגמרי:

פסוק ג

כי קרוב יום שתחרב תכף אחר חורבן הבית, אבל **קרוב יום לה'**, היום השני שהוא בכ"ז לנבוכדנצר הגם שאינו קרוב, הוא קרוב לה' היום הראשון שאמר כי קרוב יום יהיה **יום ענן**, והיום השני שאמר וקרוב יום לה' **יהיה עת גוים**, כי אז יפלו כל הגוים שהיו בברית עם מצרים, ומפרש א. נגד יום ענן. **ובאה חרב במצרים** שתתפשט בכל מצרים, ונגד עת גוים, ב. **והיתה חלחלה בכוש** שגם כוש תחרד, **ולקחו המון** של מצרים, וגם **יהרסו יסדותיה** שהם האומות העוזרים לה שהם יסודות מלכותה וגבורתה, ומפרש מי הם יסודותיה **כוש ופוט ולוד** וכו' כולם מבני חם ומצרים (כמ"ש ובני חם כוש ומצרים ופוט ומצרים ילד את לודים) שכולם יפלו בחרב עם מצרים, (וזה נגד עת גוים):

פסוק ו

כה אמר ה' הנה גבורת מצרים היא, א. ע"י עמים רבים עוזביה, ב. ע"י רוב ההמון שגרו בתוך מצרים, ג. ע"י היאורים, ד. האמינו שבא כולם מן האלילים והמלך שלהם בראשם, באר שכל אלה יאבדו, **ונפלו סמכי מצרים** ויתחיל המפלה תכף **ממגדל סונה** שהוא בקצה האחד, ומאו **ונשמו בתוך ארצות נשמות** שכל הארצות שבצד ההוא של מגדל סונה ישמו, ובזה **וידעו כי אני ה'**, שע"י האש שאתן במצרים ישברו כל עוזריהם, שהם סומכי מצרים, ובאר שמה שנפלו סומכי מצרים יהיה לג' תכליות א. כדי שלא יהיה למצרים סומך ומחזיק, ועז"א ונפלו סומכי מצרים, ב. כדי שיהיה גם הארץ שסביביו נשמה שזה יגדיל השממון בענין שיתקיים מה שנבא שלא יעבר בה רגל אדם ובהמה, ג. כדי שידעו כי אני ה':

פסוק ט

ביום ההוא ולא לבד שישברו עוזריה שהיו אתה במלחמה, ולא לבד שישברו האומות שבצד מגדל סונה, כי תיכף **ביום ההוא יצאו מלאכים מלפני** שיהיה זה ע"י השגחתי, **להחריד את כוש** שהיה בצד האחר (כמ"ש ממגדל סונה ועד גבול כוש) ויחריד אותם בתוך מדינתם **שהיו בטוחים**, א. מצד שהאויב רחוק מהם, ב. מצד שהוא דרך ים (כמ"ש

היו ארץ צלצל כנפים אשר מעבר לנהרי כוש), **להחריד את כוש שהיה בטח ובהם יהיה חלחלה כיום מצרים**, **כי הנה** החלחלה **באה** בארצם, לא שמועה למרחוק ועל העתיד:

פסוק י

כה אמר ה' עתה באר איך יכרית המון מצרים ורוב העם שבה שזה יהיה ע"י ה' **ביד נבוכדנצר**, כי לעומת מ"ש בכוש שיהיה ע"י מלאכים ורק להחריד את כוש, ורק חלחלה יהיה בהם כי לא ישחית כל ארץ כוש, אבל המון מצרים ישבית ביד נבוכדנצר בעצמו, וכן יביא עמו עריצי גוים לשחת הארץ לא להחריד לבד:

פסוק יא

הוא ועמו אתו שהם **עריצי גוים**, גבורים עזים וקשים הם **מובאים** ע"י השגחתי (שזה גדר הפועל שלא נזכר שם פועלו) על תכלית **לשחת** הארץ בדרך השחתה, **ויריקו חרבותם** מתערה **וימלאו את הארץ חלל**:

פסוק יב

(**עתה** באר מן היאורים) **שיתן אותם חרבה כי ימכור את הארץ ביד רעים** והם לא ישמרו לתקן את היאורים, שהם החפירות שהיו מן היאור הגדול שבאמצע הארץ להוביל המים לכל חלקי המדינה ויהיה חרבה כי הארץ תמכר להם, **וזרים ישומו את הארץ** במקום שיש עדיין ישוב, וזה יהיה ע"י גזירת ה':

פסוק יג

(**עתה** באר מן האלילים) שעיקר עבודתם היה בנוף (מעמפוס) ישבית אותם משם, וכן **לא יהיה נשיא מארץ מצרים** שהוא היה ראש האלילים, **נתתי יראה** ע"י כן יפול יראה בלבם וחרד ופחד מפני תנופת יד ה' אשר הוא מניף על כל:

פסוק יד

והשמתי (עתה באר סדר חרבונם זה אח"ז) תחלה **ישומם פתרוס** שהוא במצרים העליונה, **ויתן אש בצען** וגם **יעשה שפטים בנא** אלכסנדריא בחלק התחתונה של מצרים:

פסוק טו

והנה המון נא והעם ילכו לעוז ולמצוא מחסה במבצר סין הסמוך להם, ועי"כ **ישפך חמה על סין**, ושם **יכרית המון נא** שחסו שם:

פסוק טז

ואחרי שישובו להקשות ערפם ע"י מבצר סין וע"י שגם נא היה מבצר והים סבב אותה (כמ"ש התיטבי מנא אמון היושבת ביאורים מים לה סביב אשר חיל ימים חומתה) ואז

יתן אש במצרים, **עד שתחיל סין** כיולדה בעת תחיל על המשבר להוציא הולד ויבקע הקרום ויפתח ויצא הנולד, שזה משל להבקעת המצור וז"ש **ונא תהיה להבקע** מן החיל הזה תבקע בטן היולדה, **ונף צרי יומם** הם ישנאו את היום כי יאהבו את הלילה שאז ימצאו סתר באופל מן האויב, ואז **בחרב יפלו בחורי און ופיבסת** והנשים **בשבי תלכנה**:

פסוק יח

עד שתגיע המלחמה לתחפנחס, ששם היה בית פרעה, ושם טמן ירמיהו אבנים במלט במלבן אשר בפתח בית פרעה כמ"ש (בירמיהו מ"ג שם), לכן אמר כי **שם חשך היום**, ממשיל שמן התחלת המלחמה התחיל היום לערוב עד הגיע לתחפנחס ששם חשך היום לגמרי, (ותפס לשון זה כי אז שבר מצבות בית שמש כמ"ש (בירמיה שם)) כי **שם שבר מוטות מצרים** שהיו מטילין עול ומוטות על שכניהם, **ונשבת גאון עוזה** שהיא גאון פרעה, עד **שהיא ענן יכסנה** כי יהרוג כולם ובנותיה בשבי תלכנה, ואז **יעשה שפטים** בכל מצרים, שיגלו כולם וידעו את ה':

פסוק כא

את זרוע פרעה, אומר כי בימי יהויכין ויהויקים **שברתי זרוע אחת של פרעה**, כי בימי יהויכין לקח ממנו עד נהר פרת, שהוא זרוע אחת מארצו, והגם שפרעה רצה לחבש את השבר ולהתחזק שמה, לא חובש היטב, כי היד הנשברת כשרוצים לחבשה היטב, צריך לשום רפואות במקום השבר להוציא הדם הנצרר והנגלד, ואח"כ לשים חיתול מדברים רכים, ואח"כ לחבש ולכרוך היטב על החיתול בחזקה, אבל אם חובשים השבר בלא רפואה וחיתול לא תתחזק היד עוד למלאכה, וז"ש **הנה לא חבשה לתת רפאות** ר"ל לא חובשה באופן הצריך שישים תחלה רפואות ואח"כ **חיתול כדי לחבשה לחזקה** שישאר לה חוזק וכח **לתפוס בחרב**, ור"ל שמה שרצה להתחזק שם על נהר פרת בימי יהויקים היה חיבוש בלתי טוב כי נשארה ידו רפויה וחסר כח לעמוד במלחמה:

פסוק כב

לכן כה אמר ה' הנני אל פרעה, **ושברתי את זרעתיו**, ע"כ נשברו שתי הזרועות בין **הנשברת** שנשברה שנית בימי יהויקים וצדקיה שנלחם עמו על נהר פרת בצאתו מארצו, ובין הזרוע **החזקה** שהיא ארץ מצרים עצמה ששם היה עדיין בתוקף ועוז, ועי"כ יהיה הסוף **שאפילו החרב מידו והפצותי את מצרים** וכו':

פסוק כד
ומפרש שזה יהיה בשני מלחמות שילחם עמו בארצו (כמ"ש למעלה במ"ש כי קרוב יום וקרוב יום לה') בפעם הראשון **אחזק זרועות מלך בבל**, **וישבר שני זרועות פרעה ונאק נאקת חלל** שיפלו מעמו חללים רבים:

פסוק כה
ובפעם השני **והחזקתי זרועות מלך בבל** ואז **וזרועות פרעה תפלנה**, לא כשובר שנשארה הזרוע ויכול לחבשה, רק שתפולנה מן היד ואין תקוה, ואז **ידעו כי אני ה' במה שאתן חרבי בידו**, **ונטה אותה על ארץ מצרים** בכלל הארץ, ואז **והפיצותי את מצרים** וכו' שאז יהיה גמר כליונם:

פרק לא

פסוק ב
אל מי דמית שואל אותו כי בגדלו אל מי רוצה לדמות את עצמו, בודאי ידמה את עצמו לאשור, כי **הנה אשור ארז בלבנון** וכו' וא"כ יבטח שידמה אליו בכל ענייניו עד שיהיה מפלתו כמוהו כי גם הוא נפל ע"י רוב גאותו **ארז בלבנון** מדמהו להארז שהוא גדול מכל האילנות של הלבנון, והיו לו מעלות על יתר הארזים **שהענפים** שלו היו **יפים** מאד בתארם, והיה **כחורש מצל** כיער העושה צל גדול כי היה מלא עלים וענפים רבים כיער הנסבך המצל. והיה **גבה קומה וצמרתו** שהוא הענף האמצעי שבראש האילן **היה בין עבותים** שסביב לו ענפים עבותים וקלועים שזה מיפה ראש האילן, ובנמשל היופי הוא הסדר שהיה במחנותיו והעושר שהיה לו, והיה מצל וסוכך על כל העמים סביביו, והוא גבה קומה שהיה מלך מלכים וגבוה מכולם, וצמרת הארז שהוא המלך היה מוקף מעבותים היינו שרים גדולים שכ"א גבוה במצבו ומקיף את הצמרת (כמ"ש הלא שרי יחדו מלכים, וכמ"ש בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי):

פסוק ד
מים גדלוהו, והיה להארז שפע מים ממעל שעי"ז גדל וברכת **תהום** מתחת שעי"ז **נתרומם** יותר, והמים של התהום נעשו **לנהרות** רבות, וכ"א **הלך סביבות מטעה** של הארז להשקותו, **ואל עצי השדה שלחה** רק **תעלות** מן הנהר והנמשל שהיה לו שפע רב מכל העולם שהיו כפופים תחתיו, וזה משל המים של המטר ושפע של התהום שהוא עושר מדינתו ומלכותו בעצמו שימים לו סביב, והוא קבל השפע הזה בעצם וראשונה,

וכל העמים שהם עצי השדה קבלו רק תמצית השפע ע"י, שהם התעלות הנמשכות מן הנהרות:

פסוק ה

על כן גבהא קמתו מכל עצי השדה אחר שהוא קבל עיקר השפע **ותרבינה סרעפתיו** הם הסעיפים הנושאים את הענפים הדקים, שבעץ פרי הם נושאי הפרי והם מתרבים מאד, ואלה הענפים הם בראש האילן, או בענפים הגדלים בראשם כפאר ומגבעות למעלה, ונותנים פאר לאילן ונקראים פארות על שהם ארוכים ונכפפים ומפארים את האילן עז"א **ותרבינה סרעפתיו ותארכנה פארותיו ממים רבים בשלחו** ר"ל בהתפשטות ע"י מים רבים ארכו ורחבו:

פסוק ו

בסעפתיו העוף אין עושה קן בהפארות שהם בראש האילן רק בהשרעפים שהם באמצע האילן, והחיוות יולדים במקום שהצל יותר קרוב להאילן שהוא תחת הפארות שהוא קרוב להעץ, כי הסרעפות מתפשטים מן האילן למרחוק, והנמשל חיות הם המלכים התקיפים כחיה שהיא אבירה נגד העוף מצאו מחסה בפארותיו, בעשרו וכבוד מלכותו, והעופות הם האומות בעלי המסחר והאניות, וכן יושבי האיים השטים כעוף למסחר הביאו לשם סחורותיהם ומצאו קן להם וגוים רבים חסו בצל מלכותו ועז"א **ובצלו ישבו גויים רבים**:

פסוק ז

וייף בגדלו ר"ל הגם שהאילן כשנגדל יותר ומוציא דליות ארוכים שהם ענפם המודלים ומתרומם יותר מגבולם אינו יפה, כי לרוב נכמשים הדליות ועליהם נופלים וכן הם מכחישים גוף האילן, וע"כ מזמרים הדליות וחותכים אותם, אבל הוא נעשה יפה באורך דליותיו, כי אעפ"כ גדל גם האילן, **יען שהיה שרשו על מים רבים**, ר"ל שהגם שמלך חלוש כשיארך מלכותו למרחוק לא יעמוד, כי צריך להוציא חיילותיו לחוץ ואינו בטוח ממרד בפנים, אבל הוא מרוב תקפו גם שהתפשט למרחבי ארץ, היה מושרש וחזק במדינתו:

פסוק ח

ארזים, גדל כל כך עד שגם הארזים אשר בגן אלהים, שהם הארזים שנטע משת ימי בראשית, **לא היו עמו** לעם אחד, **ברושים**, הסעיפים הרכים שבו היו גדולים יותר מברוש שהוא אילן חזק אחר הארז (כמ"ש הילל ברוש כי נפל ארז) ולא לבד שלא היו כמוהם כי גם לא דמו אליהם אפילו בדמיון **וערמונים** שגדלים ביופי מאד **לא היו כפארתיו**,

הגם שנדמו אליהם בדמיון, לא היו כמוהם ממש, ומוסיף **כל עץ בגן אלהים** שגם העצים שנטע ה' בגן עדן שנטע כל עץ נחמד למראה, ונעשו בתכלית היופי, **לא דמה אליו בעניו היופי**, שנעלה על כולם, והמליצה שלא היה מלך תקיף ואדיר כמוהו מימי בראשית, וגם סעפותיו ופארותיו שהם שריו וגבוריו ועשיריו עלו על מלכי ארץ בממשלתם וגבורתם ועשרם, לא לבד בדור הזה כי גם העצים אשר הם עתה בגן אלהים, שהם מלכי ארץ הקודמים שההבילו וספרו עליהם נפלאות מגבורתם וממשלתם וכחם לא דמו אליו:

פסוק ט

יפה עשיתיו, **וע"י הדליות** שהם הענפים הנגבהים ומודלים **היה יפה** מאד ונראה למרחוק עד שראוהו **עצי עדן ונתקנאו בו** על גודל מעלתו וגם ימליץ כאילו עצי עדן ונשמת הקדומים התעוררו עליו ונתקנאו על ממלכתו, והם הקרובים לאלהים השתדלו בתפלה ובתחנונים להפיל הארז הזה המתגאה שלא כדת, כי הוא חוץ מן הגן ושרשו ונופו במקום טומאה, ר"ל האבות הקדושים והצדיקים התפללו עליו, והשרים העליונים עמדו כנגדו, עד ששמע אלהים, ובא קצו:

פסוק י

לכן כה אמר ה', קבל קנאת עצי עדן, וכה אמר אליו, **יען אשר גבהת בקומה**, (כמ"ש אפקד על פרי גודל לבב מלך אשור), א. שגבה בקומה ר"ל בכחו וגבורתו, ב. **ויתן צמרתו** שהמלך שלו עלה על כולם, ועי"כ **רם לבבו בגבהו** שחשב שכחו מעצמו ושהוא נתן צמרתו על בין עבותים (כמ"ש כי אמר בכח ידי עשיתי וכו'):

פסוק יא

ואתנהו ביד אל גוים, לכן מסר אותו ביד נבוכדנצר שהוא תקיף של הגוים והגוים חושבים אותו כאל, והוא **יעשה לו כרשעו** אשר עי"כ **גרשתיהו** מפני, ואיני משגיח עוד עליו, ויען שכבר נבא עליו ישעיה במליצה כזאת, הנה האדון ה' צבאות מסעף פארה במערצה וכו', והלבנון באדיר יפול, שדמהו ג"כ לארז אדיר, ואז נכרת ע"י ה' בעצמו, ובאדיר שהוא מלאך ה', אז עוד לא נגרש מפניו ועוד מלכותו קיימת, ועתה שכבר גרשתיו לא נתתיו ביד אל של מלאכי ה' רק ביד אל גוים והוא יעשה כרשעו כי גם הוא רשע כמוהו ויקום רשע על רשע, וברשע יעשה לו:

פסוק יב

ויכרתהו השדים שהם **עריצי גוים והזרים** שעמהם יכרתוהו ויטשוהו **הדליות** הארוכים **יפלו על ההרים** ר"ל חילו וגדודיו יפלו בהרים במלחמה **והפארות יפלו אל האפיקים**

ר"ל עשיריו ועמו יתפזרו באפיקים בגולה, **ועמי הארץ** שהיו חוסים בצלו **ירדו מצלו ויטשוהו**:

פסוק יג

על מפלתו, **העופות והחיות** לא יקננו ולא ילדו שם, רק **ישכנו על מפלתו**, שע"י מפלתו ישכנו בשכנם, ר"ל האיים הסוחרים לשם יעברו דרך שם למקומות אחרים, והגבוהים ושרי העמים ומלכיהם יחלקו ארצו ביניהם:

פסוק יד

למען, וזה אזהרה אל מלכי מצרים ואשור (נגד מ"ש יען אשר גבהת בקומה) יזהרו **כל עצי מים שלא יגבהו בקומתם**, וידעו כי מימי השפע בא מה', הוא המשפיל אף מרומם, (ונגד מ"ש ויתן את צמרתו אל בין עבותים) אומר **ולא יתנו את צמרתם** ר"ל שמלכיהם לא יגבהו על מלכים אחרים, (ונגד מ"ש ורם לבבו בגבהו) אמר **ולא יעמדו אליהם** ר"ל האלים שלהם, (מלשון אל גוים) היינו מלכיהם שעשו את עצמם לבני אלים ואלהות, לא יעמדו **בגבהם**, **שכל שותי מים** היינו המקבלים השפע לא יגבהו בלבבם כבני אלים, **כי כולם נתנו למות** ר"ל שמתנאי האלהות שיהיה נצחי, ושיהיה נעלה מהעולם התחתון, ושיהיה נעלה מבני אדם בעלי חומר, והם **כולם נתנו למות** ואינם נצחיים, **אל ארץ תחתית**, לא לשמים וממעל לככבי אל, **ובתוך בני אדם** לא בתוך האלים והמלאכים, כי הולכים **אל יורדי בור** לקבר:

פסוק טו

כה אמר ה' הנה את נינוה כבש נבוכדנצר בשנה הראשונה למלכותו, ומאז התחיל לכבוש גוים רבים וכולם נתנו בידו עד שלבסוף כבש את מצרים והחריבה, וזה היה אחרית מלחמותיו, מצייר שביום שהחריב את אשור נגזר מה' להחריב את כל ממלכות הארץ שהיו תחלה כפופים תחת מלכות אשור, ומצייר שאז **ביום רדתו שאולה האבלתי כסיתי עליו את תהום**, אז נעשה התהום אבל, כמו שהאבל לא יצא לחוץ ומכסה ראשו, כן התהום כסה ה' פניו בל יצא עוד לחוץ להשקות העצים, ועי"כ **ואמנע נהרותיה** שהיה הולך סביבות מטעה, **ויכלאו מים רבים** כמ"ש ואת תעלותיה שלחה אל כל עצי השדה, ועי"כ **ואקדיר עליו לבנון** נעשה כל הלבנון קודר מרוב החום הבוער כי אין מים, **וכל עצי השדה עליו עלפה** מרוב הצמאון, כאדם המתעלף בחום ובצמא, ר"ל שאז נפסק השפע מכל המלכים שהיו חוסים בצל אשור, כי לא היה מי שיגין עליהם מחמת המציק:

פסוק טז

(טז-יז) (**עתה** מפרש הנמשל) **מקול מפלתו הרעשתי גוים**, כי מאז התחיל נבוכדנצר להרעיש הארץ ולהרגיז ממלכות, **וינחמו בארץ תחתית כל עצי עדן**, מצייר שהגוים שעל הארץ נתרעשו, ועצי עדן הם המלכים שמתו ע"י המחריב נחמו בארץ תחתית (עי' רש"י ורד"ק), ומפרש כי **מבחר וטוב לבנון וכל שותי מים גם הם אתו ירדו שאולה** שמאז ירדו כל העצים לשאול ר"ל נכבשו כל הממלכות ונחרב ארצם, וגם **זרועו** של אשור ר"ל עוזריו אשר **ישבו בצלו בתוך גוים** כולם ירדו שאולה ונעשו חללי חרב:

פסוק יח

אל מי דמית, עתה סיים דבריו מ"ש אל מי דמית בגדלך וכו' אל מי דמית, אם תדמה אל אשור, כי **ככה בכבוד ובגדל בעצי עדן**, שכמוהו אתה בכבוד וגודל בין עצי עדן, ר"ל המלכים שמתו והם בעדן (ככה) **והורדת את עצי עדן אל ארץ תחתית** א"כ גם בזה תדמה אל אשור שתרד עמו אל ארץ תחתית ועם כל עצי עדן, **ושם תשכב בתוך ערלים**, וכולם יכירו אותך ויאמרו **הוא פרעה וכל המונו**, כי תרד שם עם כל המונך, וזה שהתחיל אל מי דמית בגדלך, וכי רק בגדלך תדמה אל אשור הלא תדמה אליו בכל עניניו וכמוהו תשכב בהמון רב בשאול וכמוהו תהיה נרשם ביניהם, לאמר הוא פרעה וכל המונו, כמו שיתרשם אשור בשאול:

פרק לב

פסוק ב

כפיר גוים נדמית ידמה את פרעה בצד א' ככפיר, שהאריה בילדותו שנקרא כפיר לא יצא על טרפו חוץ ממעונתו, רק יטרוף את החיה הקרבה אל סוכתו, עד שהגיע להיות אריה שאז יצא עלי טרף חוץ מגבולו, ובזה יאמר שנדמה בעיני גוים ככפיר שאינו יוצא ממקומו כך לא היה דרכו לכבוש ארצות רחוקות ולהרגיז הארץ, ובכ"ז הזיק לכל שכניו, ובזה מדמהו **לתנים בימים**, כי המצרים היו מאמינים שהתנים הגדול שהוא הקראקאדיל קדוש ומושל במים, ושעת ידלח ברגליו את מי נהר נילוס, יגרשו מימי הנהרות כולם ויהיה סער בתחתית המים ויתנשאו דכים וישטופו ויעברו אל הנילוס ויתמלאון מימיו, ועי"ז יחסרון הנהרות כי ירפשו מימיהם וירדו אל נחל מצרים, וז"ש **ואתה כתנים בימים ותגח בנהרותיך**, ר"ל שתשכב על גחונך, **וברגליך תדלח המים בנהרותיך**, ר"ל שהוא נהר נילוס, ובזה **תרפוס נהרותם** של הגוים (ואמר כתנים בימים כי המצריים האמינו שהאליל המושל על הים י"ל מלחמה עם האליל המושל על הנילוס, אבל אתה כתנים

המושל גם בימים, ותדלח נהרותיך, וירעשו מים) והנמשל שהגם שנדמית ביבשה לכפיר שאינו יוצא חוץ מגבולו, אבל בימים ובמים עשית היזק גדול, כי כבש את כל העמים אשר על יד נהר פרת ועל שפת הים, ומשך השפע אליו וכולם היו לו מס עובד, ורפס נהרותם ושפעם:

פסוק ג

כה אמר ה', ועי"כ **ופרשתי עליך רשתי** הרשת פורשים על פני כל המים לעכב הדגים ממהלכם וצריך לזה אנשים רבים, אבל הדג הגדול לא יעלוהו ברשת רק במקום שמתעכב ישליכו עליו חרב שהוא מן מוקש המחריב אותו וממיתו, וז"ש והעלוך בחרמי, והיינו שע"י תחבולות יוציאהו מארצו ללכת למלחמה לקראת מלך בבל ואתו קהל עמים רבים:

פסוק ד

ונטשתיך ויהיה כדוגמת הדג שמת כשבא ליבשה, ר"ל שם אעזוב אותך ותמות מעצמך, ותטול על פני השדה, **והשכנתי** כמשל הדג הגדול שפלטו המים וניתן לאכלה לעוף ולחיה, היינו שכולם יבוזו שללו:

פסוק ה

ונתתי מצייר שהעופות יעלו את **בשרו על ההרים**, **והגאיות יהיו מלאים מן הרמה** שלו:

פסוק ו

והשקיתי, ע"י **שיצוף הדם שלך אל ההרים** יהיה הדם רב כ"כ עד **שאשקה כל הארץ** ויותר מזה שיתרבה כאפיקי מים **ואפיקים יהיו מלאים מן הדם** השוטף כמים רבים, וכ"ז מצייר המפלה הראשונה שנפל חוץ לארצו (כמ"ש למעלה כ"ט ונתתי חחים בלחייך ונטשתיך המדברה וכו' וכמו שפירשתי שם):

פסוק ז

וכסיתי עתה מצייר המפלה השניה שהיה לו בארצו (שנבא ע"ז שם (פסוק ח')) ומצייר זה כאילו **בכבות אורו יכוסו שמים**, וזה ע"פ האמונה שהאמינו המצרים שהאור והכוכב שלהם המושל בשמים, הוא ראש המאורות ומלך הכוכבים, ולא יכהה אורו לעולם, ועת יאפילנו ענן, שזה משל אצלם שהאור הגדול מתחיל לכהות ולהיות כבה יעלה עשן גדול ויכהה כל מאורות השמים, (וזה נמשך להם על שהשמים ברים תמיד במצרים ואין שם ענן ומטר לעולם) ועת יכובה האור לגמרי ויהיה חשך במצרים יחשכו כל מאורי אור בשמים וכפי דמיונם אמר **וכסיתי בכבותך שמים**, וזה משל על החורבן הראשון שהיה בארץ מצרים כנ"ל שאז נכבה אורם קצת, ויצא עשן ואד וענן ונקדרו הכוכבים עד

שנתכסה השמה והירח ולא האירו למטה וזה מליצה שכן גם למטה ספו תמו כל עוזרי מצרים וכמה אומות אתם:

פסוק ח

כל אח"כ יכובה האור לגמרי ואז **כל מאורי אור בשמים אקדירם עליך**, שלא לבד שיכוסו בענן למטה כי גם יקדרו בשמים ולא ימצא אורם אף למעלה, ועי"כ **ונתתי חשך על ארצך** לא כמו בעת הענן שעדיין נמצא קצת אור, רק יהיה חשך לגמרי, ועז"א **בשמים אקדירם**, שהוא קדרות גמור גם בשרשם, וזה משל על החורבן האחרון שהיה במצרים שהיה חשך גמור והאור היה לחשך אפלה וחורבן עולם שממה (כנ"ל ל"ב פסוק י'):

פסוק ט

והכעסתי, אז **אכעיס לב עמים רבים** כי בלכתו משם שטף גוים רבים מסביב ויש הבדל בין עם ובין גוי, שגוים הם הפחותים, ועמים י"ל מלך, ותחלה כעסו עמים שי"ל מלך ע"י **ששבר מצרים התפשט לגוים** הפחותים שהיו תחת מצרים ונפלו ונחרבה ארצם, ומשם התפשט גם **על ארצות אשר לא ידעתם** שנפוצו חיל כשדים גם למרחוק:

פסוק י

והשמותי, אח"כ **אשומם גם עמים רבים** (שהעמים י"ל מלך) **ומלכיהם ישערו עליך שער**, לא כעס פנימי בלב, רק שער ושממה, **בעופפי חרבי על פניהם**, כי החרב של ה' (שהוא מלך בבל שהוא חרב ה') יעוף גם על פניהם, **ויחרדו בכל רגע איש לנפשו** בל תגיע הרעה אליו:

פסוק יא

כי כה אמר ה' עתה פי' הנמשל, תחלה **חרב מלך בבל תבואך** שזה הנמשל של המליצה הראשונה שמלך בבל בא לעיו והוא חוץ לארצו והרג חייליותיו, אח"כ **בחרבות גבורים אפיל המונך** הוא מה שאח"כ בא למצרים והרגו המון רב, ואח"כ **ושדדו את גאון מצרים ונשמד כל המונה** הוא החורבן האחרון שנשמדו כולם:

פסוק יג

והאבדתי, ואז היתה שממה ארבעים שנה, והיאור היה חרב ורגל אדם ובהמה לא עבר בארצם (כנ"ל סי' כ"ט), ולא יהיה מי שידלח הנהר לא התנים מבפנים, ואף לא רגל אדם ובהמה מבחוץ, ועי"כ ילכו כל הנהרות בהשקט ולא ירפסו מימיהם ע"י סער הנילוס (כנ"ל פסוק ב') **ואז אשקיע מימיהם** של כל הנהרות, ונהרותם כשמן אוליך ההולך בהשקט ונקי מכל עפר והתערובות והוא משל על שמצרים לא יקחו עוד שפע של האומות שכניו:

פסוק טו

בתתי וזה יהיה עת אתן את ארץ מצרים שממה ונשמה שהוא בחורבן האחרון:

פסוק טז

קינה היא מכל זה יעשו קינה, ועל המפלה הראשונה שנפלו חוץ לארצם אמר **קינה היא וקוננוה**, יעשו קינה מן הכפיר והתנים בימים, ויקוננו על התנים שהוטל למדבר, ועל המפלה השניה שבאו כשדים לארצם אמר בנות גוים תקוננה אותה, כי אז נפלו גוים רבים עמו כל עוזרי מצרים וסומכיו, והיתה קינה כללית, ואז קוננו הקינה על כוכבים ושמש וירח שנתכסו בענן ע"י שנכהה המאור הגדול, ועל החורבן השלישי שנחרבה כל מצרים והיתה למדבר שממה אמר **על מצרים ועל כל המונה תקוננה אותה** כי אז נחרבה מצרים וכל ההמון, והיה חורבן כללי, ואז קוננו שנקדרו כל מאורות השמים ובא חשך אפלה על ארץ מצרים, בענין שדברים האלה התחלקו לג' קינות, א. קוננו בני ארץ מצרים, ב. קוננו בנות הגוים על מפלתם עם מצרים, ג. קוננו על מצרים עצמה, אבל גם זה קוננו בנות הגוים כי מצרים כלו נאבדו ולא היה מהמון מצרים מי שיקונן רק יתר העמים קוננו עליהם:

פסוק יז

בחמשה עשר לחדש היינו לחדש שנים עשר הנזכר למעלה שכבר נבא בא' לחדש ובט"ו באתהו נבואה שנית, ונבואה זו עלומה מאד ולא נודע מה רצה בה, וכבר העיר המהרי"א ופירש שהיא נבואה עתידה אל אחרית הימים בימי גוג ומגוג שאז יתאספו כל הגוים על ירושלים, וכן האמת, רק שבשטתו בענין גוג ומגוג איני מסכים עמו ודרכי משונה מדרכו ולכן אפרש לפי דרכי, הנה בעת קץ, אחר שכבר ישבו ישראל על אדמת ישראל, עתידים האומות להתאסף ולכבוש את ירושלים, ויבא גוג נשיא משך ותובל מארצות הצפון והמערב, שהם הערלים הנקראים אדום, ומשך ותובל הם מבני יפת הגרים באירופא כמ"ש היוסיפון ושם אמר כי פרס כוש ופוט אתם וכן בית תוגרמה שהם כולם נמולים מחזיקים בדת ישמעאלים, והם יתאספו עם בני אדום לכבוש הארץ מיד ישראל, אבל בבואם יעשה ביניהם מהומה וילחמו איש באחיו היינו אדום וישמעאל ילחמו זה בזה, מפני שאמונתם מפורדת, ושם ישפוט ה' אתם בחרב ובדם, כמו שנתבאר שם ובזכריה י"ד, ע"ז סיפר כאן איך כולם ילכו לאבדון, וחשב תחלה מצרים ואשור ועילם שהם מחזיקי דת ישמעאל, והם נמולים היום, ואחר כך חשב משך ותובל ואדום ומלכיה ונסיכי צפון שכולם הם ערלים, וביניהם תהיה המלחמה, ותחלה תהיה עיקר המפלה במצרים שהם קרובים לא"י והם יבואו בראש ויפלו, ויבואו האשורים והפרסיים לנקום

נקמתם ויפלו כולם שני הצדדים ועז"א **נהה על המון מצרים והורדהו**, מצייר שמצרים אינו רוצה לירד אל הבור כי לא בא בשביל כך להלחם עם אדום, אבל אתה נהה עליו והורידהו בעל כרחו, ואחריו ירדו **בנות גוים אדרם** מבני אדום שהם אדירים, וכן עוזרי מצרים אשור ועילם:

פסוק יט

ממי נעמת אומר ממי אתה נעים וחשוב יותר שאינך רוצה לרדת, **רדה והשכבה את ערלים** (אשר), **בתוך חללי חרב יפלו** כי גם הם יפולו עמך במלחמה שתהיה ביניכם שכב עמם יחד. **חרב נתנה** אמר אבל חרב הנתנה **ימשכו אותה עם כל המוניה** החללי חרב הנזכר ימשכו אל הבור את החרב שניתנה ואת המוניה היינו בני אדום שהם נתנו החרב והתחילו במלחמה ימשכו אחריך לבור:

פסוק כא

ידברו לו, כן ידבר אל **שאול** בשבילי **את עזריו** שהם ידברו עם עוזרי פרעה שימשכו את החרב אל השאול היינו שיהרגו את בני אדום, והאילים יבשרו לו לאמר **ירדו שכבו הערלים** והם **חללי חרב**, (עתה יספר מי הם העזרים) ? **שם אשור וכל קהלה** שהם יעזרו למצרים, אבל כבר הוכנו **קברתיו סביבותיו** כי כולם **חללים הנפלים בחרב** כי גם הם יפלו והוכן קברות למו:

פסוק כג

אשר נתנו כבר מקדם נתן **קברות אשור** והקברות הם עתה **בירכתי בור** כי הם קברות קדומים שנפלו סביב לירושלים בימי חזקיה, ועתה **ויהי קהלה סביבות קבורתה** של מצרים, ר"ל שנקהלו לנקום נקמת מצרים והם **כלם חללים נפלים בחרב** מפני **אשר נתנו חתית בארץ חיים** מפני שהגלו את עשרת השבטים והרעו תמיד לישראל לכן בא העת להענישם במקום הרשע שמה המשפט:

פסוק כד

שם עילם וגם עילם שהם פרס ומדי יבואו **סביבות קברתה** של מצרים להנקם נקמתם והם ג"כ **כלם חללים הנפלים בחרב** עליידי **אשר ירדו ערלים אל ארץ תחתיות** ע"י שעילם יהרגו הרבה מן הערלים (שיהרגו אותם בהשגחתו להענישם על **שנתנו חתיתם בארץ חיים** והחריבו בית שני והרעו לישראל, ועי"כ **ישאו כלמתם את יורדי בור** (ויפלו שמה) ובסבה זו על ידי עילם ירדו ערלים שהם הרגו אותם עי"ז יהיו בני עילם חללים נופלים בחרב כי יבואו עמים אחרים מבני אדום לנקום נקמת אחיהם:

פסוק כה
בתוך חללים של הערלים שנהרגו **נתנו משכב לה** לעילם **בכל המונה וקברתיה** יהיו **סביבותיו** של פרעה, ומפרש מי הם החללים? **כלם ערלים חללי חרב** הם החללים של הערלים שהם חללי חרב על **שנתן חתיתם בארץ חיים** והחריבו את בהמ"ק, **וישאו כלמתם** ר"ל ועילם ישאו הכלימה מה **שבתוך חללים נתן** שנתן בין חללי הערלים שהם טמאים בעיניהם (וזמ"ש חז"ל עתידה פרס שתפול ביד אדום שנאמר אם לא יסחבום צעירי הצאן, ואמרו עתידה אדום שתפול ביד פרס, ושניהם אמת):

פסוק כו
שם משך תובל עתה מפרש מי הם הערלים שעמהם ילחמו מצרים ואשור ועילם? הם משך תובל **וכל המונה** שהם חיל גוג נשיא ראש משך ותובל **וקברותיה** של המונה הם ג"כ **סביבותיה** והם **כלם ערלים** והם **מחללי חרב** על כי **נתנו חתיתם בארץ חיים** והרעו לישראל:

פסוק כז
ולא והם לא **ישכבו** ביחד **את הגבורים הנפלים מערלים אשר ירדו שאול בכלי מלחמתם ויתנו את חרבותם תחת ראשיהם**, כי כן היא הכבוד אצל מלכי הערלים לתפארת גבוריהם שנפלו במלחמה וכלי מלחמתם בידם ותחת ראשיהם, כי ישכבו ביחד עם הישמעאלים אויביהם, **ותהי עונותם על עצמותם** שלא יתכפר להם ע"י כלות בשרם כי עוד ישאר עונם על עצמותיהם הנשארים אחרי כלות הבשר על **כי חתית גבורים** היה **בארץ חיים** לכן יענשו:

פסוק כח
ואתה פרעה **בתוך ערלים תשבר** בין ערלים האלה שהם משך תובל, **ועמהם תשכב** כי אח"כ יפלו גם הם ויקברו עמם:

פסוק כט
שמה אדום אח"כ יבואו שמה אדום ומלכיה והם ילחמו שנית בגבורה רבה **וינתנו בגבורתם את חללי חרב**, **והמה את ערלים ישכבו** שהם יקברו לבד עם הערלים לא את הישמעאלים הנמולים (וכפי הנראה ילחמו שלשה האחרונים הנחשבים פה נגד שלשה הראשונים מצרים עם משך תובל, ואשור ילחם עם אדום, ועילם עם נסיכי צפון, ובאשור לא נזכר שנקבר עם ערלים כי הערלים של אדום ומלכיה יקברו מופרדים בפ"ע והם ילחמו בגבורה רבה, ואמרו חז"ל ששלשה מלחמות עתיד גוג ומגוג לעשות, כפי הנראה הוציאו זאת מפה שחשב שלשה כנגד שלשה):

פסוק ל
שמה נסיכי צפון, אח"כ יתעוררו **נסיכי צפון וצדני**, והם יוכו מן מחנה עילם והם לא ילחמו בגבורה נמרצה וז"ש **אשר ירדו את חללים בחתיתם**, שהראו חתת ומורא וע"כ **מגבורתם בושים וישכבו ערלים את חללי חרב** של מחנה עילם כמ"ש בתוך חללים נתנו משכב לה **וישאו כלמתם את יורדי בור** כי נלחמו שלא בגבורה:

פסוק לא
אותם יראה פרעה ויהיה לו **נחמה על המונה** שנפל כי יאמרו שהם **חללי חרב פרעה** כי יתיחס כל המלחמה והנצחון על שמו על שהוא התחיל במלחמה:

פסוק לב
כי נתתי את חתיתי בארץ חיים זאת יהיה ע"י שאני נתתי חתיתי ומוראי בארץ חיים כמ"ש והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים ועי"כ **והשכב** פרעה וכל המוני ישאר מושכב **בתוך ערלים** עם חללי חרב הנזכרים:

פרק לג

פסוק ב
ארץ כי אביא עליה חרב, יש שני מיני צופים, א. צופה שמעמידים לראות אם אויב בא לעיר, ב. אחר שכבר בא האויב מעמידים צופה לראות ולעיין על מחנה האויב ולהזהיר את העם שישמרו א"ע מן הצד שמשם יערוך מלחמה וישליך חצים ואבני קלע אל העיר, ויש ג' הבדלים ביניהם, א. שהצופים שמעמידים לראות אם יבא איזה אויב, מעמידים צופים רבים בכל צד, משא"כ הצופה שמעמידים אחר שבא האויב מעמידים רק צופה אחד, שיעיין על מעשה האויב ומערכתו, ב. הצופים שיראו אם בא האויב מעמידים אנשים הדיוטים, אבל הצופה שיעמוד לראות על מערכת האויב שכבר בא, צריך להיות אחד משרי הצבא היודע תכסיסי מלחמה, ויודע להזהיר את העם ממקום הסכנה, ג. הצופים הראשונים יעמיד המלך או שר הצבא, כדי שאם ירגישו ביאת האויב יודיעו לצבא המלחמה לצאת לקראתו לקרב, אבל הצופה השני אם בא האויב יעמידו העם כולו, כדי שבעת שיראה שהאויב ידו רמה ושיכבוש את העיר יודיע אל העם כדי שימהרו להמלט על נפשם, וז"ש **ארץ כי אביא עליה חרב**, אם כבר בא החרב ואז א"צ להעמיד צופים רבים לראות אם בא החרב, רק אז **יקחו עם הארץ** כי הם יעמידו הצופה, ורק **איש אחד**, והאיש הוא **מקציהם** ר"ל אחד מקציני העם העומד בראשם, **ונתנו אותו**

להם לצופה, שעקר מה שצופה הוא בעבורם, להזהירם בעת הסכנה, לעמוד על נפשם, ואז ????:

פסוק ג

וראה, אם יראה **שהחרב באה על הארץ** דהיינו שהאויב מנצח וכובש העיר, ואז **יתקע בשופר להזהיר את העם** שימהרו לברוח:

פסוק ד

ושמע ר"ל כי היה בענין השופר שני ענינים, א. יש סימנים בתקיעת השופר שכל מבין הסימנים יודע איך יעשה ובאיזה צד יברח או איך ינצל, ועז"א **ושמע השומע את קול השופר** ר"ל מי ששומע ומבין סימני התקיעות והאותות שהקול מורה עליהם **ולא נזהר דמו** בראשו יהיה הוא מתחייב בנפשו, ב. שאף מי שאינו יודע אותות השופר וסימניה, עכ"פ **את קול השופר שמע** והיה לו להזהר ולברוח וגם היה בענין השופר ענין שני מוסרי, שקול השופר הוא מעורר לתשובה והיו מתריעים על הצרות שישובו העם מעונותיהם, וע"ז הצד אמר את קול השופר שמע ולא ולא נזהר לשוב בתשובה **דמו בו יהיה** ר"ל בפנימיותו מה שלא תקן נפשו עכ"פ ע"י תשובה, שאם **היה נזהר נפשו מלט** היה ממלט נשמתו מני שחת:

פסוק ו

והצופה אבל אם הצופה לא הזהיר ע"י תקיעת שופר הגם שהנפש בעונו נלקח מ"מ אדרוש דמו מיד הצופה, אם במה שלא הזהיר מן האויב, ואם לפי המוסר מה שלא עורר לתשובה שעי"כ היו נצולים:

פסוק ז

ואתה באר הנמשל, **אתה הצופה העומד מצד בני ישראל** לתקן עניניהם **ושמעת** מפי דבר גזרה שגזרתי עליהם שאז החרב באה בודאי **תזהיר אותם ממני** שישובו בתשובה וימלטו מן הגזרה:

פסוק ח

באמרי לרשע, הגם שגזרתי עליו הדין למיתה, הלא אמרתי **רשע מות תמות**, שימות יען שהוא רשע, וא"כ אם יעשה תשובה ויהיה צדיק לא ימות, וא"כ **אם לא דברתי להזהיר רשע מדרכו** אז תגרום לו היזק בשתים, א. **שימות בעונו**, ב. **שהוא רשע ימות**, שימות רשע בלא תשובה, וע"כ **דמו מידך אבקש**:

פסוק ט

ואתה כי הזהרת ולא שב, תרויח בשתים, א. **הוא בעונו ימות**, לא אמר הוא רשע בעונו ימות, כי עכ"פ ישים לב קרוב למיתה ויעשה תשובה ותהא מיתתו כפרה, ב. **שאתה את נפשך הצלת**:

פסוק י

כן אמרתם לאמר ר"ל שהם אומרים שאין מועיל להם תשובה מצד שני טעמים, א. שידמו מצות ה' ואזהרותיו כמלך שצוה צווים על עבדיו והם עברו על פקודותיו, שהם חייבים, אם מצד שמרדו במלך, אם מצד שקלקלו את מלאכתו, ועל שניהם אין מועיל תשובה וחרטה, וז"ש שאתם אומרים כי **פשעינו** עלינו שמרדנו במלכו של עולם, ועוד שחטאותינו עלינו שהם המעשים עצמם שקלקלנו מלאכתו ועבודתו, ואיך יועיל תשובה, זאת שנית בהשקף ע"מ המצות והאזהרות באו לתועלתנו כדמיון הרופא המצוה על החולה שכן באו לטהר ולקדש את נפשותיכם, ואם עבר החולה על דברי הרופא עד שהוא נימק בחליו מה יועיל לו החרטה והתשובה, והוא כבר נימק בחליו ועז"א **ובם אנחנו נמקים**, וא"כ **ואיך נחיה** ע"י חרטה ותשובה ושמיעת קול שופר:

פסוק יא

אמר אליהם, משיב להם בשבועה על שני טענות אלה, על הראשון אומר שציווי ה' לא ידמו לצווי ב"ו שאם יעברו על פקודתו רוצה לענוש ולהנקם מן החוטא ולהמיתו דוקא, אבל ה' כל חפצו בתקנת בריותיו ולהחיותם, וגם כשחטאו וגזר עליהם עונש אין תכלית העונש כדי להעניש ולהנקם, רק כדי שע"י העונש ישים על לבו לשוב ולתקן מעשיו להבא, וגם אם יגזור מיתה על הרשע אין תכליתו מות הרשע, רק תכליתו שעי"כ יראה רשע אחר וישים על לבו לשוב, וז"ש **אם אחפוץ במות הרשע** זה אינו החפץ והתכלית המכוון, **כי אם** תכלתיו הוא **בשוב רשע** אחר **מדרכו** ע"י יראת העונש **וחיה**, וא"כ חפץ ה' הוא חיי הרשע ולא מותו, וכשיתקן מעשיו להבא חיו יחיה, ואם מצד השני שנטמאתם ואתם נמקים ע"י מעשיכם **שובו שובו מדרכיכם הרעים**, ע"י שתשובו תשובו לאיתנכם ותתקדשו ותרפאו מחלייכם, **ולמה תמותו** הלא יש לכם רפואה:

פסוק יב

ואתה בן אדם אמר אל בני עמך, ועתה הודיע להם שאין ה' מביט על מעשים הקודמים בין לטוב בין לרע, רק על מעשים של עתה, עד **שצדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו**, ר"ל שאינו דומה כב"ו שאם יחטא לפניו עבד ששרת לפניו תמיד באמונה יזכור צדקותיו הקודמים וימחול לו, ובהפך מי שהרשיע לפניו תמיד אף שישוב מדרכו לא יועיל כי

ישמור איבתו בלבו להענישו, לא כן אצל ה', עת ימרוד הצדיק בו בפשע אז צדקתו הקודמת לא תצילנו **והרשע** השב מרשעו **לא יכשל ברשעתו** הקודמת, כי נמחל לו וכאילו לא היה מכשול בדרכו כלל, **וצדיק לא יוכל לחיות בה ביום חטאתו**, ר"ל שהגם שבאם יחטא הצדיק בחטא שוגג לא בפשע תועיל לו רשעת הרשע, ר"ל שאז יצרפו מעשיו נגד מעשה הרשע החוטא בפשע וזדון ויצא צדיק לערכו אבל אחרי שהרשע שב בתשובה והצדיק עשה חטא שוגג לא יהיה צדיק בערך הרשע ולא יזכה נגד מעשה הרשע הקודמים, כי אז יביטו על מעשה הרשע והצדיק של עתה, שהרשע שב בתשובה והוא צדיק, והצדיק חוטא, ונתהפך הדבר שהצדיק לא יחיה בסבת מעשה הרשע:

באמרי לצדיק, אתה פי' הדבר איך לא תועיל צדקת הצדיק ביום פשעו, הוא אם אני אמרתי לו **חיה יחיה** בשהוא כולו זכאי, והוא בטח על צדקתו ועשה עול, שחשב שמצד שי"ל צדקות ומעשים טובים מרובים יוכל לעשות עול ולא יזיק לו, וכענין שאמר שלמה אני ארבה ולא אסור, וא"כ הצדקות שלו הוא סבה אצלו אל עשיית עוול, עד שחושב שע"י שהוא צם ומתפלל יוכל לגזול ולעשוק ואין פשע, בזה **כל צדקותיו לא תזכרנה**, כי ע"י העון קלקל מעשיו הקודמים:

פסוק יד

ובאמרי לרשע וכו' **ושב מחטאתו ועשה משפט וצדקה**, משפט בין אדם לחברו וצדקה בין אדם למקום, ומפרש נגד משפט **חבול ישיב רשע** שעל עברות שבין אדם לחברו צריך להשיב מה שגזל חברו, מה שחבל ברשע ישיב, ומה **שגזל ישלם** דמיו הגם שא"צ דוקא להשיב גוף הגזלה כמו מריש שתקעה בבירה, ונגד צדקה בין אדם למקום **בחקות החיים הלך** ילך בחקים אשר יחיה בהם חיי עולם הבא, ויזהר **לבלתי עשות עול** להבא, **חיו יחיה לא ימות** בעבור חטאים הקודמים:

פסוק טז

כל חטאותיו אשר חטא לא תזכרנה לו, ר"ל שלא תזכרנה לו מצד שחטא רק מצד **שמשפט וצדקה עשה**, כי בתשובה מאהבה יעשה מעונות זכיות, ויהיה דומה כאילו לא חטא רק שעשה משפט וצדקה, כי אם חבול ישיב וגזלה ישלם לא יוחשב לו חטא החבלה והגזלה רק זכות ההשבה והתשלומין שקיים מ"ע, כאילו לא חטא בעבר רק עשה זכות ומצוה שע"י **חיה יחיה**:

פסוק יז
ואמרו בני עמך לא יתכן דרך ה', כי אצל בני אדם יהיה להפך שיזכרו מעשים הקודמים וידונו אותו על פיהם, וזה מצד **שדרכם לא יתכן**, כי אחר ששב ממעשים הקודמים צריך להעביר עליהם ולישא פשע:

פסוק יח
בשוב צדיק, מוסיף לאמר שאדרבה הסברה נותנת להפך, שבעת **ישוב צדיק מצדקתו ועשה עול ומת בהם**, ר"ל שאז ימות בצדקתו הקודם ובעול שעשה עתה, כי לפי ערך צדקתו הקודם יגדל יתר מאד העול של עכשיו, וכן **ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה**, ר"ל אז יחיה ברשעתו הקודם ובמשפט וצדקה שעושה עתה, כי לפי ערך שהיה רשע מקודם יגדל יתר מה שעתה עושה משפט וצדקה כמ"ש במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד:

פסוק כ
ואמרתם, וגם ע"ז תאמרו **לא יתכן דרך ה'**, והתשובה לזה הוא, **איש כדרכיו אשפוט אתכם** שאני איני מביט על דרכו של עתה לבד, רק אביט על כל דרכיו, ואשקיף על דרכו עתה לפי ערך של הדרך שהלך בה מקודם, שיגדל עתה דרכו עתה אם נשתנה מערכו הקודם הן לטוב הן לרע:

פסוק כא
(כא-כב) **בא אלי הפליט**, הנה למעלה (כ"ד כ"ה) אמר שביום החורבן יבא הפליט להשמעות אזנים ביום ההוא יפתח פיך את הפליט ותדבר ולא תאלם עוד והיית להם למופת, אמר לו, שהוא יודיע לו קודם בנבואה שכבר נחרב הבית, והפליט לא יבא רק להשמעת אזנים, כי השמועה ששמע בנבואה לא שמע באזניו הגשמים רק ראה במראה, והפליט ישמיע בפועל, והנה ה' אמר לו (ג' כ"ו) ולשונך אדביק אל חכך ונאלמת ולא תהיה להם לאיש מוכיח כי בית מרי המה, ובדברי אותך אפתח את פיך, וכן **היה יד אליו בערב לפני בוא הפליט** עד שהפליט לא בא רק להשמעות אזנים **וה' פתח פיו** שיגיד אל העם לפני בוא הפליט והיה פיו הנאלם תמיד פתוח **עד שבא הפליט**, ואחר שבא הפליט נשאר **פיו פתוח**, ר"ל כי יחזקאל לא נתיחד לנבא על החורבן שע"ז נתיחד ירמיה להנבא בירושלים, ששם היה עדיין תקנה בתשובה, ואם היה צדקיה שומע לקולו ויוצא אל נבוכדנצר לא היה מחריב את העיר, אבל בגלות בבל לא היה הדבר תלוי, אדרבה בא להם ציווי מירמיה שיולידו שם בנים ובנות כי ישבו בגלות שבעים שנה, והיה פי הנביא נאלם שמה כי האפשריות תלוי בנבואת ירמיה, רק אחר שנחרב הבית אז ניתן רשות

ליחזקאל לנבאות כי נשלם שליחות ירמיהו ומאז נפתח פיו לנבאות אל הכלל ולא נאלם עוד, ובשגם כי עד עתה לא האמינו עדיין והיו ביניהם נביאי שקר שנבאו שהמקדש לא יחרב, ואחר ששמעו מן החורבן התחילו להאמין לדברי הנביאים ולהאמין בה', ומאז לא נאלם פי המוכיח בדבר ה':

פסוק כד

יושבי החרבות האלה, אחר חורבן המקדש נשארו עדיין הרבה מישראל שישבו בחרבות ובשדות ומערות, וחשבו שעדיין יהיה ישוב בא"י ושקדושת א"י לא בטלה בעת החורבן, והנביא נבא להם שהארץ תהיה שממה לגמרי (כמ"ש מעוף השמים עד בהמה נדדו הלכו), ושגם הקדושה בטלה בעת החורבן (כמ"ש קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לע"ל) וז"ש כי **יושבי החרבות** עדיין **אומרים** שלא נתבטלה ירושת הארץ ומביאים ק"ו **אחד היה אברהם**, הוא לא היה רק איש אחד שהאמין בה', ובכ"ז גרם זכותו **שירש את הארץ ואנחנו רבים** מאמינים, ובפרט **לנו כבר נתנה הארץ למורשה** מכבר, ובודאי לא בטל הירושה שכבר נתנה לנו מכ"ש מאברהם שניתן לו ירושה מחדש:

פסוק כה

לכן אמר אליהם, הודיע להם שהארץ לא נתנה להם רק בתנאי שישמרו את התורה כמ"ש ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו, והם עברו על ג' עברות החמורות המטמאים את הארץ גילוי עריות ושפיכות דמים ועבודה זרה, וז"ש **על הדם תאכלו ועינכם תשאו אל גלוליכם** שהוא חטא ע"ז, **ודם תשפכו** הוא ש"ד, ואיך **הארץ תירשו**?:

פסוק כו

עמדתם על חרבכם עשיתן תועבה, ר"ל שבחרב אנסתם על תועבה ולטמא את רעהו ואת אשתו שהוא ג"ע, ואיך **והארץ תירשו**?:

פסוק כז

חי אני, כי יכלו יושבי הארץ לגמרי, שמי שיהיה בערים החרבות יכלה בחרב אויב, והמתחבא בשדה ששם לא יהיה האויב תאכלהו חיה רעה, ובמערות יכלה בדבר, ועי"כ **ונתתי את הארץ שממה ומשמה, וגם מקומות העזים שהיו בה** כמו המצודות והמבצרים שהיו בהרים שאין רגל אויב מגיע שם **ישבתו**, עד שגם **ההרים יהיו שממה מבלי עובר**:

פסוק כט

וידעו ושממות הארץ תהיה השגחיי עד שממנה יכירו **כי אני ה'** כי יראו שהיא **שממה על כל תועבותם** שהוא עונש השגחיי מכוון נגד העונות:

פסוק ל

בני עמך הנדברים בך, אחר שנפתח פי הנביא והתחיל להוכיח את העם כמ"ש ויפתח פי ולא נאלמתי עוד, התחילו לדבר רע על הנביא בסתר איש בחדרי משכיתו, ובכ"ז בגלוי עשו את עצמם כאילו יראים את ה' והולכים לשמוע תוכחת הנביא, וז"ש **הנדברים בך אצל הקירות ובפתחי הבתים**, שאצל הקירות של חצר ביתם, ועד פתח הבית, ששם אין יושבים רק משפחת הבית, היו נדברים בך לגנאי, (שכל לשון דיבור שאחריו ב' הוא לגנאי, ובכ"ז **ודבר חד את אחד** כשמדבר לאיש זר אחד אל אחד מיוחד מן העם, ואף **איש את אחיו**, **יאמר באו נא ושמעו מה הדבר היוצא מאת ה'** עשו א"ע כמאמינים בדבר ה' וכרודפים לדעת את ה' ואת דבריו ע"י נביאו: (לא) **ויבואו אליך**, בכל זאת לא יפחדו מדבריך כפוחדים אל ה' ואל דבריו, וזה בשתי פנים לפעמים כשהנביא מקבץ את העם להטיף להם ולהוכיחם, **יבואו אליך כמבוא עם** מתקבצים עם כלל הצבור, **וישבו לפניך עמי** ישבו כאילו הם השומעים בקולי, ובכ"ז **ואותם לא יעשו**, כי תחת שראוי להם לספר בפיהם המוסר והתוכחה, **הם עושים בפיהם עגבים** וליצנות, ותחת שראוי שיחרדו בלבבם מפחד ה' **אחרי בצע לבם הולך** בענין שפיהם ולבבם רחוק מה' ואיך יבואו לידי מעשה, וכמ"ש בפיך ובלבבך לעשותו:

פסוק לב

והנך ולפעמים יבואו אל הנביא לשמוע נועם מליצותיו בעת יטיף במשל ומליצה, ואז **הנך להם כשיר עגבים יפה קול ומטב נגן**, בענין שנעים להם לשמוע דברי הנביא מצד נועם המליצה וטיב השיר ויופי הדבור הממשיך לב השומע, ומצד זה **ושמעו את דבריך**, ובכ"ז **ועושים אינם אותם**:

פסוק לג

ובבאה, אמנם על מה שהנביא מנבא להם עתידות ומזהיר כי יבא עליהם פורעניות לא ישיתו לב ולא יאמינו לדבריו עד יבא הפורעניות שנבא, ואז אין תועלת במה ששמעו דברי הנביא אחרי שלא עשו תשובה לעכב את הרעה כי **בבאה הנה** כבר **באה**, ונהיה הרע, ואין תועלת רק מה **שידעו** אח"כ **כי נביא היה בתוכם** שאז יאמינו שהיא נבואה אמתית, ואז כבר א"א לתקן העבר:

פרק לד

פסוק א
ויהי דבר ה', אחר שחרב המקדש ונתבטל מלכות ב"ד ע"י שעיני צדקיהו עור ויכניה היה בגולה, א"ל נבואה על הרועים שהם גרמו זאת כי לא רעו צאן ה' בנאות דשא, ואמר שצדקו משפטי ה' בהם שבטל מלכותם:

פסוק ב
הנבא על רועי ישראל, מפני שנבואה זו עתידה על הרועים בעתיד וגם כבר החלה באותו הדור על הרועים שהיו אז, אמר **הנבא על רועי ישראל**, בעתיד, וגם **הנבא ואמרת אליהם לרועים** הנמצאים האותו זמן, **הוי רעי ישראל**, ר"ל כי יש רועים הרועים בחנם ואינם נהנים משל צבור, ותכלית רעייתם הוא רק הנהגת הצאן וטובותם (כמ"ש בדוד ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאות צאן, ואמר במדרש שבדקו הש"י בצאן וכו'), וזה רק רועה הצאן, ויש רועה שמקבל שכר והגזה והחלב שייך לו בשכרו, וזה כבר ירעו הצאן אותו ג"כ שיאכל חלבם וילבש צמרם, נמצא הוא רועה אותם והם רועים אותו ג"כ והנה בדורות הקודמים היו **רעי ישראל אשר היו רעים אותם** ר"ל שלא היו נהנים מן הצבור רק רעו הצאן לבד, ועתה לא נמצאו רועים כאלה, כי **הלוא הצאן ירעו הרועים**, במה **שאת החלב תאכלו ואת הצמר תלבשו** וגם **את הבריאה תזבחו**, הגם שתוכלו ליהנות מגיזתה וחלבה, ובכ"ז עכ"פ ראוי שגם אתם תרעו הצאן להשגיח עליהם, ואתם **את הצאן לא תרעו**, כי **את הנחלות לא חזקתם**, נחלה היא שאינה בריאה כ"כ והיא רפה המזג וצריכה חיזוק **והחולה** היא החולה לגמרי וצריכה רפואה וגם אותה **לא רפאתם**, וגם **הנשברת** שצריך לחבוש השבר לא חבשתם, וגם **הנדחת** ממקומה **לא השבתם**, וגם **האבדת** לגמרי **לא בקשתם**, עד שלא רעיתם הצאן לטובתם רק לרעתם, כי **בחזקה רדיתם אתם ובפרך** לאכול בשרים ולא לנהל אותם בהשגחה ובחמלה:

פסוק ה
ותפוצינה, הנה הצאן צריכים אל הקיבוץ והרועה שומר את קבוצם, וע"י חסרון הרועה **נפצו**, וע"י שנפוצו **נהיו לאכלה לכל חית השדה**, ועל ידי החיות שבאו עליהם **נפצו** עוד יותר:

פסוק ו
ישגו צאני עדיין היה אפשריות שיחזרו מעצמם למקומם ויתקבצו, אבל ע"י הניפוץ שגו לעלות **אל ההרים**, ומשם **אל הגבעה** שתחתיו, (כמ"ש (ירמיהו נ':ו') צאן אובדות היו

עמי רועיהם התעום הרים שובבים מהר אל גבעה הלכו שכחו רבצם, שע"י שעלו להר וירדו לגבעה נשכח מאתם מקומם) ועי"כ **על פני כל הארץ נפצו צאני** כי שכחו רבצם, **ואין דורש ואין מבקש**, כי כשנאבדו הצאן ילך הרועה לבקשם, וכשלא ימצאם יתחיל לדרוש מאת האנשים אם לא ימצאום אדם שיתן סימנים וישיבם לו, ולא לבד **שאין דורש** מאת המוצא האבדה, כי גם **אין מבקש** את האבדה כלל:

פסוק ח

חי אני, הוא גז"ד שיש עמו שבועה שאינו נקרע, **יען היות צאני לבז** וכו', **מאין רעה**, כי לסטים מזוין וחיה רעה דינו כאונס, אבל אם נכנס לעיר בשעה שאין דרך ליכנס הו"ל תחילתו בפשיעה וסופו באונס וחייב, בפרט בזה שמה שהיה **לבז** ומה שהיה **לאכלה** הוא מסבת **מאין רעה**, והו"ל כהוליכה במקום גדודי חיה ולסטים שחייב, (כמ"ש בב"מ דף צ"ג), **ולא דרשו רעי את צאני** שהיה לו להציל ברועים ובמקלות בשכר, ובפרט שהם דינם כשומרי שכר כי **וירעו הרעים אותם** שרעו א"ע, ולמה **ואת צאני לא רעו**? וגם אמר נגד מ"ש מאין רועה, בל תאמרו כי נסתלקתם משמירתם ולא רציתם להיות עוד רועים שהלא **וירעו הרעים אותם**, ושלחו בהם יד ואם כן למה **ואת צאני לא רעו**:

פסוק ט

לכן הרעים, ר"ל על כן אין לכם אמתלא שנסתלקתם מהיות רועים רק אתם הרועים, ושמעו גזרת ה' עליכם:

פסוק י

הנני אל הרעים, נגד מה שהיו צאני לבז ולאכלה זאת אדרוש מיד הרועים שחייבים לשלם כי פשעו בשמירתם, ונגד מ"ש ולא דרשו רועי את צאני העונש הוא **והשבתים מרעות צאן**, (ר"ל שיקח המלוכה והמשרה מידם) עד **שלא ירעו עוד הרעים אותם**, ונגד מ"ש וירעו הרועים אותם שרעו א"ע, **והצלתי צאני מפיהם**:

פסוק יא

כי כה אמר ה', ר"ל ובל תחשבו כי עתה לא יהיה להם רועה כלל ויהיו הפקר לא כן, כי **הנני אני** אחר שסלקתי את הרועים שמניתי עליהם אהיה אנכי בעצמי הרועה אותם, **ודרשתי את צאני ובקרתים** הביקור הוא לדעת מנינם, ולהשגיח על החסרים היכן הם:

פסוק יב

כבקרת רועה עדרו, כאשר יבקר הרועה את העדר שהוא שלו אם רועה צאן של עצמו, שאז ישגיח היטב עליהם **ביום היותו בתוך צאנו נפרשות** אם ע"י שהיה יום חושך נפרשו הצאן ונפוצו, שאז תיכף ביום ההוא יבקר לדעת מנינם וענינם, **כן אבקר את**

צאני והצלתי אתהם מכל המקומות שנפצו ע"י החשך ועורון המנהיגים והמונהגים ביום הגלות וההרג:

פסוק יג

והוצאתים כי רבים באו לשבי בין העמים, כמ"ש יען היות צאני לבז, ורבים נפוצו מן העמים אל הארצות כמ"ש ותהיינה צאני לאכלה, **מן העמים** שהם תחת רשותם אוציאם, **ומן הארצות** שהם מפוזרים **אקבצם**, **והביאותים אל אדמתם ורעיתים**:

פסוק יד

במרעה, הצאן צריכים מקום מרעה לרעות ביום, ומקום מרבץ לנוח שם בלילה, שזה נקרא נוה צאן, אמר **המרעה יהיה טוב**, **והנוה יהיה בהרים** ששם בטוחים מחיות ולסטים, והגם שבהרים אין המרעה שמן ואין הנוה טוב, כי קשה לעלות אל ההר, אמר **שהנוה יהיה טוב כי שם תרבצנה ושם תרעינה** ולא יצטרכו לרדת משם אל המרעה כי גם **בהר יהיה המרעה שמן**:

פסוק טו

ואל תחשוב ששם יהיו בלא רועה כי **אני אראה ואני ארביץ**, שאשגיח עליהם בעת הרעיה ביום ובעת הרביצה בלילה כמ"ש הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה **את האבדת אבקש** וגם **הנדחת** ממקומה **אשיב** וכו', (כנ"ל ד' שעשו הרועים להפך), **ואת השמנה** ולא לבד שישמרם מחיה ולסטים כי גם יעשה משפט בין הצאן בעצמם עד **שהשמנה והחזקה**, היינו העשירים שנוטלים כל השפע ע"י עשרם והגבורים הנוטלים בזרוע **אשמיד**, כי **ארעינה במשפט** שיהיה מרעה לכל הצאן בשוה:

פסוק יז

הנני מפרש נגד השמנה שהם העשירים הלוקחים כל השפע ואין מניחים לעניים מאומה אומר **הנני שופט בין שה לשה לאילים ולעתודים**, שהאילים והעתודים בחזקם נוטלים כל המרעה ואין מניחים לעניי הצאן:

פסוק יח

(יח-יט) **המעט מכם** מה שאתם **תרעו המרעה הטוב** עד שיתר **מרעיהם תרמסו וצאני** הכי מן היושר והראוי **שמרמס רגליכם תרעינה**? וכן המעט מכם **שמשקע מים תשתו** עד שעוד את המים **הנותרים** ברגליכם **תרפשון**? **לכן כה אמר ה' הנני אני** בהשגחתי, **ושפטתי בין שה בריה ובין שה רזה** שהבריה תתן דין וחשבון על שאכלה יתר מן הראוי ועשקה דלים ורצצה אביונים:

פסוק כא
יען (עתה אומר נגד החזקה) שהם **הדפו הנחלות עד שהוכרחו לצאת החוצה** וזה משל העריצים העושקים דלים וחלשים ולוקחים נחלתם ובוזזים את חלקם:

פסוק כב
והושעתי לצאני להציל אותם מבז ושפטתי, ויהיה גם כן משפט בין העושק והעשוק:

פסוק כג
והקימותי נבא שאחר שישפוט ה' וירעה אותם בעצמו, אז תתגלה מלכות ב"ד, והוא יהיה הרועה תחת ה', וזה יהיה בג' מדרגות, תחלה **הוא ירעה אותם** היינו שיעמוד איש מבית דוד שינהיג את ישראל לכוף אותם שיעשו משפט וצדקה, ואח"כ **הוא יהיה להם לרועה**, היינו שיקבלו הנהגתו וילמדו ממנו עד שיהיה רועה שלהם ברצונם, ואח"כ **אני ה' אהיה להם לאלהים**, יקבלו עליהם מלכות שמים ומלכות ה' תתגלה עד שיהיה להם לאלהים, **ועבדי דוד** יעלה ממדרגת רועה למדרגת **נשיא** שהוא יהיה מלך המשיח, **אני ה' דברתי** ר"ל זה דברתי כבר ע"י הנביאים אשר נבאו על המשיח (כמ"ש ויצא חטר מגזע ישי) וכבר דברתי ופירשתי ענין המשיח בארך ע"י כל נביא כל חוזה:

פסוק כה
וכרתי, מפני שייראו להניח הצאן במדבר ביום מפני השודדים, וביער בלילה מפני חיות רעות, אמר **שיכרות ברית שלום** שלא יעבור רגל אויב ושודד, **וישבית חיה רעה**, וע"י **שיכרות ברית שלום וישבו במדבר לבטח** ולא ייראו מפני חרב שודד, וע"י **שישבית חיה רעה** יישנו בלילה **ביערות**:

פסוק כו
ונתתי ומפני שעדיין ייראו הצאן כשלא יהיה דשא, אמר **שיתן אותם**, היינו המדבר והיערים, **וסביבות של גבעתי**, גם הסביבות שסביב א"י וירושלים ויהיה שם **ברכה**, **והורדתי הגשם בעתו** בענין שיצמיח חציר לבהמה, **גשמי ברכה יהיו**, רצה לומר בל תחשוב שזה יהיה לקללה (כמ"ש שאם נפסקו גשמים בר"ה וחטאו ה' מורידם במדברות וביערים) לא כן כי יהיו לברכה, כי לא יתמעט הגשם מן הישוב עי"ז:

פסוק כז
עד שיתן עץ השדה את פריו, והנה הברכות האלה כבר נמצאו בתורה ששם אמר ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה וכו' וישבתם לבטח בארצכם, ואח"כ אומר ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואי מחריד והשבתי חיה רעה, והנה חשב שישבית מהם שפטיו הרעים שהם חיה רעה וחרב ורעב וידעו כי אני ה', ותחלה מציין אותם כצאן ואמר

שישבו לבטח במדבר וביערים, ואח"כ מציין אותם כבני אדם שעץ השדה יתן פריו, בראשון מצייר שישבו לבטח בארץ העמים שיתבטל שעבוד מלכיות, ויסיר מהם קושי השיעבוד ובזה מצויירים כצאן שיושבים במדבר לבטח שהוא בארצות העמים שקראה בשם מדבר העמים למעלה (כ' כ"ה) ואח"כ מצייר שיהיו כבני אדם וישבו על אדמתם לבטח ועתה מפרש נגד שתחלה ישבו לבטח בארץ העמים שיתבטל שעבוד מלכויות אמר **וידעו כי אני ה' בשברי מוטות עלם** שתחלה היו תחת עול העמים והיו עובדים אותם בהם וזה יופסק:

פסוק כח

ולא, נגד שהיו למקצת גוים לבז, ששללו ממונם, ומקצם היו במדרגת חיות רעות שאכלו הצאן בעצמם, אמר **שלא יהיו עוד לבז** וגם **החיות הפראיות** שהם האומות הפראיים **לא תאכלם**, **וישבו לבטח** היינו שישבו בין האומות בבטחה והשקט:

פסוק כט

והקימותי ואח"כ ישבו בא"י ושם **יטעם** בארץ **במטע** טוב **שיהיו לשם**, שלא יעקרו משם לעולם, וגם יהיה שם שובע עד **שלא יהיו עוד אסופי רעב**, **ולא ישאו עוד כלמת הגוים** בענין שיגלו שנית:

פסוק ל

וידעו, ואז **ידעו** כולם **כי אני ה' אלהיהם אתם** שדבק בהם השראת השכינה והנסים והנבואה, **והמה עמי** דבקים בעבודתי, ואז יצאו ממדרגת צאן אל מדרגת אדם, שעז"א **ואתן צאני אדם אתם** שתתעלו על ערככם הקודם כמעלת המדבר נגד החי, שכן מדרגת העובד את ה' נגד המדבר כמדרגת המדבר נגד החי:

פרק לה

פסוק ב

שים פניך, מפני ששיבת שבות ישראל וחורבן אדום שהגלו אותם מארצם יהיו סמוכים, בחזותו שיבת ציון ראה ג"כ חורבן אדום, והנה אדום הרעו לישראל בחורבן בית ראשון שהיו שמחים על מפלתם והיו עונשם ע"י נבוכדנצר ואח"כ ע"י הורדוס שהחריבו את ארצם אבל זה לא היה חורבן עולם, עז"א **הנני אליך הר שעיר** וכו' **ונתתיך שממה ומשמה** זה חורבן נבוכדנצר, אח"כ **עריך חרבה אשים ואתה שממה תהיה** ע"י בית חשמונאי, **וידעת כי אני ה'** כי אז נכנסו לברית מילה וטבילה וקבלו אלהותו ונתגירו:

פסוק ה
יען, אבל אח"כ בעת נכנסו הרומיים לירושלים והם באו אז לעזרת ישראל, שמרו בלבם, **האיבה** הכבושה בלבם **מעולם**, **ותגר את בני ישראל ע"י חרב**, כמ"ש גם אתה כאחד מהם, ואל תעמוד על הפרק להכרית את פליטיו, וזה היה **בעת אידם** ר"ל בעת החורבן, שאז היה **עון קץ**, שהיה קץ לעונם ואחרית העונשים, שאחר שכבר נשלם עונם, וגם נחתם אידם היה ראוי לרחם עליהם וכ"מ שעשית היה מתוך האיבה לא לשום תועלת:

פסוק ו
לכן חי אני נחתם גזר דין בשבועה, **כי לדם אעשך**, כמו ששפכת דם כן תהיה מלאה דם הרוגים, **ודם ירדפך**, לא ירדפוך שבי ושלל, רק דם, ר"ל שמגמת רודפיך יהיה רק לשפוך דמך כמו ששמך אדום, **אם לא דם שנאת** שנאתך היה שנאת דם לא שנאה מחמת תועלת ויראת נזק **וכן דם ירדפך** מדה כנגד מדה:

פסוק ז
ונתתי זה יהיה באחרית הימים והשממון יהיה עד שלא יהיה שם עובר ושב:

פסוק ח
ולא שהעם ילכו בגולה, רק **ומלאתי את הריו חלליו** ולא לבד במקום שלחמו על ההרים רק גם **גבעותיך** וכו' **חללי חרב יפלו בהם** שגם אחרי הכיבוש יהרגו את כולם:

פסוק ט
שממות עולם השממה האחרונה תהיה לעולם, עד **שעריך לא תשבנה** ואז **וידעתם כי אני ה'** המעניש כמ"ש המה יבנו ואני אהרוס (מלאכי א':ד'):

פסוק י
יען אמרך שאח"כ בימי הגלות רצית שישראל יהיו משועבדים תחתיך לעולם וא"י יהיה שלך עד שאמרת **את שני הגוים** שהם יהודה ועשרת השבטים **ושני ארצותיהם לי תהיינה וירשנוה**, **וה' שם היה** ואתה אומר שתירש גם את ה' אשר שם היה, כי אתה אומר שאדום נכנס תחת ישראל, שישראל חללו את ה', ואתם הגוי אשר בחר ה', (ואמר נגד מ"ש את שני הגוים) **לכן חי אני ועשיתי כאפך** שעי"ז עשית לישראל רעות רבות בימי הגלות ע"י **אף וקנאה** כאילו קנאת קנאת אלהים וזה עשית **משנאתיך ונודעתי בם** שאז **כאשר אשפטך** אודיע שהם עמי ואנכי אלהיהם ויודע האמונה האמתית:

פסוק יב
(ונגד מ"ש את שתי הארצות אמר) **וידעת כי אני ה' שמעתי נאצותיך** שבזה היית מנאץ אותי, במה **שאמרת על הרי ישראל לאמר שממו**, שאמרו שהם שוממים ע"י חטא ישראל

שלא ימצאו ישראל יושבים שם, רק **לנו נתנו לאכלה**, והירושה לא לגור שם לבד רק לאכול הפירות הגדלים שם:

פסוק יג
(ונגד מ"ש וה' שם היה שירשו גם את ה') **ותגדילו עלי בפיכם**, ענין הספורים המבהילים באלהות, **והעתרתם עלי דבריכם** הפרטים שספרו על האלהות שיש בהם מהגנאי והדופי וההבל, גם זה **אני שמעתי** שנוגע לכבודי:

פסוק יד
כה אמר ה' (נגד מה ששמחת על מפלת ישראל) **אעשה לך שממה**, **בעת שתשמח כל הארץ** ע"י שישראל ישבו בשמחה ובשלוה, עד שתראה שמחת ישראל קודם מפלתך:

פסוק טו
(ונגד ששמחת על חורבן הארץ), **כשמחתך** וכו' **כן אעשה לך** שישמחו כולם על חורבן ארצך (ונגד מה שדברת באלהות) **שממה תהיה הר שעיר** וכו' שתשאר שממה לעולם, ובזה **ידעו כי אני ה'** **ויכירו** אמתת אלהותי כמ"ש המה יבנו ואני אהרוס וקראו להם גבול רשעה והעם אשר זעם ה' עד עולם:

פרק לו

פסוק ב
כה אמר ה' אלהים, הנה יחזקאל נבא למעלה על האומות השכנות לא"י והודיע חורבנם באשר שמחו על מפלת ירושלים, והיה הנבואה על צור ובני עמון ומואב ואדום ופלשתים ועל צידון ולכל אחד הודיע עונש אחר כי לא הושוו בחטאם נגד ירושלים, והנה בצור אמר יען אשר אמרה צור על ירושלים האח נשברה דלתות העמים נסבה אלי אמלאה החרבה, ששמחו על שהמסחר והעושר שהיה בירושלים יוסב אליהם, וז"ש **יען אמר האויב עליכם האח ובמות ועלם למורשה היתה לנו** ר"ל שנירש במות עולם והמסחר הגבוה שכל העולם עולים שמה לסחורה, ולכן כה אמר ה' עליהם עונש (למעלה כ"ו) וז"ש כה אמר ה' ר"ל שכבר אמר העונש בנבואה מיוחדת וכן כולם:

פסוק ג
לכן הנבא כה אמר ה', זאת שנית היו בני עמון שהם לקחו מנחלת בני ישראל והתיישבו שם, כמ"ש מדוע ירש מלכם את גד (ירמיהו מ"ט:א') וכן אמר (עמוס א':י"ג) על בקעם הרות הגלעד למען הרחיב את גבולם, וז"ש **יען וביען שמות ושאף אתכם**, שעשו אתכם שמה, ע"י ששאפו אתכם לקחת את גבולכם כדי **להיותכם מורשה** (וע"כ שלח את

ישמעאל להרוג את גדליה בן אחיקם כדי שתשאר א"י שממה להיות להם מורשה), וחץ מזה **ותעלו על שפת לשון ודבת עם**, כמ"ש שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון (צפניה ב':ח') שגדפו את אמונתם וקדושתם, ולכן נבא עליהם (למעלה סי' כ"ה) ז"ש **כה אמר ה'**:

פסוק ד

לכן הרי ישראל כה אמר ה', מואב לא לקחו מגבול ישראל ולא עשו בם נקמה רק היו בינהם ללעג ובוז, וז"ש **אשר היו לבז וללעג לשארית הגוים** ולכן נבא עליהם פורענות (למעלה סי' כ"ה) וז"ש **כה אמר ה'**:

פסוק ה

לכן כה אמר ה' הנה אדום ופלשתים הם נקמו נקמה ע"י איבה שהיו להם על ישראל ורצו שתשאר ארץ ישראל שממה לא כדי לקחת את ארצם רק שתשאר שממה, **ועליהם דבר באש קנאתו**, שיעשו בהם נקמה בקנאה, וזה דבר **על שארית הגוים** (כי פלשתים כבר הוכו ע"י פרעה ונשאר מהם רק שארית כמ"ש בירמיה (סי' מ"ז), **ואדום** היו **כולה אשר נתנו את ארצי להם למורשה בשמחת כל לבב** ע"י ששמחו על מפלת ישראל, **ובשאט נפש** משנאה, ולא רצו לירשה כדי לבנותה, רק **למען מגרשה** שתשאר כמגרש שהוא מקום הפנוי לפני העיר שאין בו לא בית ולא שדות וכרמים, וכן רצו שא"י תהי' כמגרש פנוי **לבז** ולקלון, ולכן נבא עליהם פורעניות, על פלשתים למעלה שם, ועל אדום (בסי' ל"ה), וז"ש **כה אמר ה'**:

פסוק ו

לכן הנבא כה אמר ה' חוץ מזה היו כמה אומות שלא עשו דרך נקמה, ולא ירשו את ארצה, רק הכלימו ובזו את אדמת ישראל על חורבנה, ודבר עליהם פורעניות כמו מצרים וצידון (למעלה סי' כ"ח כ"ט), ועז"א **הנני בקנאתי ובחמתי דברתי** פורעניות עליהם **יען כלמת גוים נשאתם**, וז"ש **כה אמר ה'**:

פסוק ז

לכן כה אמר ה' אני נשאתי את ידי, בגז"ד שיש בו שבועה, **שכל הגוים הסביב המה כלמתם ישאו** שנבוכדנצר החריב את כולם:

פסוק ח

ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו בל תעצרו מלתת ענף ופרי, בל תיראו כי זרים יאכלוהו **כי קרבו לבא**, שבימי כורש התחילו לשוב אל א"י כי הארץ הזו השגחיי תעצור פירותיה בעת שאין עם ה' עליה המושגחים מאת השגחתו:

פסוק ט
כי הנני אליכם תחלה תחול ההשגחה, **ונעבדתם ונזרעתם**, שתעבד האדמה ולא תשאר שממה, ואח"כ:

פסוק י
והרביתי עליכם אדם, אותם ששבו בימי כורש ובימי ארתחששתא, ועי"כ **ונושבו הערים** הבלתי מיושבות, ואח"כ **החרבות תבנינה**, כמ"ש וחרבות השוממות ולערים הנעזבות, ואח"כ:

פסוק יא
והרביתי עליכם אדם ובהמה שהשבים **ירבו ויפרו** שם, ועי"כ **והושבתי אתכם** כקדמותיכם שהיתה כולה מיושבת, וכן היתה בבית שני בבית החשמונאי ובית הורדוס, ואחר כך **והטיבותי מראשותיכם** זה יהיה לעתיד לבוא שאז ייטיב יותר ממה שהיה בראשונה בצאתם ממצרים ובהכנסם לארץ, ואז **וידעתם כי אני ה'** ותכירו השגחתי ויכלתי:

פסוק יב
והולכתי, מפרש שלעתיד **הולכתי עליכם אדם**, לא יהיה כמו בבית שני ששבו מעצמם, ולא שבו כולם כי אז אוליך אני אותם ואוציאם ואביאם לא"י, ויהיו **את עמי ישראל** שכבר יהיו עמי ע"י השגחתי עליהם, ואז **וירשוך והיית להם לנחלה** שנחלה היא ירושה עולמית, כי **לא תוסיף עוד לשכלם**:

פסוק יג
יען שבגלות **אומרים לכם**, א. **שאוכלת אדם את**, שהדרים בך בזמן הגלות (שבני אדם מעטים דרים שם) תאכל הארץ אותם בדבר ובחלאים וברעב, **ומשכלת** ובעת שהיו ישראל עליך שכלת אותם, כי גלו מן הארץ שתי פעמים דהוה חזקה:

פסוק יד
לכן אדם לא תאכלי שיסיר משם מות וחולי, **וגויך לא תשכלי**, שלא יהיה עוד גלות:

פסוק טו
ולא אשמיע, **הגוים** הפחותים שישבו בא"י **הכלימו אותה** והיא שמעה כלמתה, ואמרו שמושבה רע, והעמים שהם האומות שי"ל מלך הם לא ישבו שם, **והיתה נושאת מהם חרפה** מרחוק, שחרפה גדולה מכלמה שאמרו כי קללת ה' חלה בה ע"י עונות ישראל, **כי גויך לא תכשילי עוד** בחטא כי יהיו צדיקים:

פסוק טז

ויהי דבר ה' אלי, עתה בא לפרש דבריו, מ"ש שתחלה והרביתי עליכם אדם ואח"כ והולכתי עליכם אדם שרמז בזה שגאולת כורש לא תהיה נצחיית ולמה יגלם ויחזור ויקבצם? אמר **בית ישראל** יושבים על **אדמתם** בבית שני, **ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם**, ובכ"ז לא גרשתי אותם מעל פני רק **כטומאת הנדה היה דרכם לפני**, כמו שהנדה יפרוש בעלה ממנה לעת דוותה וימתין על עת תטהר שאז ישוב אליה, כן היה דרכם, שצפיתי שיטהרו מטומאתם ואשוב אליהם:

פסוק יח

ואשפך והגם **ששפכתי חמתי עליהם** שהיא החמה הפנימית **על הדם ובגלוליהם**, שעל שניהם תקיא הארץ את יושביה (כמ"ש כי הדם הוא יחניף את הארץ, ובסוף עריות אמר ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה וכו') ועי"כ **ואפיץ אותם בגוים**, ומן הגוים זורו בארצות ובכ"ז לא היה זה דרך כליה או הסתרת פנים כאילו סלקתי השגחתי מהם ונתתים להיות הפקר כי בהפך היה עונש השגחיי כמדת עונותיהם, וז"ש **כדרכם וכעלילותם שפטתים**, שהיה דרך משפט, והיה המשפט מכוון כדרכם, והעונש היה כמדת עונותיהם לא יתר על המדה, ועי"כ **ויבוא אל הגוים אשר באו שם**, בא עמהם לגלות להשגיח שיהיה ענשם רק כמדת חטאם ומדה כנגד מדה, בענין שיכירו שהעונש הוא השגחיי, אבל עי"כ **ויחללו** (הגוים) **את שם קדשי**, אחר שראו שהשגחת ה' אתם וגם בהיותם בארץ אויביהם לא עזב אותם לכלותם עי"כ **אמרו הלא עם ה' אלה** שעדיין השגחת ה' דבוקה בם, וא"כ **למה מארצו יצאו**? ולמה לא יחזירם אל ארצו ששם מקום ההשגחה? ואמרו מבלי יכולת:

פסוק כא

ואחמל, וחוץ מזה חמלתי **על שם קדשי אשר חללהו בית ישראל** שחוץ מה שנתחלל ע"י הגוים נתחלל ע"י ישראל וע"י מעשיהם הרעים, שעי"כ הוצרך להענישם כפעם בפעם וש"ש מתחלל תמיד מחדש:

פסוק כב

לכן וכו' **לא למענכם**, שאם הייתי עושה למענכם הדבר תלוי בזכות וחובה וכשיחטאו עוד יוסיף להגלותם, אבל אחר שאיני עושה למענכם רק בשביל **כבוד שמי המחלל** בהכרח יעשה באופן שלא יחטאו עוד ושלא יצטרך להגלותם שנית ולא יתחלל שמו פעם אחר פעם:

פסוק כג

וקדשתי את שמי, א. מצד **שמחוללו בגוים** כמ"ש ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה, ב. **אשר חללתם בתוכם** ע"י מעשים רעים **וידעו הגוים כי אני ה'** א. **בהקדשי בכם לעיניהם**, שהוא מה שיקדש שמו ע"י ישראל, וזה ע"י שיכוף אותם לחזור בתשובה (כמ"ש למעלה (ס' כ') ביד חזקה אמלוך עליכם והבאתי אתכם אל מדבר העמים וברותי מכם המורדים וכו'):

פסוק כד

ולקחתי, ב. ונגד חילול שהיה בין הגוים באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו **ולקחתי אתכם מן הגוים שאתם** משועבדים תחתם, ובמקומו שאתם מפוזרים מן הגוים אל הארצות **וקבצתי אתכם וגו' והבאתי אל אדמתכם** בענין שלא יתחלל השם לאמר מארצו יצאו:

פסוק כה

וזרקתי, אמנם לתקן מה שחטאתם בעבר ושלא תחטאו לע"ל, על העבר **וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם**, ר"ל בזה"ז על טומאת הנדה (שאמר כטומאת הנדה היה דרכם לפני) היה צריך טבילה במקוה, ועל טומאת מת שהיה צריך הזיה, היה צריך הזיה של מים טמאים, (שמי נדה היה מטמא המזה והנושא), ולא היה מועיל הזיה של מים טהורים, אבל אז יהיה די בזריקת מים טהורים, ר"ל בזה"ז הדברים הנטהרים במקוה במים טהורים צריך שיכנס כל גופו בהם וטומאה שעולה ע"י שתתדבק הטומאה בטומאה ותסור מן האדם דהיינו הזיית אפר פרה צריך מים טמאים, ולע"ל יטהרו ע"י מים מעט הנזרקים ויהיו מים טהורים, והנמשל, שבהערה קלה ובמי הדעת התשובה תטהרו, והנה בזה"ז לא היה מועיל טהרה רק לטומאת הגויה לא לטומאת הנפש, ורק לטומאה ולא למעשה גלולים, אבל בטהרה זו **אטהר אתכם מכל טומאותיכם** ר"ל בין טומאת הגויה בין טומאת הנפש, וגם **מכל גלוליכם** עד כאן זכר מתיקון העבר, ועתה יספר איך יטהר אותם בעתיד שלא יחטאו עוד:

פסוק כו

ונתתי לכם לב חדש, שעד עתה היו הסבות אל החטא, הלב והרוח, **הלב** מצייר כח המושל שנוטה אל התאוה, **והרוח** מצייר הציורים הרעים שמעלה ציורים אל הלב לרוע, ועי"ז הלב מושל וגומר הרע, ואני **אתן לכם לב חדש** שיהיה נוטה רק אל הטוב וכן הציורים שיעלו ברוח יהיו רק טובים, וכן עד עתה היה הלב קשה מלקבל המוסר

והתוכחה כמו האבן שקשה לחקוק בו **אסיר לב האבן ואתן לכם לב בשר** שמקבל בקל ציורים טובים של יראת ה' ואהבתו:

פסוק כז

ואת רוחי אתן בקרבכם הוא רוח הקדש, שע"י הנסים והנפלאות שאתמיד ביניכם וע"י השראת השכינה ורוה"ק תקבלו טבע אחרת נוטה אל הקדושה והטהרה, ובזה **ועשיתי את אשר בחקי תלכו** ולא תעשו עוד רע, ועי"כ **וישבתם בארץ** ולא תגלו עוד ממנה, אחר שלא תחטאו עוד, **והייתם לי לעם** שמעתה יהיה הכל ע"י אתערותא דלתתא אחר שאתם תהיו נכונים רק אל הקדושה תקדימו תמיד להיות לי לעם, ועי"ז **אנכי אהיה לכם לאלהים** שהגם שבתחלה יהיה ע"י אתערותא דלעילא כמ"ש וזרקתי עליכם מים טהורים וכו' שה' יהיה המתחיל לטהרם, אח"כ יהיו הם המתחילים ויעשו מע"ט מצד טבעם הטוב:

פסוק כט

והושעתי שהגם שיהיה עוד יצה"ר אושיע אתכם מככל הטומאות, **וקראתי** כי מיום שבטלה טהרה בטל ריח הפירות כמ"ש בסוף סוטה, וכשתושעו מטומאותיכם **אקרא אל הדגן**, מצייר, א. ריבוי הדגן בהשגחה כדי שלא יהיה רעב, והגם שכבר יהיו בטוים מן הרעב ע"י הדגן בכ"ז **והרביתי את פרי העץ**, כי אם יחסרו פרי העץ ויצטרכו לקנות מן הגוים סביבותם, ידמה להם שיש רעב **ויקחו חרפת רעב בגוים**:

פסוק לא

וזכרתם, ועדיין **תזכרו דרכיכם הרעים** מפני שני טעמים, א. **ונקטתם בפניכם** ותתחרטו תמיד על העבר (**ב**) **לא למענכם וכו' יודע לכם**, שע"ז יודע לכם שלא עשיתי למענכם, ובזה **בושו והכלמו מדרכיכם**, והבושה הפנימית הזאת הוא מגדרי התשובה וכפרת העון, (כמ"ש) כל העושה דבר עבירה ומתבייש בה מוחלין לו על כל עונותיו):

פסוק לג

כה אמר ה' ביום טהרי, מודיע להם כי אחרי התשובה הגמורה וטהרת העונות עד שלא ישאר רושם מהם כלל, כן לא ישאר שום רושם מחורבן הארץ כי זה תלוי בזה, ואז **והושבתי את הערים הנעזבות** ויותר מזה כי גם **ונבנו הערים החרבות**, ויותר מזה **כי גם הארץ הנשמה תעבד** הגם שעד עתה החזיק **אותה כל עובר לארץ שממה** הבלתי ראויה כלל לעבודה, עד יתפלאו כולם:

פסוק לה

ואמרו איך היתה כזאת **שהארץ הנשמה הלזו היתה כגן עדן, והערים החרבות וגם הנשמות וגם הנהרסות בצורות ישבו**? ומכל זה **וידעו הגוים כי אני ה' בניתי**, שאינו בדרך הטבע רק ע"פ רוה"ק, והיה כבריאת העולם שדבר ונעשה הכל הדברו, כן **אני דברתי ועשיתי**, שדבורו אל הנביאים הוא הביא הכל לידי מעשה בדרך נסיי:

פסוק לז

עוד זאת ר"ל ואם תשאל איך יתיישבו הערים ובני ישראל מועטים הנה אעשה נס **שירבו כצאן** שהם מתרבים מאד בטבע, ויהיו, **כצאן קדשים** שכולם עולה לה' כן יהיו כולם קדושים לאלהיהם, **וכצאן ירושלים במועדיה** שהם זבחי שלמים לאכול ולשמוח לפני ה' כן יתענגו על רב טוב, ובזה יהיו **מלאות צאן אדם**:

פרק לז

פסוק א

(א-ב) **היתה** כבר נחלקו רבותינו אם היה משל או ממש כנודע, ובכל אופן גם אם היה משל, מה שיראה החוזה הוא כאילו נעשה בפועל, ורואה את העתיד כי הוא הווה, והנה **הוציאו ברוח ה' שחל עליו והניח אותו בתוך הבקעה והיא מלאה עצמות**, וחז"ל אמרו שהיו מאלה שכפרו בקץ ושכפרו בתה"מ והיו לפי האמת בלתי ראוים לתחיה, וכבר התבאר בדברי האלהיים כי נשאר בעצמות המת קוסטא דחיותא או הבלא דגרמי שיעשה כשאור בעיסה בזמן התחיה וממנה יבנה הגוף מחדש, עוד אמרו חז"ל עתידי צדיקי דהוי עפרא, כי לפני התחיי' בהכרח ישוב העפר על הארץ ויתבלה הגוף הראשון לגמרי, ואז יצמח מן העפר גוף חדש מעולה מן הראשון, ככל דבר שהעדר קודם להויה, ולא יעשה האפרוח עד בלות הביצה, והחטה אחר בלות הגרעין בעפר, ורק עצם אחד שמו לוז ממנו יצמח בצירוף העפר הבלוי בנין חדש אמנם פה היו שני שנויים א. שעדיין היו העצמות קיימות ולא נבלו להיות עפר, וכשיחיה יחיה הגוף הראשון, וזה א"א שיעשה הויה בלא העדר, ב. **שהעצמות היו יבשות מאד**, ר"ל שלא נשאר בהם רוח החיים והבלא דגרמי וקוסטא דחיותא הנצרך שיהיה כשאור בעיסה, וז"ש **שהבקעה היתה מלאה עצמות, והיו רבות**, לא עצם הלוז לבד, כי עדיין היו כולם קיימים **והיו על פני הבקעה**, ולא היו בקבר כלל שיבלה השאול אותם וגם **היו יבשות מאד** שלא נשאר בהם הקוסטא דחיותא:

פסוק ג

ויאמר אלי בן אדם התחיינה העצמות האלה, שהגם שיחזקאל בודאי האמין בתחייה הנה קבל שהתחייה תהיה אחרי בלות הגוף לגמרי, וע"י הרוח חיים שנשאר בעצמות, לא כן **בעצמות האלה** שאינם כפי תנאי התחייה, ולכן אמר ה' **אתה ידעת**, כי זה אינו כפי התנאים המקובלים לו בענין של תה"מ:

פסוק ד

ויאמר אלי הנבא על העצמות האלה כי התחיה העתידה שיהיה הגוף מבולה בעפר תהיה דומה כבריאת האדם בבטן אמו, שתחלה יקרם עור סביב הטפה הזרעיית ואח"כ יתהווה שם בשר (כמ"ש הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני, עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תסוככני, עור, ואח"כ בשר) ואח"כ יתקשרו האיברים בגידין ועצמות זאת שנית שהעצם הלוז הנשאר יש בו קוסטא דחיותא שהוא יסוד אל רוח חיים וממנו יבנה הגוף הנבלה, וידמה כטפת הזרע שיש בו חיות וממנו יצמח הגוף, לא כן בעצמות האלה היבשות בלא רוח חיים, ולכן צוהו לנבאות **כה אמר ה' הנה אני מביא בכם רוח** הוא רוח החיים היסודי שהוא הקוסטא דחיותא החסר מן העצמות האלה באשר לא היו מוכנים לתחייה ע"פ מעשיהם הרעים ויבשו לגמרי כעץ יבש אשר לא יצמיח עוד, **וחייתם** היינו תקבלו כח אל החיות, ואח"כ **ונתתי עליכם גידים** שלא כדרך יצירת הולד וכדרך התחייה לעתיד, שתחלה עור ובשר וגידים ועצמות, וכאן שהעצמות עדין קיימים והיה בהיפך תחילה גידים על העצמות ואח"כ בשר, ואח"כ עור, ואז **ונתתי בכם רוח** היא הנשמה העליונה שבאה אח"כ על הגוף הנבנה והוא הרוח שהיה בו מקודם וצרור בצרור החיים **וחייתם** שהיא התחייה הגמורה:

פסוק ז

ונבאתי ויהי קול והנה רעש ע"י שבא רוח תחייה בעצמות, וע"י **שהתקרבו העצמות** כא' במקום הראוי:

פסוק ח

וראיתי תחלה **גידים** ואח"כ **בשר** ואח"כ **עור** אבל **הרוח אין בהם** הוא הרוח העקרי המחיה את הגוף בכללו לא היה, וכבר באר בע"י פ' בראשית, כי כל שינויי הטבע יעשה ע"י הנביא, אבל להחזיר נשמות לפגרים לא יהיה רק ע"י ה' לבדו, ולכן כשהוצרך אליהו להחיות בן הצרפית הוצרך לתפלה ולכן לא בא הרוח ע"י הנביא:

פסוק ט

ויאמר הנבא אל הרוח ומצד **שאתה בן אדם תאמר אל הרוח כה אמר ה'**, כי זה תלוי בדבר ה' ביחוד, ואמר **מארבע רוחות באי הרוח**, כוונתו על הרוח הנשאר אחר המות אשר רוח הצדיקים צרור בצרור החיים ורוח הרשע מפוזר בכף הקלע בארבע רוחות ואין לו מנוח, ואמר שיבא הרוח מארבע רוחות כי הם היו רשעים ורוחם לא היה להם מנוחה, ומהרי"א פי' שהרוח מורכב מארבע רוחות, הנפש הטבעית, והחיונית, והמדברת, והנצחיית, וצוה שיבא בכל חלקיו ויפח בהרוגים האלה:

פסוק יא

ויאמר אלי בן אדם, באר לו הנמשל **שהעצמות האלה הם בית ישראל**, שהם יבשות מאד ואין להם הכנה לתחיית הגויה הכוללת, כי לא נשאר להם קוסטא דחיותא, לא מלך ושרים לא גבורה והתעוררות חיל, עד שהם בתכלית היאוש **שאומרים שהעצמות נתיבשו ואבדה כל תקוה**, כי התקוה היא הקוסטא דחיותא, וגם **נגזרנו** ונפרדנו מן כלל עצמות הגוף, וגם אין להם קוסטא דחיותא מצד המע"ט שהם דומים כאלה העצמות שלא היו מוכנים לתחייה ע"י רוע מעשיהם, ובכ"ז אינם כגוף שנתבלה ונעשה רקב, כי העצמות קיימות וכלל האומה עומדת לעד, רק נתפזרה לארבע רוחות השמים:

פסוק יב

לכן הנבא הנה אני פותח את קברותיכם, יש בזה מליצה וגם דברים כפשטן, אם על התחייה הגמורה שתהיה באחרית הימים, ובזה אמר שיפתח הקברים של כל המתים שכולם יעמדו בתחייה כמ"ש ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם, לכן אמר שיפתח קברות כולם, **והעליתי אתכם מקברותיכם עמי**, ההעלאה מן הקברים לחיי עולם, לא יהיה לכולם רק לעם ה' הצדיקים (וכן אמר אח"כ **בפתחו את קברותיכם** (ולא אמר עמי) **ובהעלות אתכם מקברותיכם עמי**) וקבלו חז"ל שהתחייה לא תהיה בח"ל רק בא"י ומתי ח"ל יתגלגלו לא"י ושם יקומו בתחיה, וז"ש **והבאתי אתכם על אדמת ישראל** ואמר אח"כ ונתתי רוחי בכם וחייתם, וזה יהיה בא"י, ועז"א **והנחתי אתכם על אדמתכם** שתשארו שם בחיים, ואם בדרך המשל והמליצה שהמשיל גויית האומה הכוללת כעצמות היבשות, ורוח אין בהם, ואת הגולת דמה כקברים ששם ישן הגוף של האומה הכללית במחשכים במצולות, אמר שה' יפתח הקברים הוא שיסיר השעבוד וזה כולל לכולם, ובהעלות אתכם מקברותיכם עמי, שהעליה לא"י לא יהיה רק לצדיקים כמ"ש (למעלה סי' כ') והוצאתי אתכם מן העמים וכו' וברותי מכם המורדים והפושעים בי וכו' ואל אדמת ישראל לא יבא:

פסוק יג
וידעתם כי אני ה' בפתחי וכו' ר"ל בין מן פתיחת הקברים ובין מן העליה תדעו כי אני ה' כי הכל יהיה למעלה מדרך הטבע:

פסוק יד
וידעתם כי **אני ה' דברתי ועשיתי**, שכבר דברתי לעשות כן בעתיד, וכבר עשיתי בימי יחזקאל שקמו המתים ויחיו שזה סימן אם על התחייה העתידה אם על הגאולה ותחיית הגויה הכללית שדומה כעצמות היבשות המפוזרות שאין בם שום הכנה לתחייה ע"פ הטבע:

פסוק טו
ויהי דבר ה', אחר שהראהו ה' איך יחיו העצמות היבשות ותבא בם הרוח, הראהו איך יתנהג הגוף הכללי הזה העומד בתחייה באופן שלא ימות עוד, היינו איך יהיה הנהגת המלוכה שהוא רוח המחיה את הגוף הכללי ואיך ישובו אל ה' ע"י שמירת תורתו ומצותיו שזה בנפש המשכלת בגויה הכללית:

פסוק טז
ואתה צווה לו **שיקח עץ אחד**, **ויכתב עליו** אלה המלות, **ליהודה ולבני ישראל חבריו**, היינו שהוא אות ליהודה ולהמתחברים עמו מבני ישראל כמו שבט בנימין, ומבני לוי ויתר העם שהתחברו ליהודה, **ויקח עוד עץ אחד ויכתב עליו** אלה המלות, **ליוסף עץ אפרים וכל בית ישראל חבריו**, ר"ל שהוא אות ליוסף שהוא ראש השבט וממנו נצמח מלכות אפרים שהתחיל מירבעם, ולכן קראו עץ אפרים, **וכל בית ישראל** כי אליו התחברו כל ישראל שהם עשרת השבטים:

פסוק יז
וקרב עוד צוה **שיקרב שני העצים** אשר התאחד כל **אחד** בעצמו, **אל האחד** השני, עד שיהיו **לך לעץ אחד** ע"י אחיזת היד, ואז יתהווה ע"פ נס **שיהיו לאחדים בידך** ר"ל שיתאחדו בפועל ע"פ נס ויהיו אחד באמת:

פסוק יח
וכאשר יאמרו בני עמך, ור"ל ואם תיכף כשיראו הנס הזה ישאלו **מה אלה לך** ע"מ מורה הנס הזה, וכלל סימן העצים? **דבר אליהם** וכו' **הנה אני לקח**, מקבלת חז"ל שתחלה יעמוד משיח בן יוסף והוא מלך מעשרת השבטים והוא ילחם מלחמות ויתאספו כל ישראל תחת דגלו, עד שאח"כ יבא בן דוד והוא ימלוך עליהם, והיה המשל הראשון תחלה על התאחדות ישראל תחת דגל משיח בן יוסף, וצוה שיקח עץ אחד ויכתוב

ליהודה ולבני ישראל חבריו, כי תחלה התחברו יהודה ובנימין שגלו בבית ראשון והתקבצו תחת זרובבל בימי כורש ונעשו גוי אחד בימי בית שני, ואף אחר חורבן הבית שנתפזרו בכ"ז הם מאוחדים בכלל ומיחלים על הגאולה, ובאחרית הימים יתקבצו עשרת השבטים האובדים והנדחים, תחת דגל יוסף שהוא משיח בן יוסף אשר יאסוף הנדחים שזה היה משל העץ השני ליוסף עץ אפרים ולכל בית ישראל שיתחברו עליו בעת קץ, ואח"כ יתאחדו גם בני יהודה הנקבצים כבר, להיות תחת שבטו וממשלתו, ויתהוו לגוי אחד ע"פ נסי ה' ונפלאותיו, וז"ש במשל שאח"כ יקח עץ ויכתוב עליו ליוסף עץ אפרים שזה התאחדות עשרת השבטים באחרית הימים, ואח"כ יקרב אותם אחד אל אחד והיה הקירוב הראשון שהתקרבו בני יהודה אל בני יוסף תחת משיח בן יוסף, וז"ש **הנה אני לוקח את עץ יוסף ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותם עליו** ר"ל תחלה יתן אותם עליו, היינו שיתן שבטי ישראל על עץ יוסף, היינו שיתקבצו תחת דגל משיח בן יוסף, וגם את עץ יהודה יתן עליו שיהודה יעמוד ג"כ תחת דגלו, ובזה **ועשיתם לעץ אחד**, **והיו אחד בידי** עפ"י נס:

פסוק כ

והיו, צוה לו עוד שגם אחר כך **העצים אשר תכתוב עליהם ישארו עוד בידך לעיניהם** שלא יעזבם מידו, ולא ימחוק הכתב רק **שיהיו העצים שיכתוב עליהם**, כי עוד צריך לעשות בם דבר, והוא משל על שאח"כ יתחברו שנית תחת דגל מלכות בית דוד, שבזה נשאר הכתב מצד זה שיתהפך שיתקרבו עשרת השבטים ועץ יוסף אל עץ יהודה, וזה ג"כ ע"י יד הנביא ובנס:

פסוק כא

ודבר אליהם עתה מפרש הדברים בפרטות, **הנה אני לקח** וכו' זה כמ"ש למעלה **ולקחתי אתכם מן הגוים** שלשם גלו אותם, ומשם נפזרו אח"כ מן הגוים אל הארצות סביב בפיזור ועז"א **וקבצתי אתם מסביב**:

פסוק כב

ועשיתי אותם בעת שהיו **בארץ** יהיו **גוי אחד**, **ויהיה מלך אחד על כולם** שתחלה ימלוך משיח בן יוסף על כולם, כמ"ש ונתתי אותם עליו את עץ יהודה, **ולא יהיו עוד** כי תחלה היו **לשני גוים** ע"י שעשרת השבטים עבדו עכו"ם ועזבו את מקדש ה', זה לא יהיה עוד כי כולם יעבדו את ה' וגם תחלה היו **לשני ממלכות** ע"י חילוק המלכות בין בימי איש בושת בין בימי ירבעם ואילך, עז"א **ולא יחצו עוד**, כי בין בעת שימלוך משיח בן יוסף

ימשך יהודה אחר אפרים, ובין אח"כ שימלוך בן דוד ימשכו כולם אחר בית דוד, ועז"א שני פעמים עוד:

פסוק כג

ולא יטמאו, תחלה נטמאו י' השבטים **בגלוליהם ובשקוציהם** ושבט יהודה נטמאו **בכל פשעיהם**, וכן בימי בית ראשון נטמאו בגלולים ועכו"ם ובימי בית שני נטמאו בכל פשעיהם, ועז"א ולא יטמאו עוד וכו', ואח"כ בימי גלות אדום חטאו ע"י מושבותיהם שגרו בין העכו"ם וע"י מושבותיהם ביניהם חטאו, ע"ז אמר **והושעתי אותם מכל מושבותיהם אשר חטאו בהם**, ואח"כ **וטהרתי אותם** עד **שיהיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים** להתנהג בהשגחה נסיית, ואז **ועבדי דוד מלך עליהם**, אז ישוב המלוכה לבית דוד בין מצד הנהגת המלכות, וכן מצד הנהגת הדת אמר **ורועה אחד יהיה לכלם** כי כולם **במשפטי ילכו** ולא יהיה חילוק ביניהם בענין הדת, ועי"כ **וישבו על הארץ** ישבו בישיבת קבע בענין שיהיה להם לאחוזה, ואמר **אשר נתתי לעבדי ליעקב** ר"ל שיהיה להם בין הארץ שניתן ליעקב שהיא נחלה בלא מצרים בין **אשר ישבו בה אבותיכם** בגבול הקדם, כי גבול העתיד ימשך יותר מגבול שהיה להם תחלה, כמ"ש בנבואת יחזקאל לקמן (סי' מ"ז), וגם תפס אשר נתתי ליעקב כי ליעקב הראה הנס הזה שהתאחדו האבנים לאבן אחד כמו שהתאחדו העצים לעץ אחד והיה ג"כ סמן אל שיתאחדו ישראל לגוי אחד באחרית הימים, ואז יירשו נחלה בלא מצרים, **ודוד עבדי** מבטיח להם ג' דברים יהיו מתמידים לעולם, א. נחלת הארץ שעז"א **וישבו עליה המה וכו' עד עולם** ב. מלכות בית דוד שעל זה אמר **ודוד עבדי נשיא להם לעולם**, ג. שהברית שבין ה' ובינם לא יפסוק, שעז"א (כו-כז-כח) **וכרתי להם ברית שלום** זה כולל אם השלום שבין ה' ובין ישראל, שלא יחטאו עוד ולא יסתיר פנים מהם, אם השלום בין העם, אם השלום לכ"א בגוף ובנפש ובנכסים, וברית הזה **יהיה ברית עולם ונתתים**, ר"ל ונתתי להם את הברית שלום, כמ"ש הנני נותן לו את בריתי שלום, שיש הבדל בין הברית הנכרת, ובין הברית הניתן, הברית הנכרת החיוב הוא משני הצדדים, והברית הניתן החיוב הוא רק מצד הנותן שיקיים הברית בכל אופן ובלי שום תנאי, שעז"א בפנחס והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם, ועי"כ **והרביתי אותם ונתתי את מקדשי בתוכם** והוא ע"ד מ"ש בירמיה (סי' ג') והיה כי תרבו ופריתם בארץ בימים ההמה לא יאמרו עוד ארון ברית ה' וכו' ביום הוא יקראו לירושלים כסא ה', כי ברבות ישראל בריבוי מופלגת תהיה השכינה על ישראל ולא יצטרכו לקדושת הארון והמקדש, והנה קדושת המקדש שמצייר שה' ושכינתו מצמצם א"ע בתוך נקודה מצומצם בין שני בדי הארון מורה האהבה שבינו עם

ישראל כמ"ש כד רחימתין עזיזא וכו', אמנם שתהיה שכינת ה' על ישראל עד שהם יהיו המרכבה לשכינתו מציון גודל מעלת ישראל, וז"ש **ונתתי מקדשי בתוכם והיה משכני עליהם** שיהיה שני הדברים המקדש בתוך ושכינת ה' עליהם על כל ישראל, עד שהם בפ"ע לא יצטרכו לקדושת המקדש שהם בעצמם יהיו הבדים והארון והקדש והמקדש שישכון ה' עליהם בקדש והמקדש שיהיה בתוך בין נחלת השבטים (כמ"ש ביחזקאל סי' מ"ח) יהיה רק **שידעו הגוים שה' מקדש ישראל** במה **שיהיה מקדשי בתוכם**, והנה המשכן עליהם הוא מצד כחם ואיתערותא דלתתא בלי עזר אלהי, והמקדש בתוכם הוא מצד עזר אלהי שמקדש אותם, וידעו הגוים כי אני ה' מקדש את ישראל ע"י המקדש שבתוכם, והבן:

פרק לח

פסוק ב

שים פניך אל גוג, כבר התבאר למעלה (סי' ל"ב), כי נבא יחזקאל שבאחרית הימים ילחמו כל העמים סביב לירושלים, ויהיו הלוחמים מצד א' מצרים ואשור ועילם שהם הישמעאלים, והלוחמים מצד השני משך ותובל, ונסיכי אדום, ומלכי הצפון וכולם יהרגו איש את אחיו ויפלו בנופלים וחז"ל קבלו שגו' פעמים יבא גוג על ירושלים. ופה באר שני פעמים והפעם הג' התבאר בזכריה (סי י"ד), וגוג וכן ארץ המגוג לא ידענו עתה מי הם רק כפי המבואר שהוא נשיא משך ותובל הם מבני יפת ואינם נמולים, והם יתעוררו באחרית הימים אחר שיתיישב ישראל בארץ ישראל וישבו בשלוה. לבא עליהם, וזה יהיה ע"י התעוררות מעם ה', וז"ש. **הנני אליך גוג**, כי בני אדום החריבו בית שני ומשך ותובל היו עמהם כי הרומיים המחריבים היו אז ראש להאומות שאח"כ נקראו השם הכולל אדום על שם אמונתם כמ"ש המפ' הקדמונים, וכמ"ש מהרי"א בספריו באורך. ורוצה ה' שבאחרית הימים יתאספו שם במקום הרשע הם ובני ישמעאל שתחתם גלו ישראל וסבלו רעות רבות וצרות ושם יוריד אותם אל עמק יהושפט:

פסוק ד

ושובבתיך, החיה תצא מארצה, אם ע"י שובבות שאז תצא ברצון, אם ע"י שאחר מושך אותה בחחים, אומר כי תלך מעצמך ע"י שאשובב אותך, **וגם אוציאך ע"י חחים** בעל כרחך, **הוצאתי אותך ואת כל חילך** ומפ' שאנשי החיל יהיו רוכבי **סוסים ופרשים** ויהיו **לבושי מכלול**, ועמהם יהיה גם עם רב המתנדבים לצאת עמו, וז"ש **קהל רב** וגם הם ישאו **צנה ומגן** להגן בפני חרב וקשת, וגם **כולם יהיו תופשי חרבות**:

פסוק ה
פרס בצד האחר ילכו גם חיל ישמעאל, שהם **פרס**, ועם פרס יהיו **כוש ופוט**, פרס הם אחים עם עילם, וכוש קרובים לאשור ופוט למצרים, והם האומות שחשב למעלה (סי' ל"ב) מצרים ואשור ועילם:

פסוק ו
גומר, וגם יהיה **גומר וכל אגפיה** שהם אינם נמולים, **ובית תוגרמה אשר בצפון** (לאפוקי תוגרמה השוכנים בארץ יון שהם שייכים להישמעאלים, והם ילכו עם מצרים בצד האחר) וכן **עמים רבים אתך** כמ"ש (למעלה סי' ל"ב) אדום וכל נסיכיה ונסיכי צפון כולם וכל צידוני:

פסוק ז
הכון בעצמך **והכן** את חילך ומפרש (הכון) אתה (והכן) **לכל קהליך**, ואמר **הנקהלים עליך**, כי בין החיל הזה ימצא ג"כ הנקהלים עליו (כענין ויקהל עליהם קרח את כל העדה) שהוא הקהלה להתנגד אליו, כי קהלת הישמעאלים שהם פרס כוש ופוט הוא בעצם כנגדו **והיית להם למשמר** ר"ל ואתה תשמור אותם מעשות רע כי בעת יתחילו ישמעאלים להרע בירושלים יקומו האדומים נגדם ויהרגו אותם, ומזה יסתבב שאח"כ יהרגו הם באדומים ויהיה חרב איש באחיו (כמ"ש למעלה סי' ל"ב):

פסוק ח
מימים רבים תפקד, אחר שתפקד לשלם לך עונש על מה שעשית מימים רבים בימי קדם שהרעות לישראל, לכן יסבב ה' **שבאחרית השנים תבוא אל ארץ משובבת** ר"ל שיהיה הבדל בין ביאתך עתה ובין ביאתך בימי קדם, שאז ישבו ישראל ימים רבים על אדמתם, ועתה היא, א. **משובבת מחרב** שהחרב הרגה תמיד בעמיה, ב. **מקבצת מעמים רבים** ששבו מגלויות רבות ונקבצו לארצם מכל העמים השונים שהיו מפוזרים שם, ג. **על הרי ישראל אשר היו לחרבה תמיד** ועתה **היא מעמים הוצאה**, שהניחו אותם לצאת להתיישב בארץ, **וישבו לבטח כולם**, שאין להם מלחמה עם שום אדם, ואין לך שום טענה לבא עליהם:

פסוק ט
ועלית, ועלייתך תהיה בשני פנים, מצד אחד **כשואה תבוא** כי מרוב הסוסים והפרשים יהיה נראה שבאת כשואה וחשך להחשיך אורם ולהרגם, ומצד אחר **כענן לכסות הארץ תהיה** כי רבוי העם שאינם מבני החיל שיבואו עמך (הגם שישראל יהיו מועטים ולא יצטרך לבא עליהם ברוב עם כל כך) מראה שבאת כענן המביא מטר ומכסה הארץ, ר"ל

שאתה רוצה להושיב את הארץ באוכלוסין לא להחריבה, ומפרש **כשואה תבא אתה וכל אגפיך** שהם החיל, **וכענין תהיה ע"י עמים רבים אשר אתך** שיכסו הארץ ברבוי המונם כענן ר"ל לא יודע תחלה אם באת להחריב את הארץ ולהגלות יושביה כשואה או באת רק לתפוס מלכות שם ולהושיב בה עמים רבים ולהגן עליה כענן המביא מטר וגשמי נדבות:

פסוק י

כה אמר ה' והיה ביום ההוא, ר"ל תחלה בעלותך לא תדע בעצמך ע"מ אתה עולה אם להחריב את הארץ, אם לתפוס בה מלכות ולהושיב בה דיורין, רק **ביום ההוא** שתהיה שם אז **יעלו דברים על לבך** מה שלא חשבת מקודם, **וחשבת מחשבת רעה**:

פסוק יא

ואמרת, מפרש הדברים שיעלו על לבך, הוא שתאמר הלא א"צ ללחום בארץ הזאת, ולא יקנה הלוחם בה שם וכבוד, כי הארץ תהיה קשה לכבוש מפני ג' טעמים, א. אם הארץ מבוצרת מצד טבעה כגון שהיא מוקפת הרים ומצודת סלעים או ימים ונהרות, ונגד זה אמר **אעלה על ארץ פרזות**, ב. אם האנשים בעלי מלחמה עם שכיניהם סביב ומוכנים לקראת נשק נגד זה אמר **אבוא השקטים יושבי לבטח** ר"ל שהם אינם לוחמים כי הם שוקטים, ואין מכינים א"ע בנשק נגד הצר הצורר אותם כי הם יושבי לבטח, ג. אם הערים הם מוקפים חומה, נגד זה אמר **כולם יושבים באין חומה** וכו' וא"כ כיון שאין תפארת מן המלחמה הזאת, יהיה תכלית בואי רק **לשלול שלל**, ר"ל רק ג' דברים, א. מפני **השלל והבז והקנין**, ב. **להשיב ידך על חרבות נושבות** להחריב הארץ שתהיה חרבה כמו שהיתה, ג. מפני **העם שהוא מאוסף מגוים** ועי"כ הם **עושים מקנה וקנין**, כי כל אחד סוחר ועושה מקנה עם הגוי שיצא משם ונתרבה שם המסחר מאד, עד שהם **יושבים על טבור הארץ** ומסחר כל העמים בא עליהם, וצריך לבטל המסחר הזה המזיק לכל העולם כולו **שבא**, ממליץ כי הסוחרים שעושים שם מסחר בא"י בכסף ובזהב ובאבן יקרה, שהם שבא ודדן וסוחרי תרשיש שזה סחורתם כמ"ש למעלה (כ"ז י"ב כ"ג) בנבואת צור, הם ישאלו אותך על מה באת, **הלשלול שלל אתה בא**, ויש הבדל בין שלל ובין בז, השלל הוא הנשאר מעצמו בעת המלחמה, וזה שייך אל המלך כמ"ש (שמואל א ל':כ') זה שלל דוד, והבזה הוא מה שבני החיל בוזזים איש לו ועז"א **הלבוז בז הקהלת קהליך** כי זה שייך אל הקהל אם באת כדרך לשלול ולבוז, או באת כסוחר **לשאת כסף וזהב ולקחת מקנה וקנין** לסחורה, ובדרך זה **תשלול שלל גדול**, כי גם ההרוחה הגדולה נקראת שלל כמ"ש בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר, שהוא על הריוח בדרך המסחר, כאילו ילוצצו

כמסתפקים למה באת אל עם סוחרים אשר דבר אין להם עם אדם, באת כשודד ובוזז או כסוחר ומוכר וקונה:

פסוק יד

לכן הנבא בן אדם ואמרת לגוג, כי היה בכאן שתי נבואות, א. שירע לישראל בעתיד בזמן חורבן בית שני ובזמן הגלויות, ועז"א **הנבא בן אדם**, ב. מה שיקבל ענשו באחרית הימים על הרי ישראל, ועז"א **ואמרת לגוג הלא ביום ההוא**, ר"ל בעת חורבן בית שני **בשבת עמי ישראל לבטח** שאז ישבו על אדמתם **תדע** מה שתעשה עמהם כי אז (טו-טז) **ובאת ממקומך מירכתי צפון ועלית על עמי ישראל כענן**, שאז עלית כענן לקחת את ארצם ולמלוך עליהם, כי תכלית הרומיים היו למשול על ישראל ולהרחיב מלכותם, וע"כ **באחרית הימים תהיה** ותתקיים, **והבאותיך** אז **על ארצי** לא כדי להחריבה רק **למען דעת הגוים אותי בהקדשי בך לעיניהם** שעל ידי המופתים שאעשה בך יכירו כולם אלהותי איך אני שופט הגוים ומיסר הפושעים:

פסוק יז

כה אמר ה' האתה הוא, ר"ל כי שם גוג ושם מגוג כבר ישכח בימים ההם עד לא ידעו כלל מי הוא האומה שנקראת בפי הנביא מגוג ושם מלכה גוג, רק אז כשיבא על הארץ ויתקיימו דברי הנביא אז ידעו שזה הוא המלך גוג שנבא עליו, וז"ש **באחרית הימים תהיה והביאותיך על ארצי** וכו' **לעיניהם גוג**, ר"ל **באחרית הימים תהיה גוג** שאז ידעו כי אתה הוא גוג וז"ש **האתה הוא שעליך דברו הנביאים בימים קדמונים, ביד עבדי הנביאים בימים ההם שנים** ר"ל שנבאו עלים שנים רבות, וכן יל"פ בימים שנים, ששני נבואתם כמה פעמים, כי כן יבוא גוג שתי פעמים או שלש כדברי חז"ל:

פסוק יח

והיה ביום זה שייך למעלה **שדברתי בימים קדמונים להביא אותך עליהם ושביום ההוא ביום בוא גוג תעלה חמתי באפי**, **תעלה חמתי** ר"ל שהחמה הפנימית השמורה בלב על רשעתם בימים קדמונים תעלה אז **באפי להתגלות** לחוץ, שזה ההבדל בין אף ובין חמה:

פסוק יט

ובקנאתי, ואז **דברתי בקנאתי** על הרעות שעשו לישראל, **אם לא ביום ההוא יהיה רעש גדול** וזה מצד העברה הכללית שתתפשט על הכלל:

פסוק כ

ורעשו מפני, עד שהרעש תתפשט בין על האדם בין על הבע"ח, השוחה, והמעופף, והחי ביבשה, והרומש, ובין על הדומם שיהרסו ההרים, והרעש הזה יל"פ כפשוטו כמ"ש

בזכריה ונסתם מפני הרעש וכו', או שבא ע"ד המליצה על גודל המלחמה והשמעת קול כלי תותח וכלי הנשק שיהיו באחרית הימים, המחריבים הרים ומהרסים חומות בצורות בקול רעש גדול ואדיר מאד, וכ"ז הצטייר במחזה הנביא ברעש והמולה גדולה:

פסוק כא

וקראתי, ופי' מה הוא הרעש **שאקרא להההרים** בשם **חרב** שההרים עצמם יהיו חרבות להרוג בהם ולכלות אותם, וכ"ז מליצה, ומפרש שהחרב הזה לא תהיה מאויב מחוץ רק **חרב איש באחיו תהיה** שאדום וישמעאל ילחמו איש באחיו, (כמ"ש בסימן ל"ב בארך):

פסוק כב

ונשפטתי אתו, מצייר שהתחלת המשפט יהיה **בדבר ובדם** שהם דברים טבעיים ורגילים, שיוכלו לתלות אותם במקרה ובטבע, כי כן דרך המלחמה שישפך דם הרבה ושיתפשט דבר מרוב ההרוגים והחללים, עז"א **ונשפטתי** בנפעל וכאילו ישפט עמהם, כי עדיין יכחישו ידו הגדולה, ואח"כ **גשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית אמטיר עליו** שזה עונשים שמימיים ונסיים, שניכר לכל כי אצבע אלהים הוא, ואז **והתגדלתי**, יכירו שאני גדול ושכל הסבות מאתי, ושאני **קדוש** מובדל מן הטבע ומתנשא עליו באותות ומופתים, ועי"כ **ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה'**:

פרק לט

פסוק א

ואתה בן אדם, מפני שבנבואה הקודמת כבר נבאו הנביאים לפניו, (כמ"ש האתה הוא אשר דברת בימים קדמונים, אמר **ואתה בן אדם הנבא** שיחדתי לך נבואה פרטית ביחוד שלא נבאו הנביאים, **ואמרת הנני אליך גוג**, נבא שאחר מפלתו זאת יתחזק שנית ויאסף מחנותיו שנית על ירושלים, וז"ש (ב) **והעליתיך מירכתי צפון** שתעלה שנית על הרי ישראל למלחמה, והנה בפעם הראשון אומר **והיה ביום בוא גוג על אדמת ישראל**, שיהיה מפלתו תיכף בבואו בגבולם ועל אדמתם, אבל בפעם השני **יגיע על הרי ישראל**, ויצור על ירושלים, ואז **והכיתי**, שאז ילחם ה' בו עד שלא יוכל לירות בקשת ובחיצים כמ"ש (זכריה י"ח) ויצא ה' ונלחם בגוים ההם, ואז **על הרי ישראל תפול** ויהי למאכל לעוף ולבהמה, ואח"כ **על פני השדה תפול**, שבירדם מן ההרים יהיה בהם המגפה אשר יגוף ה' את הצובאים על ירושלים (כמ"ש בזכריה י"ד:י"ב) ויפלו על פני השדה:

פסוק ו
ושלחתי אח"כ תבוא המגיפה והכליון **גם במדינתו וגם ביושבי האיים** המופרדים מבני אדם, ויושבים **לבטח**, ואז יכירו גם הם **כי אני ה'**:

פסוק ז
ואת שם קדשי אודיע, כי אז אודיע לישראל שאני מנהיגם בדרך הקדושה שהיא התרוממות והתעלות מן הדרך הטבע, **ולא אחל את שם קדשי עוד** שיאמרו מבלי יכולת, **עד שכל הגוים ידעו כי אני ה' קדוש בישראל** ומנהיגם בהנהגה השגחיית נסיית:

פסוק ח
הנה באה, מפני שהיום הזה מיועד סתום וחתום ולא הודיעו ה' לשום נביא וחוזה ולבא לפומא לא גליא, ועדיין אינו במציאות בעולם החזיון בפועל, רק בעת **שיבא הדבר ויהיה אז הוא היום אשר דברתי** אז יבא אל מציאות הדבור ואז יתרשם בפועל:

פסוק ט
ויצאו יושבי ערי ישראל, שלא יצאו עד עתה למלחמה יצאו אל השלל, ואז יקחו כלי הנשק לבער בם אש, כי לא יצטרכו מעתה לכלי נשק אחר שה' נלחם להם, ולא יוכלו להשתמש בם רק להבעיר בעציהם **ובערו והשיקו**, בין מה שיבערו לחמם, בין מה שישיקו התנורים לאפות, יהיה **בנשק ומגן וצנה** וכו' עד שכל מיני כלי זיין יתבטלו אז, (כמ"ש (ישעיהו ב':ד') לא ישא גוי אל גוי חרב, וכתתתו חרבותיהם לאתים), ויהיו רבים כ"כ עד שיספיקו **להבעיר בהם שבע שנים**, הגם כי **שלא ישאו עצים מן השדה**, כדרך שבמקום שאין יער מלקטים עצים של קוצים כסוחים המפוזרים בשדה, וגם במקום שיש יערות והעצים מצויים **לא יחטבו מן היערים**, כי אסיפות כלי הנשק יהיה קל יותר מרוב רבויים, ולא תאמר הלא קל להם יותר לחטוב מן היערים הסמוכים להם, אומר **ושללו את שולליהם** אחר שבל"ז יצאו לשם לשלול ולבוז יקחו עמהם גם כלי הנשק הנשאר בשלל ומן הברזל שעליהם יעשו כלים, והעצים יבערו:

פסוק יא
והיה ביום ההוא, הנה נבא כדניאל על גוג, ויטע אהלי אפדני בין ימים להר צבי קדש ובא עד קצו, שיטע אהל כללי בין הים ובין הר ציון, מבאר כי **במקום ההוא ימצא קבר** לכלל מחנהו, **שקדמת הים** שיטע שם אהלי אפדני נמצא **גיא** בין שני הרים, עד **שהעוברים קדמת הים** יתעכבו שם מלכת דרך ישרה מפני הגיא הזה כי **היא חוסמת** ומונעת **את העוברים**, ושם יפלו ע"י ה' בחזירתם אל אהליהם אצל הים, ושם יקברו אותם ומפרש **בל** תאמר שהם בעצמם יקברו חלליהם, כי הם יפלו כולם ואין קובר מביניהם, רק **בית**

ישראל יקברום למען טהר את הארץ מן העיפוש והסרחון ומן הטומאה, וזה יתמיד **שבעה חדשים**:

פסוק יג

וקברו, הנה הדרך הוא שיזהרו העם מקבור את המתים במגפה, ובפרט החללים ששכבו ימים רבים בלי קבורה שמעלים עיפוש ודבר ויתדבק בקוברים, ורק יפרישו אנשים מיוחדים לזה, והעם יזהרו מן הקוברים פן ידבק בהם הדבר, אבל **אז יקברו כל עם הארץ**, וזה **יהיה להם לשם** שמזה יראו כולם כי הם נשמרים מה' ואינם יראים מדבר וממגפה כמ"ש לא תירא מפחד לילה מדבר באופל יהלך, וזה יהיה **יום הכבדי** שיתראה כבוד ה' והשגחתו הפרטיית על ישראל ושמירתו אותם מכל פגע, כמ"ש ה' ישמרך מכל רע:

פסוק יד

ואנשי תמיד, וחוץ מזה שכל העם יתעסקו לקבור החללים אצל הגיא ששם היה המלחמה, **יבדילו אנשים** שיעסקו **בתמידות** להיות **עוברים בארץ לקבר את העוברים, שנותרו על פני הארץ**, אלה מן הצובאים שנודדו ועברו בארץ ומתו במגפה ונפלו באחת המקומות יקברו אותם שם במקומו, **כדי לטהר** את **הארץ**, וזה יארך שבעה חדשים, כי אחר שבעה חדשים כבר יעוכל הבשר, וגם החיות והעופות יאכלו בשר ההרוגים עד עת הזאת, ומאז לא יקברו העצמות במקום שימצאום, רק **מקצה שבעה חדשים יחקרו** וידרשו אם ימצא עצמות באיזה מקום לציין עליהם:

פסוק טו

ועברו, אחר ז' חדשים **כשיעברו העוברים וראה עצם אדם** (כי לא יהיה עוד עצם שיש עליו בשר רק עצם לבד) **ובנה אצלו ציון** שיוכר המקום וישמרו מקרוב אליו, אם מפני הטומאה, אם מפני הנגף, כי הנס הזה שלא יוזקו מן הנגפים לא יארך רק ז' חדשים, ולכן יבנה ציון ולא יגע בו **עד קברו אותו המקברים** הם יקטו העצמות ויקברו **אל גיא המון גוג**:

פסוק טז

וגם, ור"ל וכמו שיקרא הגיא גיא המון גוג, כן יקרא עיר ששם נטעו אהליהם קרוב אל הגיא, יקרא **בשם עיר המון גוג**, לזכר ששם היה ושם נעשה הנס ושם נפלו, ולהשמר מן העיר הזאת הטמאה כמדור העמים, ובזה **יטהרו את הארץ**:

פסוק יז

ואתה בן אדם הודיע למה בסוף שבעה חדשים לא ימצאו עוד הרוגים שיש עליהם בשר, כי ה' הכין החיות והעופות שיאכלו את בשרם, וז"ש **אמור לצפור כל כנף, הקבצו**

המפוזרות יתקבצו ביחד, ואחר שיהיו מקובצים **יתאספו** לבא ביחד אל מקום ההרוגים, כי זה ההבדל בין קבץ ובין אסף כמ"ש (בישעיה י"א) **על זבחי אשר אני זבח לכם** שהוא **זבח גדול**, א. ממהות המאכלים, **בשר ודם**, ב. **מאיכות** המאכלים וטובם **בשר גבורים ודם נשיא הארץ** שכולם **אילים כרים** וכו' ובשרם ודמם טוב:

פסוק יט

ג. **מכמות** המאכל **החלב כדי שביעה והדם כדי שכרון**:

פסוק כ

ושבעתם על שלחני גם אחר הסעודה יעמוד השולחן נכון, ועוד תמצאו **סוס ורכב** וכל מיני מאכל, מיתר החללים הנופלים:

פסוק כא

ונתתי וחוץ מזה **אתן כבודי בגוים** כמ"ש (ישעיהו ס"ו:י"ט) ושמתי בהם אות ושלחתי מהם פלטים אל הגוים וכו' וראו את כבודי בגוים, ומפרש שזה יהיה, א. ע"י **שיראו הגוים את משפטי שהענשתי** אותם על עונותיהם ובמקום שחטאו, מדה כנגד מדה, ב. **ואת ידי**, וכחי, כי העונש יהיה בדרך נס ויראו יד ה' כי חזקה היא:

פסוק כב

וידעו, ומזה ימשך שני דברים, א. **אל ישראל**, **שמן היום ההוא והלאה ידעו שאני ה' אלהיהם** שאלהותי מתיחס אליהם בהנהגה נסיית השגחיית:

פסוק כג

ב. **וידעו הגוים**, שתחלה היה חילול ה', א. על הגלות, שאמרו עם ה' אלה ומארצו יצאו, ועתה **ידעו כי גלו בעונם**, שמפני **שמעלו בי** לכן **ואסתר פני מהם**, ב. היה חילול ה' בגלות עצמו שכמה פעמים נמכרו לטבח ולהרג ולא הושיעם ה', עתה ידעו שמה **שאתנם ביד צריהם ויפלו בחרב כולם** ע"י השמדות והגזרות שהיו בימי הגליות זה היה מפני, כי **כטמאתם וכפשעיהם עשיתי אתם**, שלכן **ואסתר פני מהם** בימי הגליות, ולולא המעל לא גלו ולולא הפשעים לא היה מסתיר פנים גם בימי הגליות:

פסוק כה

לכן כה אמר ה', נגד הגלות **עתה אשיב שבות יעקב**, ונגד הצרות שסבלו בעת הגלות **ורחמתי את בית ישראל**, ויעקב הם עשרת השבטים הם רק נדחים ולא סבלו שמדות וא"צ רק השבה, וישראל הם שבט יהודה ובנימין שסבלו תלאות רבים הם צריכים רחמים, ונגד שהיה חילול השם **וקנאתי לשם קדשי**:

פסוק כו

ונשו, נגד הגלות שהיה להם כלימה מגלותם **ונשו את כלמתם**, ונגד מה שחטאו **נשו את מעלם**, ומפרש (נגד ונשו את כלמתם) **בשבתם על אדמתם לבטח** ולא יגלו עוד:

פסוק כז

(ונגד את מעלם) אמר **בשובבי אותם מן העמים** (שלא היו מפוזרים ביניהם), **וקבצתי אותם מארצות** שמן העמים נפוצו בארצות וצריכים קבוץ כמ"ש כ"פ **ונקדשתי בם לעיני גוים רבים** כי יתקדש ה' ע"י מעשיהם הטובים וע"י הנסים שיעשה עמהם ובזה ישכחו את מעלם:

פסוק כח

וידעו, ואז יכירו כי גם **בהגלותי אותם אל הגוים הייתי ה' אלהיהם** והגלות לא היה לרעה רק לטובה ובהשגחתי הפרטיית, כי גאולת כורש לא היתה גאולה אמיתית, ולא היה עת התקון המקוה, והיה בה ד' חסרונות, א. שהלכו ברצון כורש, ואז **וכנסתים על אדמתם** בעצמי, ב. שאז לא שבו כולם לא"י ואז **ולא הותיר עוד מהם שם**:

פסוק כט

ג. **שאז** הסתיר פני מהם בכל פעם כמו בימי היונים והרומים ואז **לא אסתיר פנים**, ד. שאז לוקח מהם רוה"ק והנבואה, כמ"ש ה' דברים חסרו בבית שני ואז **אשר שפכתי רוחי על בית ישראל** שישוב אליהם רוה"ק והנבואה: (השאלות הקיימות לפי דעת המפרשים בענין צורת הבית, ראה בסוף הספר) **בעשרים וחמש שנה לגלותנו** הוא גלות יהויכין שגלה י"א שנה לפני החורבן, ולפ"ז עת נגלה אליו הנבואה הזאת היה **ארבע עשרה שנה אחרי אשר הכתה העיר**, ואז היה שנת היובל, (כי היובל הקודם היה בי"ז שנה ליאשיהו עת מצאו הספר בבית הה', שהיה ל"ו שנה קודם החורבן) לכן אמר **בר"ה בעשור לחדש**, שלא יצוייר שיהיה ר"ה בעשור לחדש רק בשנת היובל שאז ביוהכ"פ תוקעים בשופר והעבדים יוצאים לחירות, [הערה: דע שחשבון זה אינו עולה לר' יהודה שסובר בנדרים (דף ס"א) ששנת החמשים עולה למנין שבוע, ולדידיה חל היובל י"ז שנה קודם לכן, אך ר' יהודה לשטתו שלדידיה בל"ז אאל"פ שר"ה הוא בעשור לחדש, דהוא ס"ל בספרא (בהר פ"ב) ששנת היובל מתקדשת בתחלתה וחשבון זה הוא לרבי יוסי בערכין (דף י"ח) ובסדר עולם, והוא לשטתו שס"ל שתקיעה מעכבת כמ"ש בספרא (שם משנה ד) ובר"ה (דף ט') ולדידיה לא היו עבדים נפטרים לבתיהם עד יום הכפורים כמ"ש בס' התו"ה (שם סי' י"ח), ולרבי יהודה צל"פ מ"ש בראש השנה היינו בתחלת השנה ולא בא הלשון

בדוקא: ע"כ] **היתה עלי יד ה'**, מבואר אצלי שיד ה' מורה על שיניע את הנביא אל ענינים נשגבים ומחזות עצומות, **ויבא אותי שמה** ר"ל אל העיר שהוכתה:

פרק מ

פסוק ב

במראות אלהים הביאני מבאר שלא היה שם בפועל רק שכן ראה במראה וגם ר"ל ששם ראה את המראה הידועה שהוא מראות המרכבה (כמ"ש בס' מ"ג) ומראה המקדש מכוון לעומת המרכבה העליונה כמ"ש במק"א, **ויניחני אל הר גבוה מאד**, כמ"ש נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים, **ועליו כמבנה עיר מנגב**, הנה יתבאר (לקמן סי' מ"ה סי' מ"ח) כי העיר לעתיד תהיה בדרום המקדש רחוקה ממנו מ"ה מיל, לכן ראה **כמבנה עיר** כי העיר רחוקה מאד, ומכוונת נגדו מצד **נגב** ואינה עומדת במקום שעמדה בראשונה סמוך למקדש:

פסוק ג

ויביא אותי שמה, בתחלה הביאו קרוב אל ההר כמ"ש ויניחני אל הר, מלת אל מורה שעדיין לא היה שם, (כי רצה שיראה משם את העיר שעמדה מרחוק), ועתה הביא אותו שמה במקום הקדש שבראש ההר **ופתיל פשתים בידו** למדוד בו מדה מרובה מהקרקע, **וקנה המדה** למדוד את החומה ומדה מועטת, **והוא עומד בשער** שאז ראה ג"כ שיש שם שער והוא שער הר הבית המזרחי, והראהו בזה שבנין העתיד לא יהיה ע"י בני אדם רק ע"י עליונים בענין הפלאיי:

פסוק ד

ראה בעניך הדמות והצורות אשר יראה, **ובאזניך שמע** הדברים שיאמר לו, **ושים לבך** להבין הנמשל והסודות הצפונים במראה זאת, כי תכלית מה **שהובאת הנה** הוא **למען הראותך** ותכלית הראיה הוא **שתגד לבית ישראל** כדי לנחם אותם ולחזק ידים רפות:

פסוק ה

והנה חומה, היא חומת הר הבית שהיה חמש מאות קנים בכל צד כמ"ש לקמן (ס"ס מ"ב) והחומה היא **מחוץ לבית** כי בתוך חומת הר הבית נמצא הבהמ"ק, **וביד האיש קנה המדה** ר"ל וקנה המדה שהיה ביד האיש (כנ"ל ג') היה מחזיק **שש אמות** שכל אמה מחזקת **אמה** של חמשה טפחים **ועוד טפח**, דהיינו שש אמות של ששה טפחים, **וימד את רחב הבנין** דהיינו עובי החומה היה שש אמות, וכן קומת החומה, וממ"ש **סביב סביב** משמע שהיה נמוך מכל הצדדים [הערה: שהגם שבבית שני רק הכותל המזרחי

היה נמוך כדי שיוכל הכהן השורף את הפרה לראות משם את פתח ההיכל כמ"ש בפ"ב דמדות. כאן לא שייך האי טעמא ששם היה בעזרת נשים י"ב מעלות ובעזרת ישראל ט"ו מעלות, ובכאן לא היה בעזרת נשים רק שבע מעלות כמ"ש בצד צפון ודרום (פסוק כ"ב ופסוק כ"ו) ובעזרת ישראל היו שמונה מעלות (כמ"ש בפסוק ל"א ופסוק ל"ד ופסוק ל"ו) וחסר י"ב מעלות שהם שש אמות, וא"כ היה יכול לראות פתח ההיכל דרך השער, רק שהיה נמוך לנוי כדי שיראה את כל המקדש מבחוץ ולא תעלימהו החומה: ע"כ]:

פסוק ו

ויבא אל שער משם בא אל שער אחד שהוא שער עזרת נשים שהוא לפני עזרת ישראל, (ונקרא בספר הזה בשם חצר החיצונה, נגד עזרת ישראל שנקראת חצר הפנימית), והחומה הזאת הקיפה מד' רוחות, **אשר פניו דרך הקדימה** ר"ל שבא בשער המזרחי **ויעל במעלותיו** מפני שההר היה משופע ועשו אותו מישור חפרו מעלות אצל השער, ולא באר פה כמה מעלות היו, ומבנין בית שני א"א ללמוד שהיה משונה מבנין זה שכן גם במעלות עזרת ישראל היה משונה, וע"כ שסמך ע"מ שבאר בצד צפון ודרום שהיו שבע מעלות [הערה: והנה בבנין בית שני היה שטח הר הבית חלוק במחיצה ונקרא סורג, ומזו המחיצה עד עזרת נשים היה עשר אמות ונקרא חיל (כמ"ש בפ"ב דמדות), שלשם אין נכרים וטמאי מתים נכנסים, ועתה היה במקומו התאים ואחריהם היו הששים אלים (שיתבאר בפסוק י"ד) שעמדו כנגד כל הכותל, והחזיקו י"ב אמות רחוק מן הכותל: ע"כ]: **וימד את סף השער** החומה הזאת היה עוביה י"ג אמות והיה בה שני ספים א' לצד החיצון ואחד לצד פנים, כ"א החזיק שש אמות ואמה אחת היה באמצע בין סף לסף, ועז"א **שמדד סף אחד** שהוא החיצון **היה קנה אחד רחב**, **ואת סף אחד** הוא הפנימי היה **קנה אחד רחב**, ומסתמא היה כן גם בצד השני של השער כיון שעובי החומה היה שוה בשניהם:

פסוק ז

והתא, ראה שבשני צדדי השער מבחוץ היו בנינים ששייכים אל השער ונקראים תאים, (מלשון אתא על שהם משמשים להבא אל השער לעמוד שם קודם שיכנס), והיו שלש מכל צד ופתחיהם אל השער, ובצד הפנימי היה אולם שהוא בית שער ששייך ג"כ אל השער, וראה שמדד את חלל התא שאצל השער והיה חללו בין בארך בין ברוחב קנה אחד, שהוא שש אמות מרובע, **ובין התאים** היינו הכותלים המפסיקים בין תא לתא היה רחבם של כ"א **חמש אמות**, (וה"ה הכותל מזרחי של התאים שלצד חוץ, ועי' בפסוק י"ב), **וסף השער**, אחר שמדד את התא שאצל השער ואת הכותל שבינו לבין התא שבצדו,

נכנס לצד הפנימי של השער למדוד את האולם, ומדד בו ג' מדידות, א. מדד עובי הכותל של אולם מצד זה ומצד זה, שהכותל של האולם היה בצד השער ובצד אחד היה נסמך אל כותל החצר, רק בצד השני של פנים היה לו סף, ומדד את **סף השער מאצל עולם השער**, ר"ל הסף של האולם וקורא אותו בשם סף השער כי גם האולם היה שייך אל השער, **מהבית** כי הצד של צד חוץ היה נסמך אל הכותל ולא היה לו סף והיה **קנה אחד**, ומזה ידע שכותלי האולם כ"א רחבו שש אמות:

פסוק ח

וימד, (מדידה שניה) **מדד את אולם השער** היינו אורך כותל האולם ממערב למזרח, והתחיל מדידה זאת **מהבית**, כי באשר עמד אצל סף האולם שלצד פנים מדד משם ממערב למזרח, והיה **קנה אחד**, נמצא שהאולם נמשך לפנים שש אמות:

פסוק ט

וימד, (מדידה שלישית) **מדד את אולם השער** מצפון לדרום, והיה **שמונה אמות ואיליו שתים אמות**, ר"ל כי רוחב חלל האולם מצפון לדרום היה עשר אמות כרוחב חלל השער רק בצד פתחו עמדו שני אילים אחד מצד זה ואחד מצד זה והיה כ"א אמה על אמה עגול, והיה עמידתם בתוך פתח האולם בפנים וסתמו את הפתח אמה מכל צד, עד שלא נשאר שם מחלל האולם רק שמונה אמות, ועם שתי אמות של שני האילים היה פתחו עשר אמות כמדת חלל השער, כי שני כותלי האולם היו שוים עם השער בצד פנימי שלהם, ורוחב חללו כרוחב חלל השער, **ואולם השער מהבית** באשר הדרך הוא שהאולם יעמוד חוץ לשער בצד חוץ כמו שהאולם של עזרת ישראל היה לצד חוץ, הודיע שאולם של שער החצר החיצונה היה מהבית היינו בפנים, והיה כן לנוי כדי שיהיה אולם כנגד אולם:

פסוק י

ותאי השער דרך הקדים היינו תאי השער המזרחי, היו **שלשה מפה ושלשה מפה**, ר"ל שלשה מצד צפוני של השער מדרום לצפון ושלשה מצד הדרומי של השער מצפון לדרום, (ואחר שכבר מדד התא שאצל השער וראה שחללו שש על שש אמות ועובי הכותל המפסיק בין תא לתא חמש אמות, הלך למדוד את האולם שהוא ג"כ אצל השער בפנים, ואח"ז יצא לחוץ ומדד שלשה התאים, וראה כי) **מדה אחת לשלשתן**, שכולם היו כמדת התא הראשון שכבר מדד כנז' (בפסוק ז'), **ומדה אחת לאילים מפה ומפה**, שכמו שהיו שני אילים בפתח האולם כ"א אמה על אמה כן היו שני אילים בפתח התאים, איל אחד מכל צד, והיה ג"כ מדתם אמה על אמה בעיגול:

פסוק יא

וימד, עתה מדד את השער בעצמו והיה **רוחב פתח השער** מצפון לדרום **עשר אמות**, **ואורך השער ממזרח למערב היה שלש עשרה אמות**, שכבר בארנו שרוחב קיר החצר היה שלש עשרה אמות (כי נחלק לשני ספים כל סף שש אמות ואמה אחת באמצע כנ"ל (פסוק ו') והיה ארכו י"ג אמה:

פסוק יב

וגבול לפני התאות אמה אחת, מפני שהתאים נסמכו בצד מערב אצל קיר החצר, שקיר החצר הוא קיר המערבי של התא, ובצד של השער נסמכו אל השער, הודיע שלא נסמכו ממש רק היה אמה אחת גבול לפניהם, שבין בצד המערבי היה קיר החצר בולט אמה אחת, שכנגד התאים היה רוחב הקיר אמה אחת יתירה (שהיה שייך אל התאים) כל משך התא באורך ובגובה, וזה היה הגבול בין התא וקיר החצר, וכן בצד השער היה עובי כותל התא אמה אחת יתירה שכותלי התאים היו חמש אמות ובצד השער היה רחבו עד גובה הפתח שש אמות שבאמה היתירה הזאת עמדו שני האילים של פתח התא שהיה עובי כ"א אמה אחת, וזה היה הגבול לפני התא אל השער, והנה יתבאר (בפסוק שאח"ז) שהיה להתאים פתחים משני צדיהם, שבתאים הצפונים היה פתח פתוח לצד דרום אל השער ופתח פתוח לצד צפון אל החוץ וגם בפתח זה היה גבול אמה לפני הפתח, שכותל התא השלישי שבצד חוץ ששם הפתח הפתוח לחוץ היה ג"כ שש אמות עד משקוף הפתח כי אמה אחת היה גבול לפני התא מגביל בינו ובין החוץ, ושם עמדו גם כן שני אילים השייכים אל הפתח, וזה נכלל במ"ש **ואמר אחת גבול מפה**, ר"ל מצד האחר הפתוח לחוץ, **והתא שש אמות מפה**, ר"ל ובזה היה כותל החיצוני של תא החיצון שש אמות, בין התא של צד השער שהיה כותלו החיצוני שש אמות, ובין התא השלישי של צד החוץ שהיה ג"כ כותלו החיצוני שש אמות, וז"ש **ושש אמות מפה**, (כי א"א לפרש על חלל התא שהיה שש אמות שזה כבר נאמר (בפסוק ו') ולכן אמר והתא בלשון יחיד כי זה לא היה לכל התאים רק לתא החיצון, אבל שני כותלים המפסיקים בין תא לתא לא היו רק חמש אמות כמ"ש (בפסוק ו') ובין התאים חמש אמות:

פסוק יג

וימד את השער הנה שלשה התאים שבכל צד הם שייכים אל השער (כמ"ש למעלה שנקרא תא מלשון ביאה שעשוי לביאת השער), ולכן **מדד עתה את השער מגג התא לגגו** ר"ל לגג השער, והיה **רחבו עשרים וחמש אמות**, **כי רוחב השער ממערב למזרח היה שלש עשרה אמות** (כנ"ל פסוק י"א) וגבול לפני התא אמה אחת שאמה זאת היתה לחוץ

מן השער כי היה שייך אל התא (כנ"ל פסוק הקודם) ולא היה רק עד גובה התא, ושש אמות חלל התא, וחמש אמות רוחב כותל המזרחי של התא סך הכל כ"ה אמות, **פתח כנגד פתח** ר"ל שכל הפתחים של התאים היו זה כנגד זה שהיו פתחים בין תא לתא, ובתא הדרומי של תאים הצפונים היה פתח פתוח אל השער ובתא הצפוני היה פתח פתוח אל החוץ, עד שהיה יכול ליכנס אל התאים מכל צד, וכן היה בתאים הדרומים פתחים בשתי הצדדים ופתחים בין תא לתא, ובזה היו פתחי התאים הדרומים מכוונים נגד פתחי התאים הצפונים ששניהם היו פתוחים לצד השער זה כנגד זה, וכ"ז נכלל במ"ש פתח נגד פתח:

פסוק יד

ויעש את אילים ששים אמה, הנה התאים נמשכו בכותל מצד השער ארבעים אמה מכל צד, (כמו שיתבאר בפסוק שאח"ז) ואח"כ היה הכותל פנוי, ועשה שם אילים שנמשכו ממקום כלות התאים עד ששים אמה והם עמדו בשוה עם התאים והיה בינם ובין כותל החצר י"ב אמה והיה זה לנוי אל הבית, וגם יל"פ שעשה אלים ששים וכ"א החזיק אמה, ובזה היו דומים לאילי פתח האולם ופתחי התאים שהיו ג"כ אמה (כמ"ש (בפסוק י') ומדה אחת לאילים מפה ומפה), ופי' **ויעש אילים ששים של אמה**, וי"ל שהיה הפסק בין איל לאיל ג"כ אמה, ולפ"ז החזיקו ברוחב הכותל קי"ט אמות ומן פתח שער חצר החיצונה עד הכותל הצפוני וכן הדרומי היה קי"ח אמה, שהם מ"ה אמה שנגד חלל החצר הפנימי, י"ג אמה נגד עובי הכותל של הפנימי, ומאה אמה שחלל חצר החיצונה עודף על חצר הפנימי, והאילים מתחילים ממקום כלות התאים, שהיו ארבעים אמה מן השער נמצא שהאיל האחרון עמד נגד התחלת עובי כותל הצפוני והדרומי של החצר החיצונה, והיה במקום הסורג שהיה בבית שני כנ"ל (פסוק ו'), שלכן העמידו אילים נגד כל משך הכותל עד עובי החומה ואחר שהאילים האלה לא היו רק בצד מזרח לבד שינה הלשון ואמר ויעש אילים, שאם היה אומר סתם שהיו אילים ששים היה משמע שהיה כן גם בצד צפון ודרום שהיו דומים בכל דבר אל המזרח רק האילים לבד לא היו בצפון ודרום, **ואל איל החצר השער סביב סביב**, הנה ציר השער היה קבוע בין שני ספי השער שכבר בארנו (פסוק ו') שהיה להשער שני ספים כ"א רחב שש אמות ואמה אחת היה ביניהם ששם היה ציר השער, ולא ידענו להיכן היה השער נפתח אם לצד חוץ או לצד פנים, באר פה שהיה נפתח אל צד החצר לצד פנים, שהיה סובב על צירו אל איל החצר, שהאיל של החצר היה קבוע בפתח האולם ששם עמדו בצד פנים איל מצד זה ואיל מצד זה כנוס אמה בחלל האולם (כנ"ל פסוק ט') וכשנפתח השער היה מגיע עד

אמה שלפני האיל האחד של החצר, כי רוחב השער היה עשר אמות וכשנפתח היה מחזיק שש אמות של סף הפנימי של השער וארבע אמות בחלל האולם, ולא נשאר עד איל האולם רק ריוח אמה, כי משך האולם לפנים לא היה רק שש אמות (כנ"ל פסוק ח') והודיע זה כדי שלא נטעה שנפתח לצד חוץ, וא"כ הגיע עד חצי הפתח של התא, כי התא היה פתוח באמצע אל צד השער, ומאמצעית הפתח עד גבול התא שלש אמות, וגבול התא אמה, ושש אמות רוחב הסף החיצון של השער, סה"כ עשר אמות, וזה לא יתכן לסתום חצי הפתח והחלון של התא, לכן הודיע שהיה השער סובב אל איל החצר שהוא האולם ששם מקומו הנכון:

פסוק טו

ועל פני השער האיתון וכו' חמשים אמה, כבר התבאר (בפסוק י"ג) ששלשה התאים שבכל צד הם שייכים אל השער, ולכן אמר שם שמדד את השער מגג התא לגגו של השער והיה רחבו עשרים וחמש אמות, שזה שייך לרוחב כניסת השער שהשער עם רוחב התא ממערב למזרח קרוי רוחב והיה כ"ה אמה, ועתה מדד מן השער לאורך התאים שזה ארך פני השער (ר"ל השייך אל השער) והיו חמשים אמה, שרוחב השער מדרום לצפון עשר אמות ומן השער עד כלות ההתאים ארבעים אמות, כיצד שני קירות החיצונים של התאים שבצד השער ושבצד החוץ כנגדו היה כ"א שש אמות (כי היו חמש אמות עם אמה של גבול לפני התאות (כמ"ש בפי"ב) ושני קירות המפסיקות בין שלשה התאים כ"א חמש אמות (כמ"ש בפסוק ז') ושלשה חללי התאים כ"א ו' אמות (כמ"ש בפ' הנ"ל) ס"ה ארבעים אמה, ועם רוחב השער הם חמשים אמה, ולפ"ז מדד תחלה בצד הדרומי של השער מראש השער, עד כלות התא הדרומי רוחב כ"ה אמות ממערב למזרח, ומשם חזר למדוד מדרום לצפון עד כלות אורך התאים והיו חמשים אמה, וכן כשמדד בצד הצפוני של השער עד כלות התא הצפוני רוחב כ"ה, חזר למדוד משם באורך מצפון לדרום עד כלות התאים הדרומים והיו ג"כ חמשים אמה, וזה שאמר בכל הענין שהיה כל שער ארכו חמשים אמה ורחבו עשרים וחמש (כמ"ש בפסוק כ"א כ"ה כ"ט ל"ג ל"ו), ולכן קראו בשם שער האיתון, שכן נקרא עם התאים שאצלו (ששם תא מלשון אתא וביאה), ר"ל מקום שאתים ובאים בשער היינו הצד הפונה לחוץ ששם נכנסים אל השער, כי התאים היו מבחוץ, ומ"ש **על לפני השער הפנימי** ר"ל שפני השער האיתון מבחוץ היה מקביל נגד מה שהיה לפני השער בפנים, כי יתבאר (בפסוק י"ז) שאצל האולם שבפנים היה רצפה אל כתף השער ועל הרצפה היו שלשים לשכות, ובפסוק י"ח באר שהרצפה היתה אל כתף השערים לעומת אורך השערים, ומכאן ידענו שאורך

השערים נמשך בחוץ עד כלות התאים שהם מ' אמה מן השער, מבואר שלעומת אורך השערים עמדה הרצפה והלשכות שעליה בפנים, ובמקום שכלו התאים מבחוץ כלתה הרצפה שנגדם מבפנים, והיה משך הרצפה ל"ד אמה (כמו שיתבאר בפסוק י"ח) שהוא מ' אמה מן השער, וז"ש פה שמה שהיה **על פני שער האיתון** מבחוץ, היה מקביל **על לפני אולם השער הפנימי**, ר"ל נגד מה שהיו בפנים לפני אולם השער שעמדו ג"כ בנינים מקבילים בפנים נגד התאים שבחוץ והיו חמשים אמה שהם ל"ד אמה של משך הרצפה שש אמות של עובי כותל האולם ועשר אמות של רוחב השער, ויען שהרצפה עמדה לפני האולם בצד פנים אמר לפני אולם השער הפנימי, (וגם שבא להוציא האולם החיצון ר"ל אולם של החצר הפנימי שהוא היה מבחוץ (כמו שיתבאר בפסוק ל"א), ששם לא היה רצפה לפניו), ובא אגב ללמדנו שגם בצד הפנימי נמשכה הרצפה עד כלות התאים שהם חמשים אמה מהתחלת רוחב חלל השער, ואחר נ' אמה מהתחלת רוחב חלל השער כלו בנין התאים מבחוץ ובנין הרצפה והלשכות שעליו כנגדם בפנים:

פסוק טז

וחלונות אטומות שהיו חלונות עשויים להביא את האור והיו אטומות בזכוכית, **אל התאים** ר"ל בכותל מזרחי של התאים להביא האור מצד חוץ אל התאים, **ואל אליהמה** ר"ל בצד הפתחים ששם היו עומדים ב' אילים, וכבר בארתי (בפס' י"ג) שהתאים היה להם פתח משני צדדיהם זה כנגד זה, עד שהיו פתחים מתא לתא, וכן בתא שכנגד השער היה לו פתח אל השער שעמדו בו שני אילים וכן בתא החיצון שלצד חוץ היה לו ג"כ פתח אל החוץ ועמדו בו שני אילים (כמ"ש בפסוק י') הודיע פה שבשני הצדדים של החוץ היו חלונות לחוץ, א. **אל אליהמה** היינו בפתח של צד חוץ בתא השלישי, שעמדו בו אילים, וכן **לפנימה לשער**, ר"ל בתא הראשון שעמד אצל ופתחו באילים אל צד השער שמשם נכנס לפנים אל השער היה בו גם כן חלונות, עד שהיו החלונות **סביב סביב** מג' רוחות של התאים, מזרח דרום וצפון, **וכן לאלמות** וכן היו חלונות אל האולם של השער והיו פתוחים אל החצר (והיו אלה החלונות באמה שאצל איל הפתח פתוחים אל הרצפה שבצדו, כי אם היו למטה מזה יסתמו על ידי השער שהיה פתוח על האמה הזאת כמ"ש למעלה (פסוק י"ד) במ"ש ואל איל החצר השער סביב סביב) **וכן היו חלונות סביב לפנימה** בחומה של החצר היו חלונות פתוחים לפנים אל החצר בכל כותל החצר למעלה מן התאים להביא את האור אל החצר, **ואל איל ותמרים** לכל איל ואיל (בין לאילי החצר בין לאילי התאים), וששים האילים שעמדו אחרי התאים בצד מזרח היו על גביהם כצורת דקל תמר לנוי:

פסוק יז

ויביאני אל החצר החיצונה, כי עד עתה עמד בתוך השער וחוצה לו לצד החוץ, עתה הביא אותו אל החצר של ע"נ לפנים, **והנה לשכות** ראה שבצד כותל האולם יש לשכות **ורצפה עשוי לחצר סביב סביב**, ראה שאצל כותל החצר מבפנים יש מרצפת אבנים שגבוה מיתר קרקע החצר, וראה כי יש **שלשים לשכות אל הרצפה** שעלח הרצפה עומדים לשכות והיו שלשים במספרם, ולא באר כמה לשכות היו בכל צד, ואא"ל שהיו שלשים מכל צד שכבר בארנו (בפט"ו) שמשך הלשכות בכל צד היו רק ל"ד אמה, ואיך יעמדו שם ל' לשכות וכותליהם, וממ"ש ורצפה עשוי סביב סביב מבואר שראה אז גם הרצפה שבצד צפון ושבצד דרום, שכן מורה מלת סביב, ולפ"ז מבואר שבין כולם היו שלשים לשכות, עשרה בצד מזרח חמשה מצד זה של השער חמשה מצד זה, וכן בצד צפון ודרום, עשרה בכ"א, ס"ה שלושים, והנה לקמן (סי' מ"ב פסוק ו') יתבאר שהלשכות היו משולשות, תחתיים ושניים ושלישים, כי כן היו הלשכות שעל הרצפה שנגד קיר ההיכל כמו שית' שם בראיות, א"כ כשנחשוב גם הלשכות שבגובה היו ל' במזרח ול' בצפון ול' בדרום וכשנחשוב רק הלשכות התחתונות, היו ל' בצירוף כל הג' רוחות, וע"ז אמר סתם ל' לשכות לכלול שני החשבונות:

פסוק יח

והרצפה אל כתף השערים, הרצפה היתה סמוכה אל כתף השערים שמזה ומזה ר"ל אצל כותל האולם שהיה עביה שש אמות וארכה ג"כ שש (כנ"ל פסוק ז' ח') התחילה הרצפה ונמשכה שש אמות לפנים החצר למערב (ומשמע שרק הרצפה היה רחבה שש אמות כרוחב כתף השער, אבל הלשכות שעליה היו רחבם רק ד' אמות ושתי אמות היתה הרצפה פנויה לפני הלשכות, ובזה יצוייר חלון בכותל האולם שאצל הרצפה, שהיה באותה אמה שלפני איל האולם, שכנגדו לא סתמו הלשכון עדיין, וכמ"ש בפ' ט"ז במ"ש וכן לאלמות), ואורך הרצפה היתה **לעמת ארך השערים**, שכבר התבאר (בפסוק ט"ו) שהמשך שבצד החיצון ממקום התחלת השער עד סוף התאים מדרום לצפון נקרא בשם אורך השערים, ולנגד השטח הזה עמדה הרצפה בפנים, עד שאורך הרצפה היה ל"ד אמות, כי ארבעים אמה ממקום התחלת השער כלו התאים (כנ"ל פט"ו) ולנגד זה בפנים היה כותל האולם עוביה שש ול"ד אמות של הרצפה נמצא היה אורך הרצפה בפנים מכוון לעומת אורך השער בחוץ, וכלו במקום אחד זה בפנים וזה בחוץ, (ועמ"ש בפסוק ט"ו), **הרצפה התחתונה**, ר"ל מפני שיתבאר (בסי' מ"ב בפסוק ג') שגם בקיר אשר לחצר החיצונה נגד האולם וההיכל, היה ג"כ רצפה ולשכות כמו שהיה בקירות

החצר החיצונה שנגד עזרת ישראל, והרצפה שהיה שם בצד דרום ובצד צפון נקראת הרצפה העליונה (כי המקדש עמד בהר, ולמערבו עמד בראש ההר ולמזרחו עמד במורד ההר) ולבל נטעה כמו שכולל בדבריו פה הרצפה שעמדה סביב סביב החצר שנגד עז"י במזרח וצפון ודרום, כן נכנס בחשבון זה הרצפה העליונה שהיתה בקיר הצפוני והדרומי שנגד האולם וההיכל, לכן באר שמדבר פה מן הרצפה התחתונה כי הרצפה העליונה לא היתה אל כתף השערים כי לא בא שם חשבון זה כלל ואינו מדבר פה רק מן הרצפה התחתונה של החצר שבצד מזרח כמ"ש (בס' מ"ג פ"ט) ומתחת הלשכות, הרי ששם נקרא תחת ותחתון על שהיה בתחתית ההר עי"ש:

פסוק יט

וימד רחב עתה בא למדוד רוחב החלל של עזרת נשים ממזרח למערב, וכ"ז שעמד לפני הלשכות לא היה יכול למדוד כי בצד הפנימי של חצר החיצונה עמדו שם הלשכות ובצד החיצון של חצר הפנימי עמדו שם התאים, ששניהם נמשכו עד ארבעים אמה מן השער, וכל משך זה נקרא בשם, לפני השער, (כמ"ש (בפסוק ט"ו) ועל פני השער האיתון, על לפני אולם השער), וכשבא אחר משך ארבעים אמה ששם כלו הלשכות מצד זה והתאים מצד זה מדד מקיר הפנימי, של חצר החיצונה אל קיר החיצון של חצר הפנימי וז"ש **וימד רחב מלפני השער התחתונה**, (התחתונה היא חצר החיצונה שהיא בתחתית ההר נגד חצר הפנימית שעלו אליו במעלות), והמדידה היה **מלפני השער**, היינו אחר ארבעים אמה במקום שכלו הלשכות שעמוד לפני שער התחתונה משם מדד **אל לפני החצר הפנימי** היינו במקום שכלו התאים שבחצר הפנימי מבחוץ ששם הקיר פנוי משני הצדדים, והיה מקיר לקיר **מאה אמה**, **הקדים והצפון**, שאחר שמדד כן בצד מזרח הלך ומדד בצד צפון שאצלו ג"כ מקיר לקיר ומצא כן, (וע' בפסוק כ"ג):

פסוק כ

והשער אשר פניו דרך הצפון, אחר שכבר עמד בצד הצפוני ומדד מקיר לקיר כנ"ל, הלך שם עד השער הצפוני של חצר החיצונה **ומדד ארכו ורחבו**:

פסוק כא

ותאיו וכן מדד מדת התאים שהיו שלשה מכל צד וכן **איליו** שהם האילים שבפתחי התאים (כנ"ל פסוק י') **ואלמיו** הוא אולים השער, הכל **היה כמדת השער הראשון**, והיה **חמשים אמה ארכו** חלל השער עד סוף התאים מדרום לצפון (כנ"ל פסוק ט"ו), **וחמש ועשרים רחבו** מן התא במזרח עד סוף משך השער אצל האולם ממזרח למערב (כנ"ל פי"ג):

פסוק כב

וחלונו (כנ"ל פסוק ט"ז) **ואילמו** הם אילי האולם (כנ"ל פסוק ט'), **ותמריו** שהיו על האילים (כנ"ל פסוק ט"ז), הכל היה **כמדת השער אשר פניו דרך הקדים ובמעלות שבע יעלו** לשער הזה שהיו בגובה ההר, **ואילמו לפניהם** שלפני המעלות עמדו שני אילים אחד מפה ואחד מפה לנוי, וכן מבואר לקמן (פסוק כ"ו) בפירוש שקאי על שני האילים והתמורים שעליהם שהיו לפני המעלות, והנה לא הזכיר מנין המעלות ולא את אילי המעלות בשער המזרחי כי שם נכנס תיכף למדוד סף השער ולא פנה עדיין אל מנין המעלות ומה שאצלם, ובבואו לשער הצפון והדרום שם לבו גם לזאת, וידענו ממילא שה"ה שכן היה בשער המזרח אחר שהיו דומים בכל ענייניהם:

פסוק כג

ושער לחצר הפנימי נגד השער, עתה נשא עיניו אל החצר הפנימי וראה כי מכוון נגד שער החצר החיצון עומד כנגדו שער החצר הפנימי, זה כנגד זה **לצפון ולקדים**, שאחר שהשקיף כן בצד צפון חזר שנית אל צד המזרח וראה ששם יש ג"כ שער לפנימי נגד השער של החיצונה, **וימד משער אל שער מאה אמה**, כי תחלה לא מדד משער אל שער רק מקיר אל קיר ארבעים אמה רחוק מן השער (כנ"ל פסוק י"ט) ועתה מדד שנית משער אל שער, והיו ג"כ מאה אמה, ובזה ידע שהשערים מכוונים זה כנגד זה, שאם לא היו מכוונים היו קו המדה יותר ממאה אמה כפי נטיית שער אחד משער שכנגדו, והטעם שלא השקיף על זה תיכף בהיותו במזרח, ששם ראה ששער של החצר החיצונה עמד באמצע, וה"ה שער הפנימי, אבל בצד צפון, לא יכול לדעת זאת, אם מצד השער הפנימי שהגם שבפנים היה באמצע החלל, בחוץ לא היה באמצע כי בצד מזרח היה קיר החצר הפנימי עודף על האמצע של החלל, שבצד מערב לא היה לו קיר ביחוד, ואם מצד החצר החיצונה שלא יכול עתה לראות הכותל עד סוף המערב, עד שהגיע לשם מן ההיכל (כמו שיתבאר בסי' מ"ב), ולא ידע אם השער באמצע, ולכן מדד משער לשער וכשמצא שהוא מאה אמה ידע שהשערים מכוונים בצפון כמו בצד קדים וז"ש **לצפון ולקדים**:

פסוק כד

ויוליכני דרך הדרום עתה הלך בחצר החיצונה מן המזרח אל הדרום, וראה שגם שם יש שער, **ומדד אליו ואילמיו** ולא זכר שמדד התאים, שנכלל במ"ש שהיו חמשים אורך ורוחב חמש ועשרים, שמזה ידעינן שרוחב התאים וארכם כמדת התאים הראשונים, כי מדה זו היא ע"י התאים (כנ"ל פסוק כ"א):

פסוק כו

ומעלות שבעה עלותיו העליה לשם היא ע"י שבעה מעלות, **ואלימיו לפניהם** אילים של המעלות היו לפניו, והיה אל אילי המעלות תמורים לנוי:

פסוק כז

ושער ראה שגם בצד הדרומי יש **שער לחצר הפנימי** נגד שער החיצונה **וימד משער אל שער** בכאן מדד תיכף משער אל שער, וידע שמרחקו מאה אמה וגם ידע מזה שהשערים מכוונים, ולא הוצרך לשתי מדידות שבארתי (בפסוק י"ט ובפסוק כ"ג):

פסוק כח

ויביאני אל חצר הפנימי נכנס בצד הדרום אל חצר הפנימי שהוא עזרת ישראל, **וימד את השער הדרום כמדות האלה** ר"ל שגם שם היה רוחב פתח השער עשר אמות אורך השער י"ג אמות (כנ"ל פי"א) כי גם כותל עזרת ישראל היה רחבו י"ג אמה:

פסוק כט

ותאו וגם שם היו תאים ואולם השער ואילי' התאים והאולם **חמשים אמה ארך** מפורש למעלה פסוק כ"א:

פסוק ל

ואלמות סביב סביב האולמות היו בפנים של עזרת ישראל והיה ארכם בכל צד חמש ועשרים אמה ורחבם חמש אמות, ופרש"י שהאולמות האלה היו נכנסים בעוביה של כותל, ומהלשון משמע שהיו משוכים לתוך החצר כיתר בנינים שנזכר בענין:

פסוק לא

ואילמיו אל חצר החיצונה, בזה נשתנה החצר הפנימי מן החצר החיצונה, שהאולם של החיצונה עמד בפנים של השער והאולם של חצר הפנימי עמד לחוץ, והיה לפני התאים, שאחר כלות י"ב אמה של רוחב התא וכותלו וגבול אמה שלו התחיל האולם ונסמך אל כותל התא המזרחי מבחוץ ונמשך שש אמות לחוץ, [הערה: יש פי' אחד ברש"י שא"א שיהיו התאים ואולם פונים למקום אחד ושיהיו פתחי התאים נפתחים לתוך האולם שהרי השוה הענין כל מדות השערים החיצונים והפנימים ולא חלק ביניהם, ולשטה זו צריך לומר שהתאים היו בפנים והאולמות היו אצל האולם שהיה מבחוץ, אולם לדעת רש"י והמפרשים היה זה דבר בלתי אפשר שהרי כותל החצר הפנימי מן השער עד הקיר היה מ"ה אמה, ולשטתם נמשכו התאים מן השער עד משך ארבעים אמות ומחצה (שהתא היה רחוק מן השער ב' אמות ומחצה ומשך התאים ל"ח אמה לשטתם), ולא נשאר עד הכותל רק ארבע אמות ומחצה, והלא משך התא ברחבו היו י"א אמות ואיך

עמדו התאים הדרומים והצפונים אצל התאים המזרחים יחד? וגם לפי שטתי שהיה משך התאים רק ארבעים אמה ונסתיים חלל התא האחרון שלצד הכותל י"א אמה רחוק מן הכותל ושם נפגשו כותלי התאים הצפונים עם כותלי המזרחים, והיה יכול לבנות הכותל האחרון של התא בפנים בכל צד, אבל הלא לדעתי נמשך התא ברוחב י"ב אמות כנ"ל, וג"כ לא היה אפשר ועדו איך יתכן שיעמדו התאים בפנים, דהא המזבח היה באמצע העזרה, ובצד דרומו היה הכבש ל' אמות, א"כ היה אוכל בצד דרום מ"ו אמה, ואיך עמדו שם התאים שרחבם לתוך החצר י"א אמה לרש"י וי"ב אמה לפי שטתי. דהא כל החלל מחצי הפתח ולדרום לא יהיה רק חמשים אמה, ולא יצוייר זה רק למ"ד דכולה מזבח בצפון קאי, ולכן פירשתי כדעת הרד"ק שהתאים עם האולם שניהם עמדו בחוץ, והאולמות היו בפנים, והגם שהשוה כל מדות השערים החיצונים והפנימים, הרי בזה חלק ביניהם בפי' במ"ש ואולמיו אל החצר החיצונה, ומבואר שרק באולמיו היה חילוק אבל התאים עמדו כמו תאים של ע"נ שהיו בחוץ, אמנם האולמות שהיו בפנים א"א שהיו סמוך אל השער דהא היו בולטים חמש אמות אל העזרה לפי פירושי ואיך עמד שם הכבש בצד דרומו, דהא למ"ד חציו של מזבח בדרום קאי לא נשאר רק ארבע אמות מן הכבש אל הכותל? אך בל"ז נראה שהאילמות נשלמו ארבעים אמה רחוק מן השער, כדי שיכלו האולמות בפנים במקום שכלו התאים בחוץ, ולקיים גם בחצר הפנימי מ"ש בבפסוק ט"ו ועל פני שער האיתון על לפני שער הפנימי חמשים אמה עי' מה שפירשתי שם, והיה בין האולמות הדרומים ובן קיר החצר המזרחי חמש מאות, והיו יכולים לעמוד האולמות המזרחיים שנדבקו אצלם, ונוגעות קיר בקיר כי היה רחבם חמש אמות, ובצד השני נשאר עד השאר ט"ו אמות: ע"כ]:

ותמרים אל איליו, שאל האילם של התאים והאולם ואל אילי המעלות היו תמורים, **ושמונה** אל השער הזה עלו בשמונה מעלות:

פסוק לב

ויביאני אל החצר הפנימי, כי כבר יצא מן החצר למדוד את התאים ואת אולם השער וחזר לשם דרך השער המזרחי, **וימד את השער**, בכאן מדד תחלה מבחוץ ואח"כ נכנס לפנים ומדד שם, וע"כ אמר **ויביאני אל שער הצפון** ולא אמר ויביאני אל החצר הפנימי כי עתה לא יצא מן החצר הפנימי רק בא ממזרח לצפון בפנים ומדד תחלה מבפנים ואח"כ יצא לחוץ:

פסוק לח

ולשכה ופתחה באילים השערים הנה לקמן (סי' מ"ב פסוק א') יתבאר כי עשרים אמה חוץ לקיר של החצר הפנימי נתקדשו בקדושת העזרה ולפ"ז במשך שכנגד התאים (שהחזיקו י"ב אמה חוץ לקיר החצר) היו שמונה אמות חוץ לתאים קדושים עם תוך התאים, ואצל האולם שהיה חוץ מן התאים ונמשך מן הקיר י"ח אמות נשארו עוד שתי אמות חוץ לאולם שהיה קדש כקדושת עזרה, וכבר כתבנו (בפסוק כ"ב) שלפני מעלות השערים עמדו שני אלים א' מכל צד, והמעלות היו לפני האולם (כמ"ש (בפסוק כ"ב) ואילמיו לפניהם), ומעלות שער החצר הפנימי היו שמונה (כמ"ש בפסוק ל"ז), וידוע שרום מעלה חצי אמה ושלחה (היינו מקום הנחת הרגל) חצי אמה (כמ"ש בפ"ב דמדות) וא"כ היה רוחב המקום של המעלות ד' אמות, נשאר בין האיל שבצד המעלה התחתונה ובין כותל האולם ג' אמות ששתי אמות מהם היו קדש, ולאותן שתי אמות נפתחה פתח הלשכה כדי שתהיה קדושה כקדושת עזרה כדין לשכות הפתוחות לקדש, ואא"ל שהלשכה עמדה נגד פתח האולם שזה א"א שסתמו פתח האולם בלשכה, וע"כ שעמדה מן הצד ופתחה היה פתוח באותן שתי אמות שבצד המעלות שהיו קדושים, והיה איל המעלות בצד זה של הפתח ואיל האולם בצד זה של הפתח, וז"ש **ופתחה באילים השערים**, ר"ל בין שני אילים שנמצאו בשערים, ונראה שלשכה זו עמדה בצד מזרח של האולם כי לצד מערבו היה הגדרת הגינה (שיתבאר ענינה (בסי' מ"ב פסוק ז') שהיה ארכה חמשים ולא היה אפשר שתעמוד שם לשכה, רק בצד מזרחו של שער הצפון היה פנוי, ושם עמדה הלשכה בצד האולם ופתחה נפתחה באותן שתי אמות המקודשים שבמזרח האולם לצד אילי השער והיו עולים במעלות שהיו בפתח הלשכה אל מעלות האולם, ושם היו מדיחים את העולה:

פסוק לט

ובאלם השער, שארכו ממזרח למערב היה עשר אמות ורחבו מצפון לדרום שש, עמדו שתים שולחנות במזרחו ושתים במערבו **לשחוט אליהם העלה**, שהשחיטה צריכה להיות על ירך המזבח צפונה, והאולם היה מקודש בקדושת העזרה ודינו כצפון:

פסוק מ

ואל הכתף, ר"ל בתא שהיה לפנים מן האולם וחוץ לפתח השער, היינו חוץ לי"ג אמות של אורך השער עצמו, ששם היה התא שמשם עולים לפתח השער והוא מחוץ לפתח, עמדו ג"כ בכל כתף היינו בכל צד שנים שלחנות, ומפני שפתח התא היה שם אל השער

לא יכול להעמיד השלחנות רק בצדדי הפתח א' מצד זה של פתח התא וא' מצד השני, וכן אצל פתח התא השני לכן אמר אל הכתף ר"ל בכתף פתח התא:

פסוק מא

ארבעה שלחנות לכתף השער, ר"ל ובצדדי השער עצמו שהיה ארכו י"ג אמות, עמדו ארבעה שלחנות מצד זה וארבעה שלחנות מצד השני, ס"ה שמונה שלחנות, **אליהם ישחטו** מוסב גם על הפסוק הקודם, שבין על הד' שלחנות שבתא ובין על השמונה שלחנות שבפתח השער עצמו היו שוחטים נמצא היו שם ט"ז שולחנות לשחיטה, ארבעה באולם וארבעה בים התאים שבשני צדדי השער, ושמונה בפתח השער:

פסוק מב

וארבעה שלחנות לעולה, בדרך שעולה מן פתח השער אל החצר הפנימי עמדו עוד ארבעה שולחנות שעליהם יניחו הסכינים והמזרקות שמקבלים הם את הדם:

פסוק מג

והשפתים טפח אחד, פי' אונקלאות של ברזל קבועים ויוצאים טפח מאחורי עמודים נמוכים לתלות ולהפשיט בהם את הקדשים (כמ"ש בפ"ה דפסחים ובפ"ג דמדות), והם היו מוכנים בית סביב סביב, קבועים בעמודים שעמדו סביב השלחנות כי ביניהם היו שלחנות (כדתנן פ"ג דמדות שלחנות של שיש בין העמודים, שהשיש מקרר ושומר הבשר שלא יסריח), וז"ש **ואל השלחנות** (שהיו שם) היו נותנים **בשר הקרבן**, והם שלחנות אחרים חוץ מהנזכר למעלה:

פסוק מד

ומחוצה לשער הפנימי, ר"ל בפנים העזרה מצד השער ולחוץ מצד הפונה למזרח היו **לשכות משוררים**, ולבל נטעה שמ"ש מחוצה לשער היינו חוץ ממש, דהיינו בחצה החיצונה, מבאר שהיו **בחצר הפנימי**, והיו **אל כתף שער הצפון** בצד המזרחי של שער הצפון עמדו ממערב ולמזרח, אחוריהם אל קיר הצפון של החצר, **ופניהם** דהיינו פתחיהם היו **לדרום**, והנה נגד השער הצפוני וכן בצד השער לצד מערב עמדו השלחנות שנזכר בפסוק מ"ב, והשפתים עם השלחנות השייכים להם שהיו להפשיט ולהניח בשר הקרבן שנזכרו בפסוק הקודם, ולא היה אפשר להעמיד שם לשכות, וכבר התבאר למעלה (בהערה לפסוק ל' ל"א) שבקירות חצר הפנימי מבפנים עמדו אולמות שהיו ארכם כ"ה אמה ורחבם חמש, בכל צד, ושם הוכחתי שהאולמות היו רחוקים מן השער בכל צד ט"ו אמות, ובודאי הלשכות האלה עמדו באותן ט"ו אמה שהיו פנויים ולא היה שם אולמות, ועמדו אצל האולמות עד השער, והמזבח היה ל"ב אמה על ל"ב אמה מכוון

באמצע העזרה והיה המזבח מכוון נגד השער י' אמה וחוצה לו מכל צד י"א אמה ובאותו משך עמדו הלשכות בצד המזרחי של שער הצפון ופתחם לדרום נגד המזבח, אמנם כנגדו בשער הדרום עמד הכבש שהיה בדרום המזבח במשך שלשים אמה והגיע עד ד' אמות מן הכותל (כנ"ל בהערה שם) ולא היה אפשר להעמיד שם לשכות, והעמידו **לשכה אחת בכתף של שער הקדים** באותן ט"ו אמות שבין השער ובין האולמות, והיה אחורי הלשכה לדרום, **ופניו** דהיינו פתחה היה **לצד צפון** (ולא באר אם היה קרוב אל קיר המזרחי, או רחוק ממנה וקרוב אל המזבח, וית' פ' מ"ו):

פסוק מה

וידבר אלי, הנה בסי' מ"ד באר שלעתיד לא יכשרו לעבודה רק הכהנים בני צדוק שלא תעו מעל ה', אבל יתר הכהנים שתעו בע"ז לא יהיו עובדים על המזבח רק יהיו שומרי משמרת הבית, ופה הראה ה' להנביא שכהנים אלה שיופסלו לעבודה ויהיו שומרי משמרת הבית, להם יהיה הלשכה אשר פניה דרך הדרום שהיא לשכת שרים, ומשמע שיהיו משוררים במקדש, וזה קשה מאד, דהא הכהנים מוזהרים שלא יעשו עבודת הלוים, ולדעת הראב"ד (סוף פ"ג מהל' כלי המקדש) הוא במיתה, ולדעת הרמב"ם שם עכ"פ הוא באזהרה ? אמנם י"ל דזה רק בכהן המוכשר לעבודה אבל אחר שכהנים אלה ידחו מדין כהנים יהיה ענינם כלוים דהא עכ"פ הם מבני לוי, וכן ראיתי למהר"י עייאיש בס' לחם יהודה שכתב עמ"ש הרמב"ם (פ"ה מה' כה"מ דין ט"ו) וכשיגדל הכהן ויעשה איש הרי הוא כשר לעבודה ואינו נכנס לעזרה לעבוד אלא בשעה שהלוים אומרים שירה, דקמ"ל דאע"ג שהוא גדול אינו עובד מתחלה עבודה בין כהן בין לוי עד שיתחיל לומר שירה עם הלוים בתורת סניף, ואע"ג דכהן לאו בר עבודת שירה הוא דכהן בעבודת לוי הוא באזהרה, היינו אחר שנתעסק כבר בעבודתו הראויה לו דאז אינו יכול להעתיק עצמו לעבודה של זולתו, אבל בתחלה רשאי לעבוד מלאכת השיר דכהנים נמי היו לוים ושבט לוי אקרי, עכ"ד. ואם לא נקבל סברתו זאת, י"ל שיהיו משוררים בכלי, שלזה הוכשרו גם ישראל מיוחסין (כמ"ש הרמב"ם שם פ"ג ה"ג) והנה בפ"ב דמדות אמר ראב"י מעלה היתה וגבוהה אמה והדוכן נתון עליה, ובה שלש מעלות של חצי חצי אמה, נמצא עזרת הכהנים גבוה מעזרת ישראל שתי אמות ומחצה, ומבואר שם שהדוכן היה עומד בסוף עזרת ישראל, שהיה י"א אמה מן המזרח, לאורך העזרה מצפון לדרום, וזה היה בבית שני שבו לא היה משער המזרחי עד האולם רק ע"ו אמה ובאמצע היה המזבח ל"ב אמה, נשאר מן המזבח למזרח כ"ב אמה, ונתחלקו י"א אמה לדריסת רגלי הכהנים וי"א אמה לעזרת ישראל, אבל בבית השלישי שיבנה ב"ב שיהיה משער המזרחי עד האולם

מאה אמה, ישאר מן המזבח עד הכותל המזרחי ל"ד אמה, (וכן מן המזבח אל האולם), א"כ הדוכן שיהיה בסוף עזרת ישראל, יהיה רחוק מן הדוכן אל המזבח י"ז אמה, שעליו עמדו הלוים המשוררים על ג' מעלות בכל האורך שמדרום לצפון, ופניהם היה למערב נגד המזבח, ובזה תמצא חדת הלשכה הזאת שעמדה אצל הקיר השער הצפוני ונמשכה לצד מזרח ט"ו אמה עד האולמות, נמצא כלתה סמוך שתי אמות אל הדוכן, ומבואר בערכין (פ"ב משנה ו') ראב"י אומר אין עולים למנין ואין עומדים על הדוכן אלא בארץ היו עומדים וראשיהם מבין רגלי הלוים, ולפרש"י קאי על הלוים הקטנים שהיו מסייעים בשיר, ולהרמב"ם בפי' המשנה קאי על המנגנים בכלי שיר, שלא היו עומדים על הדוכן, ולכן הכהנים שומר משמרת הבית שיהיו פסולים לעבודה, ולא עמדו ג"כ על הדוכן עם הלוים לשורר, יעמדו בלשכת שרים על הארץ סמוך אל הדוכן לשורר בפה או בכלי שיר, ופניהם לצד דרום שהוא ג"כ נגד המזבח, ומצד שבכ"ז היו כהנים, עמדה לשכה שלהם בעזרת כהנים, ועי' במ"ל פ"ו מה' ביאת המקדש ה"א וסוף פ"ט ואכמ"ל בזה:

פסוק מו

והלשכה אשר פניה דרך הצפון היתה לכהנים מבני צדוק שהם יעסקו בעבודה לכן עמדה לשכה שלהם בצד דרום ששם היה הכבש שעולים בו למזבח לעבוד עבודה, וכבר בארתי שהיתה נגד ט"ו אמה של צד השער המזרחי מדרום השער שאין שם אולמות, ובכל זה נראה שהיתה קרובה אל המזבח בעזרת כהנים, וע"כ לא היה שם מקום רק ללשכה אחת:

פסוק מז

וימד את החצר, החצר הפנימי שהיא עזרת ישראל היתה בחללה **מאה על מאה מרובעת**, **והמזבח לפני הבית** היינו לפני אולם ההיכל, ופשטות הלשון מורה כדברי ר' יהודה שאמר שהמזבח ממוצע באמצע העזרה עשר אמות כנגד פתחו של היכל י"א אמה לצפון וי"א אמה לדרום נמצא המזבח מכוון כנגד היכל וכותליו, ולמ"ד שהיו בצפון או בדרום, הלשון לאו דוקא ומ"מ נראה דלכ"ע היה באמצע בין מזרח למערב, כמו שהיה בבית שני ששם היה רוחב העזרה רק ע"ו אמה, ועמד המזבח באמצע והיה כ"ב אמה ממנו למזרח וכ"ב אמה בין האולם ולמזבח ובבנין זה יהיה ל"ד אמה מן המזבח לאולם ול"ד אמה ממנו ולמזרח, י"ז אמה עזרת כהנים וי"ז אמה עזרת ישראל (כנ"ל פסוק מ"ה), והגם שחסר בבית זה דריסת רגלי ישראל וכהנים לארכם ששם היו קל"ה אמה, לעומת זה היה ברחבם עודף שש אמה במשך מאה לכ"א ויהיה המקום מרווח יותר ממה שהיה בבית שני, דוק ותשכח:

פסוק מח
ויביאני אל אולם הבית, אולם ההיכל, **וימד אל אולם** היינו ספי השער היו חמש אמות כי עובי כותל האולם היה חמש אמות, **ורוחב השער שלש אמות מפה**, השער נקרא הדלת הסותם את פתח השער, אבל באולם שלא היה שם שער, ופתחו היה רחב ארבע עשרה אמות, שלעומת שבבית שני היה האולם פרוץ במלואו (כמ"ש התוס' פרק כל הצלמים במ"ש שלא יעשה אכסדרה תבנית אולם) ובכאן היה סתום ג' אמות מכל צד, קורא לג' אמות אלה בשם שער שע"י ג' אמות אלה נקרא בשם שער:

פסוק מט
אורך האולם מצפון לדרום **עשרים אמה** כרוחב ההיכל, **ורוחב** ממזרח למערב **עשתי עשרה אמה**, **ובמעלות אשר יעלו אליו** ר"ל **במעלות שיעלו** שם היו **אילים**, שאילים עמדו לפני המעלות א' מפה וא' מפה כמו שבארנו למעלה (פסוק כ"ז) שהיו אילים לפני המעלות (ובבית שני היו שם שתים עשרה מעלות כמבואר במס' מדות), **ועמודים אל האילים** ונוסף אל האילים עמדו עמודים (שהם היו עבים כי האילים לא היו רק אמה על אמה) בצדי האילם א' מפה וא' מפה כנגד שני העמודים יכין ובועז שעשה שלמה במקדש ראשון:

פרק מא

פסוק א
ויביאני אל ההיכל וכו' **שש אמות רוחב**, הוא עובי כותל ההיכל שבין ההיכל לאולם, **רוחב האהל** מפני שהדין הוא שמן אגף הפתח ולפנים כלפנים ומן האגף ולחוץ כלחוץ, אבל ההיכל היה לו פתחים כפולים (כמו שיבואר בפסוק כ"ד), ולפ"ז בין הפתחים היה כרשות בפ"ע ממוצע בין קדושת ההיכל ובין קדושת האולם, ולכן קראו בשם אהל:

פסוק ב
ורוחב הפתח מצפון לדרום היה עשר, ואחר שרוחב ההיכל היה עשרים נשארו בצדי הפתח חמש אמות מפה וחמש אמות מפה:

פסוק ג
ובא לפנימה לקה"ק, **וימד איל הפתח** עובי החומה שבין ההיכל לקה"ק שתים אמות, **והפתח שש אמות**, מבואר לקמן (פסוק כ"ג כ"ד) שהיו לקה"ק שתי פתחים א' בפנים וא' בחוץ עיי"ש, ורוחב חלל הפתח היה שבע אמות וז"ש ורוחב הפתח שבע אמות, אבל רוחב הדלתות הסוגרים את הפתח היו רק שש אמות, ולא היה הדלת סותם אמה

אחת שהיה עליו פרוכת באותו אמה, והיה אמה הפתוחה מדלת שבצד פנים שלא כנגד אמה הפתוחה מדלת שכלפי חוץ, וכן הפרוכת החיצון והפנימי לא היו זה כנגד זה רק החיצונה פתוחה מן הדרום והפנימית פתוחה מן הצפון, וכמו שהיו בבית שני שהיו שם שתי פרוכת כת"ק דר' יוסי ביומא דף ל"ח וכשהכ"ג נכנס לפנים היה נכנס בצד דרום והופך פניו לצפון ומהלך בין שני הפתחים ונכנס דרך הפרוכת שעל האמה הפתוחה לצד צפון ובהשקף זה אמר שהפתח שש אמות, היינו הדלת הסוגר את הפתח מכל צד:

פסוק ד

אל פני ההיכל מכוון נגד רוחב חלל ההיכל שהיה ג"כ עשרים, **זה קדש הקדשים** מפני שבבית שני היו מסופקים באמה טרקסין אם שייך לפנים או לחוץ, הודיע לו כי רק זה קה"ק אבל שתי אמות מקום הכותל אינו קה"ק ושייך לחוץ:

פסוק ה

וימד את קיר הבית קיר הצפוני והדרומי של ההיכל ובית קה"ק, וכן קיר המערבי של בית קה"ק היה שש אמות, **ורוחב הצלע ארבע אמות**, הנה יתבאר (בפ' ו') שהיה סביב הבית צלעות כפולות וכאן מדבר מן הצלע הסמוך לקיר הבית שהוא הנקרא צלע סתם היה רוחב חללו ארבע אמות סביב סביב, ומפרש שזה היה לבית סביב, כי יתבאר לקמן שבכותל המערבי היה צלע זה נבלע בקיר המערבי שהיה שש אמות וחלל ארבע אמות ריוח בכותל, והיה הכותל מזה ומזה לחלל עד גובה התאים רק אמה מזה ואמה מזה (רק למעלה מן התאים לא היה חלול, ופה אומר שהיה רוחב הצלע חוץ מן הקיר וזה היה לבית סביב חוץ מכותל מערבי: (ו) **והצלעות צלע אל צלע** ר"ל שהצלעות היו כפולות צלע לפנים מצלע, צלע בצד הבית וצלע כנגדו לצד החוץ, כאילו כל צלע נתחלק בארכו לשנים אחד אצל חברו, וזה היה **שלש ושלשים פעמים**, כי היו חמשה תאים מצד צפון וחמשה מצד דרום וא' מצד מערב, הרי י"א, והיו משולשים בגובה תחתיים שניים ושלישים זה ע"ג זה הרי ל"ג, וכ"א נתחלק לשנים בארכו צלע אל צלע, שלשים ושלשה פעמים שהם ס"ד צלעות, **ובאות בקיר אשר לבית לצלעות להיות אחוזים** ר"ל מפני שבבית אשר בנה שלמה כתיב כי מגרעות נתן לבית סביב לבלתי אחוז בקירות בית, שכדי שלא יצטרך לעשות נקבים בקיר הבית להניח בה ראשי קורות של הצלעות, היה מוכרח לכנוס כותל ההיכל אמה מלמעלה, ועוד אמה על היציע התיכונה, בבית ג' לא יהיה כן, כי לא יניח ראשי קורות הצלעות לרחבם אלא לארכם, על הקירות שבין צלע לצלע, שית' לקמן שכל צלע היה ארכו י"ב אמה ורוחב הקיר שבין צלע לצלע חמש אמות והיה ארך הקורות י"ז אמה נתונים מקיר צלע זו לקיר צלע שכנגדו בארך וז"ש **ובאות**

להיות אחוזים בקיר אשר לבית לצלעות, ר"ל בקיר שבין הבית ובין הצלעות (שקיר שבין צלע לצלע היה ראשו אחד דבוק לבית וראשו אחד דבוק בצלעות החיצוניות, ולכן קראו קיר אשר לבית לצלעות ר"ל שדבוק בשניהם משני צדדיו) בקירות האלה **באו להיות אחוזים** והונחו בארך כדי **שלא יהיו אחוזים בקיר הבית** שאם יונחו ברוחב יהיו אחוזים בקיר הבית, ומבואר שזה היה דוקא בצלעות הפנימיים הקרובים לבית, אבל בצלעות החיצוניים הונחו ראשי קורות ברוחב מקיר החיצון לקיר המונח בין ארך הצלעות, ועז"א בקיר אשר לבית לצלעות, לדייק שהיה זה רק בקירות הדבוקים בצד אחד אל הבית:

פסוק ז

ורחבה ונסבה למעלה למעלה לצלעות, עתה באר באיזה אופן עלה על היציע התיכונה והעליונה, שבבנין של שלמה עלו ע"י בלולים, ובבנין העתיד יהיה זה באופן אחר, שהכותל יתרחב בבנין בחוץ כעין כבש ומעלה, שאבני הכותל יהיו בולטים כשתים או שלש אמות לחוץ ונגבהים כן למעלה למעלה ככבש ומסבה שעליו יעלו במעלה עד הצלע העליונה, וז"ש **ורחבה** היינו שנתרחבה הקיר וזיז יוצא ממנה לחוץ, **ונסבה למעלה** שכן תגבה המעלה והמסבה הזאת עד למעלה שיכנס בו **לצלעות כי מוסב הבית למעלה**, ר"ל שלא לבד אל הצלעות היו עולים במסבה כזאת שהתרחבה מן הכותל, כי גם לכל גובה הבית מסביב כשרצו לעלות עד גג הבית או לעליות שבו, היו עולים במסבה כזאת, שכבש כזה היה מסב **סביב סביב לבית** בחומה שסביב הבית בחוץ היו אבנים מתרחבים מן הכותל ונגבהים למעלה, ככבש ומדרגות עד גג הבית, וכבר אמרו חז"ל (זבחים דף ס"ג) שכל כבשי כבשים שהיו במקדש היו ג' אמות לאמה, ולפ"ז לעלות לגובה של מאה אמה היה הכבש סובב באורך שלש מאות אמה, ואחר שאמר (בפסוק ח') שראה לבית גובה סביב סביב שמשמע שיגבה הרבה יותר מבתים הקודמים, אם יגבה מאתים אמה יהיה צריך להקיף שש מאות אמה עד שיגיע לגובה הגג, והיה א"כ **מוסב הבית** שעלה **למעלה למעלה** עד ראש הגג **סביב סביב לבית** שהיה מסבב את הבית כמה פעמים, כשהגיע על המסבה לסוף רוח דרומית למזרח הקיף משם למזרח ואח"כ לצפון ולמערב וחזר לדרום, ועז"א **סביב סביב**, **על כן רוחב לבית למעלה** ר"ל לכן לא היה אפשר להגיע לשם ע"י בלולים כמו במקדש ראשון כי היה גבוה מאד מאד, רק ע"י שהיה רוחב לבית היינו שנתרחב הכותל נמצא ממנה רוחב להיות סולם וכבש ומדרגות עי"כ היה אפשר לעלות על ידו למעלה, **וכן התחתונה יעלה על העליונה לתיכונה**, עתה באר באיזה צלע מן הצלעות העליונות היה הפתח שבו יכנס דרך המסבה מבחוץ אל הצלע, אמר כשעלה מן הצלע התחתונה על הצלע העליונה נכנס דרך פתח שנקבע בצלע התיכונה

של העליונות ר"ל בצלע השלישית של החמש צלעות שהיו באורך, ופי' הכתוב **כשיעלה מן התחתונה על העליונה** יגיע לפתח שיש בצלע **התיכונה** מן הצלעות העליונות):

פסוק ח

וראיתי לבית גובה סביב סביב עד עתה לא שם לבו אל הגובה של שום דבר, רק ע"י שהביט על מוסב הבית שהלך סביב סביב הבית עד הגג עי"ז ראה שהבית גבוה מאד, כי כשמקיף משך שלש מאות אמה כבר עלה בגובה של מאה אמה, ואחר שהמסיבה חזרה סביב הבית כמה פעמים בהיקף סביב, ידע שהוא גבוה כמה מאות אמה, **מוסדות הצלעות מלא הקנה שש אמות אצילה**, ידוע שהמקדש עמד בראש הר וכל שהתקרב אל המקדש התרומם ההר והוצרכו לעלות במעלות (כנ"ל סי' מ') ראה שבצד הצלעות התרומם היסוד שש אמות שהשוו אותם אחר שכבר היה היסוד בנוי ועשו אותם מישור עד הצלעות ועי"כ נראה מבחוץ היסוד של הצלעות שהיה בולט מן הקרקע שש אמות, וזה היה בצד חוץ כי בפנים של התא היה היסוד נבלע בקרקע, ובאשר היסוד של קיר הצלעות היה רחבו שש אמות ראה במבחוץ את היסוד שעד גובה מלא הקנה ההוא אצול ומפורש מיתר הקיר במה שהיה רחבו שש אמות ורוחב הקיר לא היה אלא חמש, (והיה שינוי בין זה ובין מ"ש במ"א (ו' ח') לפי מה שפירשתי שם עיין שם, כי שם השוו את הקרקע טרם שהחלו לבנות את היסוד לכן התחילו לבנות את היציע ממקום שהשוו אל הקרקע, וכאן השוו את הקרקע אחר הבנין ונתגלה היסוד שש אמות), ולא יקשה לך איך עלו על המסבה שהתחילה אחר היסוד שהיה גבוה שש אמות מן הקרקע ? כי בצד מערב היה היסוד עודף על הקיר עד פתח היציע, ומן הפתח הלכו שם עד התחלת המסבה:

פסוק ט

רוחב הקיר, כבר התבאר (פסוק ו') שהצלעות היו צלע אל צלע, דהיינו שהיו נחלקות בארכם לשתי צלעות אחד לצד חוץ וא' לצד ההיכל, והיה שם שני קירות, קיר של הצלע לצד חוץ וקיר המפסיק בין הצלעות בפנים, ועז"א **שרוחב הקיר אשר לצלע אל החוץ היה חמש אמות**, **וכן היה רוחב הקיר אשר מונח בית צלעות** ר"ל הקיר האמצעי שמונח באמצע הצלעות ומפסיק באורך ממזרח למערב בין הצלעות שלצד חוץ ובין צלעות שלצד פנים, ונכלל בזה ג"כ שכן היה רוחב הקירות המפסיקות בין החמש צלעות שכ"ז נכלל במ"ש **אשר מונח בית צלעות אשר לבית** שכל קירות המפסיקות בין הצלעות בין המפסיקות באורך ובין המפסיקות ברוחב הי' עובים חמש אמות:

פסוק י

ובין הלשכות, הנה יתבאר היטב (בסי' מ"ב) שקדשו עשרים אמה מן החצר החיצונה אצל החצר הפנימי מבחוץ שיהיו קדושים קדושת העזרה לאכול שם קדשי קדשים, ובאותם העשרים אמה עמדו לשכות (נגד כל אורך קיר החצר הפנימי שנמשך מאה אמה) והי' רחבם מדרום לצפון עם קירותיהם עשרים אמה, (וכמו שיתבאר שם פסוק י"ג י"ד), וז"ש **שבין הלשכות רוחב עשרים אמה סביב לבית** ר"ל סביב לקיר המקיף את החצר הפנימי שהיו רחוקים עשרים אמה מן החצר הפנימי המקיף את הבית והגם שעתה מדבר מן התאים ואיך דלג לדבר מן הלשכות שעמדו בחצר החיצונה? מפני שדבר זה הוא הוצעה אל מה שיאמר בפסוק שאח"ז:

פסוק יא

ופתח הצלע למונח, כבר התבאר שהצלעות היו צלע אל צלע, שהי' בכל צד חמש צלעות קרובים אל הבית וה' צלעות אל צד החוץ וקיר מפסיק ביניתים בארך, וכבר קרא לקיר הזה בשם מונח (כמ"ש בפסוק ט') ואשר מונח בית צלעות, וכולל בשם מונח בין הקיר המפסיק בין הצלעות שאצל הבית לצלעות שלצד חוץ, בין החלל של הצלע החיצונה, ראה שפתח של הצלע שהיא הצלע שאצל הבית שקרוי בשם צלע סתם היתה פתוחה למונח, היינו אל הצלע שאצלו לצד חוץ, והי' **פתח אחד בצד צפון ופתח אחד בצד דרום**, והנה לא בא באיזה מקום הי' הפתח, וגם לא בא היכן הי' פתח של התא החיצונה לצד חוץ, אולם נבין זה מעצמנו, שפתח זה היה בהכרח בצלע שנגד האולם במזרח, דתניא בזבחים (דף נ"ה ע"ב) ר' יוסי בר' יהודה אומר שני פשפשין היו בבית החליפות וגובהן שמונה כדי להכשיר העזרה כולה לאכילת קדשי קדשים ולשחיטת קדשים קלים, ובית החליפות היה כנגד האולם, והי' פתח פתוח שם מן האולם אל התא שאצלו, ומן התא אל המונח שהיא התא שלצד חוץ, ומן התא שלצד חוץ אל החוץ (שבמ"ש ופתח הצלע למונח נכלל ג"כ ששם היה גם הפתח שלצד חוץ, שבודאי היו הפתחים מכוונים, בשגם שי"ל שבמ"ש פתח הצלע נכלל גם הצלע שבצד חוץ ששני הצלעות היו פתוחים נגד המונח שהוא חלל הצלע החיצונה זה כנגד זה כדי שיכוין שם פתחיהם נגד פתח של הפשפש אל האולם) ובזה הוכשר כל המקום הפניו מן התאים עד קיר החצר הפנימי (שהיו י' אמות) לשחיטת קדשים קלים דבעינן ושחטו פתח אהל מועד, (ואחר שבבנין השלישי לא מצאנו את הענין של בית החליפות שהי' האולם עודף על רוחב ההיכל ט"ו אמה לכל צד, כי התאים היו מן כותל המערבי עד סוף כותל האולם ומן התאים אל קיר החצר הפנימי הי' עשר אמות ריוח בשוה נגד האולם ונגד ההיכל, לא צריך למה שמתרץ

שם עמ"ש והאיכא צדדים במעייל להו בקרן זוית), וממה שהקדים ואמר **ובין הלשכות רוחב עשרים אמה** שאין מקומו פה דהא הלשכות האלה עמדו בחצה החיצונה והוא עוסק עתה בחצה הפנימית, מבואר שגם פתח של הלשכות האלה שהיו פתוחים אל קיר החצר הפנימית (כמו שיתבאר בסי' מ"ג) הי' ג"כ מכוון נגד פשפש האולם ונגד פתח התא, עד שהי' יכול לראות מן פתח הלשכה עד פתח האולם שכנגדן, ולכן הוכשרו אותם העשרים אמה שנתקדשו בקדושת עזרה לשחיטת קדשים קלים ואכילת קדשים קלים (שהגם שבמסקנא בזבחים דף נ"ו אמר דאכילה א"צ פתח אהל מועד, מ"מ אחר שבאר בסי' מ"ג פי"ג שבלשכות האלה אכלו קדשי קדשים ה"ה ששחטו שם ק"ק שהיו שוים בזה, ולכן היו פתחיהם מכוונים זה כנגד זה עד פתח שנכנס אל האולם) לכן הקדים מספור הלשכות ר"ל שפתח הלשכות אל החצר הפנימי מכוון נגד פתח הצלע למונח, וזה הי' בין בצד צפון ובין בצד דורם שגם בצד דרום היו לשכות העשרים (כמ"ש בסימן מ"ג פסוק י"ב י"ג) **ורוחב מקום המנח חמש אמות**, ר"ל רוחב החלל של התא החיצון הי' חמש אמות, שכבר אמר (בפסוק ה') שרוחב חלל צלע הפנימית היה ד' אמות ועדיין לא באר רחב חלל צלע החיצונה שהוא מקום המונח (ר"ל שנתוסף והונח אל הבית כי הצלע הפנימית היה שייך אל הבית עצמו, שכן בצד המערב היה בחלל הקיר עצמו, אבל הצלע החיצון הונח ונתחבר אל הבית ולכן נקרא החלל הזה מקום המונח, וגם באשר הקיר שבין הצלעות נקרא בשם מונח (כנ"ל פסוק ט') נקרא גם החלל שאצלו בשם מקום המונח), ומעתה נתפרש בפירוש רוחב התאים וכותליהן, שכותלי התאים היו כ"א חמש אמות, וחלל התא הפנימי נתפרש (בפסוק ה') שהי' ארבע אמות וחלל החיצון שהוא מקום המונח הי' חמש אמות:

פסוק יב

והבנין אשר אל פני הגזרה וכו' **וקיר הבנין**, הנה בא פה שלשה שמות, **גזרה**, **בנין**, **קיר הבנין**, וכן אמר בפסוק שאחר זה והגזרה והבניה וקירותיה, שם **גזרה** מיוחד להאולם וההיכל וקדשי הקדשים עם קירותיהם סביב, שהיה רחבם מצפון לדרום ל"ב אמה (עשרים רוחב החלל וי"ב של שני הקירות) וארכם ממערב למזרח צ' אמה (מן התחלת כותל המערבי של קדשי הקדשים עד סוף כותל האולם במזרח כמו שיתבאר) ונקרא בשם גזרה שהיה נגזר ומופרד בפ"ע בקדש, והיה גבוה מאד, משא"כ התאים שסביבם לא היו גבוהים רק ט"ו אמה, **הבנין** או **הבניה**, נקראו התאים שהתחברו אל הגזרה בצפון ובדרום, שהיו י"ט אמה בכל צד, (ששני קירות התאים עשר אמות, וחלל החיצון ה' אמות וחלל התא הפנימי ד' אמות כנ"ל פסוק הקודם הרי י"ט), ואח"כ היה קיר של

החצר הפנימי שהיה רחוק עשר אמות מן התאים והיה רחבו חמש אמות, והם נקראים **קירות הבנין**, כמ"ש **וקיר הבנין חמש אמות**, ר"ל קיר החצר הפנימי המקיף את בנין התאים, והנה התאים נמשכו מן התחלת כותל מזרחי של האולם עד סוף כותל מערבי של קה"ק שהם תשעים אמה, ונגד כותל מערבי של קדשי קדשים היה תא אחד נמשך נגד הכותל לבד, שהוא אורך ל"ב אמה, ורחבו עשר אמות (דהיינו חמש אמות רוחב הקיר וחמש אמות רוחב חללו), ואורך חללו עשרים ושתים, (כי עשר אמות עלה לעובי הקיר מזה ומזה), ונשארו בצד מערב י"ט אמה מזה וי"ט אמה מזה פגומים, בלא בנין התאים, וחוץ מן הגזרה והבניה הנזכר היה מקיף קיר החצר הפנימי שסובב את האולם וההיכל וקדשי הקדשים והיה מאה על מאה מרובע מכל צד עם עובי הקירות, והיה באופן זה, שבצד מזרח נמשך עם כותל האולם ברוחב מאה אמה, ובצד מערב התחבר עם כותל התא שהיה אחורי בית הכפורת, וכ"ז נקרא בשם קיר הבנין כנ"ל ועפ"ז נבא אל הביאור, הנה מדד בכאן שש מדידות, (מדידה א') **הבנין אשר על פני הגזרה מצד מערב** נגד כותל מערבי של קדשי הקדשים, והיה **רחב שבעים אמה**, כי הגזרה שהוא רוחב הבית וכותליו הם ל"ב אמות, והתאים (שנמשכו עד סוף עובי כותל מערבי) י"ט אמה מזה וי"ט אמה מזה, סך הכל שבעים אמה **וקיר הבנין** הוא קיר החצר הפנימי (שהקיף את כלל הבנין מאה אמה מרובעים סביב כנ"ל) היה **רחבו חמש אמות**, והיה **סביב סביב** בכל ד' רוחות (מדידה שניה) **וארכו תשעים אמה** אורך הבנין של פני הגזרה ממזרח למערב תשעים אמה כי התאים נמשכו מהתחלת כותל האולם עד סוף כותל המערבי שהם צ' אמה, (כי צד כותל מערבי של קדשי הקדשים שש, וחללו עשרים כותל שבין קדשי הקדשים להיכל שתים, וחלל ההיכל ארבעים, כותל ההיכל שש, וחלל האולם אחת עשרה, וכותלו חמש, סך הכל תשעים):

פסוק יג

ומדד את הבית, (מדידה שלישית), אחר שמדד אורך הבנין שעל פני הגזרה היינו אורך התאים שבשני צדדי הבית והיו רק תשעים, **מדד את ארך הבית** עצמו ממזרח למערב, והיה **מאה אמה**, כי נגד הבית עצמו נמשכו עוד עשר אמות אחורי כותל המערבי שהוא התא שהיה ארכו ל"ב אמות ברוחב הבית עם קירותיו ורחבו עשר (קיר ה' וחלל ה' כנ"ל) (מדידה רביעית) **והגזרה** אחר שתחלה לא מדד ברוחב רק הגזרה והבניה והיה רק ע' אמה, מדד עתה את **הגזרה והבניה** שהם התאים, בצירוף **קירותיה** שני קירות של החצר הפנימי שהיו רחוקים עשר אמות מן התאים וחמש אמות רוחב הקיר הרי ט"ו אמות מצד זה וט"ו אמות מזה נוסף על השבעים אמה, והיו מאה אמה ומדידה זאת מדד בצד

מערב מצפון לדרום ולכן קראו בשם ארך, אחר שמדידה זאת לא יכול למדוד רק בשטח שמן נגד כותל קדשי הקדשים עד למזרח, לא בשטח שמן כותל מערבי למערב ששם לא היו התאים בצד צפון ודרום, וא"כ מדידה זו לא עלתה רק במשך תשעים אמה, ממילא המדידה מצפון לדרום שעלתה מאה נקראת בשם ארך נגד שטח מן מזרח למערב שהוא רק תשעים שבו הבנין של התאים, והוא הרוחב:

פסוק יד

ורחב (מדידה חמישית) עתה התכוון למדוד באופן שימצא חשבון מאה אמה גם ממזרח למערב גם כשימשוך קו המידה בצדדי הבית נגד התאים, שתחלה לא מדד רק תשעים, ומדד תחלה **רחב פני הבית** הפנים הוא צד המזרח (והמערב נקרא אחור), ומדד מדרום לצפון בצד המזרח מן קיר החצר הפנימי שבקצה דרום אל הקיר שכנגדו בקצה צפון, (וקראו עתה בשם רוחב שאחר שעתה ימצא מאה אמה גם ממזרח למערב כמ"ש בפסוק שאחר זה אם כן מדרום לצפון הוא הרוחב נגד ממזרח למערב) והודיע לנו שגם בצדדי האולם היו התאים והיה שם החשבון מאה אמה:

פסוק טו

ומדד, (מדידה ששית) עתה משך קו המדה ממזרח למערב **ומדד ארך הבנין שאל פני הגזרה** היינו התאים שנקראים בנין כנ"ל שתחלה לא מצא שם רק מדה של תשעים אמה, כי לא מדד רק עד כלות התאים, אבל עתה מדד גם **אשר על אחריה ואתיקיהא מפו ומפו** כי יתבאר (בסי' מ"ג) פי' שם אתיק שהוא בנין הנעשה בגובה ע"ג עמודים, או שמניחים קורות על גגות שני בנינים שעומדים אחד נגד חברו ומניחים קורות מזו לזו ועליו בונים בנין בגובה, ומבואר פה שבצד המערב היו נמצאים אתיקים, ר"ל כי אחר שהיה מקום פנוי מן התא שעמד אחורי כותל המערבי עד קיר החצר הפנימי, שהיו ביניהם ריוח כ"ט אמה, כי תאי הצפון והדרום נחסרו שם כנ"ל משכו קורות מן גג התא שאחורי בית קדשי הקדשים עד קיר החצר הפנימי שכנגדו או מן קיר המערבי של החצר הפנימי אל גגות התאים הצפוניים והדרומיים ובנו עליה בגובה בנין שנקרא אתיק ובזה נתמלא הבנין למעלה תחת שהיה פנוי למטה, ובהשקף זה משך קו המדה מן כותל המזרחי דרך הבנין, שהם התאים ההולכים ממזרח למערב, עד אשר על אחריה מה שאחרי התאים שהוא בצד מערב ששם כלה הבנין שהוא התאים, אבל שם נמצא אתיקיה מפה ומפה, ר"ל האתיקים שבצד צפון ובצד דרום, ובזה היה גם שם החשבון מאה אמה בכל ההמשך שממזרח למערב כי נגד הבנין שהם התאים היו המאה אמה עם האתיקים שהיו עד סוף המאה אמה, ונגד ההיכל עצמו היה **ההיכל הפנימי ואולמי החצר** ר"ל קדש הקדשים

עם האולם שלו, דהיינו התא שאחורי כותל קדשי הקדשים שהיה עשר אמות, והיה עמו ג"כ מאה אמה, ובחשבון זה מצא מאה אמה מכל צד:

פסוק טז

הספים, הנה על בנין של האבנים חפו נסרים של עץ סביב מבפנים כדי לטוח עליו זהב, שא"א לחפות זהב על האבנים כמו שכן היה במקדש של שלמה שתחלה בנה בנין אבנים ואח"כ בנה על האבנים ציפוי צלעות עץ סביב מבפנים ואח"כ צפה זהב על העץ ובמראה שהראו ליחזקאל לא הראהו עדיין חיפוי של הזהב, רק הראהו חיפוי של העץ על האבנים שזה הכנה אל חיפוי הזהב, כאילו ראה שהבית עומד בנוי מאבנים, וחפוי בעצים, ועוד לא נשלם כולו כי עדיין לא טחו אותו בזהב כי עדיין עוסקים בבנינו, והנה על הקירות כסו בצלעות ונסרים רחבים של עץ, אבל אצל **הספים** וכן אצל **החלונות האטומות** וכן אצל **האתיקים** לא היה אפשר לכסות בנסרים רחבים, ששם הבנין נכנס ויוצא מרובע מעוגל ומשולש, וכן האתיקים שהם בנוים על עמודים עגולים מאבנים (כמו שיתבאר ענינם בסי' מ"ג) א"א לכסות עליהם בנסרים ראה **שסביב לשלשת אלה היה נגד הסף שלהם שחיף עץ**, היינו חתיכות עצים דקים כמו סעיפים וענפים דבוקים, לפי מדת החלונות ששם בנין נכנס ויוצא ואינו שוה אבל **מהארץ עד החלונות**, ר"ל עד גובה החלונות, והחלונות ר"ל בין חלון לחלון, היו **מכוסות** בעצים רחבים, כי השחיף עץ לא כסה את כל האבנים רק היה מפוצל לסעיפים במקום שרצו לטוח בזהב וביניהם היה האבנים נראות:

פסוק יז

על מעל לפתח, ר"ל וכן כסו עצים רחבים על הקיר אשר מעל לפתח עד התקרה, וזה היה **עד הבית הפנימי ולחוץ**, ר"ל בבית הפנימי ובעזרה החיצונה, היה מכוסה בעצים להיות מוכן לטוח שם בזהב, **ואת כל הקיר** חוץ מזה ראה שבכל הקיר בין בבית הפנימי ובין בעזרה החיצונה, היה **מדות**, ר"ל שראה שעל העצים של כיסוי הקירות נרשמו מדות ומדידות, שהבונה מדד שם ורשם במדה אל הפתוחים שעתיד לעשות שם בזהב, משולשים מרובעים ועגולים ושטוחים אחרים שהכין במדה על העץ, במדות שונות לפי חכמת הציור:

פסוק יח

ועשוי, גם ראה שנעשה על העץ בולטים **כרובים ותמרות** שעליהם ירקע פחי הזהב, כמ"ש (במ"א ו' ל"ב) וירד על הכרובים ועל התמורות את הזהב **ותמרה**, והיה מסודר תמורה **בין שני כרובים**, **וכל כרוב היה לו שני פנים** ומפרש **ופני אדם** שכל כרוב היה לו

פני אדם מצד זה ופני כפני מצד זה, והפנים פונים **אל התמורה**, עד שפני אדם ופני אריה שהיו במרכבה אל הימין לארבעתם פניהם איש אל אחיו, והוחקו בקיר מול התמורה שמרמז על האמצע, וזה היה **עשוי אל כל הבית**, ומפרש **מהארץ**, **שהכרובים והתמרות** כבר היו **עשוים** ונגמרים **מהארץ עד מעל לפתח**, כי ראה כאילו עוסקים עדיין במלאכה ולא נגמרו עדיין כל הציורים שעתידים לעשות, כי מיתר הציורים לא ראה רק מדות (כמ"ש פסוק י"ז) שמדדו שטחם וכמותם ועדן לא נעשו, רק הכרובים והתמורים כבר נעשו, וגם הם לא נגמרו בכל גובה הבית רק עד מעל הפתח, כי על מעל לפתח היה מדות (כמ"ש בפסוק י"ז) ר"ל למעלה משטח של הפתח, היינו עד תקרה לא היו עשויים עדיין וגם כבר היו עשויים על **קיר ההיכל**, שבהיכל כבר נגמרו הכרובים בכל הקיר:

פסוק כא

היכל מזוזת רבעה, ר"ל שהיה בכל פתח ד' מזוזות כי היה לו שתי דלתות, והיו שתי מזוזות מכל צד, ועיין במלכים פירוש אחר שבהיכל היה הדלת הרביעית שיש בה מזוזה כי עד ההיכל היה החצר החיצונה, החצר הפנימי, האולם, ופתח ההיכל הי' הפתח הרביעית, והדביר הי' המזוזה החמישית ועז"א במלכים שם שהדביר מזוזה חמישית, **ופני הקדש המראה כמראה** ר"ל כשהסתכל בפני הקדש נעשו לו כמראה ואספקלריא שיתראו בו הצורות שנגדו במראות הצובאות, ובמראה ואספקלריא הזאת ראה כמראה ר"ל כמראה המרכבה, כי המחזה שהוליכה אותו לא"י היה במראה המרכבה כמ"ש (מ' ב') במראות אלהים הביאני, (וכן אמר בס' מ"ג ג'), וראה כי מראות המרכבה שראה במחזה התרשמו בפני הקדש עד שנראה שם המראה האלהית כאילו רואה במראה ואספקלריא:

פסוק כב

המזבח עץ, הראהו את מזבח הפנימי שנעשה מעץ, כי גם מזבח של משה היה מעץ וצפהו זהב וליחזקאל לא הראהו ציפוי הזהב בשום דבר ולא ראה רק העץ שהוא עתיד לקבל הציפוי, וראה שהוא **גבוה שלש וארכו אמתים** ומסתמא גם רחבו כן דבעינן רבוע ויהיה לעתיד גדול הרבה משל משה, **ומקצעותיו לו**, כי במזבח של ן משה חשב גגו קירותיו קרנותיו **מקצעות** הם הקרנות **וארכו**, הוא הגג ששם מודדים האורך, **וקירותיו**, הם הקירות ששם מודדים הגובה, כל אלה היו של **עץ וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'**, כי מן כלי המקדש לא הראהו רק המזבח, ולא הראהו השולחן והמנורה מפני שלא הראהו רק דבר שבטל בימי החרבן ויחזור לעתיד שהוא המזבח, שרק אז יחפוץ זבחי צדק לא בשמן החורבן אבל המנורה שמורה על אור ה', והשולחן שמורה על שפע המזון

שיוצא מאתו לא בטלו גם בזה"ז וכבר ראה אחרון הנביאים מנורת זהב כולה וגולה על ראשה שהוא אור ה' השופע תמיד על שבעת קני האצילות כמש"פ שם, וז"ש שהשולחן שלא הראהו במקדש מפני שהוא עומד לפני ה' גם בזמן החורבן, וכל בני בשר על שולחן המלך תמיד הם אוכלים ומטובו ישבעו, וע"כ לא נמצא בין הכלים הגנוזים במקדש לעתיד, כי עומד הוא למעלה והודיע בזה ששיעור השלחן ומדתו יהיה כמדת המזבח, גם אמר לו ע"מ שהמזבח עץ בלתי מצופה ואינו ראוי להבעיר עליו קטורת סמים מפני שהוא במקום השולחן של עץ אשר לחם פנים לפניו תמיד:

פסוק כג

ושתים דלתות, לפתח של ההיכל וכן לפתח של קדש הקדשים היה להם שתים דלתות, דלת אחת מבפנים ודלת אחת בחוץ:

פסוק כד

ושתים דלתות לדלתות, ולכל דלת מן השתי דלתות היו להם שתי דלתות כ"א בת חמש אמות, **שתים מוסבות דלתות**, וכל דלת מן השתי דלתות שמבפנים ושבחוץ היתה מורכבת משתי חוליות עד שתוכל להקפל לשנים, כי הדלתות החיצונות נפתחו לפנים ודלתות הפנימיות נפתחו לחוץ, שניהם נפתחים אל חלל הפתח, שכל החלל היה רק שש אמות, ולכן היו נקפלות כל אחד לשנים, ועי"ז יכלו לעמוד כשנפתחות זה אצל זה, וזה כדעת ר"י בתמיד, הגם שהרמב"ם פסק כחכמים, בבית שלעתיד יהיה כרבי יהודה שכן פשטות הכתוב, כי גם לרבי יהודה לא היה בבית שני ממש כמו שיהיה בבית הג', שבבית שני היו הדלתות כנוסות חצי אמה תוך עובי הפתח כמו שמוכרח במשנה ובבית השלישי יעמדו בתחלת הפתח (כמו שנראה ממ"ש בפסוק א' רוחב האהל עיי"ש), והיה הקיפול אחר ג' אמות של הפתח נכפלו השתי אמות על הג', ובזה היו מכסים עובי הפתח, ור"י לא הוציא מהכתוב רק שהיו נקפלות לא שהיו דומים בכל דבר כי בית הג' יהיה משונה מבית הב':

פסוק כה

ועשויה עליהן, ראה **שעליהן** ומפרש **אל דלתות ההיכל**, (כי מ"ש בפ' הקודם ושתים דלתות לדלתות אינו מוסב להיכל ולקדש, כי זה לא היה רק בהיכל לבד, כי פתח קה"ק היה רחבו רק שתי אמות, ולכן אמר שמ"ש שתים דלתות ומ"ש ועשויה עליהן, הוא רק אל דלתות ההיכל) היו עשוים **כרובים ותמרים כאשר עשוים לקירות** תמורה בין כרוב לכרוב ושתים פנים וכו' (כנ"ל פסוק י"ח י"ט) **ועב עץ אל פני האולם** ר"ל הגם שלא היה לאולם משקוף מלמעלה היה על הפתח עצים עבים כמין תקרה כמ"ש (פ"ג דמדות מ"ז)

חמש אמלתראות של מילין היו ע"ג פתחו של אולם וכו' נמצא העליונה שלשים אמה, ואמלתראות הללו היו בולטים על הפתח **מבחוץ**:

פסוק כו

וחלונים אטמות, חוץ ממה שראה חלונות בהיכל עצמו כמ"ש בפסוק ט"ז (שחלונות ההיכל בודאי היו למעלה מחמש עשרה אמה שעד ט"ו אמה הקיפו התאים את ההיכל), ראה שהיו חלונות אטומות (ומשני צדי כל חלון היו **תמרים** לנוי) **אל כתפות האולם** שבצדי הפתח משני צדדי פתח האולם במזרח, וכן היו חלונות **אל צלעות הבית** דהיינו התאים שסביב הבית מכל צד, וכן היו חלונות אל **העבים**, היינו למעלה קרוב אל התקרה ששם היו מניחים עצים עבים היו ג"כ חלונות אטומות חוץ מחלונות שהיו באמצע ההיכל והיו חלונות ע"ג חלונות:

פרק מב

פסוק א

ויוציאני אל חצר החיצונה למען תשכיל פי' הכתובים אשר נעלם ענינם מאת כל המפרשים צריך אני להעביר לפניך היטב תוכן החצר החיצונה ומעמדו ומדותיו וכל פרטיו, חלל החצר החיצונה מצפון לדרום מבואר שהיה שכ"ו אמה, כי מבואר למעלה (מ' י"ט כ"ג) שמדד מקיר החצר החיצונה עד קיר החצר הפנימי לצפון ולדרום מאה אמה בכל צד, הרי מאתים אמה, וחלל החצר הפנימי מאה (כמש"ש פסוק מ"ז), ושני קירותיו היו כ"ו אמה (כמש"ש פסוק ו' שכל קיר היה י"ג אמה), ס"ה שכ"ו אמה. ומוכרח אצלי שכן היה ג"כ אורך חללו ממזרח למערב. והא לך פרטיו, מאה אמה מדד מקיר המזרחי של חצר החיצונה עד קיר מזרחי של חצר הפנימי, שלש עשרה אמה עובי קיר המזרחי של חצר הפנימי מאה אמה חלל חצר הפנימי ממזרח למערב עד האולם, מאה אמה מן כותל האולם עד סוף תא המערבי שאחורי בית הכפורת שהיה מתאחד עם קיר חצר הפנימי המערבי (כנ"ל מ"א) הרי ס"ה שי"ג אמה. נשארו עוד י"ג אמה פנויים במערב בין אחורי קיר תא המערבי וקיר החצר הפנימי שנמשכו בשוה עד קיר המערבי של החצר החיצונה, שבבית שני היו י"א אמה אחורי בית הכפורת ובבית שלישי שיבנה ב"ב יהיו י"ג אמה, הרי ס"ה שכ"ו אמה, והנה החלל שמן קיר החצר החיצוני עד קיר החצר הפנימי שהוא עזרת ישראל כבר התבאר שהיה מאה אמה כמ"ש וימד משער אל שער מאה אמה, אמנם החלל שהיה מן קיר החצר החיצוני עד קיר החצר הפנימי שנגד האולם וההיכל מתרחב י"ג אמה יותר והיה קי"ג אמה, כי מאה אמה של עזרת ישראל היה

חוץ מן הקירות אבל מאה אמה שהיה לחצר הפנימי שנגד האולם וההיכל שמדד מצפון לדרום מאה אמה כמ"ש (סי' מ"א פי"ג) הי' עם הקירות של חצר הפנימי, וא"כ חצר הפנימי שנגד האולם וההיכל היה משוך לפנים מחצר הפנימי שקודם לו שנקרא בשם עזרת ישראל כפי עובי כותל עזרת ישראל שהיה י"ג אמה שנחשב שם חוץ מן החשבון של מאה, ואצל י"ג אמה של עובי חומת עזרת ישראל לפנים התחיל קיר חצר הפנימי שנגד ההיכל והאולם שהיו עוביו ה' אמות וא"כ הלא נתרחב חלל החצר החיצונה שם י"ג אמה והיה קי"ג אמה ברוחב, וקי"ג אמה באורך מן נגד התחלת כותל האולם עד סופו שהלך י"ג אמה אחורי בית הכפורת כנ"ל. **ועתה** אבאר לך הבנינים שהיו בחצר החיצונה הזה בקי"ג אמות של חללו, כבר אמר בסי' מ"א (פסוק י') ובין הלשכות רוחב עשרי אמה סביב לבית שעד עשרים אמה חוץ מקיר של חצר הפנימי, עמדו לשכות שהיו פתחיהם פתוחים אל קיר החצר הפנימי ונתקדשו בקדושת עזרה לאכול שם קדשי קדשים (כמ"ש לקמן בפסוק י"ג) ונקראו בשם לשכות העשרים מפני שרחבם עם קירותיהם היה עשרים אמה, ובארכם נמשכו בכל המאה אמה של קיר החצר הפנימי ופתחיהם פתוחות בקיר החצר הפנימי, רק אמה אחת היה פתוח באחוריהם אל צד החצר החיצונה שדרך אמה הזאת, היו יכולים לצאת מן הלשכות אל החצר החיצונה (כמ"ש בפ"ד דרך אמה אחת) ונגד לשכות העשרים עמדו בחצר החיצונה לשכות המאה לשכות שארכם מאה אמה ורחבם חמשים אמה ודרך עשר אמות יש בין לשכות העשרים לבין לשכות המאה בצד האחר של לשכות המאה שהוא אצל קיר החצר החיצונה עמדה רצפה ועליה לשכות כמו הרצפה והלשכות שהיו בחצר החיצונה שנגד עזרת ישראל שנתבאר (בסי' מ' פסוק י"ח), (ששם באר שהרצפה היתה אל כתף השערים הרצפה התחתונה, שבא להוציא הרצפה העליונה שהיא הרצפה שנמצא אצל קיר החיצונה במעלה ההר נגד ההיכל והאולם, ששם לא היה הרצפה אל כתף השערים כי היתה נגד כל הקיר) ושם בארתי שהלשכות האלה היה רחבם ד' אמות והיו משולשים זה ע"ג זה, וכן לשכות המאה שעמדה נגד הרצפה, ולשכת העשרים שעמדה בצד האחר אצל קיר החצר הפנימי היו ג"כ משולשים כמו שיתבאר בפסוק ו', וכבר בארתי שחלל החצר החיצונה נגד ההיכל והאולם היו מדרום לצפון קי"ג אמה, והיו שם עשרים אמה לשכות העשרים, ודרך עשר אמות בין לשכות העשרים ובין לשכת המאה, וחמשים אמה של רוחב לשכות המאה, הרי שמונים אמה, נשאר מן לשכת המאה עד קיר החצר החיצונה עוד ל"ג אמה, (כי רוחב חללו קי"ג אמה כנ"ל) ומבואר לקמן (בסי' מ"ו) שבארבעת מקצועות החצר החיצונה היו חצרות קטרות שהיו ארכם ארבעים ורחבם שלשים, א"כ בארבעים אמה הראשונים של קיר

החצר החיצוני לצד המערב היו החצר קטרות, י"ג אמה נגד החלל שבין קיר החצר הפנימי וקיר החיצוני אחורי בית הכפורת, וכ"ז אמר נגד לשכת המאה, והיה בינם לבין לשכת המאה הפסק ג' אמות, ואחר החצר קטרות התחילה הרצפה והלשכות שעליה בקיר החצר החיצונה, שהיו רחבם ד' אמות, והיה הפסק בינם ובין לשכת המאה כ"ט אמה, לכל היותר, כי יוכל להיות שהלשכות שעל הרצפה שאצל קיר החצר החיצונה של צד מערב היו רחבים יותר מן הרצפה והלשכות שבצד מזרח כמו שהיו משונים בארכם ואז היה ההפסק ביניהם פחות מכ"ט אמה. עוד תדע כי בשני הצדדים שעמדו לשכות המאה נגד הרצפה מצד זה, וכן בשני הצדדים שעמדו לשכת המאה נגד לשכת העשרים לצד זה, עמדו אתיקים בצד המזרח ובצד המערב, שכבר רמזנו גדר שם אתיק שהוא בנין העשוי בגובה, ששם היו עומדים וצופים למרחוק, והיה דרכם לבנותה בין שני בתים שעומדים זה כנגד זה, היו ממשיכים קורות בפנים הבתים מגג בית זה לגג השני שכנגדו, ועל התקרה הזו בנו את האתיק שהיה מחבר שני הבתים בקציהם ע"י הקורות שהונחו מזה לזה, ומן האתיק שהיה בעליה בפנות גג הבתים היו צופים מזה לזה על כל סביבם, (ולפעמים היו בונים האתיק בחצר ע"ג עמודים) והאתיקים האלה היו משולשים זע"ג זה, ויתבאר ענינם בפרטות בפסוק ה' ו', וע"פ הקדמות אלה תבין פסוקי א' ב' ג' ד', **ויוציאני אל החצר החיצונה** שיצא מן החצר הפנימי שהיה שם אל החצר החיצונה שנגד האולם וההיכל, **הדרך דרך הצפון** רצה לומר שלא הוציאו אל החצר החיצונה שבצד דרום רק אל צד צפון, **ויבאיני אל הלשכה אשר נגד הגזרה ואשר נגד הבנין**, הוא לשכות העשרים שהיו סמוכים ופתוחים לקיר החצר הפנימי שנגד הגזרה והבנין (ר"ל התאים וההיכל) (ומה שלא אמר אשר נגד קיר החצר הפנימי, שהוא לפני הגזרה והבנין ? וכן מה שאמה לשכה בלשון יחיד והם היו לשכות הרבה ? בא ללמד שהוציאו אל הלשכה האחת שעמדה בצד מזרח שהיה פתחה מכוון נגד האולם, שכבר בארתי (מ"א י"א) שבצד מזרח היה פתח לאולם פתוח אל התאים, וכן היה מכוון נגדו פתח התאים זה כנגד זה, ונגד הפתח הזה היה מכוון בקיר החצר הפנימי פתח הלשכה של לשכת הכ' שעמדה בצד מזרח שעמדה נגד האולם, עד שהעומד בלשכה הזאת היה רואה משם פתחו של אולם, וקורא אני בה ושחטו פתח א"מ לענין שיכול לשחוט שם קדשים קלים, והוציאו דרך פתח הזה אל הלשכה הזאת לכן אמר **נגד הגזרה** כי פתח לשכה זו מכוון נגד פתח הגזרה שהוא האולם ופתח הבנין שהוא התאים שאצלו), **אל הצפון** ר"ל ומן לשכה הזאת הוציאו דרך פתח החצר שהיה באחורי הלשכה הזאת ברוחב אמה אחת אל החצר החיצונה אל צפון:

פסוק ב

אל פני אורך ומשם נכנס אל לשכת המאה, שגם לשכת המאה היתה פתוחה שם בדרום והיה רוחב הפתח אמה אחת מגביל נגד המקום שיצא משם מלשכת העשרים דרך האמה הפתוחה, ועקר פתחה היה לצפון שמשם יוצא מן לשכת המאה לצד צפון נגד הרצפה, והפתחים היו קרובים לצד מזרח, וז"ש **אל פני אורך**, שהפנים הוא תמיד צד המזרח ששם מתחיל **ארך אמות המאה**, ושם היה הפתח של אמה אחת של לשכת אמות המאה בצד דרום ונגדו הפתח העקרי בצד צפון ונכנס בפתח אמה אחת הדרומי ועבר רוחב הלשכה אל **פתח הצפון**, כי בצפון היה עקר הפתח, **והרוחב** של לשכה הזאת הוא **חמשים אמה** מדרום לצפון וכשעבר הרוחב הזה בא דרך פתח הצפון נגד הרצפה אשר לחצר החיצונה:

פסוק ג

נגד העשרים וכו' **אתיק אל פני אתיק**, עתה מצא שיש שם ארבעה אתקים, שכבר בארתי שבנין אתיק הוא הנעשה בין שני בתים שעומדים זה כנגד זה מניחים קורות בפנות הבית מגג בית זה לגג הבית שכנגדו ועל הרצפה של הקורות האלה בונים בנין בגובה, שמוקף בחלונות סביב שהעולה שם רואה משם למרחוק על כל סביביו, ובנין זה מחבר למעלה שני הבתים, וראה שם ארבעה אתיקים, שני אתיקים היו נגד העשרים אשר לחצר הפנימי, שהניחו קורות מן גג לשכות המאה אל גג לשכת העשרים שהיו מכוונים זה כנגד זה בצד דרום של לשכת המאה, וביניהם עשר אמות כנ"ל, ונבנה אתיק אחד בפנות המזרח ואתיק אחד בפנות המערב, וז"ש **שנגד העשרים אשר לחצר הפנימי** (ר"ל מן לשכת המאה נגד לשכת העשרים אשר הם פתוחים ושייכים בקדושתם לחצר הפנימי), היה **אתיק אל פני אתיק**, ר"ל אתיק במזרח מכוון אל אתיק שכנגדו במערב וכן היו שני אתיקים נגד הרצפה, שהמשיכו קורות מן גג לשכת המאה אל גג לשכות הרצפה שבצד קיר החצר החיצוני, בשני הצדדים שהתחילו הלשכות שעל הרצפה, ובנו אתיק א' במזרח ואתיק א' במערב, ולכן היה גם **נגד הרצפה אשר לחצר החיצונה ג"כ אתיק אל פני אתיק**, ואתיקים אלה היו **בשלשים** ר"ל כל אתיק היה שלשה, א' ע"ג חברו תחתיים שניים ושלישים, וזה יתבאר עוד בפסוק ה' ו':

פסוק ד

ולפני הלשכות, עתה ברר כמה היה הפסק בין לשכות המאה ובין לשכת העשרים שכנגדו, אמר **שלפני לשכות המאה היה מהלך עשר אמות רחב אל הפנימית**, היינו אל לשכת העשרים שהיה פתחם לצד פנים לדרום, ובאר עוד באיזה פתח נכנס מן לשכת

העשרים אל לשכת המאה (אחר שפתח לשכת העשרים העקרי היה לדרום, ופתח לשכת המאה היה לצפון?) אמר שנכנס **דרך אמה אחת**, שהיה פתח צר מחזיק אמה ברוחב, פתוח בלשכות העשרים נגד לשכת המאה לצפון, ובלשכת המאה נגד לשכת העשרים לדרום שדרך שם יצא מלשכת העשרים ונכנס ללשכת המאה, **ופתחיהם לצפון** ר"ל ועיקר הפתח של לשכת המאה היה לצפון אל צד הרצפה, כי בצד דרום לא מקרי פתח כיון שלא היה רחב רק אמה:

פסוק ה

והלשכות העליונות קצרות, כבר בארנו שמן גג לשכת המאה נמשכו קירות בצד צפון אל גג לשכת הרצפה, ובצד דרום אל גג לשכת העשרים, בשני הצדדים בצד מזרח ובצד מערב, שעליהם בנו אתיקים (כנ"ל פסוק ג') ושם באר שהאתיקים היו משולשים שלש זה ע"ג זה בגובה, ומבואר כאן שגם הלשכות שעל גגיהם נבנו האתיקים היו ג"כ משולשות כמ"ש (בפסוק ו') **כי משולשות הנה**, ר"ל שהיו הלשכות שלש זו ע"ג זו בגובה, בין לשכת העשרים בין לשכת המאה, בין לשכת הרצפה, ועל גגי הלשכות הונחו הקורות שהיה רצפה להאתיקים, (כי האתיקים האלה לא הונחו ע"ג עמודים שכבר בארתי שהיו בונים לפעמים אתיקים בחצר ע"ג עמודים עומדים בגובה ומניחים קורות מעמוד לעמוד ועליהם מניחים רצפת האתיק, אבל פה הונחו הקורות על הקירות של הלשכות מצד זה ומצד זה), ולפ"ז היה מוכרח לקצר קיר הלשכה האמצעית מן קיר הלשכה התחתונה כדי שישאר שם מקום להניח עליו רצפת האתיק התחתון, למשל אם היו קירות הלשכה התחתונה ב' אמות עשו קירות הלשכות האמצעית רק אמה ומחצה ונשאר חצי אמה פנוי מכאן ומכאן שעליהם הניחו קורות רצפת האתיק הראשון, וכן היו מוכרחים לקצר קירות הלשכות העליונות עוד חצי אמה מכל צד שיונחו עליהם הקורות שיהיו רצפה להאתיק האמצעי, והיה עובי חומת הלשכות העליונה רק אמה אחת, והקורות שהיו רצפה לאתיק העליון הונחו על גגות הלשכה העליונה כי אתיק השלישי עלה בגובה על גג העליון של הלשכות, וז"ש **והלשכות העליונות קצרות**, שיערו הכתוב וסדרו, **והלשכות העליונות קצרות בנין מהתחתונות ומהתיכונות כי יוכלו אתיקים מהנה**, ר"ל שהבנין (ר"ל הקירות שבם נבנו הלשכות) של הלשכות העליונות היו קצרות מהבנין (היינו מהקירות) של לשכות התחתונות והתירונות, על ידי שהעתיקים אכלו ולקחו מן הבנין, שהבנין נתמעט מבחוץ להניח עליו ראשי קורות רצפת האתיקים, ועי"ז נתרחבו האתיקים כי כשיעור שנכנס בעובי החומה של הלשכות נתרחבו האתיקים, ועז"א שהם אכלו מהם, ודייק לומר **קצרות בנין**, שרק הבנין שהוא רוחב החומה נתקצרה

בעוביה אבל הלשכה בעצמה בפנים לא נתקצרה עי"ז (וזה מובן ממילא שכמו שבנין הלשכות העליונות נתקצר מן התיכונות, שה"ה שבנין הלשכות התיכונות נתקצר מן בנין התחתונות, רק שדבר זה אינו חידוש ועיקר החידוש הוא שגם העליונות נתקצר בנינם, הגם שבעליונות היה יכול לבנות באופן שלא יתקצר הבנין, והוא שלא יניח ראשי קורות האתיק האמצעי מצפון לדרום על קירות הלשכות רק יניח אותם ממזרח למערב על קירות האתיק עצמו מקיר המערבי לקיר המזרחי, ולכן הודיעני שגם האתיק השני הניח ראשי קורות על קירות הלשכות, שבזה הבנין חזק יותר, ועי"ז נתקצרו גם קירות הלשכות העליונות, וכ"ש קירות הלשכות התיכונות שלא היה אפשר להניח הקורות רק על קירות הלשכות):

פסוק ו

כי משולשת הנה, באר את הדבר, מפני שהאתיקים וכן הלשכות היו משולשות, ולכן היו בהם תחתונות ותיכונות ועליונות, **ואין להם עמודים כעמודי החצרות** באר הטעם שהוצרך להניח את הקורות על הקירות של הלשכות ולמה לא הניח קורות רצפת האתיקים על עמודים כדרך הרגיל באתיקים שבונים בחצרות שמעמידים עמודים וממשיכים קורות מעמוד לעמוד כנ"ל, עז"א שלא רצה להעמיד עמודים לצורך האתיקים, מפני שהעמודים ימעטו את רוחב הדרך שבין הלשכות, **על כן נאצל מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ** ר"ל לכן נאצל ונגרע בכל פעם מן בנין הלשכה אל האתיק, ונלקח אליהם מן גג הלשכות התחתונות ומן גג הלשכות התיכונות, מהארץ שלהם היינו מהרצפה של האתיק התחתון, וגג הלשכה התיכונה היא הארץ והרצפה של האתיק התיכון, ונאצל מהארץ מן הלשכה אל האתיק, שעליו הונחו קורות האתיקים:

פסוק ז

וגדר אשר לחוץ, להבין הפסוקים האלה צריך להקדים לך עוד הקדמה אחת, כבר התבאר שעשרים אמה חוץ לקיר החצר הפנימי שנגד ההיכל והאולם נתקדשו בקדושת העזרה, ושם עמדו לשכות העשרים המקודשות, וזה נמשך בארץ מאה אמה, של משך האולם וההיכל וקה"ק, הנה גם חוץ לקיר של עזרת ישראל נתקדשו ג"כ עשרים אמה שיהיה קדושתם כקדושת עזרה לשחוט ולאכול שם קה"ק (בין צד צפון ובין צד דרום), דהא האולם שעמד בפתח שער הצפוני של עזרת ישראל ושם היה משוך מן התאים ולחוץ, (כמ"ש מ' כ"ח כ"ט), היה רחוק מן השער י"ח אמה, (י"ב אמה רוחב התאים (כנ"ל מ"ג י"ג) ושש אמות משך האולם (כנ"ל מ' ח') וכבר כתבתי (מ' ל"ח) שגם שתי אמות לפני האולם היו קדושים, הרי כ' אמה, רק שבעשרים אמה שנתקדשו נגד קיר

החצר הפנימי שנגד הבנין והגזרה עמדו לשכות העשרים כנ"ל, אבל בעשרים אמה שנתקדשו נגד קיר חצר הפנימי של עזרת ישראל שם לא היו לשכות מקודשות דהא שם עמדו תאי השער שנמשכו באורך עד ארבעים אמה מן השער (כנ"ל מ' ט"ו), וכדי שיהיה שם הבדל והפרש בין המקודש להבלתי מקודש עשו שם גדר שנקרא לקמן (פסוק י"ב) בשם גדרת הגינה כי גדר זה היה מגין בפני הקדשים שלא יפסלו ביוצא, שעד הגדר היה קדוש וחוץ מן הגדר בלתי קדוש, וגדר זה נמשך חמשים אמה, שהוא מן חצי השער הצפוני של עזרת ישראל עד סוף עזרת ישראל נגד התחלת כותל האולם, וכמו שבחצר שלפני הבינן והגזרה עמדו לשכות המאה שרחבם חמישם אמה לפני לשכת העשרים המקודשים, והיה דרך עשר אמה בין לשכות העשרים המקודשות, ובין לשכות המאה הבלתי מקודשות, ונכנסו מן לשכות העשרים אל לשכות המאה דרך פתח אמה אחת שהיתה בהתחלת הלשכות במזרח (כנ"ל פסוק א'), כן היה גם בחצר שלפני עזרת ישראל ג"כ לשכות שרחבים חמשים אמה כתבנית לשכות המאה, רק שלשכות המאה היה ארכם מאה אמה ולשכות אלה שבחצר החיצונה שלפני עזרת ישראל היה ארכם ורחבם חמשים אמה, והיה ג"כ מהלך עשר אמות הפסק בין הגדר המקודש בין לשכות החמשים, ובהתחלת הגדר במזרח, נכנסו ג"כ דרך פתח אמה אחת אל הלשכות החמשים, כי עקר פתחם היה פתוח לצד צפון כמו לשכת המאה (כנ"ל פסוק ד'), וז"ש **וגדר אשר לחוץ לעומת הלשכות**, היינו לשכות החמשים אמה שעמדו בחצר החיצונה שנגד עזרת ישראל **דרך החצר החיצונה אל פני הלשכות** ששם היה הדרך שיצאו מן פתח החצר הפנימי אל החצר החיצונה והגיע אל פתח אמה אחת שהיה בראש הלשכות בקרן דרומית מזרחית (לכן אמר פני הלשכות ר"ל בצד שאצל המזרח שהמזרח נקרא פנים) **ארכו חמשים אמה**, גדר זה נמשך בארך חמשים אמה מנגד התחלת פני הלשכות עד נגד סופם בצד מערב:

פסוק ח

כי ארך, מפרש כי הלשכות האלה הגם שנדמו ללשכת המאה ברחבם שכולם היה רחבם חמשים אמה בשוה, בכ"ז היה הבדל ביניהם בארכם, **כי ארך הלשכות אשר לחצר החיצונה** (היינו החצר שעומד נגד עזרת ישראל) היו ארכם רק **חמשים אמה**, **והנה על פני ההיכל** ר"ל אבל הלשכות שרחבם חמשים שעמדו בחצר החיצונה שעל פני ההיכל היה ארכם **מאה אמה**, ואחר שארך הלשכות שנגד עזרת ישראל היה רק חמשים אמה היה הגדר ג"כ רק חמשים אמה:

פסוק ט

ומתחת הלשכות, הנה כבר באר שמי שיצא מעזרת ישראל (דרך האולם) והלך מדרום לצפון אל לשכת הנ' היה נכנס דרך אמה א' שהיה פתוח בראש הגדר מזה ובראש לשכת הנ' מזה ונכנס אל לשכת הנ', ושם היה כנגדו פתח לשכת חמשים בצד צפון שיצא משם אל החצר החיצונה לפני הרצפה והלשכות שעמדו אצל קיר הצפוני (כמו שהיו ג"כ בחצר החיצונה שלפני הבנין והגזרה (כנ"ל פסוק ד') ועתה באר שמי שבא ממזרח למערב, שנכנס בשער המזרחי של החצר החיצונה והולך למערב, היה הדרך אל הלשכות האלה **מתחת הלשכות**, ר"ל מצד מזרח ששם היו במורד ההר (כי ההר הוגבה ועלה בצד מערב) והיה הדרך **המביא מהקדים** הולך מן מורד ההר שתחת הלשכות, ר"ל מצד מזרח, **כשבא להנה מהחצר החיצונה**, כי הדרך המביא אל הלשכות מהחצר הפנימי היה ברוחב הגדר (כמ"ש בפ' ז') אבל הדרך ממזרח מהחצר החיצונה היה מן החצר שהיה מתחת ללשת החמשים משם עלה ממזרח למערב עד שהגיע אל דרך העשר אמות שהיו בין הגדר ובין לשכת החמשים ובדרך זה עלה למערב:

פסוק י

ברחב גדר החצר דרך הקדים, ר"ל ובכל זה לא היה אפשר שיגיע בלכתו מן המזרח אל המערב רק ברוחב גדר החצר, וזה יתבאר לך אם תזכור מה שכתבתי בפסוק א' שהחלל שהיה מן קיר החצר החיצוני עד קיר החצר הפנימי שנגד האולם וההיכל היה קי"ג אמה, והיה עודף י"ג אמה על חלל החצר החיצונה שנגד עזרת ישראל, כי הקיר של עזרת ישראל היה בולט י"ג אמה לתוך החצר החיצונה יותר מן הקיר של החצר הפנימי שנגד האולם וההיכל עיי"ש, וא"כ העשרים אמה שנתקדשו לפני קיר החצר הפנימי עזרת ישראל, היו משוכים לתוך החצר החיצונה י"ג אמות יותר מן העשרים אמה שנתקדשו נגד הקיר של חצר שפנימי שנגד האולם וההיכל, וכן הדרך עשר אמות ולשכת החמשים שלפניהם היו משוכים אל החצר החיצונה י"ג אמה מן הדרך של עשר אמה ולשכת המאה שלפניהם, בחצר שנגד האולם וההיכל, וא"כ כשהלך בדרך זה של העשר אמות שבין הגדר ובין לשכת החמשים ממזרח למערב והגיע אל סוף החמשים פגע שם בלשכת המאה שסתמו את הדרך, כי לשכת המאה התחילו י"ג אמה לפנים לצד ההיכל והרי נסתם הדרך לפניו ע"י קיר המזרחי של לשכת המאה שסותם צד מערב של הדרך, ולשכת החמשים סותמים צד צפונו, והגדר סותם צד דרומו, ועי"כ היו מוכרחים לפתוח פתח בסוף הגדר שדרך פתח זה יכנס אל הגדר ובצד שני של הגדר המקודש ילך לצד מערב אל הדרך עשר אמות שבין לשכת המאה ובין לשכת העשרים, (ובודאי

היה תנאי על מקום פתח זה שלא יהיה מקודש כאמה אחת שיוכל ללכת דרך שם גם מי שאין לו ליכנס למקומות שנתקדשו), וז"ש **ברוחב גדר החצר דרך הקדים** ר"ל מי שבא מדרך הקדים והולך ממזרח למערב ורוצה לילך מן צד המזרח **אל פני הגזרה ואל פני הבנין** לצד המערב במקום **הלשכות** להגיע אל דרך העשרה שהולך בחצר שעל פני הגזרה בין לשכת העשרים ובין לשכת המאה לא היה יכול להגיע לשם ביושר רק בשילך אל דרום אל הפתח שהיה בסוף החמישים אמה ברוחב גדר החצר אצל כותל לשכת המאה שלשם נסתיים הגדר ושם היה פתח פתוח ונכנס אל תוך הגדר ומשם הגיע אל פני הגזרה והבנין בין הלשכות:

פסוק יא

ודרך, ויען שעדן לא שמענו שגם בין לשכת החמשים ובין הגדר היה ג"כ דרך עשר אמות שדרך שם הלך ממזרח למערב, לכן אמר שהיה דרך לפניהם היינו לפני לשכות החמשים **כמראה הלשכות אשר דרך הצפון**, כמו הדרך שהיה בין לשכת המאה ובין לשכת הכ' ששם נקרא הדרך בשם דרך הצפון, כי היה בצפון של לשכת העשרים שהם שם עקר כי היו קודש, כי אחר שלשכות הנ' נדמו בכל דבר אל לשכת המאה נדמו גם בהדרך שלפניהם שהיו רחבם עשר אמות, ולא היה הבדל ביניהם רק מה **שכארכן כן רחבם** שהיו ארכם חמשים כרחבם, מה שלשכת המאה היה ארכם כפל מרחבם, אבל ביתר הדברים נדמו **בכל מוצאיהן** שגם ללשכת החמשים היה דרך אמה אחת בראש המזרח נגד דרך אמה של הגדר לצאת משם אל דרך העשר אמות שבינתים, **וכמשפטיהם** שהיו תבניתם והלכתם שוה שהיו חול **וכפתחיהם** שגם הם היו עקר פתחם בצד צפון כמו לשכת המאה, כנ"ל (פסוק ד'):

פסוק יב

וכפתחי הלשכות, ר"ל וכל מה שהיה בצד צפון של החצר החיצונה (כי כל מה שראה עד הנה היה בצד צפון), כן היה **בצד דרום**, הן הלשכות הנזכר עד הנה, והן הפתחים שלהם, שגם בצד דרום היה **פתח בראש דרך**, שמי שיצא מן העזרה ולחוץ לצד דרום, יצא מן העזרה אל הגדר ושם היה פתח בראש הדרך, הוא פתח אמה אחת שנכנס דרך שם אל לשכת החמשים כנ"ל (פסוק ז'), ובו היה הולך מצפון לדרום, וכן היה **דרך בפני הגדרת הגינה**, לצד מערב בכלות הגדר היה שם פתח שיכנס אל הגדר להההולך בדרך שלפני הלשכה ממזרח למערב כנ"ל פסוק הקודם, וז"ש **דרך הקדים בבואן**, שזה היה למי שבא ממזרח למערב ורוצה לילך בדרך העשר אמות שלפני הגדר אל דרך העשר אמות שלפני לשכת העשרים שבצד מערב כנ"ל:

פסוק יג
ויאמר אלי הודיע לו מה ישמשו הלשכות הכ' אשר נתקדשו בקדושת עזרה, א"ל **שלשכות הצפון ולשכות הדרום אשר אל פני הגזרה** היינו לשכות העשרים שפתחן אל הגזרה, לאפוקי הלשכות המאה ולשכות הנ' שהם חול, **הנה לשכות הקדש אשר יאכלו שם הכהנים** שנתקדשו לאכילת קדשי קדשים, **אשר קרובים לה'** כי יבואר (לקמן סי' מ"ד) שרק הכהנים מבני צדוק שלא עבדו ע"ז יהיו כשרים לעבודה וכן רק הם לבדם יאכלו הקדשים שכל מי שאינו ראוי לעבוד אינו ראוי לאכול חוץ מבע"מ (כמ"ש הרמב"ם פ"י מה' מעה"ק ה"ב) וז"ש רק הקרובים לה' יאכלו קה"ק, וכן שם יניחו קה"ק שהם עולה ושלמי צבור וכן מנחה וחטאת ואשם שהם ג"כ קה"ק:

פסוק יד
בבאם, וכן ישמשו הלשכות האלה לענין ביאת הכהנים וצאתם, ומפרש כדי **שלא** יצאו תיכף **מן הקדש** שהוא החצר הפנימית **אל החצר החיצונה**, לכן עשו הלשכות אמצעי ביניהם **ששם יניחו בגדיהם וילבשו בגדי חול ויקרבו אל המקומות המיוחדים להעם**, דהיינו חוץ ממקום המקודש, ומובן שכן בבואם ילבשו שם את הבגדים שהניחו שם בצאתם:

פסוק טו
וכלה, אחר **שכלה מדות הבית הפנימי**, **הוציאני** דרך הגדר הנזכר (פסוק ז', י"ב) **דרך שער המזרחי** אל החומה שסביב הר הבית, **ומדד** את החומה **סביב** ר"ל שמדדה מבחוץ:

פסוק טז
מדד רוח הקדים, התחיל למדוד רוח מזרח ששם עמד, ומדד מן הדרום אל הצפון:

פסוק יז
מדד אח"כ מדד רוח צפונית ממזרח למערב:

פסוק יח
את רוח הדרום מדד, כי היה לו למדוד רוח מערב, והוא עבר רוח מערב בלא מדידה רק את רוח הדרום מדד, ומזה נראה כי כמו שבחומה של עזרת נשים הי' רוח צפונית ודרומית ומזרחית שוים בשעריהם ובניני התאים והאולמות, ורוח מערב משונה מהם, וע"כ לא נזכר מדידת חומה מערבית של עזרת נשים, כן בהר הבית היה רוח מערב משונה בשעריו ובניניו, והנביא כשמדד מדד גם יתר עניני החומה ההוא הגם שלא זכר רק האורך, ולכן עבר צד מערב ומדד רוח דרום, לראות אם שוה בכל משפטיו לרוח צפון, וכשגמר מדידת רוח דרום, אז:

פסוק יט
סביב אל רוח הים, ר"ל לא חזר לאחוריו מדרום למערב, רק סבב רוח מזרחית וצפונית עד שבא שנית למערב, ומדד רוח מערב מצפון לדרום:

פסוק כ
לארבע רוחות מדדו, שהחומה סבבה כל הד' רוחות והיה האורך חמש מאות קנים שהם ג' אלפים אמה, ולפ"ז נמצא בו ל"ו רצועות של ת"ק על ת"ק של מדת הר הבית הראשון, והיה בו ת"ק על ת"ק לישראל, ול"ה פעמים ת"ק על ת"ק לשבעים אומות לשני אומות ת"ק על ת"ק, וישראל בן הבכור יקחו פי שנים להם לבדם ת"ק על ת"ק:

פרק מג

פסוק א
ויוליכני, מן רוח מערב הוליך אותו **אל השער** הידוע שהוא השער שבו נכנס בפעם הראשון, ומפרש **שער אשר פונה דרך הקדים** שהיוצא ממנו פניו למזרח:

פסוק ב
והנה כבוד אלהי ישראל, ראה התגלות ה' בכבודו מצד שהוא אלהי ישראל, ששם זה מורה על הקשר שי"ל עם ישראל ועל ההשגחה הפרטיית הדבקה עמהם להנהיגם בהנהגת נסיית, ר"ל שראה שיחזור שכינתו עליהם וינוסס נס ליראיו, וכתב הרי"א **שבא מדרך הקדים** כי צד המזרח יתן אומר ודברים על כח ה' ויכלתו, מצד התנועה המזרחית אשר הגלגל היומי מניע כל צבא השמים ממזרח למערב הפך תנועתם העצמית ממערב למזרח, וכמ"ש חז"ל אלמלא קול גלגל חמה נשמע קול המונה של עיר שקול הגלגל ישתיק קול המון עיר המכחישים מציאות ה' כמ"ש בעק"י, **וקולו** ר"ל ואז נתגלה השגחתו לכל, אם לשמע אזן **כי קולו כקול מים רבים** שהוא כל מי המציאות המשמיעים קול כי אדיר במרום ה', אם מצד ראות העין כי **הארץ האירה מכבודו** ע"י התגלות השכינה וכבוד ה' לחוזים ונביאים:

פסוק ג
וכמראה המראה, הנה יחזקאל ראה את המרכבה בג' מיני מראות המתיחסות לג' מיני הנהגות, א. מראות המרכבה שראה בבואו לשחת העיר, שאז יצא בחמה להחריב ולהשחית, ב. מראות המרכבה שראה בפעם הראשון על נהר כבר, ששם ראהו כיוצא ממקומו ללכת עם הגולים לארבע רוחות השמים, והגם שזה יעשה מצד רחמיו וחסדיו אשר ישמור אותם שלא יתמו בגלותם בכ"ז כל ימי הגלות ינהיג באמצעות שרי מעלה

שהשכינה מתלבשת בשר של האומה שישראל נתונים תחתיו, ג. המרכבה שראה במחזה ההוא שהראהו בנין בית העתיד, שראה הנהגת ה' בעת ישיב שכינתו לציון, שאז ינהוג הנהגה גבוה נסיית מופלאת, ויספר כי עתה בבואו שנית אל שער הקדים ראה את המרכבה בג' מראות אלה המתחלפות, כי הודיעו לו שאחרי שיבנה המקדש בבית שני ישוב שנית להחריבו בעונות ישראל ומצד זה ראה את המראה שראה בבואו לשחת את העיר, ועוד הראהו שאח"כ יגלו ישראל שנית ויפוזרו בד' רוחות השמים וה' יצא עמהם במרכבתו אל הגולה לשמרם, וע"ז ראה מראות המרכבה שראה על נהר כבר, עוד הראהו שאח"כ ישוב אל המקדש השלישי אשר בו ישכון כל ימי עולם, וראה תבנית המרכבה במחזה הנהגה הפלאיית, וכבר בארתי (מ"א כ"א) מ"ש ופני הקדש המראה כמראה, היינו שפני הקדש נדמו לו אז כמראות הצובאות, אשר במראה ההוא נחקק המראה כמו במראה ואספקלריא ובאר הדבר כי התגלות מרכבת ה' במקדש הקטן ידמה אל התגלות מרכבת ה' והנהגתו במקדש הגדול שהוא העולם אשר ברא שהוא דמות כבודו, וכן מרכבת ה' בעולם הגדול תדמה אל מרכבת ה' אשר תשכון בעולם הקטן, שהוא האדם הנעשה בצלמו כדמותו, שהיחוס אשר בין האלהות השוכן באדם במקדש הלב והרוח והנפש תוך לבוש הגוי', היא עצמה היחוס והערך שבו תשכון האלהות במקדש גדול שהוא האדם הגדול, שהוא כלל המציאות אשר ברא לכבודו. והמקדש אשר ראה יחזקאל בנוי בהר ה', הוא המראה והאספקלריא שבו התראו שני הצורות הגדולות האלה, צורת העולם הגדול והקטן, ושכינת ה' המתלבשת בעולם ובנפש, וכמי שהמסתכל במראה רואה צורת פניו, כן הסתכל במראה המקדש צורת המרכבה השוכנת בעולם הגדול, ומרכבת ה' השוכנת בנפשו אשר ראה במחזה, ועל המרכבה שראה בפני הקדש אמר **וכמראה אשר ראיתי**, ר"ל אשר ראיתי עתה בבית השלישי שהיא המרכבה השלישית שראה במחזה ואמר **כמראה המראה** ר"ל כמראה שראה במראה (שפיגו"ל) היינו במראות הצובאות שהוא פני הקדש, שראה את המרכבה בענין שהאלהות תתגלה בכח נשגב ומשל ממשל רב, וכן ראיתי **כמראה אשר ראיתי בבאי לשחת את העיר**, שאז נראתה המרכבה בענין מורה על ההשחתה, וזה סימן על חורבן בית שני וגם ראיתי **מראות** אחרות המורים על הטלטול וגלות השכינה עם ישראל, שזה מורה על הגלות האחרון, **כמראה אשר ראיתי על נהר כבר**, וכבר בארתי למעלה כי במראה המרכבה הראשונה השיג ההנהגה ע"י החיות ועולם המלאכים, ובמראה השניה השיג ההנהגה שע"י השרפים ועולם הכסא, ובמראה השלישית שראה את העתיד השיג ההנהגה על

ידי האלהות בעולם האצילות **ואפל על פני**, כי מזה ראה והבין שאחר שיבנה המקדש בבית שני ישוב ויחרב שנית וישראל יגלו שנית:

פסוק ד

וכבוד ה' בא אל הבית, אז ראה כבוד ה' שבא אל הבית השלישי שיבנה ב"ב, ובא **דרך שער הקדים**, וכבר בארתי (ישעיה מ"ג ה' ושם נ"ט י"ט) שכבוד ה' יתגלה תחלה על גולי המזרח שהם עשרת השבטים, כמ"ש וייראו ממערב את שם ה' וממזרח שמש את כבודו, כי כבודו יבא ממזרח עם גולי המזרח, ובמערב לא יתגלה הכבוד תחלה רק ישמעו שמו למרחוק, וע"כ ראה שכבוד ה' בא מדרך הקדים:

פסוק ה

ותשאני, אז **נשאתהו רוח** הנבואה **ותביאהו אל החצר הפנימי**, וראה שכבוד ה' מלא את הבית:

פסוק ו

ואשמע, עד עתה קבל שפע הנבואה באמצעות המלאך אשר בידו קנה המדה (כמ"ש בסי' מ' פ' ג' ד'), ועתה שמע **מדבר אליו מהבית**, כמ"ש וישמע את הקול מדבר אליו מבין שני הכרובים, **ואיש היה עומד אצלי**, שהמלאך לא נכנס לקה"ק למקום הכבוד, רק עמד אצלו, וקבלו שניהם הדבור בשוה מן השכינה:

פסוק ז

ויאמר אלי, **את מקום כסאי**, הנה יבואר (לקמן סי' מ"ח) כי ירושלים שלעתיד תהיה רחוקה מן המקדש מ"ה מיל, וסביבות המקדש יהיה אחוזת הכהנים והלוים, אבל המלך והעם אשר בירושלים ישכנו בעיר שתבנה מ"ה מיל רחוק מן המקדש, באר לו הטעם לזה כי לעתיד ישתנה הדבר ממה שהיה במקדש הקודם, שבזמן הקודם היה עקר השכינה בשמים כמ"ש השמים כסאי והארץ הדום רגלי, ר"ל שעקר ההנהגה היה כפי הטבע והמערכה רק שסבב את המערכת לפי רצון ההשגחה שהיתה בבית המקדש ובארץ שרגליו ומסובביו ותכלית הנהגתו היה בארץ, שלפי התכלית הזה אשר השגיח להרים קרן ישראל, משך את גלגל המערכת לסבבו ולהנהיגו לטובת ישראל ולמלא בית ה' חיים וברכה, ולכן נקרא המקדש הדום רגליו כמ"ש ולא זרח הדום רגליו ביום אפו, ואמר ושוליו מלאים את ההיכל, אבל לעתיד גם הכסא תהיה למטה במקדש, שישכון שם שכינת קבע והנהגת המערכה תחדל לגמרי, כמ"ש לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם, וחפרה הלבנה וכו' כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים, וז"ש **את מקום כסאי ואת מקום כפות רגלי אשר אשכן שם** בשכינת קבע, יהיה **בתוך בני ישראל** שהכסא

תהיה ג"כ למטה, וגם אמר שעקר השכינה לא תהיה במקדש רק בתוך ב"י שיתאספו שמה, ולכן זה יהיה **לעולם** כי הבית הג' לא יחרב עוד, ולכן אצטרך להרחיק את העיר מן המקדש, כי כפי גודל קדושתו וקביעת השכינה בו תצטרך הרחקה ביותר כדי **שלא יטמאו עוד בית ישראל שם קדשי המה ומלכיהם**, כמו שטמאו אותו עד הנה שהיו יושבים בעיר שהיתה קרובה אל המקדש ופגמו בקדושת המקדש, ומפרש במה טמאו אותו עד הנה **המה ומלכיהם**, **שהמה** טמאו אותו **בזנותם** מה שזנו לע"ז, **ומלכיהם** טמאו אותו **בפגרי מלכיהם במותם**, וזה יפורש אם כפשוטו מפני שהיו קוברים את המלכים בתוך העיר, (כמ"ש בתוספתא דב"ב קבר שהקיפוה העיר, וכו' פחות מכאן מפנין חוץ מקבר המלך וקבר נביא, רע"א אף קבר המלך וקבר נביא מפנין, אמרו לו והלא קברי ב"ד וקברי חולדה היתה בירושלים, וכן בתוספתא דכלים עיירות המוקפות חומה מסבבים לתוכן מת וכו' יצא אין מחזירין אותו, וכמ"ש וישכב עוזיה עם אבותיו ויקברו אותו בשדה הקבורה אשר למלכים כי אמרו מצורע הוא, וכ"ז מורה כדעת הרמב"ם (פ"ז מה' בהב"ח) שאם ירצו ז' טובי העיר קוברים לתוך עיירות המוקפות חומה אם לא יצא לחוץ, ודעת הראב"ד והר"ש אינו כן, ועי' שו"ת מהרי"ט חלק יו"ד סי' ל"ז מ"ש בענין קבר חולדה הנביאה, וגם לדעת הראב"ד י"ל שהיו קוברים שלא ברצון החכמים) ועז"א שהיו מטמאים את המקום בפגרי מלכיהם, וגם יל"פ שקרא אותם פגרים גם בחייהם, שכמו שיהיה הגוף פגר מת אם תסתלק ממנו נפש החיונית המרגשת, כן גם בעוד נפשו הבהמיית בו יקרא מת ופגר אם חלפה ממנו נפשו האלהית הרוחנית, שאז הוא מת בערך מה שנקרא בשם אדם מדבר משכיל, שחיות הנפש השכלייתי הוא רק כל עוד ישמור צורתו הרוחניית, ובסור הרוחנית הזה מאתו הוא בהמה בצורת אדם, והאדם שבו מת והלך לו:

פסוק ח

בתתם ספם, ר"ל שעד עתה היה בית המלכים קרוב לבית ה', וסף ביתם קרוב אל סף ביתי, ורק **קיר** המקדש היה מפסיק **ביני וביניהם** ובזה **טמאו את שם קדשי בתועבותם אשר עשו**, כי לפי ערך קדושת המקום יגדל החטא והטומאה, שטומאה קלה אשר לא תטמא במקום החול תטמא במקום הקדש, כמו שהשלישי פוסל את התרומה והרביעי פוסל את הקדש הגם שאין מטמאין את החולין, וכן יפגום החטא הקטן הנעשה קרוב אל המקדש, ועל ידי כן **ואכל אותם באפי**, ולכן יתרחק מושב הזרים מן המקדש וישבו סביב לו הכהנים והלוים, כמו שהיה במשכן שבמדבר שחנו הלוים סביב למשכן והזר הקרב יומת, וז"ש **עתה ירחקו את זנותם ופגרי מלכיהם ממני** ותהיה העיר רחוקה מן

המקדש, ועי"ז **ושכנתי בתוכם לעולם**, וגם דבר פה על דרך הצורה, שעקר שכינת ה' הוא בתוך בני ישראל, שאדם העובד את ה' הוא המקדש לשכינת עוזו אבל בזה"ז כשיבא המלך הכבוד לשכן בם בקדש ימצא הקיר מבדיל בינו וביניהם, שהיא הגויה וטומאתה המבדלת בין הנפש ובין אלוה מעוזה (כמ"ש שה"ש על פסוק פתחי לי אחותי), וגם שה' קרוב אליהם וסף ביתו אצל סף בית גוייתם, קיר הטומאה והעונות מבדיל בינם לבין אלהיהם, לכן מצוה שירחקו את זנותם ואת פגרי מלכיהם שהם כמתים ואין הכהן עליון יכול ליכנס אל ביתם מפני הטומאה, ואז ישכון בתוכם על נפשותיהם יחול בם שכינת אלהי בקדש:

פסוק י

אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית, צוה לו שיגד להם שראה את הבית בנוי ומשוכלל ועומד נכון לפני ה' רק שעונותיהם מעכבים, ולכן **יכלמו מעונותיהם** וימהרו לשוב בתשובה, ואז יתראה בית העתיד בכבודו, ואז **ימדדו את תכנית הבית**, וגם ר"ל כי בצורת הבית ובפרטי ענייניו יש רמזים רוחנים הרומזים על הנהגת ה' ההשגחיית הפלאיית הבלתי תלוי בסדר העולם הטבעי רק בהנהגת בית הנפש לבנותו ולשכללו כדוגמת הבית הגדול ולעבוד בו את העבודה הערוכה בבית הנפש על שמירת התורה והמצוה כדוגמת העבודה הערוכה בבית הגדול, והעלאת נפש החיים אל האלהים אל שיחול בם בקדש. ולפ"ז בנין הבית תלוי בבנין בית נפשם, כפי צורת הבית, וכפי מדות התורה וצורתה שעז"א **הגד את בית ישראל** והיל"ל הגד אל בית ישראל, שאחר הגדה בא תמיד מלת אל? רק ר"ל שתגד להם כי **את בית ישראל את הבית**, שבית ישראל המה הם הבית, והבית תלוי בהם, וכל עניני תכנית הבית הם מורים על הנהגת העם עפ"י התורה וחקותיה, ובזה **יכלמו מעונותיהם**, **ומדדו את תכנית**, לכוון מדות הנפש כפי מדות הבית:

פסוק יא

ואם נכלמו מכל אשר עשו, ר"ל באשר שיבנה הבית במדות ובצורות אלה שראה יחזקאל לא יגיע זמנו עד שיגיע עת התיקון שיטהרו מעונותיהם, לכן ההודעה הזאת תלויה בתנאי אם יכלמו מכל אשר עשו וישובו בתשובה שלימה, כפי הכלל שהעושה דבר עבירה ומתבייש בה מוחלין לו על כל עונותיו, ואז **צורת הבית הודע אותם**, כי רק אז יבנה הבית הזה ואמר פה ג' פעמים צורת הבית כי היה להביא שלש צורות. א. הצורה המוכרחת להיות בכל בית שיבנה לה' וא"א בלעדה, והיה בשוה במשכן ובבית ראשון ושני ובבית השלישי, והוא שיהיה בו עזרה והיכל וקדש הקדשים וכן הכלים המוכרחים להיות

בכולם, מזבח העולה ומזבח הקטורת וארון ושלחן ומנורה וכדומה. ב. דברים שאינם מוכרחים ויכולים להשתנות כפי הזמן כמו שנשתנו דברים במקדש מן המשכן, ובית שני מן בית ראשון. ג. דברים שהם מיוחדים רק למקדש השלישי שיגיע שעת התיקון ולא יכלו לעשות כמוהו בימי עזרא הגם שידעו מדברי יחזקאל מפני שידעו שעדיין לא הגיע עת התיקון, רק מקצת דברים אשר קבלו מפי הנביאים שיכולים לעשותו דוגמתו, כמ"ש הרמב"ם בה' בהב"ח, על הראשון אמר **צורת הבית ותכונתו ומוצאיו ומובאיו** ר"ל הצורה המוכרחת להיות בכל בית ואת החדרים והשערים המוכרחים להיות בכולם, על הבנין המיוחד רק לעתיד ואין יכולים לעשות כמוהו בזה"ז מפני שעניניו הם חקים נעלמים שלא יתגלו עד זמן העתיד, אמר **וכל צורותיו ואת כל חקתיו**, שהחקים הם הדברים שטעמם נעלם, ועל הדברים שהם אמצעים בין בנין הראשון ובין בנין השלישי, אשר היו יכולים לעשותם בימי בית שני שבנאו כבית ראשון וכדברים מעין העתיד כמ"ש הרמב"ם מפני שהדברים ההם אינם חקים נעלמים רק תורות שטעמם נודע, אמר **וכל צורותיו וכל תורותיו הודע אותם וכתב לעיניהם** צוה שיכתוב צורת הבנין העתיד בספר למשמרת לדור אחרון, **וישמרו** ר"ל שאם ישמרו את **כל צורותיו ואת כל חקתיו** להתנהג כפיהם בקדושה ובטהרה ובהטבת המעשים, שיהיו מוכנים אל הצורות האלה שמורים על דבוק ה' ושכינתו בקדש לעולם, אז **ועשו אותם** אז יעשו את **הצורות** ויבנו את בית השלישי ברוח ה' עליהם:

פסוק יב

זאת תורת הבית אמר שבזה יבדל הבית השלישי מן הבתים הקודמים, א. שיהיה **על ראש ההר**, וזה כולל, א. שההר עצמו שעליו יבנה הבית יהיה נכון בראש ההרים, (כמ"ש ישעיהו ב':ב'), עד שההר יהיה בראש כולם ב. שלעומת שהבתים הקודמים היו בכתף ההר (כמ"ש חז"ל סבור למבניא בעין עיטם דמדלי טובא וכו' ובין כתיפיו שכן) הוא יהיה בראש ההר, לא בכתפו, שזה יורה על התרוממותו על כל. ב. זאת שנית **שכל גבולו סביב קדש קדשים**, כי העיר תתרחק מן הבית מרחק רב וכ"ה אלף אמה שמקדש ה' בתוכו כולו יהיה קדש ותרומת ה' לכהנים (כמו שיתבאר לקמן סי' מ"ה וסי' מ"ח), ומסיים **הנה זאת תורת הבית**, ר"ל שבתורה הזאת צריכים להתנהג הרוצים שיבנה:

פסוק יג

ואלה מדות המזבח, לדעת חז"ל שבוני בית שני עשו את המזבח בתבנית הזה (ולא היה רק שינוי קטן בעליית היסוד) לכן ספר המעשה המזבח בפ"ע, כי צורת המקדש הוא מיוחד רק לעתיד, אבל מדות המזבח הוא אפשרי לעשותו גם בזה"ז, והנה גובה

המזבח היה עשר אמות והיה נחלק באופן זה, גובה היסוד יהיה בבית שלישי שתי אמות (ובבבית שני היא אמה אחת) וזה נקרא **חיק** ורחבו ל"ב אמה אחר גובה ב' אמות נתקצר המזבח אמה מכל צד, ולא היה רחבו רק שלשים אמה, וכניסה זו נקרא בשם **עזרה התחתונה** או **הקטנה**, כי המקום שתחתיו היה קטן רק שתי אמות, משם עלה ארבע אמות ברוחב ל' על ל', ושטח זה נקרא סובב, (כי רוחב היסוד לא סבב מכל צד והיה מהלך רק על צפון ומערב ואמה במזרח ואמה בדרום, אבל רוחב הסובב סבב מכל צד), ואז נתקצר שנית אמה מכל צד, ונעשה כ"ח אמה על כ"ח אמה, וכניסה זו שכנס אמה נקרא בשם **העזרה הגדולה**, משם עלה עוד ד' אמות עד ראש הקרנות ונקרא בשם **הראל** ובזה נבא אל הבאור, אמר **שמדות המזבח היה באמות** ר"ל שהיה במדתו שני מיני אמות, מקצתם היו באמת בת חמש ומקצתם באמת בת שש, וז"ש **אמה**, **אמה וטפח**, ר"ל מקצתם אמה סתם בת חמש, ומקצתם אמת שש שמחזיק אמת חמש ועוד טפח ומפרש **וחיק האמה**, ר"ל **החיק** שהוא עליית היסוד רחב היה **באמה** סתם בת חמש, וכן היה **אמה רחב** מה שהיה היסוד רחב אמה על הסובב היה ג"כ אמה באמה בת חמש, (וזה כדעת הרמב"ם, ודעת רש"י פ"ק דעירובין שמ"ש חז"ל דאמת יסוד בקטנה לא קאי על כניסת היסוד, ובכ"ז במזבח של העתיד מורה הכתוב שיהיה כדעת הרמב"ם) **וגבולה על שפתה סביב זרת האחד** נראה שגבול זה הוא באמצע המזבח שבמשכן כתיב ועשית מכבר מעשה רשת, ובבית שני היה חוט הסקרא להבדיל בין דמים העליונים לתחתונים ובבנין הג' יהיה בולט מן המזבח בנין כמדת זרת, ונקרא גבול, כי מגביל בין דמים עליונים לתחתונים, שהוא הגבול בין חצי העליון לבין חצי התחתון, ושפת ההיכר הזה היה לו רוחב זרת. **וזה גב המזבח**, עתה מתחיל לפרש גובה המזבח:

פסוק יד

ומחיק הארץ היינו מהתחלת היסוד שהוא בארץ, **עד העזרה התחתונה**, היינו הכניסה התחתונה שנכנס המזבח אמה והתחיל הסובב היה **ב' אמות**, גובה היסוד, **ורחב אמה אחת**, שהחיק ר"ל היסוד היה רחב אמה מן הסובב, **ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה** היינו מהכניסה התחתונה עד הכניסה העליונה שכנס שנית אמה למעלה מן הסובב, היה **ארבע אמות** גובה הסובב **ורחב האמה**, ששם היה ג"כ רחב אמה יותר מן אשר למעלה ששם כנס אמה:

פסוק טו

וההראל מקום המערכה שהיה בראש המזבח נקרא הראל, ור"ל המקום שמן העזרה הגדולה שהיא כניסת הסובב עד ראש המזבח היה **ארבע אמות**, והגם שעד המערכה

לא היה ג' אמות, מפשר כי **מהראל ולמעלה** יצאו **ארבע הקרנות** שהיו ג"כ גובהן אמה, ועם הקרנות היה ההראל ארבע אמות, ובזה נשלמו י' אמות של גובה המזבח וחז"ל (בפ' איזהו מקומן) פי' שמ"ש והראל ארבע ולא עד ההראל, שאגב משמיענו שחשבינן ארבע מן ההראל שהוא מקום המערכה ולמטה, לענין רשות דמים שמן חוט הסקרא עד מקום הקרנות ניתנים דמים העליונים, ולמטה מהם ניתנים דמים התחתונים, וזה הגיע עד אמה אחת למטה מן הסובב שהוא ד' אמות מן ההראל שהוא מקום המערכה, אולם חשבון זה יצדק בבית שני שהיה עליית היסוד רק אמה אחת, שעליית היסוד היה באמת בת חמש, וכן אמת גובה הקרנות היה באמת בת חמש, ונשאר למטה מן הקרנות ולמעלה מן היסוד ד' אמות למעלה וד' אמות למטה באמת בת שש, אבל בבית השלישי שיהיה גובה היסוד ב' אמות באמת בת ה', א"כ אמצע המזבח הוא חצי טפח אחר ד' אמות של מקום הקרנות ? י"ל לשכן יהיה לעתיד הגבול של רוחב זרת באותו טפח שאחר ארבע אמות, והגבול הזה ימצע בין עליון לתחתון והיה ההראל ד' אמות עד הגבול הזה:

פסוק טז

והאריאל רוחב מקום המערכה היה **שתים עשרה ארך על שתים עשרה רחב**, פירש במשנה דמדות שמודד מדה זאת מאמצעו של מזבח, שמאמצע מקום המערכה יהיה י"ב אמה לכל צד, ועז"א **אל ארבעת רבעיו** והיה מצד אל צד כ"ד אמה, כי במקום המערכה נתקצר המזבח עוד שתי אמות מכל צד, אמה למקום הקרנות ואמה למקום הילוך רגלי הכהנים:

פסוק יז

והעזרה הגדולה (כנ"ל פסוק י"ג) **י"ד ארך על י"ד רחב**, מאמצעו של מזבח כנ"ל: **והגבול סביב אותה חצי האמה**, הוא הגבול הנזכר בפסוק י"ג, שאמר וגבולה אל שפתה זרת האחד, שיצא בנין בולט זרת שהוא חצי האמה להיות גבול בין דמים העליונים לתחתונים, והוא היה אמה למטה מן התחלת הסובב, ומפני שהבליטה הזאת לא נמשכה רק ברוחב טפח, בא לבאר שלא נטעה לומר שמה שהיה היסוד רחב אמה יותר מן הסובב (כמ"ש וחיק האמה ואמה רחב) שהיה רחב אמה מן הגבול, שיצא חצי אמה, וא"כ היה רוחב היסוד אמה וחצי, לכן אמר שהגבול היה סביב בולט חצי האמה בכל זה **החיק** שהוא היסוד **לה רק אמה סביב** ולא יותר, כי בליטת הגבול לא בא בחשבון כי לא נמשך רק ברוחב טפח, **ומעלתהו פנות קדים**, פי' שהכבש שבו עולים למזבח הוא בדרום, שהעולה בו פונה לימין למזרח, כמ"ש בא לו לקרן דרומית מזרחית וכו' שכל פנות שאתה פונה לא יהיה רק לימין ודע שמ"ש במשנה דמדות לפרש שמ"ש וההריאל

עשרה אמה היה מודד מאמצע המזבח, ורוחב מקום המערכה מצד לצד היה כ"ד אמה, שמזה הוציא שהמזבח למטה היה ל"ב אמות כנ"ל, זה לא יעלה לראב"י דסתמא דמדות כוותיה, דהוא הוא ס"ל דכוליה מזבח בדרום קאי, והמזבח עם הכבש היו ס"ב אמה ואיך עמד בדרום הא כל צד הדרום בבית הג' אינו רק חמשים אמה, דחצר הפנימי הוא מאה על מאה ? אמנם משנה זו אינה סתמית, רק ר' יוסי קאמר לה, ור' יוסי לשטתו דס"ל כוליה מזבח בצפון קאי, והיה מקום המזבח בצפון ובדרום היה מקום להכבש, וכן אף למ"ד שחציו בצפון וחציו בדרום נוכל לפרש כן, שאז המזבח אוכל בדרום ט"ז אמה והכבש ל' אמה שהם מ"ו ונשאר עוד ארבע אמות עד הכותל, אבל לראב"י אאל"כ, וצ"ל שהוא היה מפרש מ"ש והאריאל שתים עשרה, היינו מצד אל צד לא מאמצעו, וס"ל שהיה רוחב ההראל שתים עשרה אמה עם מקום הקרנות והילוך רגלי הכהנים, ולפ"ז היה רחבו וארכו למטה במקום היסוד ט"ז אמה והיה יכול לעמוד עם הכבש בדרום, וראיתי בפי' הגאון מהר"א ווילנא, שפי' את הכתובים דפה שהיה רוחב המזבח רק י"ב אמה מצד אל צד, ולא הודיע מי הניאו לפרש פי' נגד משנה מפורשת שפי' שמדד מאמצעו, ועם האמור ס"ל כמ"ש הכ"מ (פ"ג מה' עבודת יוה"כ) שדעת המרב"ם כראב"י דכוליה מזבח בדרום קאי, וכמו שסתם כן רבי ביומא (דף ל"ז) וא"א לפרש כפי' המשנה שאמרה רבי יוסי לשטתו:

פסוק יח

אלה חקות המזבח ביום העשותו, הודיע לו איך יהיה חנוכת המזבח לעתיד, והגם מזבח חדש אין מחנכין אלא בתמיד של שחר כמ"ש חז"ל, אבל פה יהיה חינוך כללי לכלי המקדש, והיה חינוך גם בימי עזרא שהיה הוראת שעה והיה באופן אחר, כי כבר ידעו שאין זה בית העתיד שנבא עליו יחזקאל, כי כבר הבטיח לו ה' שבעת חינוך בית העתיד יקום יחזקאל שהיה כהן בתחיה והוא בעצמו יעשה עבודת החינוך ולכן עשו חינוך אחר כפי הוראת הנביאים באותה שעה, וכמו שכן גם במשכן היה החינוך בקרבנות שנהגו רק לפי שעה, וז"ש שביום העשותו תעשה חינוך לחנכו שיהיה ראוי **להעלות עליו** איברי **עולה**, **ולזרוק עליו דם** עולה וק"ק וקדשים קלים:

פסוק יט

ונתתה אל הכהנים מזרע צדוק, כמו שיבואר (בסי' מ"ד) שרק בני צדוק יהיו כשרים אז לעבודה, מפני שהם **קרובים אל ה'** שלא עבדו ע"ז, והודיע לו ה' כי הוא יקום בתחיה בעת ההיא והוא ימסור פר החטאת להכהנים:

פסוק כ
ולקחת מדמו, וגם הודיע לו שהוא בעצמו יקח ויזה את הדם, הלקיחה היא הקבלה בכלי, כי מקבלה ואילך מצות כהונה, והנתינה הוא מתן קרנות, **ונתת מדמו אל ארבע קרנות של המזבח**, **ואל ארבע פנות העזרה** הוא הסובב שנקרא עזרה הגדולה (כנ"ל פסוק י"ד) **ואל הגבול** הוא הזרת שבלט לחוץ מן המזבח שנקרא גבול (כמ"ש וגבולה אל שפתה סביב), וחצי טפח העליון היה שייך למעלה כנ"ל **וחטאת**, במתן דם באצבע **וכפרתהו**, בשפיכת שירים ליסוד, והנה הודיעו ה' בזה כמה פנות יקרות בענין התחיה א. שבעת חינוך המקדש כבר תתחיל התחיה, כי הבטיח ליחזקאל שהוא ימצא בעת ההיא ויחנך את המקדש, ב. שתחיה תהיה בגוף ובנפש, ושיקום בתחיה בלבוש בשר וגידין ועצמות, ושיהיה שלם בגופו כל מום לא יהיה בו, כי המלאך לא יכשר לעבודה, וכשלא יהיה שלם בגופו כאחד האדם הרי הוא בע"מ. ג. שיתחייב אז במצות כיתר בני אדם שאל"כ איך יקיים מצות לבישת בגדי כהונה וכל מצות הקרבנות, שזה לא יצויר רק אם יקום בתחיה כאחד האדם:

פסוק כא
ולקחת ושרפו, יהיה מתדמה עם פר המלואים בחנוכת המשכן שנתן משה על קרנות המזבח ואת הפר שרף באש מחוץ למחנה ועז"א **מחוץ למקדש**, שהיה מקום מוכן לשריפת הנשרפים, וז"ש **במפקד הבית**:

פסוק כג
בכלותך מחטא, גם זה ביום השני, שאחר חיטוי דם שעיר החטאת יקריב פר ואיל לעולה:

פסוק כה
שבעת ימים, ר"ל זה שנאמר ביום השני שיקריב שעיר לחטאת ופר ואיל לעולה, זה ימשך שבעה ימים, חוץ מיום הראשון שהקריבו פר:

פסוק כו
שבעת ימים, ר"ל בשבעת ימים אלה שיקריבו שעיר ופר ואיל **יכפרו את המזבח** בדם השעיר, **וטהרו אותו ומלאו ידיו**, בהקרבת העולה, כי ביום הראשון שהקריבו פר לא מלאו ידיו, כי הפר נשרף מחוץ למחנה:

פסוק כז
והיה ביום השמיני, מיום שהתחיל החינוך ביום הראשון, שהוא ביום השביעי מיום השני, יהיו יכולים להעלות עליו עולות ושלמים, ויתבאר לקמן (סי' מ"ה) שיום ראשון

יהיה בכ"ג אדר ויום השמיני שלו יהיה בר"ח ניסן, כמו שהיה בימי משה, שהתחילו המלואים בכ"ג אדר ויום השמיני למלואים היה בר"ח ניסן ע"ש:

פרק מד

פסוק א

וישב אתי, המלאך השיבו מן החצר הפנימי שהיה שם **אל דרך שער החצר החיצונה הפונה קדים**, הוא שער המזרחי שנכנס בו בראשונה, ומצאו עתה **שהוא סגור** ולא יכול לצאת ממנו:

פסוק ב

ויאמר אלי ה', הודיע לו שמעתה **יהיה השער הזה סגור ולא יפתח** לעולם, כי גם שער מזרח של החצר הפנימית יהיה סגור בחול, ויפתח בשבת ויו"ט, אבל שער המזרחי של חצר החיצונה לא יפתח בשום זמן, **ואיש לא יבא בו** אפי' עד חלל השער בין דרך התאים שמצד חוץ בין דרך האולם שמצד פנים, והטעם **כי ה' אלהי ישראל בא בו לכן יהיה סגור**, וזה בא להורות שהשכינה לא תצא עוד משם לעולם, ואחר שבא ונכנס למקדש דרך השער הזה נסגר השער שלא יצא משם עוד חוץ למקדש כי ישכון שם לעולם:

פסוק ג

את הנשיא לבא הנשיא שהוא המלך המשיח **מצד נשיאותו** למעלה ראש, **הוא ישב בו לאכל לחם לפני ה'**, כשיאכל זבחי שלמים ישב מאסקופת השער ולפנים, ובכ"ז יהיה השער סגור, רק יבא דרך שער הצפוני או הדרומי, ויכנס **מדרך אולם השער** שהוא בפנים, **יבוא** אל תוך האולם ושם יאכל השלמים, **ומשם יצא** דרך העזרה לחוץ דרך השערים הפתוחים:

פסוק ד

ויביאני אז חזר אל צד הצפון, וה' הביאו **דרך שער הצפון** שנית **אל פני הבית** לעזרת ישראל **וארא והנה מלא כבוד ה' את בית ה'** וזה הראהו לבל יחשוב שמה שנסגר שער המזרחי הוא מפני שהשכינה יצאה משם ולא תשוב עוד, לכן הראהו שנשאר הכבוד בפנים:

פסוק ה

ויאמר אלי, שים לבך בסי' מ' אמר ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך כי שם הראהו צורת המקדש, וצריך תחלה לראות בעיניו, ועתה שהודיעהו החקים והתורות הקדים שישים לבו להבין, ואח"כ **תראה בעיניך** בחוש שכן הוא, ואח"כ **באזניך שמע** לקבל

הדברים, **ושמת לבך למבוא הבית** הודיע לו שמה שהשער סגור יש בו עוד הוראה שיסגרו השער בל יניחו ליכנס לשם את הבלתי ראוים, כמ"ש במשנה דתמיד שראש המעמד היה מעמיד את הטמאים בשער המזרח, והראה לו שלעתיד יהיה השער סגור לפניהם לעולם וז"ש **ושמת לבך מן מבוא הבית** מזה תבין **לכל מוצאי המקדש**, מי שהיה צריך לצאת מן המקדש ושלא יבא שם לעולם, כמו שיבאר:

פסוק ו

ואמרת אל בית ישראל אשר הם בית **מרי**, **כה אמר ה' רב לכם** ר"ל שהוכיחם על מה שמניחים בני הנכר לעבוד עבודה, והלא כבר הוא חטא גדול מה שמניחים אותם ליכנס אל המקדש אף בלא עבודה, וכ"ש איך יוסיפו לחטא במה שמוסרים להם עבודה, וז"ש **הלא רב לכם** והוא גדול **מכל תועבותיכם**:

פסוק ז

בהביאכם, מה שאתם מביאים **בני נכר ערלי לב** שנתנכרו לאביהם שבשמים במה שהם ערלי לב לעבוד ע"ז, והם ג"כ **ערלי בשר** בלתי מולים, (ולדעת חז"ל שמתו אחיו מחמת מילה) **להיות במקדשי**, הלא זה חטא גדול מה שיהיו במקדשי **לחללו את ביתי**, שאף שלא יעבדו עבודה ולא יחללו את הקרבנות הלא יחללו קדושת הבית בשיהיו בתוכו, וא"כ איך תוסיפו חטא על פשע **בהקריבכם** ע"י בני נכר אלהי, **את לחמי חלב ודם** שהם יקריבו קרבנות, **ויפרו את בריתי**, והם לא שבו עדיין בתשובה ועודן מפירים את בריתי, וזה תוסיפו **אל כל תועבותיכם** הרבים שלכם:

פסוק ח

ולא שמרתם, והלא עליכם המצוה לשמור את המקדש והקדש בל יגע בם ערל וטמא ולא לבד שאתם **לא שמרתם משמרת קדשי**, תוסיפו פשע **ותשימון** את בני הנכר **לשומרי משמרת במקדשי**, שהם יהיו השומרים, **לכם**, ר"ל בעבורכם ובשליחותכם:

פסוק ט

כה אמר ה', **כל בן נכר**, ר"ל שיהיה חילוק לעת"ל בין בני נכר שנתנכרו מעשיו והוא מישראל, ובן אם יהיו מהלוים, ובין יהיו מהכהנים, שיהיה דיניהם משונים, **שבן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי** כלל, ולא יוכל אף ליכנס למקדש, וזה יהיה רק **לבן נכר אשר בתוך בני ישראל**, לאפוקי בן נכר של הלוים והכהנים יהיה להם דין אחר, והוא **כי אם הלוים אשר רחקו מעלי** המה יבואו אל המקדש, ויהיה להם עונש אחר שבעונש זה **ישאו עונם והוא כי יהיו במקדשי משרתים פקודות אל שערי הבית**, שהגם שיהיו במקדש לא יקרבו לשום שירות וכ"ש לעבודה, רק ישרתו את הפקודות הממונים

אל שומרי הבית, ור"ל שהם בעצמם לא יהיו שוערים רק ישרתו את השוערים המופקדים לשמור את הבית, וכן **המה ישחטו את העולה ואת הזבח לעם**, ששחיטה כשרה בזרים, ובזה **המה יעמדו לפניהם** היינו לפני העם, **לשרתם** בדברים שהם צורך מביאי הקרבן, כמו שחיטה והפשט ונתוח וכיוצא שנעשים ע"י זרים:

פסוק יב

יען אשר ישרתו אותם, ר"ל וזה עונש מדה כנגד מדה כמו ששרתו את העם **לפני גלוליהם**, וע"י **נכשלו בית ישראל** לעבוד ע"ז, לכן **ישאו עונם**, כפי חטאתם:

פסוק יג

ולא יגשו, וגם הכהנים שעבדו ע"ז **לא יגשו לכהן לי** ולעשות עבודת הכהונה, ובזה **ונשאו כלימתם ותועבותיהם אשר עשו**, ע"י הכלימה הזאת שיהיה בבית המקדש ולא יהיו ראוים לעבודה בזה ישאו תועבותיהם אשר עשו ויקבלו עונשם:

פסוק יד

ונתתי אותם שמרי משמרת הבית, הם ימצאו בעזרת הכהנים, ויהיו פסולים לעבודה ולא ישמרו משמרת המזבח רק משמרת הבית, להדיח הרצפה להכין הכלים וכדומה, וכבר באר למעלה (סי' מ' מ"ה) שהיה להם לשכה לעמוד שם על הארון לנגן עם הלוים העומדים על הדוכן, וז"ש **ולכל אשר יעשה בו**:

פסוק טו

והכהנים הלוים, אמנם הכהנים בני לוי אשר הם **בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי** ולא עבדו ע"ז, **המה יקרבו אלי לשרתני** בכל עניני הכהונה, **ולהקריב חלבי** האימורים לזרוק הדמים:

פסוק טז

המה, וגם **המה יבואו אל מקדשי ויקרבו אל שולחן ה'** לאכול בקדשים, כי מי שאינו עובד אינו אוכל בקדשים חוץ מבעל מום **והם ישמרו את משמרתי** לא משמרת הבית כהראשונים:

פסוק יז

(יז-יח) **והיה בבואם**, **בגדי פשתים ילבשו**, שיהיו בגדיהם כולם מבד, בין הכתונת שעז"א בגדי פשתים ילבשו, בין המגבעות **פארי פשתים יהיו**, **בין המכנסים** וגם האבנט לא ימצא בו צמר המחמם ומזיע את הגוף ועז"א **ולא יחגרו ביזע** והנה לפי מה דקיי"ל להלכה שהאבנט של כהן הדיוט היה של כלאים והיה משונה מן האבנט של כ"ג ביוה"כ שהיה של בוץ, הודיעו שלעתיד יתעלו הכהנים בני צדוק להיות להם בקצת דברים חשיבות

של הכ"ג, כי יהיו כממוצעים בין מדרגת הכ"ג ובין מדרגת הכ"ה, עד שבגדיהם יהיו של בוץ כבגדי כ"ג בעת שנכנס לפני ולפנים, ולמ"ד שהאבנט של כ"ה היה של בוץ, משמיענו בהפך שאף שבמקצת דברים יעלו למדרגת הכ"ג (כמ"ש בפסוק כ' כ"ב) זה דוקא להחמיר ע"ע בדבר, כמו תספורת בן אלעשה, ולקחת בתולה, לא לשנות את מצות הבגדים מבוץ לכלאים:

פסוק יט

ובצאתם, בעת שיצאו מן החצר הפנימי **אל החצר החיצונה**, היינו אל לשכות העשרים שהיו בחצר החיצונה והיו מקודשות בקדושת עזרה, ומשם יצאו **אל החצר החיצונה** המיוחדת **אל העם**, היינו חוץ מלשכות העשרים למקום שלא נתקדש ושם עומדים העם אז **יפשטו את בגדיהם והניחו אותם בלשכת הקדש** היינו בלשכת העשרים, ושם **ילבשו בגדיהם אחרים** וכמ"ש למעלה (מ"ב י"ד) ושם יניחו בגדיהם, וחזר הדבר עתה, לפרש שזה מפני חשיבותם שיעלו למדרגת הכ"ג אשר פשט את בגדי הבד אשר לבש בבואו אל הקדש והניחם שם, רק הם יבדלו במה שא"צ גניזה רק ליבשום אח"כ שנית, וגם בכ"ג יש פלוגתא אם כשרים ליוה"כ אחר, ומפרש שמה שלא יוכלו לצאת אל העם עם בגדי הקדש, הוא כדי **שלא יקדשו את העם בבגדיהם** כי תתרבה קדושתם עד שלא יוכלו להתקרב בבגדים אל העם:

פסוק כ

וראשם גם בזה ינהגו סלסול בעצמם להתדמות אל הכ"ג שהיה מספר ראשו של זה בצד עקרו של זה, שזה נקרא בשם **כסם** כמו שפי' חז"ל בפ"ד דסנהדרין, וז"ש הגם **שפרע לא ישלחו** בכ"ז **ראשם לא יגלחו** בגלוח המורגל רק **כסום יכסמו** כתספורת בן אלעשה:

פסוק כא

ויין לא ישתו כל כהן, אמנם על שתיית היין יזהרו כל כהן, אף הכהנים שלא יהיו ראוים לעבודה:

פסוק כב

ואלמנה וגרושה, גם בזה יתעלו מן מדרגת כ"ה להחמיר ע"ע שלא יקחו אלמנה **מזרע בית ישראל**, שאם יקחו אשה בת ישראל יזהרו שתהיה בתולה לא אלמנה כמעלת הכ"ג, ורק אם האלמנה תהיה בת כהן, וגם בעלה הראשון היה כהן אז יקחוה כדי שלא להתדמות לכ"ג לגמרי:

פסוק כג

ואת עמי יורו, שהם יהיו ג"כ המורים בין בדיני הקדשים, בין בדיני טומאה וטהרה, והנה דיני קדשים מסורים רק לכהנים שעוסקים בהם ועז"א **את עמי יורו**, אבל דיני טומאה וטהרה ידעו גם ב"י, וכמו שהיה בימי חזקיהו שהיו כולם בקיאים בדיני טומאה וטהרה, רק שהם **יודיעום** אם נגעה איזה טומאה, וכמ"ש חז"ל דעת זה סדר טהרות:

פסוק כד

ועל ריב, שהם יהיו בין הסנהדרין לדון דיני ממונות ונפשות, **ובמשפטי ישפטוהו** ר"ל עפ"י ד"ת, והנה כבר חשב ישועות חכמה ודעת, שהם נזיקין קדשים טהרות, ומוסיף שגם **ואת תורתי את חקותי** שהם הלכות של סדר זרעים ונשים, שיש בהם חקים כמו העריות וכלאים וכדו', ותורות, וכן **בכל מועדי** שהוא סדר מועד **ישמרו**, **ואת שבתותי יקדשו**, להזהיר על השבת הגם שהותר אצלם אצל עבודה:

פסוק כה

ואל מת אדם וכו' כי אם לאב ולאם, שהגם שיקבלו ע"ע זהירות יתירה ככהן גדול, בכ"ז יטמאו לקרובים כי טומאת קרובים מצוה, וכל החומרות הנ"ל אין בהם ביטול מצוה:

פסוק כו

ואחרי טהרתו אמנם יעשו להם גדר אחר שאחר הטהרה מטומאת מת לא יכנסו תיכף למקדש רק ימתינו שבעה ימים **וביום בואו אל הקדש**, הנה פירשוהו על מנחת חינוך שמקריב הכהן ביום שמתחנך לעבודה, ויפלא מה משמיענו בזה וזיל קרי בי רב הוא, ונראה שדבר זה נצרך גם בבית שני ששבו הרבה כהנים שעבדו עבודה בבית ראשון, ואז הביאו מנחת חינוך (כמ"ש עזרא ג':י"ב) ורבים מהכהנים אשר ראו את הבית הראשון) ולמד להם שבשובם לעבודה בבית שני הוצרכו להביא מנחת חינוך מחדש, וכן יחזקאל אשר הובטח לקום בתחיה בבית הג' ועמו הכהנים שיעמדו אז בתחיה הגם שהקריבו מנחת חינוך בעודם עובדים בחייהם במקדש יצטרכו להביא מנחת חינוך מחדש:

פסוק כח

(כח-כט) **והיתה להם לנחלה**, מוסב למטה, **והיתה להם לנחלה המנחה והחטאת והאשם**, כד"ש (במדבר י"ח ט') זה יהיה לך מקדשי הקדשים כל קרבנם לכל מנחתם ולכל חטאתם ולכל אשמם, ועז"א **אני נחלתם ואחוזה לא תתנו להם** שאף שהלוים יקחו חלק בארץ לע"ל, הכהנים לא יהיה להם אחוזה כמש"ש (פסוק כ') בארצם לא תנחל **וכל חרם** כמש"ש (פסוק י"ד) כל חרם בישראל לך יהיה:

פסוק ל
וראשית כל, ראשית הגז ומתנות ותרומה מעשר **ובכורי כל**, ביכורים **וראשית עריסותיכם** חלה, ועי"כ **יונח ברכה אל ביתך** כמ"ש איש אשר יתן לכהן לו יהיה:

פסוק לא
כל נבלה, כבר פי' חז"ל מפני שהותרה מליקה לגבייהו צ"ל שלא יאכלו חולין אשר נמלקו, ואין זה חידוש בדברי יחזקאל, שכן גם בתורה אמר אצל הכהן נבלה וטריפה לא יאכל וכמש"ש הרמב"ם בספר המצות, ויל"פ שר"ל שלא יאכלו אף דבר שנראה כנבלה וטריפה שהיא מסוכנת יזהרו מזה לעתיד כמ"ש יחזקאל על נבלה וטריפה לא אכלתי (למעלה ה') שפי' חז"ל על מסוכנת:

פרק מה

פסוק א
ובהפילכם את הארץ בנחלה, הנה יבאר (בסי' מ"ח) שבחלוקת הארץ לעתיד לבא יקחו י"ב שבטים כ"א רצועה שרחבה מצפון לדרום יהיה כ"ה אלף קנים שהם ע"ה מיל, ואורך הרצועה תהיה מן גבול א"י המזרחי עד גבול המערבי, ובין חלק של יהודה וחלק של בנימין יפרישו רצועה כמוה שתהיה תרומה לנשיא, שתחזיק ג"כ מצפון לדרום כ"ה אלף קנים, ובאורך ממזרח למערב מגבול א"י עד גבול המערבי, ומן תרומת הנשיא ירימו רצועה באמצע שתהיה כ"ה אלף קנים באורך וכ"ה אלף קנים ברוחב שתהיה תרומת הקדש, ורצועה זו תתחלק לשלשה חלקים ברוחב באופן זה, רצועה של עשרת אלפים קנים ברוחב וכ"ה אלף קנים באורך יהיה לכהנים, ובאמצע רצועה זו יהיה הר בית והמקדש, ורצועה אחרת כמוה תהיה ללוים, ורצועה הנותרת שהיא חמשת אלפים קנים ברוחב וכ"ה אלף קנים באורך יהיה שייך אל בנין ירושלים שלעתיד שיהיה לכל ישראל ולמגרשיה וז"ש **ובהפילכם תרימו תרומה לה' קדש מן הארץ**, כי תרומת הכהנים הוא הקדוש מכולם, **ארך חמשה ועשרים אלף ארך**, ר"ל שהאורך תחשב בארוך, היינו ממזרח למערב, שסתם אורך הוא ממזרח למערב שם תהיה האורך, ומצפון לדרום יהיה הרוחב, **קדש הוא**, ר"ל הוא הקדש מיתר החלקים:

פסוק ב
יהיה מזה אל הקדש מחלק הזה יוקח החמש מאות קנים של הר הבית שהיה מדתו **חמש** חמש מאות קנים מכל צד, (כנ"ל ס"ס מ"ב) **וחמשים אמה**, וחוץ מזה היה **חמשים אמה מגרש** ומקום פנוי סביב חומת הר הבית:

פסוק ג

ומן המדה הזאת תמוד, יען לא נדע מדת הקנה שבו מדד האורך של כ"ה אלף ורחב י' אלף, באר שיהיה באותו מדה שמדד את החמש מאות של הר הבית, שזה כבר התבאר שהיה במדת קנה שהיה מחזיק שש אמות באמה של ששה טפחים (כמ"ש בסי' מ' פ"ה), וא"כ היה האורך ע"ה מיל והרוחב ה' מיל, **ובו יהיה המקדש קדש קדשים**, שלפי ערך קדושת תרומת הכהנים תהיה קדושת המקדש קדשי קדשים, בענין שעד המקדש היו חמש קדושות זו למעלה מזו, א. שתרומת הנשיא היה קדש נגד א"י, ונקרא בשם תרומה, ב. וחלק השייך להעיר קודש נגד תרומת הנשיא, ג. וחלק של הלוים קדוש ממנה, ד. וחלק של הכהנים קדוש ממנה, ה. וחלק של הר הבית היא הקדושה החמשית הקדוש מכולם, ואחר הר הבית היה עוד חמש קדושות, א. החצר החיצונה, ב. למעלה מזה החצר הפנימי, ג. האולם, ד. ההיכל, ה. קדשי הקדשים, הרי עשר מדרגות בקדושה:

פסוק ד

קדש מן הארץ הוא, הוא הקדוש מיתר הארץ מצד שמיוחד **לכהנים הקרובים לשרת את ה'**, **והיה להם** ר"ל לא יקחוהו בתורת נחלה לעשות בו שדות וכרמים כמו בחלק הלוים, רק יבנו שם בתים לשבתם, **ומקדש למקדש** שיהיה הכנת קדושה למקדש בענין שע"י הקדושה הזאת יהיה הר הבית קדש קדשים:

פסוק ה

וחמשה ועשרים אלף ארך שאצל תרומת הכהנים לצד דרום, **יהיה ללוים** שהם פחותים מן הכהנים, שאינם משרתי ה' רק **משרתי הבית** וזה כולל גם הכהנים שיהיו אז פסולים לעבודה שנקראו משרתי הבית (כנ"ל מ"ד י"ג) **להם לאחזה** הם יקחוהו בתורת אחוזה ויוכלו לעשות שם שדות וכרמים אם ירצו, **עשרים לשכות**, והמקום יתחלק לעשרים חלקים, שבכל חלק יהיה עיר ללוים שבימי קדם היו להם ארבעים ושתים עיר חוץ מערי המקלט, והיו לכהנים וללוים, ואז יהיה ללוים עשרים עיר ויחלקו נחלתם לעשרים גבולים:

פסוק ו

ואחזת העיר, ורצועה הנשארת מחמש אלף ברוחב שלצד דרום מאחוזת הלוים, יהיה לאחוזת העיר, שהעיר תהיה בנגב (כנ"ל מ'), **לעומת תרומת הקדש**, והאורך יהיה מגביל לעומות תרומת הקדש, שארכו ג"כ כ"ה אלף אמה, וזה **יהיה לכל בית ישראל**, שכולם יהיה להם חלק בירושלים (כמו שיתבאר בסי' מ"ח):

פסוק ז
ולנשיא, ר"ל והנשאר מן הרצועה של כ"ה אלף על כ"ה אלף עד גבול המזרחי של א"י ועד גבול המערבי, יהיה אחוזת הנשיא שהוא מלך המשיח, וז"ש **שלנשיא יהיה מזה ומזה**, היינו משני הצדדים **של תרומת הקדש ואחזת העיר**, מצד המערב עד סוף המערב, ומצד המזרח עד סוף המזרח, ויהיה חלקו כחלק אחד השבטים ממערב למזרח:

פסוק ח
לארץ יהיה לו, זה יהיה ארצו ואחוזתו כאחוזת שבט אחד (לבד מה שיפריש באמצע הכ"ה אלף לתרומת הקדש) **ולא יונו עוד נשיאי את עמי**, ר"ל שבזמן הקודם שלא לקח המלך אחוזה בפ"ע לקח שדות וכרמים מאת העם בחזקה, וציער אותם, כמו שהיה באחאב, אבל עתה לא יצטרכו לזה כי יהיה לו נחלה בלי מצרים:

פסוק ט
כה אמר ה', עפ"ז אמר ה' לנשיאים, **רב לכם**, ר"ל יש לכם רב, ואינכם צריכים לגזול, לכן **חמס ושד הסירו**, וגם **עשו משפט וצדקה** להציל גזול מיד עושקו, **הסירו גרושותיכם** בל תגרשו עוד את עמי מנחלתם כמו שעשו הנשיאים עד הנה:

פסוק י
מאזני צדק, מצוה להנשיאים שישגיחו על המדות שיהיו בצדק, שזה מכלל עשיית משפט, כמ"ש לא תעשו עול במשפט במדה במשקל, ואמרו חז"ל בספרא וספרי וב"ב (דף פ"ט) שצריך להעמיד ממונים ע"ז, ולכן הזהיר את הנשיא שישגיח על המאזנים ששוקלים בהם את המטבעות, **ואיפת צדק** הוא מדת היבש, **ובת צדק** הוא מדת הלח, לא כמ"ש להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעות מאזני מרמה:

פסוק יא
האיפה והבת, החומר הוא שלשים סאין בין ביבש בין בלח, וזה יהיה קבוע מן המלך ועפ"ז יקבע גם את המדה הקטנה שלוקחים בה מעשר מנת המלך שלא יגדיל אותה יותר להונות את העם, רק **יהיה להם תוכן אחד** לענין **לשאת מעשר**, שיהיה תמיד **מעשר של החמר הבת** במדת לח, **ועשירית החמר** יהיה **האיפה** במדת היבש, ויהיה תמיד **מתכנתו כפי החמר**, שיהיה תמיד מעשר של החומר, ואם יקטינו את החומר יקטין ג"כ את האיפה והבת:

פסוק יב
והשקל, וכן קצב המטבעות היוצאות מן המלך יהיה להם קביעות, ובענין שלא יפול בם הזיוף והאונאה, **השקל יהיה עשרים גרה**, והמנה יהיה ששים שקל, שהם מאתים

וארבעים זהובים, שמנה של קדש כפול היה והיה מאתים זהובים, ויחזקאל הוסיף ארבעים זהובים, ויעלה המנה ששים שקלים, כי יחזקאל תקן שיקח הנשיא מנתו אחד משישים, ולפי חשבונו יקח שקל ממנה, כי יתבאר שמנת הנשיא היותר גדול היה אחד משישים, שהוא מחטים ושעורים, כמו שיבואר (בפסוק י"ג), וכן יהיה מנתו מן הכסף, וצוה שיעשה מטבעות של **עשרים שקלים** ושל **חמשה ועשרים שקלים** ושל **עשרה שקלים** ושל **חמשה שקלים**, שמי שיהיה לו מנה וירצה לרצותו על מטבעות גדולות וקטנות יהיו בידו כל מיני מטבעות, כי עשרים וחמש ועשרים ועשרה וחמשה הם ששים, ויוכל להחליף ג"כ שיקח ב' פעמים חמשה ועשרים ועשרה, או ב' פעמים חמשה ועשרים וב"פ חמשה, או ב"פ כ' ב"פ י' וכדומה, וזה לתועלת המדינה:

פסוק יג

זאת התרומה, שחוץ ממה שיהיה לנשיא אחוזה בארץ יקח תרומה מאת העם, וזה יהיה או אחד משישים, או אחד ממאה, או אחד ממאתים, ומפרש מחטים ומשעורים יקח אחד משישים, ויגיע לו מן החומר שהוא עשר איפות ששית האיפה:

פסוק יד

וחק השמן, מן השמן יקח אחד ממאה, והוא בת הבת, ר"ל שהבת הוא מעשר הכור (והכור הוא החומר) וזה הבת הגדולה (שהמליצה באה ממה שהבת נוטלת עישור נכסים, וכן בת זו היא מעשר הכור) והבת הגדולה מולדת בת קטנה שהיא מעשר מן הבת הגדולה והיא מעשר מן המעשר מן האם שהיא החומר או הכור כאילו היא בת הבת, וז"ש **הבת השמן מעשר הבת מן הכור** שיקח שמן הבת הקטנה, שהיא מעשר של הבת הבאה מן הכור, שהיא הבת הגדולה, אשר **עשרת הבתים הם חומר**, ר"ל עשרה הבתים הגדול, מבת הזה יקח בת שלה, שהיא בת הבת, שהיא א' ממאה:

פסוק טו

ושה אחת מן הצאן, **מן המאתים**, מן הצאן יגיע לנשיא שה אחת ממאתים צאן, וכן יגיע לו שיעור זה **ממשקה ישראל**, היינו מיתר משקים שאינם שמן, כמו מן היין והשכר יקח תרומה א' ממאתים, וחז"ל הוציאו מזה שערלה בטלה במאתים, ר"ל שהשיעורים האלה שיקח שהיא א' משישים א' ממאה א' ממאתים, יהיה על שהם שיעורים קטנים ובטלים תמיד, כמו שמצאנו ביטול בששים, ותרומה עולה בא' ומאה, ומזה הוצאיו שה"ה שיש הבטלים במאתים ואמרו ממשקה ישראל מן המותר לישראל כי מה שהנשיא יקח מנות אלה מפרש אח"כ מפני שעליו יהיה מוטל להקריב קרבנות הצבור ונסכיהם, ובודאי יתנו לו משקה ישראל שכשר לנסכים, ומפרש למה יקח מנה מן הצאן ומנה מן התבואה

והיין והשמן, וזה יהיה **למנחה**, מן החטים יקריב מנחות, וכן מן היין והשמן יקריב מנחת נסכים, ומן הצאן יקריב **עולה ושלמים**, וקרבנות צבור הצריכים **לכפר עליהם**, כמו שעירי ר"ח ושל מועדות שמכפרים על הצבור, שכל קרבנות הצבור יהיו מוטלים על הנשיא, ולכן **כל העם הארץ יהיו אל התרומה הזאת לנשיא**, ובזה יהיו כאילו הצבור מביאים אותם בשותפות, אחר שכולם נתנו חלקם, ועי"כ **ועל הנשיא יהיה** מוטל **העולות והמנחה והנסכים** של כל השנה התמידים שמביאים לעולה בכל יום יובאו מקופת הנשיא, וכן **בחגים ור"ח ושבתות** שמביאים עוד קרבנות מוספים ושעירי חטאת וכבשי עצרת שהם שלמי צבור, **יעשה** הנשיא מכיסו **את העולה** וכו', ויצאו בו הצבור אחר שכולם השתתפו בו:

פסוק יח

כה אמר ה', בענין הקרבנות הנזכר בפרשה זו ושל אחריה יש פליאות רבות, הציע אותם באורך השר מהרי"א כי כולם סותרים מוסיפים וגורעים על חקי הקרבנות האמורים בתורת משה, וסותרים אל העקר אשר בידנו שהתורה לא תשתנה ולא תנוסח בשום אופן, והוא במ"ש (פסוק כ"א כ"ב) שיעשה הנשיא בע"פ פר חטאת, ולא נמצא קרבן זה בתורה ? ואמר (פסוק כ"ג) שיעשה בז' ימי החג עולה ז' פרים וז' אילים, ועולת הפסח היו שני פרים ואיל אחד ושבעה כבשים ? ואמר (פכ"ד) שהמנחה יהיה איפה לפר ואיפה לאיל, ובתורת משה כתוב ג' עשרונים לפר וב' עשרונים לאיל, ואמר שהשמן הין לאיפה, ובתורה שלישית ההין לאיל וחצי ההין לפר, והנביא נתן מדה איפה והין שוה בכולם ? ואמר (פכ"ה) שבשביעי בט"ו בחדש שהוא בחג הסוכות יעשה כאלה שבעת הימים, וקרבנות החג שבתורה היו באופן אחר הפרים הולכים ומתמעטים ואילים שנים וכבשים י"ד ? ואמר (סי' מ"ו ד') שבשבת יקריב ז' כבשים ואיל, ובתורה ב' כבשים לבד ?, ואמר (שם ו') שבר"ח פר וששה כבשים ואיל, ובתורה פרים שנים ושבעה כבשים ?, ואמר (פי"ג) שיקריב תמיד כבש בבקר ומנחה ששית האיפה ושמן שלישית ההין, ולא זכר תמיד של בין הערביים, ובתורה עשרית האיפה סולת בשמן כתית רביעית ההין ? ומדוע לא זכר קרבנות חג השבועות ור"ה ויו"כ ? וכבר עמדו חז"ל ע"ז במנחות דף מ"ה, ור' יוחנן אמר אליהו עתיד לדרשה, דר' יוחנן לשטתו שכל הנביאים נתנבאו לימות המשיח, ויהיה שינוי טבע העולם, וה"ה שישתנה ענין הקרבנות, אבל חבריו פליגי עליו, בין במ"ש שיהיה שינוי לעת"ל בטבע, ובין בזה שיהיה שינוי במצות, ואמרו שמלואים הקריבו בימי עזרא והוא כפי' מ"ש הרי"א שקרבנות אלה שחשב פה יהיו קרבנות מלואים, וקרבנות מלואים יהיו משונים, שכן היו משונים גם בימי עזרא ובימי משה,

והיו הוראות שעה, ולפ"ז ימשכו ימי המלואים והחנוכה מן חג המצות עד חג הסוכות, כי בחג המצות תהי' התחלת הגאולה ובסוכות יהיה הסוף, כי אז תהיה מלחמת גומ"ג, (ור"א ור"י שפליגי אם יגאלו בניסן או בתשרי שניהם יש להם מקום) ולנגד משך הימים האלה יהיה משך זמן החנוכה, ואחרי ההשקפה הנכונה ראיתי, כי הימים האלה נזכרים ונעשים בשמן ובקצב הראוי, כי בימי משה היו המלואים ז' ימים, ובימי שלמה היו י"ד ימים, שבעה ושבעה, ובימי עזרא נמשכו כ"א יום כמו שנזכר בעשרא, הרי כל א' הוסיף על מלואים הקודמים לו ז' ימים עם ימי הקודמים, וממילא ראוי לפ"ז שמלואים של לעתיד יהיו כ"ח יום, אולם באשר המלואים הקודמים לא נתקיימו ראוי לעשות שנית גם הימים הקודמים, בענין שיעשה ז' ימים וי"ד ימים וכ"א ימים נגד הקודמים שנבטלו, וכ"ח יום הראוים עתה ס"ה שבעים יום, והנה בימי משה אחר גמר ז' ימי המלואים התחילו ימי החנוכה של הנשיאים שנמשכו י"ב יום, והיה ראוי שגם זה יעשה בימי שלמה שתי פעמים י"ב ובימי עזרא ג"פ י"ב, ולעתיד ד' פעמים י"ב יום, והגם שלא נעשו בימי שלמה ועזרא מפני שלא היה זמן הראוי, בכ"ז יעשה לעתיד ג"כ כסדר הנ"ל, י"ב יום נגד ימי משה, וכ"ד יום נגד ימי שלמה, ול"ו יום נגד ימי עזרא, ומ"ח יום של לעתיד, ס"ה ק"ך יום, ועם שבעים הנ"ל הם ק"צ, וסימנך לק"ץ הימין, ולכן יתחילו בע"פ וימשיכו עד שמיני עצרת שהם ק"ץ יום בכיון, **כה אמר ה'**, הודיע לו ענין חנוכת הבית לעתיד, וכבר אמר לו (סי' מ"ג י"ח) איך יכפר על המזבח, וזה יתחיל בכ"ג באדר וימשך שמונה ימים עד ר"ח ניסן כמו שהיו במלואים של משה, ועתה יודיע לו מה שיעשה מן ר"ח שכבר נרצה המזבח, ויתחיל לכפר על הבית וזה ימשך עד י"ד ניסן, ואז יתחילו ימי החנוכה שימשכו עד שמיני עצרת, צוה ליחזקאל **שבאחד לחדש יקח עוד פר בן בקר לחטא את המקדש**:

פסוק יט

ולקח הכהן מדם החטאת ונתן על מזוזת הבית היינו האולם וההיכל, **ואל ארבע פנות העזרה** הוא הסובב של המזבח, (כנ"ל מ"ג כ'), וז"ש **למזבח**, **ועל מזוזת שער החצר** הוא עזרת ישראל על ג' השערים שלו:

פסוק כ

וכן תעשה בשבעה בחדש, יקריב שנית פר חטאת ויחטא ממנו כמו בפר הראשון, **מאיש שוגה ומפתי**, מוסב על **וחטאת את המקדש** (שבפסוק י"ח) שיחטא **מאיש שוגה**, ר"ל כי החיטוי שיהיה בא' לחדש היה לכפר על המזיד, והחיטוי שבז' לחדש יחטא את המקדש מן המשגה, היינו מה שחטא איש ע"י שגיאת העיון, כגון שטעה בהוראה, או

מה שחטא ע"י פתיות, ובשני פרים אלה **תכפרו את הבית**, כי פרים ושעירים שהקריבו מן ז' אדר עד ר"ח ניסן (כנ"ל סי' מ"ג) היו לכפר על המזבח:

פסוק כא

בראשון עתה הודיעו סדר המלואים והחנוכה שיתחיל בע"פ, וז"ש **בראשון** ר"ל ראשון לחנוכה, שיתחיל **בארבעה עשר יום לחדש** ניסן, **יהיה לכם הפסח**, בא ללמד בל יחשוב איש שהקרבנות שיספר פה יהיו תחת הפסח וחג המצות אשר צותה התורה לשמור ביום ההוא, אמר לא כן, כי בכ"ז יהיה לכם הפסח, תביאו את קרבן הפסח כהלכותיו בי"ד ניסן, וכן יהיה **חג שבעת ימים** יהיה חג המצות ויובאו קרבנות חובת היום כמצוה בתורת משה, וכן **מצות יאכל** שלא תשתנה שום דבר ממצות היום:

פסוק כב

ועשה הנשיא, רק חוץ מקרבנות היום המחוייבים כפי תורת משה אשר יבואו כהלכתם, **יעשה הנשיא** קרבנות שיהיו הוראת שעה מחמת חינוך, והוא שבע"פ יביא לחנוכה **פר חטאת**, וזה לא יהיה לכפר על המזבח ועל המקדש, שכבר כפר בימים הקודמים כנ"ל, רק **לכפר בעדו ובעד כל עם הארץ**:

פסוק כג

ושבעת ימי החג, חוץ מקרבנות החג הכתובים בתורה **יעשו עולה לה' שבעה פרים ליום**, ואל תחשוב שס"ה יהיו שבעה דהיינו אחד ליום, לז"א **שבעת הימים**, ר"ל בכל יום משבעת הימים יבא ז' פרים **וחטאת** וכו' וכ"ז לחינוך:

פסוק כד

ומנחה, וגם המנחה שיביא לחינוך תשתנה מן המנחה הקבועה בתורה, שיהיה **איפה בין לפר בין לאיל**, וכן **השמן** ישתנה מצותו להיות **הין לאיפה** כי כ"ז הוא מצוה לשעה לבעבור החינוך לבד, חוץ מנסכי היום שיעשו כמצותן:

פסוק כה

בשביעי, והחינוך הזה ימשך עד חג הסוכות עד שבחדש **השביעי בחמשה עשר יום לחדש בחג**, היינו בחג הסוכות, **יעשה כאלה שבעת הימים**, בכל ז' ימי סוכות עד שמיני עצרת שעד אז ימשכו ימי החינוך, **כחטאת וכעולה** הכל כמו שעשה בפסח וכן **כמנחה וכשמן**, ומפני שבפסח יתחיל החינוך ובסוכות יסיים, באו בהם קרבנות שוים, וגם שאז תהיה מלחמת גוג ומגוג, וסוף התשועה, כמ"ש בזכריה (סי' י"ד):

פרק מו

פסוק א

כה אמר ה', יתחיל לספר הקרבנות שיקריב במאה ותשעים ימי החינוך מפסח עד שביעי לחג הסוכות, והקדים באיזה אופן יבא הנשיא לבמה"ק להקרבת הקרבנות, **שער החצר הפנימית** שהוא שער המזרחי של עזרת ישראל, **יהיה סגור ששת ימי המעשה** כמו שער המזרחי של החצר החיצונה, רק ששער החיצון יהיה סגור תמיד, ושער הפנימי יהיה סגור רק בששת ימי המעשה **וביום השבת והחדש יפתח**:

פסוק ב

ובא הנשיא, וכשיבא הנשיא לעמוד על קרבנות החינוך **יבא דרך אולם השער מחוץ**, כי בשער הפנימי היה האולם בחוץ, ויבא מן החצר החיצונה דרך אולם השער המזרחי (כי כשיבא לשער החצר החיצונה לאכל לחם שיבא ג"כ אל אולם השער, ששם האולם הוא בפנים, לא יבא מחוץ, כי השער של חצר החיצונה יהיה סגור תמיד, רק יבא לשם מבפנים דרך שער הצפוני או הדרומי (כנ"ל מ"ד ג'), אבל אל אולם שער הפנימי יבא מן החוץ, לפני התאים, **ועמד על מוזוזת השער והשתחוה** כי יפתחו אז את השער, וישאר פתוח, **ולא יסגר עד הערב**, והטעם שישאר פתחו כדי **והשתחוו עם הארץ פתח השער** יען שהוא **בשבתות ובחדשים** שאז יראו לפני ה', כמ"ש והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחוות לפני אמר ה' ולכן יהיה השער פתוח כל היום:

פסוק ד

והעולה, עתה שב לקרבנות החינוך, **העולה שיקרב** לחינוך **ביום השבת** של ק"ץ ימי החינוך, יהיו **ששה כבשים** חוץ מקרבנות היום:

פסוק ה

ומנחת איפה לאיל, שכן הוקבע מנחת האיל בכל ימי החינוך, **ולכבשים מנחה מתת ידו**, ר"ל שלכבשים יביא ששית האיפה לכל כבש, שזה שיעור התרומה שנותנים לנשיא מן החומר, כמ"ש (מ"ה י"ג) זאת התרומה ששית האיפה מחומר החטים, ושיעור זה שנותנים לידו תרומה הוא שיעור מנחת הכבש, וכן אמר בפי' (בפ' י"ד) שמנחת הכבש היא ששית האיפה, ובפסוק ז' אמר כאשר תשיג ידו ומבואר כמו שפירשתי:

פסוק ח

ובבא הנשיא, עתה באר דבר אחר, שבעת יבא הנשיא לפנים אל העזרה לא יטרך לסבב ולצאת דרך שער אחר כמו העם **כי יצא דרך אולם השער אשר בא בו**:

פסוק ט
ובבוא, אבל בעת **יבא עם הארץ להשתחוות לא יצאו דרך השער שבאו בו** רק דרך השער השני שכנגדו, שאם נכנס בצפון יצא בדרום, (ומבואר מזה דרך שער מזרחי לא יהיה להם רשות ליכנס ולצאת הגם שיפתח ביום השבת, וכמ"ש בפסוק ג' והשתחוו ע"ה פתח השער, אבל ליכנס לתוכו אין להם רשות):

פסוק י
והנשיא בתוכם אבל בעת שיבא הנשיא בתוך העם, אז יצטרך לעשות כמו העם וליכנס דרך שער נגב או צפון ולצאת בשער שכנגדו וזה לכבוד העם, כי מ"ש שהנשיא יצא דרך השער שבא בו הוא רק אם יבא לבדו:

פסוק יא
ובחגים היינו בחג השבועות שנקרא חג, על שמביאים שלמי חגיגה, **ובמועדים**, היינו בר"ה ויוה"כ של ק"ץ ימי החינוך, **תהיה המנחה איפה לפר**, ר"ל אז יביא פר אחד כמו בר"ח ואיפה מנחה, ואיל אחד ואיפה מנחה, **ולכבשים מתת ידו**, ויביא ששה כבשים כמו בר"ח וששית האיפה לכל כבש כנ"ל (פסוק ה') (וסתם מספר הקרבנות, מפני שידענו שר"ה הוא ג"כ ר"ח ולא יגרע מר"ח):

פסוק יב
וכי יעשה, עתה באר תורת הנשיא לימי החול, שהגם שבחול יהיה שער הפנימי סגור (כנ"ל פסוק א') **אם יעשה הנשיא עולה או שלמים נדבה יפתח לו השער** לכבודו גם בחול, רק שאז **יסגר אחרי צאתו**, כי בימי החול לא יבואו העם להשתחוות כמו בשבת ור"ח:

פסוק יג
וכבש, עתה יבאר תורת החינוך לימי החול של ק"ץ ימי החינוך, שבכל יום יקריב כבש לעולה (חוץ מכבש התמיד) ועולת החינוך לא יעשה רק בכל בקר:

פסוק יד
ומנחה תעשה עליו וגו' ששית האיפה, שזה שיעור מנחת הכבש בימי החינוך כנ"ל, **ושמן שלישית ההין**, הגם שלפי החשבון היה לו להביא ששית ההין, כי החשבון הוא הין לאיפה וששית ההין לששית האיפה, באר שיהיה **לרוס את הסלת** ולרככה בשמן הרבה, **מנחה לה' חקת עולם תמיד**, ר"ל כל מה שבארתי עד הנה הוא רק למצות מנחת החינוך, והוא רק לשעה לא לעולם, אבל חוץ מזה יביא את **המנחה** המיוחדת **לה'** אשר היא **חקת עולם תמיד** שיביא מנחת תמידין בבקר בבקר כהלכתו:

פסוק טו

ועשו, ר"ל ולא יבוטל הקרבת התמיד ע"י כבש שיביא לחינוך, כי בכל זה **יעשו את הכבש** היינו כבש התמיד, **ואת המנחה ואת השמן**, כפי מצות התמיד, עשירית האיפה סולת למנחה בלולה בשמן כתית רביעית ההין, **בבקר בבקר עולת תמיד**, שיבא עולת תמיד כפי מצות התורה בכל בקר, וכ"ש שלא יתבטל תמיד של בין הערבים, הרי הנביא עצמו פירש דבריו שכ"ז יהיו למלואים וקרבנות חובת היום לא יתבטלו:

פסוק טז

כי יתן הנשיא מתנה לאיש מבניו נחלתו היא, ר"ל שאין דינה כמתנה שתחזור ביובל רק כנחלה, **ותהיה לבניו** של בנו, ולא תחזור אל האחים ביובל, ומבאר הטעם כי **אחוזתם היא בנחלה**, אחר שבל"ז יירש אותה לכן אינה חוזרת ביובל, וגם למאי דקיי"ל דאחין שחלקו לקוחות הם עכ"פ נוטל כנגד חלקו וא"כ דינו כנחלה:

פסוק יז

וכי יתן, אבל **אם יתן מתנה מנחלתו לאחד מעבדיו** תשוב ביובל להנשיא, כדי **שאך נחלתו בניו להם תהיה** ר"ל שנחלתו אך לבניו, אך להם תהיה, ולא תוסב לזרים, ויש פלוגתא במתנה אם דינה כמכר לחזור ביובל, ולמ"ד דמתנה אין חוזרת ביובל נשתנה דין הנשיא בזה כמו שיבאר הטעם:

פסוק יח

ולא יקח, כדי **שלא יקח הנשיא מנחלת העם**, שאם יועיל מתנותיו ותוסב נחלתו לזרים יצטרך להונות את העם ולקחת נחלתם כדי להוריש לבניו, וכבר באר (בסי' מ"ה פ"ח) שלכן נתנו לו חלק בארץ כאחד השבטים שלא יצטרך להונות את העם ולקחת נחלתם, וע"י שלא יוכל לתת מנחלתו מתנה עולמית עי"כ **מאחוזתו ינחיל את בניו למען אשר לא יפוצו עמי** כמו שהיו במלים הקודמים שלקחו שדום העם, והעם נפוצו מאחוזתם מפני פחד ומגור, אבל כשיהיה לו נחלת הארץ לא יבא לידי כך:

פסוק יט

ויבאני במבוא הנה עד עתה עמד בעזרת ישראל אצל שער הצפון כנזכר למעלה (מ"ד ד') עתה יצא מן שער הצפון, והגיע אל הדרך ההולך **בכתף השער** שהוא דרך העשר אמות ששם המבוא מהקדים אל המערב לפני לשכת החמשים, שמשם יבא דרך גדר החצר אל דרך העשר אמות שלפני לשכת העשרים (כנ"ל מ"ב ט' י' י"א) ושם הכניסו **אל לשכת העשרים** (דרך האמה אחת שנכנסו לשם מצד צפון (כנ"ל שם פסוק ד') **שהם**

לשכות הקודש שנתקדשו בקדושת עזרה, וראה שבלשכת העשרים **שבצד מערב יש מקום** מוכן לבשל:

פסוק כ

ויאמר אלי זה המקום אשר יבשלו שם הכהנים את האשם, כי היה מקום לבישול השלמים בחצרות קטרות שיתבאר בפסוק כ"א והם היו בחצר החיצונה במקצוע החצר ששם לא נתקדש בקדושת עזרה, והראהו שלבישול קדשי קדשים יש מקום מיוחד במקום מקודש כדי **שלא יוציא אל החצר החיצונה לקדש את העם**, הוא על צד המליצה שיוציא הקדש ממחיצתו אל העם והחול כאילו תפקע הקדושה מן הקדש אל העם והחול, כמו ולא יקדש את העם בבגדיהם:

פסוק כא

ויוציאני, משם הוציאו אל החצר החיצונה, וראה שבכל מקצוע יש חצר מיוחד:

פסוק כב

חצרות קטרות, ר"ל שהיו בלי תקרה מלמעלה שיצא הקיטור והעשן, **ארבעים ארך** הארך היה ממזרח למערב והרוחב מצפון לדרום וזה מוכרח שאם היה האורך מצפון לדרום, לא היה מקום ללשכת המאה כמו שתראה מדברי למעלה סימן מ"ב (פסוק א'):

פסוק כג

וטור, טורי אבנים יצא סביב הכותל עשוי כשפיתת קדרות ותחתיהם מבשלות להבעיר אש לבשל:

פסוק כד

ויאמר אלי אלה בית המבשלים לבשל שם שלמים ותודה והחזה ושוק שלוקחים הכהנים שנאכלים בכל מקום:

פרק מז

פסוק א

וישבני משם השיבו אל פתח עזרת ישראל המזרח, וראה **שמתחת מפתן הבית יוצאים מים** ונמשכים אל צד מזרח, כאילו יוצאים מן הבית אל פני הבית כי המזרח הוא הפנים, וראה שמקום המים נמשך **מכתף הבית שבצד ימין מצד דרום המזבח**:

פסוק ב

ויוצאני, הוציאו מן העזרה **דרך שער הצפוני** (כי שער המזרחי של החצר הפנימי וכן של החיצונה היה סגור) ולכן הוצרך להקיף דרך שער צפון, ובא בחוץ אל לפני שער המזרחי

של החצר החיצונה וראה **שהמים מפכים** מן החצר אל הר הבית **מכתף הימנית**, ור"ל שהמקור היה פתוח כפי פך:

פסוק ג
בצאת האיש קדים, ויצא עמו אל צד מזרח דרך הר הבית, **ומדד אלף אמה** והיו עדיין המים מועטים כאפס ואין:

פסוק ד
וימד, מדד עוד אלף אמה והמים הגיעו עד הברכים, וימד אלף אמה השלישית, והיו המים עד המתנים:

פסוק ה
וימד אלף הרביעית, ראה כי גאו המים מאד והנה מלבד שיהיה הנס כפשוטו, שיצא מקור נפתח מבית ה', כמ"ש (יואל ד':י"ח) ומעין יצא מבית ה' והשקה את נחל השטים, (וזכריה י"ד:ז'-ח') והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים, כי בירושלים לא היה מעין מעולם ואז תתרבה הברכה ממקור מים חיים. חוץ מזה בא לרמז ג"כ על מי הדעת והתורה והאמונה אשר יצאו מבית ה', כי מציון תצא תורה, ובאר שהמים הקדושים האלה יוצאים מתחת מפתן הבית הימנית מנגב למזבח, לא מצד כתף הצפון, כי צד צפון היה מיוחד לשחיטת קדשי קדשים שרובם באו לכפר פשע ולהתם חטאת, כמו חטאת ואשם שבאו לכפר, וגם עולה באה לכפר על הרהור הלב ועל עשה ולאו הנתק לעשה, ומצד זה לא יזלו מי הדעת מדלים כי לא ידעו את ה' מצד יראת העונש וסור מרע, רק המקור יפתח מצד ימין המזבח ששם מקריבים זבחי רצון ושלמים ותודה, שמורה על עבודת ה' מצד הכרת טובו וחסדו ואמתתו. אולם על מה יורו ארבעה המדידות אשר מדד בנחל ? פי' הרי"א שרומז על ארבעה מיני השגות שישיגו את ה' ע"י מי הדעת הנובעים מן הקדש, **ומי אפסים** הוא השגת עולם ההויה וההפסד ההבל והאפס **ומי ברכים** הוא השגת עולם הגלגלים בעלי התנועה **ומי מתנים** הוא השגת עולם המלאכים אשר כחם במתנם גבורי כח עושי דברו **ומי שחו** הוא השגות האלהות אשר גאו המים מעומק המושג מבלי יוכל איש עבור בו ולדעתי רמז בזה כי הגם שבעת ההיא תמלא הארץ דעת את ה' כמים יכסו על ים, בכ"ז יהיו דומים כמים המכסים את הים שיש מקומות עמוקים ומקומות בלתי עמוקים, כי הגם שכולם יכירו את ה' יהיה חילוף מדרגות בכמות ההשגה ואיכות ההשגה ועומקה, שכ"א ישיג כפי מדרגתו והודיע לו כי אז יתחלקו האנשים אל ארבע מדרגות, א. אומות אשר ישארו עוד במעמד לסכלות הקדום שעבדו לכוכבים ומזלות כמו חינא ויאפאן ואנשי הודו, והם יקבלו מעט מידיעת האל ויהיו המים מי

אפסים, ב. אומות שאינם עובדי ע"ז ויש להם דת, רק שטועים באלהות ועובדים ללא אלהי אמת, הם יקבלו יותר ממי הדעת ויהיה להם המים מי ברכים, ג. האומות שקבלו דעות אמתיות באמונת האלהות ובאחדותו רק שלא קבלו דת האמיתית ומצות האלהות הם ירוו יותר ממקור מים חיים ויהיה להם מי הדעת מי מתנים, ד. האומה שקבלה תורת ה' וחקיו ומצותיו הם ישיגו ההשגות הגדולות ויהיה להם נחל נובע מקור חכמה מי שחו, כי גאו מי הדעת בנפשם בשפע רב. והראה שהמי אפסים קרובים יותר אל המקדש ממי ברכים, ללמד שבכ"ז כולם ישקדו על דלתותיו לבקש אותו ולהכירו וללכת באור ה', שעד שאלה שלא קבלו עדיין דרכי ה' כלל ידחקו יותר לשקוד על האהל וירדפו לדעת את ה', כמ"ש לכו ונלכה אל ה' וכו' ויורנו מדרכיו. ואלה שלא למדו יהיו יותר בפנים מן אלה שכבר למדו וידעו את ה' שיצאו לחוץ להפיץ מעינותיהם חוצה, עד שהמים מי שחו כבר יעתקו א"ע מחדר הורתם לשוט בארך וללמד בכל הארץ. וחז"ל אמרו במליצתם, המעין הזה תחלתו מבית קדשי הקדשים, אמר ר' פנחס בשם ר"ה, המעין היוצא מבית קדשי הקדשים בתחלה דומה לקרני חגבים, כין שהגיע לפתח היכל נעשה כחוט של שתי, וכיון שהגיע לפתח האולם נעשה כחוט של ערב, וכיון שהגיע לפתח עזרה נעשה כפי פך קטן. דעתם, שהמים האלה המדעיים, התחלתם מהשכל הנאצל מעולם האצילות שמרומז בבית קה"ק, ושם דומה כקרני חגבים, כי אין אנו משיגים מן האור ההוא הגדול רק כמחט סדקית. וכשהגיע לפתח היכל שמרמז על ההשגה בעולם הכסא, יוכר יותר כחוט של שתי. ובפתח האולם, שמרמז על ההשכלה בעולם המלאכים, שם תפתח הידיעה יותר עד שיצא מפתח העזרה ולחוץ, ובא אל עולם האופנים שהוא העולם הגשמי, ששם דומה כפך, והמים מפכים, כי שם בני אדם משיגים ומעיינים בחכמת תכונת השמים ובסדר העולם השפל, ובזה המליץ שמדד האלף הא' נגד האלוף והלימוד בעולם האצילות והיו מי אפסים, כי שם ההשגה אין ואפס ולא ישיג שם השכל הקשור בחומר ותתרחב ההשגה ותעמיק יותר בעניני עולם הכסא עד ברכים, ותתרחב יותר בעולם המלאכים עד מתנים, ובאלף ולימוד האחרון שהוא בעולם הגלגלים בעלי חומר, שם גאו המים כי רבו החוקרים ועצמה הידיעה בתכונה ובטבע ובכל מיני המדעים:

פסוק ו

ויאמר אלי הראית בן אדם, ר"ל האם השגת והבנת את המראה אשר הראתיך, ואז **וישיבני אל שפת הנחל**, ששב פעם שנית ללכת על שפתו:

פסוק ז

ובשובני, **והנה על שפת הנחל עץ רב מאד**, ראה שבתוך כך גדל עץ רב מזה ומזה משני עברי הנחל:

פסוק ח

ויאמר אלי, עתה בא לפרש לו שני המראות שראה, ופי' לו תחלה ענין המים והנחל שראה, ואח"ז (בפסוק י"ב) יפרש לו מה ענין העצים אמר לו **שהמים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה** היינו לים המזרחי, **וירדו על הערבה** אל ים הערבה, **ובאו הימה** ר"ל משם יבואו אל ים אחר, **אל הימה המוצאים** ר"ל ומן הים האחר יבוא אל הים שהוא יוצא מן הישוב, דהיינו אל ים אוקינוס **ונרפאו המים**, ובכל אלה הארבעה הימים שיבואו שם ירפאו המים ממליחותם ואמרו חז"ל להיכן הם יוצאים, לים טבריה, ולים סדום, ולים אוקינוס, לרפאות המים המלוחים, וירדו על הערבה זה ימה של טבריה, ובאו הימה שזה ימה של סדום, ואל המים המוצאים זה ים אוקינוס וכונת המליצה הזאת, שמי הדעת הוכרת ה' יתפשטו אז בין שני האומות אדום וישמעאל, שישמעאל הם יושבי המזרח, ואדום הם יושבי המערב, כמ"ש (זכריה י"ד:ז'-ח') והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים חציים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון והם השני כתות שראה במשל שא' עובר במי ברכים וא' עובר במי מתנים, ואז ישתו את המים המדעים אשר יצאו מבית ה' ויקבלו האמונה האמתית וירפאו מן המלח סדומית המסמא את העינים באמונות בלתי אמתיות. וכן יצאו המים המדעיים גם אל ימה של סדום, שהיא מליצה על המשוקעים עוד בעבודת אלילים שעליהם רמז במי אפסים, וגם הם ירפאו מן המלח המכלה עיני רואים, ויראו אור בהיר, וגם ירד לימה של טבריה ששם מושב בני ישראל אשר המליץ עליהם במי שחו, לרפאות גם תחלואי נפשם וכולם ישתו מן המים המדעיים ותבא חכמה כמים בקרבם איש לפי הכנתו:

פסוק ט

והיה כל נפש חיה אשר ישרץ במקום **שיבואו שם נחלים** המקודשים, **יחיה**, וגם **ירבה מאד**, כי המים האלה ירפאו מליחת המים המרים הממיתים את הבע"ח, ולכן יחיו וירבו מאד, והמליצה בזה שבני אדם אשר יחיו בימים האלה וישתו מן המים המדעיים מי התורה והאמונה יחיו חיים הנפשיים, וכן יתרבו המקבלים האמונה האמיתית, שע"י המים האלה ירפאו מחלי הנפש באמונות זרות, וממילא כן יוסף הנחל להגיר שם מימיו וכן יוסיפו לשאוב בששון ממעיני הישועה, שכפי שירבו לקבל כן יוסיף ה' להשפיע מבועי השכל והדעת וישאבו למודים חדשים והשגות עיוניות:

פסוק י

והיה עמדו עליו דוגים, לצוד הדגים, עד שכל שטח הארץ **שמעין גדי עד עין עגלים יהיה משטח לחרמים** ורשתות לצידת הדגים **והדגים יהיו למינה** היינו מכל מין ומין, ויהיו דגים גדולים **כדגת ים הגדול**, וגם יהיו **רבה מאד** במספר, והמליצה שיעמדו אז נביאים רבים ומורים ומלמדים הצדים את הדגים, היינו שיקחו את הנפשות שהיו במדרגות דגים, שהוא הבע"ח הפחות, ויעלום לרשותם שיהיו במדרגת האדם המדבר והמשכיל והיודע, ובמקום שהוא מעין גדי עד עין עגלים, ר"ל מקום שעבדו לכוכבים ומזלות, ויערכו לגדי שלחן וימירו את כבודם בתבנית עגל, שעבדו למזל טלה ולמזל שור, וחשבו שעין גדי הוא המשוטט בארץ ומשגיח עליה, יהיה שם משטח לחרמים ורשתות המשוכים נפשות לרשות הקדושה והאמונה והדעת, והנצודים לרשות הקדושה יהיו מכל מין, מכן אומה ולשון, וגם שרים וגדולים מכל כת ירבו מאד לדעת את ה' ולחסות בצל כנפיו:

פסוק יא

בצאתיו וגבאיו, אמנם ימצאו עוד מקומות לחים וגבאים של מים אשר **לא ירפאו** כי לא יבא הנחל שמה, **והם נתנו למלח** להטעים התבשיל ולמלוח כל דבר, והמליצה כי ישארו עוד אנשים פראיים בהמיים אשר יהיו נתקים ומפורדים מן הנחל המדעיי, ויהיו מועטים בלתי מתקיימים זמן רב, כמקומת בצה ורפש וגבים שאצל הנחל שמתיבשים ונשאר מקומם מלח, כן בעשן יכלו ויהיו נציב מלח:

פסוק יב

ועל הנחל, עתה מפרש על מה רומזים העצים שראה שגדלו על שפת הנחל, שהוא רומז שלעתיד **יעלה על שפת הנחל כל עץ מאכל**, **ולא יבולו עליהם ופרים לא יתמו ופרים יהיו למאכל ועליהם יהיו לרפואה**, והמליצה שגם ההצלחות העולמיים שמצד זה ידמו כמשל העץ הצומח, שהוא חיי הגוף מצד הנפש הצומחת שלו שבו כח הזן והמגדל והמוליד בדומה, גם הצלחת הגוף יגדל מאד, עד שגופם יהיה כעץ מאכל נושא פרי, אשר לא יתום, כי יאריכו ימים, וגם העלים שהם העושר והקנינים שלהם שהם שומרי הפרי לא יבולו, כי העושר לא ידיח אותם מעבודת ה', כי בהפך העלים יהיו לתרופה ולעזר אל האושר והשלימות, כי המים ההם שהם הלמודים **יצאו מן המקדש** ממקור נאמן, וגם שפע הברכה הבא להם תצא מן המקדש, ר"ל מהשגחת ה', לא מן המערכה, לכן **יבכר בכל חדש**, כי ה' יחדש עליהם מעשה בראשית, ובכל עת חידוש הלבנה העליונה תריק עליהם מגד גרש ירחים ושפע רב, ויתחדש להם עטרת תפארת

ואמרו חז"ל לתרופה להתיר פה של אלמים ושל עקרים, היינו לתקן ברית הלשון והמעור שישאו פרי קדש הלולים:

פסוק יג

גה גבול הארץ כמו זה גבול, ויל"פ גם מענין הוצאה, כמו ולא יגהה מכם מזור, ר"ל שיוציא גבול הארץ וירחיב אותו יותר ממה שהיה בזמן הקודם, **אשר תתנחלו לשנים עשר שבטי ישראל יוסף חבלים**, הבטיח שימצאו שמה כל השבטים ולא יכלה שבט אחד בזמן הפיזור הרב, והבטיח שיהיו רבים ממה שהיו בזמן הקודם עד שיוסיף וירבה חבלים יותר ממה שלקחו בחלוקה הראשונה, וכמו שנבאר שגבול הארץ תתפשט בארך וברחב לעתיד יותר ממה שהיו בזמן הקודם:

פסוק יד

ונחלתם אותה איש כאחיו, לדעת הספרי לקחו כל השבטים רצועות שוות ברוחב, כ"א ע"ה מיל ברוחב, וכן פרש"י שלא כראשונה שהיו איש לפי פקודיו ובכ"ז אבאר שרק ברוחב היה החלק שוה, אבל בארך יקחו נחלה בלי מצרים וכל שבט שיתרבה יאריך נחלתו במזרח ובמערב **אשר נשאתי**, ר"ל וזה יהיה בזכות שבועתי להאבות, וכבר הבטיח לאברהם קיני וקניזי וקדמוני וליעקב נחלה בלי מצרים:

פסוק טו

וזה גבול הארץ, תחלה אמר זה גבול אשר תתנחלו שבאר איך ינחלו, ועתה באר גבולי הארץ במצריה, **לפאת צפונה מן הים הגדול**, לדעת המפרשים הוא עצמו הגבול שנזכר בתורה בפרשת מסעי, ולדעתם ינחלו לעתיד לפי גבולים הקודמים, וא"כ מה חדש יחזקאל זיל קרי בי רב הוא ? וגם לדעתם לא ינחלו לעתיד רק בארץ כנען לא בעבר הירדן המזרחי, כמ"ש רש"י ז"ל בפי"ח, וזה יסתור נבואות נביאים אחרים שהבטיחו לנו שגבול הארץ יתרחב לעתיד ? וזכריה (ט' א') נבא שתתפשט עד דמשק ושצור וצידון יתכנסו תוך הגבול הצפוני, ועובדי אמר וירשו הנגב את הר עשו ובנימין את הגלעד, הרי באר בפי' שהגלעד שהוא מעבר הירדן יפול בנחלת בנימין וא"כ באה אלינו נחלתנו מעבר לירדן גם לעתיד ? ועוד שיתבאר (בסי' מ"ח) שמירושלים ולצד דרום ינחלו חמשה שבטים ברוחב חמשה רצועות כ"א יחזיק ע"ה מיל, ואיך יצוייר זה הלא ירושלים בדרומה של א"י ואיך יהיה מנגב ירושלים נחלה לחמשה שבטים תחת שבזמן הקודם נחל שם יהודה לבדו חלקו על אדמת הקדש ובהכרח שגבול א"י תתפשט הלאה גם בדרום ? לכן אחיך שמע לי, שלדעתי יהיה שינוי גדול בנחלת הארץ לעתיד ממה שהיה בעבר וגבול א"י יתפשט ויתרבה מכל צד, א. בצד הצפוני כבר אמר, בארץ חדרך ודמשק מנוחתו וגם חמת תגבל

בה צור וצדון כי חכמה מאד, ודמשק עומדת נגד צד צפונית לא"י בפנת המזרח, וצור וצדון עומדים צפונית לא"י בפנת המערב, וכל אלה יכנסו לעתיד תוך הגבול בצפון, (וי"ל שמ"ש פה גבול חורן הוא ארץ חדרך שנזכר שם), והנה בגבול הצפוני שבפ' מסעי כתוב, מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר, מהר ההר תתאו לבא חמת, והיו תוצאות הגבול צדדה, ויצא הגבול זפרונה, והיו תוצאותיו חצר עינן, נמצא הלך הגבול ממערב למזרח, שהתחיל מן הים ונסב את הר ההר, ומשם הלך דרך חמת אל צדדה ששם כלה חוט הרוכב, ומן צדדה התרחב הגבול וסופו היה בחצר עינן שהיה הגבול צפונית מזרחית, ולעתיד יתוסף בפאת צפונית מערבית צור וצידון שהוא בצפון הלאה מן הר ההר, וא"כ כשילך החוט ממערב למזרח אל צדדה לא ילך דרך הר ההר רק יתרחק לצפון הלאה מצור וצידון ויגיע אל צדדה דרך חתלון שהוא היה לצפון חוץ מן הגבול ולעתיד יכנס תוך הגבול, ולפ"ז יתחיל הגבול מן הים הגדול שבצפון לצור וצידון (שהיא הרבה בצפון מן הר ההר) וכשימשך ממערב למזרח אל צדדה ילך דרך חתלון, וז"ש **מן הים הגדול הדרך חתלן לבא צדדה**, והנה גבול מזרחה צפונה היה בזמן הקודם בחצר עינן שמשם התחיל הגבול בקרן צפונית מזרחית, ויצא ממזרח למערב דרך זפרונה אל צדדה, עתה יתרחב הגבול בקרן צפונית מזרחית וימשך לצד צפון אל דמשק שעומדת מצפון לחצר עינן, ודמשק עמד יותר משוך למזרח מחצר עינן ועמד נגד הגלעד, (כמ"ש עמוס א' ג', מ"ב ח' כ"ח), ועד שם יגיע חוט הרוחב לצפון משוך למזרח נגד הגלעד, ודמשק תכנס תוך הגבול, ועוד יתפשט הגבול יותר לצפון מדמשק **עד חצר התיכון אשר על גבול חורן** שגם זה יהיה לארץ ישראל, אמנם הגבול ממזרח למערב לא ימשך מן המקצוע של גבול חורן, רק יתחיל מדמשק וילך ממזרח למערב אל צדדה וימשך מצפון לחמת, ומשם דרך חתלן עד הים שמצפון לצור וצידון, ובזה יכנסו **חמת ברותה סברים** שהיו עד הנה בצפון א"י תוך הגבול, כי ברותה וסברים עומדים במשך החוט להתרחב מן דמשק עד צדדה, בין החוט שהלך מקודם מחצר עינן לצדדה ובין החוט שילך עתה מדמשק לצדדה יתלכדו ברותה וסברים ויכנסו בגבול הארץ, וחמת שהיה במצר א"י תתלכד בין החוט שהלך מקודם מצדדה להר ההר ובין החוט שילך עתה מצדדה דרך חתלון לצפונית של צור וצידון, ותכנס חמת תוך גבול הארץ, וז"ש **אשר בין גבול דמשק ובין גבול חמת**, ר"ל הגבול שבצפון חמת, שעד שם ילך עתה החוט מדמשק וחוץ מזה יתוסף לצפון מן הגבול **חצר התיכן אשר על גבול חורן**, היא רצועה שתצא מן גבול הצפוני שמתחיל מדמשק וישתרע לצפון בקרן מזרחית אל חבל ארץ ההיא, ויהיה ג"כ לא"י, חוץ מן החוט ההולך ממזרח למערב וזה קרא (בפ' כ"ז) וצפון צפונה:

פסוק יז

והיה מפרש ההבדל שיהיה שם בין גבול הקודם ובין גבול של עתה, ר"ל **הגבול אשר היה תחלה מן הים חצר עינן**, יהיה עתה **גבול דמשק** ימשך מן הים לדמשק שהוא מצפון לחצר עינן, ויתוסף עוד **צפון צפונה** הוא החוט שימשך לצפון מן גבול הצפוני, היינו מצפון לדמשק, שהוא החצר התיכון אשר אל גבול חורן, **וגבול חמת** ויתוסף באמצע הגבול של חמת, שהחוט ימשך מדמשק למערב דרך גבול של חמת מצפון לחמת, **ואת פאת צפון**, ר"ל ובקרן מערבית צפונית יתוסף פאת צפון של הגבול הקודם, שהוא צור וצידון:

פסוק יח

ופאת קדים, מצד המזרחי התחיל בזמן הקודם במקצוע צפונית מחצר עינן ועבר מצפון לדרום עד הירדן והיו תוצאותיו ים המלח, ובעבר הירדן מזרחה נתוסף אחר כיבוש סיחון ועוג ארץ הלגעד ונחלת ראובן וגד ועתה יתוסף בקרן צפונית הרצועה **שבין חורן ובין דמשק** שיהיה לא"י והרצועה **שבין דמשק ובין הגלעד** שיתוסף בקרן צפונית מזרחית והחוט ימשך על פני הגלעד שהוא נגד דמשק לא"י שהיה בגבול המזרחי הקודם **אל הירדן** שהיה גבול המזרחי **על הים הקדמוני** הוא ים המלח שהוא במזרח א"י ושם כלה גבול דרומית מזרחית, שגם בגבול הקודם התחיל מקצוע דרומית מזרחית מקצה ים המלח מן הלשון הפונה נגבה, **ואת פאת קדימה** ר"ל שבצד מזרח יהיה להם נחלה בלי מצרים, כמו שיתבאר שלא מדדו לכל שבט גבול ע"ה מיל רק ברוחב, אבל באורך יתוסף להם הגבול תמיד, שכפי שיתרבה השבט ימשכו גבולם כנגד הרוחב שלהם הלאה לצד מזרח, כי בצד מזרח לא היה מדה לגבול השבטים:

פסוק יט

ופאת נגב תימנה, הנה בפאת נגב כבר נבא עובדיה וירשו הנגב את הר עשו, שארץ שעיר שהיא בדרומה של א"י תכנס בגבול הארץ, וכן קבלו חז"ל שארץ אדום וארץ עמון ומואב יהיו מארץ ישראל שהם הקיני והקניזי והקדמוני שהבטיח ה' לאבהם אבינו ע"ה שכולם הם בדרומה של א"י, ועז"א וגלות ירושלים אשר בספרד יירשו את ערי הנגב, ולפ"ז א"א לפרש שמ"ש מתמר היינו מיריחו עיר התמרים, ומ"ש מי מריבת קדש הוא מ"ש בגבולי הארץ מדבר צין נגבה, ר"ק מ"ש **מתמר** הוא חצצון תמר שהיה במדבר הנגב לפני ארץ שעיר, וכן מ"ש **על מי מריבת קדש** הוא לפני הר שעיר ועמון ומואב בפאת דרומה להם, כמ"ש וישובו אל עין משפט היא קדש ויכו את וכו' וגם את האמורי היושב בחצצון תמר, ויתרחב הגבול הדרומי לדרום ארץ שעיר ועמון ומואב עד המדבר שהלכו

שם ישראל, וימשך מחצצון תמר עד מי מריבת קדש, ומשם ימשך לנחל מצרים אל הים הגדול, הכל לדרום מגבול הראשון, ועז"א **ואת כל תימנה נגבה**, רצה לאמר שיתרחב הכל לצד דרום:

פסוק כ

ופאת ים הים הגדול, ויתחיל בצד דרום **מגבול** ר"ל ממקום סיום הגבול הדרומי, וימשך מדרום לצפון **עד נכח לבוא חמת**, **ואת פאת ים**, בכאן לא אמר ואת פאת ים, כי במערב לא יוכל להרחיב את הגבול יותר מן הים, וישאר תמיד הים גבול הארץ, משא"כ במזרח שיוכלו להרחיב הגבול תמיד אמר ואת פאת קדמה כנ"ל:

פסוק כא

וחלקתם את הארץ הזאת, תחלה יחלקו אותה לי"ג רצועות שיהיו י"ב רצועות **לכם לשבטי ישראל** לי"ב שבטים, חוץ מרצועה של תרומת הקדש שהיה החלוקה שם בדרך אחר לנשיא וללוים וכהנים, ואינו לכם:

פסוק כב

והיה בעת אשר **תפילו אותו בנחלה** להנחיל את היחידים, אז יהיה **לכם ולגרים הגרים בתוככם** היינו הגרים שנתגיירו מכבר כי אין מקבלים גרים לימות המשיח, **אשר הולידו בנים**, שאז גם הבנים יקחו חלקם והיו לכם כאזרח ליטול חלק בארץ:

פסוק כג

והיה בשבט אשר גר, ר"ל בחלק השבט אשר נתגייר אצלו בעוד שהיה בגלות **שם תתנו נחלתו**:

פרק מח

פסוק א

ואלה שמות השבטים מקצה צפונה וכו' **דן אחד** דן יקח חלקו במצר הצפוני, ומ"ש חצר עינן גבול דמשק פרש"י שדן יקח מיצר הצפוני מחצר עינן שבמקצוע מזרח עד גבול דמשק. וזה אינו מובן לפי שטתו שיהיה הגבול כגבול הקודם, וגבול הקודם סיים בחצר עינן ואיך יקח מחצר עינן והלאה ? אולם למ"ש הנהו נכון שהגבול יתרחב אז מחצר עינן עד דמשק לצפון, בצד מזרח, וחלק הנתוסף עתה יהיה לדן. ופירוש הכ' שיקח ממקצוע מערבית צפונית החלק שנתוסף על גבול הקודם והוא השטח שיש על דרך חתלון לבא חמת, שזה יתוסף בצד צפונית מערבית (כנ"ל מ"ז ט"ו ט"ז), ולפ"ז צור וצידון וחתלון יהיה לדן, ובמקצוע מזרחית יהיה לו השטח שיש מן חצר עינן עד דמשק ובאמצע יהיה לו

צפונה אל יד חמת, שזה ג"כ נתוסף על גבול הקודם כנ"ל, וז"ש **והיה לו פאת קדים הים**, ר"ל בזה ציין גבולו במזרח ובמערב, שכל הנוסף בשני הצדדים על גבול הקודם יהיה לדן, ולפ"ז בחלק דן ציין הרוחב, אבל בחלק יתר השבטים לא ציין הרוחב, וחז"ל בספרי אמרו שכ"א יקח ברוחב ע"ה מיל כפי חלק הרוחב של תרומת הקדש שנתבאר שהם כ"ה אלף קנים. ובכתוב פירש שמן חלק דן עד תרומת הקדש שידענו מקומה יתחלק לשבעה שבטים יהודה ראובן אפרים מנשה נפתלי אשר דן. כמ"ש (ב-ז) **ועל גבול דן מפאת קדים עד גבול ימה אשר אחד** ר"ל שלקח חלק ממזרח למערב אצל דן ואצלו לקח נפתלי וכו' עד יהודה שהוא לקח נחלתו אצל תרומת הקדש. וסדר השבטים י"ל טעם גם לפי הפשט, כי בנחלה הראשונה נחלו יהודה ובנימין זא"ז, עד שירושלים וגם מקום המקדש היו קצתו ליהודה וקצתו לבנימין. ועתה שהמקום ההוא המקודש יהיה לשבט לוי ולכהנים, יקחו יהודה ובנימין חלקם אצל ירושלים יהודה מצד צפון לירושלים ובנימין לצד דרום. ותחלה היה בנימין מפסיק בין יוסף ליהודה, וראובן היה לו במזרח בעבר הירדן אצל נחלת יהודה. ועתה שיקחו רצועות באורך ויהודה יקח בעבר הירדן ג"כ יקח ראובן בין יהודה ויוסף. ואחריו יהיה מנשה ואפרים כמו בתחלה. ודן לקח תחלה במצר הצפוני יקח גם עתה כן, רק שעתה יתרחב מצר הצפוני חוץ מגבול הקודם, ונפתלי ואשר יקחו על גבול הקודם שהיה בין בני יוסף ובין מצר הצפוני. ומצד השני לתרומת הקודש יקח בנימין כמשפטו כנ"ל ושמעון אצלו שכן גם תחלה היה נחלת שמעון מעורב בנחלת יהודה, וישששכר זבולון וגד אחריהם. בשגם גד היה נחלתו תחלה מעבר לידרן ועתה יקח במקום אדום עמון ומואב. ויהיו לפ"ז שבעה שבטים בצד צפון לתרומת הקדש וחמשה לצד דרום לתרומת הקדש וזה מטעם שעתה יקח גם לוי חלקו בתרומת הקדש וכ"מ שנחשב לוי לשבט יחשבו מנשה ואפרים לשבט אחד וא"כ יש ששה בצפון כי מנשה ואפרים לאחד יחשבו וששה בדרום עם לוי. ותראה שראשי הדגלים יהודה ראובן אפרים דן באו לימין מתרומת הקדש ואצל דן באו אשר ונפתלי בני דגלו. ויתר השבטים באו משמאל. והנה הארץ תתחלק ברוחב לי"ג רצועות (ולדעת חז"ל היו רצועות שוות רוחב כ"א ע"ה מיל וארכם מן הים הגדול עד סוף מזרח, כי במזרח יוכלו להוסיף תמיד כפי הצורך: (ח) **ועל גבול יהודה** היתה רצועה רוחב חמשה ועשרים אלף קנים ואורך כאורך א"י, זה היה תרומה מכל השבטים ורצועה זו היתה לנשיא, ובתוכו היה המקדש, (כמו שהתבאר בסי' מ"ה ולקמן פכ"א):

פסוק ט
בתרומה, באמצע אורך של רצועה זו נתרמה רצועה של כ"ה אלף קנים באורך וכ"ה אלף קנים ברוחב, ונחלקה ברוחב לג' חלקים חלק א' מצד צפון, מדרום לנחלת יהודה, מחזיק כ"ה אלף קנים באורך ועשרת אלפים קנים ברוחב:

פסוק י
וזה יהיה לכהנים, וארכה ממזרח למערב כ"ה אלף קנים בין בצד צפון בין בצד דרום, ורחבה מצפון לדרום י' אלפים בין בצד מזרח בין בצד מערב ומקדש ה' באמצע ת"ק קנים על ת"ק קנים והמותר על מקום המקדש:

פסוק יא
לכהנים המקודש מבני צדוק, יהיה לכהנים מבני צדוק שלא עבדו ע"ז ורק הם יהיו כשרים לעבודה (כמ"ש למעלה סי' מ"ד), יהיה להם חלק הזה **המקודש** מיתר החלקים:

פסוק יב
והיתה להם תרומה שהוא ק"ק לערך יתר החלקים, אצל גבול הלוים, שהוא בדרום של חלק הכהנים:

פסוק יג
והלוים, יהיה להם ג"כ רצועה כזו שארכה כ"ה אלף ורחבה י' אלף, **כל ארך חמשה ועשרים אלף**, ר"ל הם יהיו להם כל האורך והרוחב משא"כ הכהנים לא יקחו כל האורך כי יורם ממנו חמש מאות קנים אל המקדש:

פסוק יד
ולא ימכרו הגם שניתן להם לאחוזה אין להם רשות למכור ממנו, **ולא להמירו** בחלק אחר, ולא יעביר על ידי בת יורשת נחלה, **כי קדש לה'** כמ"ש ושדה מגרש עריהם לא ימכר, ורומז גם כן על יתר הדינים שבתורה שאין עושין מגרש שדה וכו':

פסוק טו
וחמשת אלפים הנותר ברוחב מן הכ"ה אלף יהיה מיוחד לבנות בו בנין עיר ירושלים של לעתיד, ולמגרש לעיר סביב:

פסוק טז
(טז-יז) **ואלה מדותיה** של ירושלים שלעתיד, העיר עם המגרש היה חמשת אלפים קנים באורך וברוחב, והיה המגרש מכל צד ר"נ קנים, והעיר באמצע ד' אלפים וחמש מאות קנים:

פסוק יח
והנותר, מה שיותר באורך הרצועה עשרת אלפים קנים מכל צד, (מגביל לעומת תרומת הקדש שבצדו אשר לכהנים וללוים), יהיה שם שדות וכרמים לעובדי העיר המתעסקים בעבודת העיר:

פסוק יט
והעובד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל, ר"ל כל שבטי ישראל יצטרכו לתת צרכי עובדי העיר ומחייתם לכן יתנו להם רצועה זו שכל ישראל יש לו חלק בה לשדות וכרמים:

פסוק כ
כל התרומה ר"ל לפ"ז החלק שהרימו מן הרצועה הכוללת אל אחוזת העיר היה חלק רביעית מן הרצועה שנשארה, כי הרצועה שנשארה היתה עשרים אלף שהרביעית ממנה חמשה אלף:

פסוק כא
והנותר לנשיא, מה שנשאר באורך חוץ מן הרצועה של אורך ורחב כ"ה אלף שהרימו תרומת הקדש בין למזרח בין למערב יהיה חלקו של הנשיא, **והיתה תרומת הקדש**, וגם היא נקראת תרומת הקדש על שמקדש ה' בתוכה באמצע חלק הנשיא יהיה חלק הכהנים עם המקדש:

פסוק כב
ומאחזת הלוים, וגם חלק הלוים וחלק של אחוזת העיר הכל הוא בתוך אשר לנשיא, ר"ל באמצע ויתר כל האורך שבין חלק יהודה וחלק בנימין יהיה שייך לנשיא, וכאילו תרומת הקדש שנפרש באמצע הרים הנשיא מחלקו:

פסוק כג
(כג-כד) **ויתר השבטים**, ומדרום של תרומת הקדש יהיה חלק בנימין שמעון יששכר זבולון וגד, וגד יקח את הנוסף על גבול א"י, שהתחיל מתמר ומי מריבת קדש כנ"ל:

פסוק כט
זאת הארץ, ר"ל הנה התבאר נחלת הארץ שיתרחב על גבול הקודם, וגם איך יחלקוהו שיהיה ג"כ משונה מחלוקה הקודמת:

פסוק ל
ואלה תוצאות העיר מפאת צפון מדה, ר"ל במדת הקנה, שכל קנה ו' אמות נמצא היה אורך ורוחב י"ג מיל וחצי:

פסוק לא

ושערי העיר, היה בכל צד ג' שערים, כל שער לשבט אחד, ואמר תחלה מפאת צפון, ואח"כ ואל פאת קדימה, ואח"כ פאת נגבה מבואר שהתחיל הסדר ממקצוע צפונית מערבית והיה ראובן יהודה לוי ממזרח למערב, ובצד מזרח היה שער יוסף קרוב אל שער לוי שבצפון, ואח"כ בנימין דן, ובדרום, ממזרח למערב שמעון יששכר זבולון, ובמערב מדרום לצפון גד אשר נפתלי, ותראה שבאבני החשן היו קבועים אדם פטדה וברקת שהם אבני ראובן שמעון לוי טור אחד נופך ספיר ויהלום שהם יהודה יששכר זבולון טור השני. לשם שבו ואחלמה שהם דן נפתלי גד טור השלישי, תרשיש שוהם ישפה שהם אשר יוסף בנימין טור הרביעי ובסדר השערים לוקח אחד מכל טור אל טור שכנגדו בצד השני. בצפון היה ראובן לוי מטור האחד ושמעון מטור הזה הקבע בצד דרום כנגדן. ובדרום יששכר זבולון מטור השני ויהודה לוקח מטור הזה והקבע בצפון כנגדם, ובמערב אשר נפתלי מטור השלישי וגד מטור הזה הקבע במזרח כנגדם. ובמזרח יוסף ובנימין מטור הד' ואשר מטור הזה הקבע במערב כנגדם. ויש לי בזה טעם שאכ"מ:

פסוק לה

סביב שמנה עשר אלף, ח"י אלף קנים יהיו מדת סביב העיר, שרומז למרכבת ה' רבותים אלפי שנאן ח"י מחנות הסובבים כבוד ה', ועז"א **ושם העיר מיום ה' שמה**, שם שכינת כבודו, וח"י אלף סביב כאילו בכל קנה שסביב העיר עומד מלאך ה' מכסא כבודו לשמרה ומן העיר עד הר הבית היה מ"ה מיל בצמצום וזה מ"ש והיה על מצלות הסוס קדש לה':